

חזון איש

שמונה עשרה שעות

עם לקט ופירוש

פֶּשֶׁר חֲזוֹן

ע"י ישראל בלאאמו"ר הרב מרדכי רוטנברג שליט"א

קרית-ספר - תשע"ב

לעילוי נשמת

זקני ר' **דוד** בהר"ר **יוסף יצחק רוטנברג** ז"ל

גלב"ע ט"ו תמוז תשס"א

ורעיתו מרת **שרה** ע"ה

בת אדמו"ר ר' **יחיאל מיכל מיכלוביץ** מבראד קלויזנבורג הי"ד

גלב"ע ט' סיון תשס"ו

לעילוי נשמת

ר' **אליעזר** ב"ר **יוסף דוד זילברמן** (העניג)

גלב"ע כ"ד אב תש"ע

הונצח ע"י המשפחה

לעילוי נשמת

ר' **אליהו** (אליאס) בן משה וחנה **וייס**

גלב"ע כ"ה מנ"א תשנ"ט

ורעייתו **קרולינה** (קריידל) בת יוסף ולאה

גלב"ע ז' ניסן תשנ"ט

זכות הרבים תגן בעדם לחזות בצל השכינה במחיצת הצדיקים ויזכו

לעמוד לקץ ימים אמן

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנם אוהב תורה ולומדיה הרב משה וייס שליט"א

הרב שמואל אויערבאך
פעיה"ק ירושלים תוכב"א

חמשה עשר באב תשע"א
מאה שנה להופעת האור הגדול לכל בני ישראל
חזו"א קמא זי"ע ועכ"י אמן

Rabbi Shmuel Auerbach
Jerusalem

שמואל אויערבאך
פעיה"ק ירושלים תוכב"א

הן מע"כ ידידנו וחביבנו
מע"כ הרב הגאון הנעלה רב
תבונות כש"ת הרב ר' ישראל
רומנברג שליט"א, כבר
איתמחי גברא בחבורו הנפלא
רב התועלת "פשר חזון"
סוכב הולך לבאר ולפרש
בתבונה חודרת ומעמיקה
לדברי רבנו הגדול כחד
מקמאי מרן בעל החזו"א
זללה"ה, ומע"כ הרב הגאון
המחבר ירד מעצמו לעומק
הענינים החמורים בעניני
מחיצות במסכת עירובין, וע"י
כך זכה לזכות זו לבאר היטב
היטב דברי מרן זללה"ה,
ראוהו נבונים ויהללוהו.

והן עתה הניף ידו בעוז
ובגבורה, ומופיע שנית
בחבור חשוב ורב הערך עד
למאד "פשר חזון" על דברי
מרן זללה"ה בקונטרס י"ח

בית ירושלים
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן
החזו"א (החזו"א) רב ירושלים חבורו קמא זי"ע ועכ"י אמן

שעות, אשר לא רבים יחכמו בזה, לרבות גדולים וטובים, ודבר גדול עד למאד
הטיב לנו הרב הגאון הנ"ל שליט"א וביחוד למתחילים בהלכה חמורה זאת, וגם לגדולים
וטובים, כאשר יראו ויוכחו המעיינים הישרים מבקשי אמת, כידוע לכל אשר אמת אמת
תפסי' להאי גברא כבר בגוברין עיר וקדיש מן שמיא נחית מרן בעל החזון
זללה"ה, ומע"כ הרב הגאון הנ"ל אשר כאמרו בעצמו וברוב חילו וגבורתו יורד לעומק
הענינים בבקשת האמת לאמתו. וזכה וגם מזכה לבאר היטב עומק דברי מרן זללה"ה בטוב
טעם ודעת עד להפליא.

והגני בברכה למע"כ ידידנו הרב הגאון בעל הפשר שליט"א אשר יזכהו ד' לשבת תמיד
באהלה של תורה לברך גופי תורה לאמתה של תורה ברוב מנוחה ושמחה, ונוכה בקרוב
אשר ומלאה הארץ דעה את ד' בב"א.

שמואל באאמו"ר גאון ישראל מוה"ר שלמה זלמן זללה"ה אויערבאך

בסיוע "קרן זכרון לתרבות יהודית"

אודה בזאת

לכולל "תפארת זלמן" ולעומד בראשו

הרב יהודה אריה כהן

מחבר ספרי בני יהודה.

על הסיוע ללימוד התורה בכלל ולספר זה בפרט ושכמ"ה.

לע"נ אבי מורי

ר' אריה ב"ר שלום צבי ז"ל

נלב"ע ט"ז סיון תשל"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

ולע"נ הסבים שנהרגו על קדוה"ש

זקני ר' שלום צבי ב"ר אברהם ז"ל

וזוגתו מרת אסתר בת ר' שמעון שמואל ז"ל

ואבי אמי ר' יעקב ב"ר חיים לייב ז"ל

וזוגתו מרת אסתר בילא בת ר' אהרן הרש ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י מו"ח הרב יעקב ארנפלד שליט"א

נר זכרון

לזקני הרב אליעזר ב"ר שלמה זלמן

נלב"ע א' אלול תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

חזון איש

קונטרס שמונה עשרה שעות

התכונה ומיסודי העיוניים הדקים והאליים של ההצגה בסצרת הגמ' ואשר לחזות נועם דבריו דרושה השקפה כפולה משני חוגים הנזכרים יחד, מטריחים אנחנו את הקורא בהשקפה זו בשביל לבוא להשקפה הבהירה.

א) תוכן דבריו ז"ל שנאמרה הלכה צסוד העיצור שאין לקבוע יום ר"ה אלא שיהי' כולו אחר המולד, אצל נאמרה צזה תוספת, צהיות שנאות ר"ה נוהגת צארץ וצחו"ל וא"כ

כאשר יצא לאור ספר בשם "היומם בכדור הארץ" ובו קובע שירושלים הוא המרכז, ומירושלים ולמזרח י"ב שעות השתנות היום, וכן מירושלים ולמערב, וכאלו זו דעת כל הראשונים. ובאשר הדבר בהפך גמור, שדעת כל הראשונים שמירושלים ולמערב י"ח שעות ולמזרח שש שעות, נתחייבנו לפרש הדברים.

א

תחלת הדברים החוצה לפרש דברי הרז"ה - ובאשר יסוד דבריו מורכב מיסודי

פשר חזון

מקום אחר שיש בו לילה ויום מן החדש (היינו סוף המערב, וכמו שיתבאר להלן), ולבאר הענין הזה אני נותן לך משל ודמיון באחד מן הימים שאנו קובעין בהם ר"ה שהוא ר"ח תשרי, כשאנו קובעין אותו ביום שבת, אין אנו קובעין אותו עד שיהא המולד בירושלים יום שבת קודם חצות, ואותה שעה שהיא המולד, היא בקצה המזרח (היינו במרחק יותר משש שעות מזרחה מירושלים, שזה סוף המערב) תחלת לילי שבת, כמו שביארנו לך, כי שוכני ארץ ישראל מקדימים בסדר מנין ימי השבוע ושעותיהם לבני "שוכני קצה המזרח" י"ח שעות (היינו בקו רוחב ירושלים וכמש"נ ברז"ה לעיל, ולשון זו נוגעת לדברי רבינו להלן בד"ה כל, ע"ש). ודברי רבינו מבוארים: **נוהגת בארץ ובחו"ל**. רבינו בא ליישב כאן קושית הראב"ד על הרז"ה, שהק' עליו שהרי חשבון המועדים וקביעותם אינן אלא לחשבון ארץ ישראל, כלו' שאם יש הלכה כזו שיהי' לילה ויום מן החדש, ע"כ צריך שיהי' בא"י כל היום מן החדש, ועי'

נראה כונת רבינו בהשקפה ביסודי התכונה, דיום ולילה ע"פ התכונה הם קבועים י"ב שעות ליום וי"ב ללילה, ו' קודם חצות וו' שעות אחר חצות, ע"י תו' עירובין נ"ו א' ד"ה ואין וביעב"ץ וברש"ש שם (וסיבוב החמה הוא מהלך חשבוני הבנוי ע"פ הסיבוב האמיתי) וכדור הארץ מתחלק בחשבון מקביל לחשבון זה, (ש"ס מעלות, כ"ד שעות) ואחרי השקפה זו אפשר לבוא להשקפה הבהירה שגבול הימים הוא גבול חשבוני בקצה המזרח צ' מעלות מירושלים למזרח י"ח שעות למערב ירושלים.

א) **תוכן דבריו ז"ל**. וז"ל, כי סליק רבי זירא אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש, כלומר אין אנו קובעין היום ר"ה אלא אם כן הי' בו המולד מתחילת הלילה במקום אחד ממקומות הישוב, ואע"פ שאין המולד נתקן אלא עד י"ח שעות (היינו שהמולד בירושלים הוא רק אחר י"ח שעות וי"ג "נקרא זקן") ואין לנו מן החדש אלא שש שעות (בירושלים), אנו מוצאין

מן החדש זנקודה המאוחרת, ואם המולד קדם חלות כל היום מן החדש זנקודה המאוחרת, נופל בטבע החשבון שאלה זומן שהמולד בחצות זדיוק מהו? ושאלות כאלה מזויות בתלמוד זהלכות רבות וכאן הוכרע הדבר לתומרה זמולד חלות זדיוק נחשז כאלו היום זנקודה המאוחרת אחר המולד ולפיכך נקבעה ההלכה שאין קובעין ר"ה זיום המולד אלא אם נולד רגע קדם חלות.

כל חכם לז זיצין שאין כאן ממדת החכמה לבקש שטח להקו המזדיל זין כל היום מן החדש

קדושת יום זה הוא זכל היקף כדור הארץ, וזהיות שהתחלת התאריך הוא זקצה המזרח ונמצא שיש נקודה שהתחלת היום זה זאיחור י"ח שעות מזירושלים, נאמרה ההלכה דכל זזנקודה המאוחרת יהי' כל היום אחר המולד סגי זזה, ורשות לנו לקצוע יום זה ר"ה אף זזירושלים לא יהי' רק ו' שעות של ר"ה אחר המולד, וזאשר הקו המזדיל זין כל היום [זלזנה חדשה] וזין אין כל היום [זלזנה חדשה] זנקודה היותר מאוחרת מזירושלים, הוא זמולד חלות היום של זירושלים, שאם המולד אחר חלות לא יהי' כל היום

• פשר חזון •

שקיעה לשקיעה, אלא שאין בזה נ"מ והתורה אמרה בקירוב, וכמש"כ בחזו"א סק"ו, ולפמשנ"ת בהקדמה לק"מ): **ובאשר הקו המזדיל**. היינו הרגע הקובע: **שאם המולד אחר חצות**. בירושלים, אז בסוף המערב כבר התחיל היום, וא"כ אין כל היום מן החדש: **נופל בטבע החשבון שאלה**. רבינו בא ליישב כאן את הקושיא השני' של הראב"ד על הרז"ה, שהק' עליו שאין צורך ליום ולילה מן החדש, כדי שיהא נולד בירושלים קודם חצות, שאפי' נולד שם אחר חצות מיד, יהי' יום ולילה מן החדש לצין, ובי' רבינו בסק"י אפשר כונתו ברגע חצות ולמה דוקא קודם חצות, ואי בעינן דוקא נולד קודם חצות היינו בשביל שיהא אפשר לראות את הלבנה בסוף היום, וא"כ הדין של לילה ויום מן החדש הוא למותר, ודעת הרז"ה דלא מקרי מן החדש אלא אם כבר התחיל ולא בבת אחת: **בהלכות רבות**. כגון מתנת שכ"מ ב"ב קל"ז. (ודין מחצה על מחצה כרוב, חולין כ"ט): **וכאן הוקבע הדבר לחומרא**. רבינו חזר בסק"י על דבריו כאן במילים אחרות, דלא מקרי מן החדש אלא אם כן כבר התחיל ולא בבת אחת ועי' במגיד הרקיע (עמ' 409) שלא יפול מולד אמצעי של חדש תשרי כל שנות חשבון העיבור בחצות הימים שאפשר לר"ה לחול בהם. (היינו לא בדיוק בחצות ולא חלק א' קודם): **כאילו היום**. היינו כאילו עדיין לא התחיל היום.

לבקש שטח כוונת רבינו כאן היא לפרש לשונות הרז"ה "יושבי קצה המזרח" כגון "כשנראית הלבנה בתחילת דקותה שהיא בחידושה לשוכני קצה המזרח בסוף יום שבת בפאת מערב

בחזו"א סק"י שביאר קושיית הראב"ד, וס"ל להרז"ה דאין זה פגם לא"י, וכ"ש שאם היתה הנקודה של לילה ויום מן החדש בא"י דשפיר טפי, אלא דסגי גם בנקודה בכל מקום שהיא. ויש להוסיף כאן דברי האבודרהם (שג"כ פי' הסוגיא ונקט להלכה כרז"ה) שכתב בטעם נולד קודם חצות, מלבד הטעם שיראה במקום אחד בעולם, כתב עוד טעם מפני שהיום (בירושלים) לא נטה עוד לערוב ע"ש, וא"כ א"ש שטעם הדין יש בו גם משום כבוד ירושלים (ובדעת הרז"ה אין לומר שדברי הגמ' נכתבו כרמזים לסוד העיבור, ולילה ויום מן החדש אינו אלא רמז לדין נולד קודם חצות, יהי' מאיזה טעם שיהי', ואין שום משמעות אמיתית שיהי' לילה ויום מן החדש וכמ"ש הראב"ד דא"כ מדוע צריך שני רמזים לאותו הדין, ואף שאמרו בגמ' דצריך שיהא לילה ויום מן החדש זו היא שאמרו נולד קודם חצות, אעפ"כ משמע שיש טעם עצמי בלילה ויום מן החדש, ומש"ה הוצרך רבינו לבאר טעם הרז"ה כמשנ"ת, ובאמת במאמר הגמ' דלילה ויום מן החדש התחדש דין קו התאריך וכש"נ): **שהתחלת התאריך**. היינו שמקצה המזרח מתחיל התאריך (והוא מקדים לירושלים) וההמשך היותר מזרחי הוא סוף המערב (והוא מאחר י"ח שעות לירושלים): **דכל זזנקודה המאוחרת**. אע"ג דלר"ת קדושת יום ר"ה אינה אלא כדי הילוך ג' מיל אחרי השקיעה, והר"ן ס"ל כר"ת אף שהסכים לרז"ה, (וגם להגאונים צאה"כ אינו אלא כדי ג"ר מיל אחרי השקיעה) לענין קביעות היום בחשבון התכונה, גם לר"ת אזלינן בתר השקיעה האסטרונומית (ויש עוד אי דיוקים קלים, כפי ההפרש בין ר"ה ליום התקופה, וכפי ההפרש בין

שאלו קובעין נקודה צאמנע השטח שכל הקוים יוצאים ממנה ומהוים את השטח, מכנים אנו את הנקודה טבור ומרכז.

ועוד אנו צריכים להוסיף כי שטח עליון של הארץ הוא עיקר הישוב משום שצאמנעו המקומות הנקודות ציור א"י וירושלים וכו' תחלת הישוב בשעת צריאת העולם וכו' ישב אדם הראשון ולפיכך משמשים הרבה פעמים בשם

לאין כל היום מן החדש שיסוד ההלכה על נועם חכמת החשבון היוצר קו שכלי בלא שטח, וזומן שהשכל מתענג בזיו החכמה ומנעים זמירות, מה יוכל להתחרות עם אלה המחפשים לו שטח בידיים ממשות.

3) עוד צריך לפרש דתואר "מרכז" משמש לא רק ככדור אלא גם בשטח עגול, ולא רק בשטח עגול אלא גם בשטח ארוך וקצר, וכל

· פשר חזון ·

ה"ב) א"כ יש שטח של חלק שלם (קרוב לקילומטר) אחרי קו התאריך שאפשר לדבר על השוכנים בו.

ב) תואר מרכז. כוונת רבינו לדברי היומם שכתב דכשם שאין להמלט מקו תאריך, כך גם אין להמלט מקו מרכזי (המקביל כנגד קו התאריך, בחצי הכדור השני) דאם אין מקום קבוע למרכז אלא לקבוע מקום לקו תאריך (א"ה, והיסוד הזה הוא היסוד המרכזי שלכל אורך ספר היומם, ועפ"י מבאר את כל המקומות שהוזכר בראשונים א"י וירושלים, ועי' בחזו"א ס"ק ט"ו שכתב שא"צ לזה מרכז), ומכיון שכן הרי כל עיקר עלינו לדעת אי מקום המרכז הישראלי, וממנו יתברר מקום קו התאריך שלנו, והלא פשוט לכל הדעות שלא הי' ולא יהי' לישראל שום מרכז אחר בלתי א"י בתוכה ירושלים ובירושלים מקוהמ"ק, שם מרכז היצירה שממנו נברא העולם, ושלפיכך כינו את אר"י וירושלים גם בשם אמצע העולם וגם בשם טבור העולם וכו', עכ"ל, ונהי שרבינו כתב שא"צ מרכז לקו התאריך ואין מזה שום הכרח לנידוד, הקדים כאן לבאר שגם אין שום קושיא ממדרשים אלו על הרז"ה והראשונים שכתבו שהתחלפות היום היא צ' מעלות מירושלים, כיון שגם באופן כזה שפיר יש לקרוא לירושלים מרכז (ובאמת שגם בספר היומם כתב יסוד כעין זה, עי' ס"ק י"ד, וכתב שם "ע"כ אין כונתם שאר"י באמצעותו של יבשת העולם, אלא פשוט וברור שהמכוון ששם אמצעות העולם מצד נקודת היצירה ומצד המרכז של היצירה, וכי על כן מכונה המקום גם בשם טבור הארץ, כמו הטבור שהוא הקשר לגוף האדם ואיננו ממש באמצע") בשטח עגול. היינו חצי כדור העליון.

ועוד אנו צריכים להוסיף. ביאר רבינו דגם הא דמשתמשים על ירושלים כנקודת מרכז, אין

עת שקיעת החמה, היא עומדת באותה שעה ברקיע על שוכני א"י והוא להם חצות יום ראשון לפי שהן מקדימין שמונה עשרה שעות" (וכל המקומות ברז"ה שמדבר על ראיית הירח לשוכני קצה המזרח, נראה לפי הימים שנקט שמדבר באמת על המזרח לירושלים שהם מקדימים שש שעות לירושלים, אלא שכאשר הירח נראה בקו התאריך ממילא הוא נראה גם למערב ירושלים. וזה חיווק גדול לדברי רבינו, שאין "שוכנים" בסוף המערב לדבר על הראי' שלהם, ואין דנים בהלכה על כלל כדור הארץ אלא על הישוב העליון, אלא שהמציאות הכדורית מחייבת קו תאריך והוא בגבול הישוב העליון לכן פי' הרז"ה שהגמ' השתמשה בלשונות תחלת המזרח כדי לדון על ראיית הלבנה בנקודה שאחרי קו התאריך, וזו כוונת רבינו בקו השכלי: שיסוד ההלכה. רבינו בא ליישב קושיות היסוד עולם וכמש"נ בסק"ג שבלשונם נתנו להקו שטח, וכאילו יש עיר בקצה המזרח ששם עושים בנ"א ר"ה שלהם ב"ח שעות אחר ירושלים, ע"ש, וע"ז פירש רבינו שלא נאמרה כאן מציאות של ראי' מציאותית ע"י אנשים ביבשה, אלא הלכה בהלכות קידוש החדש, שאם במקום המאחר ביותר להתחלת היום, יתחיל ר"ח אחרי המולד, לא צריך לדחות את ר"ח, (יש להוסיף שהדברים מוכרחים מבחינה גיאוגרפית, כיון שהרז"ה מדבר על הפלך הרביעי כל' קו רוחב ירושלים, ומחלק את כדור העולם לארבעה רבעים ומרכזו בירושלים, וצ' מעלות מירושלים נגמרת היבשת, ולפי המפות שלנו היא נגמרת עוד מעט קודם, וכמשנ"ת בסק"ו, וא"כ ע"כ שהרז"ה לא התכוין שיש אנשים ששוכנים בסוף המערב): המחפשים לו שטח. בספר אגן הסהר הוסיף שלפי לשון הרז"ה דמולד שהוא לאחר י"ז שעות ותתרע"ט חלקים נדחה (וכדעת הרמב"ם פ"ז

הוא ממקום אחר ולא מקצה המזרח, [ובספר היומם כ' דר"ל מקצה המזרח היינו טבור היס וקרי ל' קצה המזרח מפני שהוא קצה המזרח של העולם, והוא מתמיה, היסוד עולם שמאריך כל כך לצאר צאר היטב דבר דבר על אפנו, וכל עיקרו לפי דברי הספר לפרש דהתאריך הוא בטבור היס ולזה הוא נושא את נפשו ואשר לזה היה ראוי לקצוע פרק שלם, אין רמז ורמזיה מזה וכל דבריו מזכיר רק את הישוב העליון טבורו וקצותיו, אשר אין לו שום קשר צמה שחולק על הרז"ה, והאמת היסודית שחולק על הרז"ה

מרכז הישוב על ירושלים צנחנית מרכז שטח העליון, ולא על מרכז הכדור, ועוד חשיבות מיוחדות מיוחדים לו לשטח העליון, וישוב התחתון בכלל איי היס נחשב.

והננו חוזרים על דברי היסוד עולם שאומר מפורש שהתחלת היום להקרא צמנו הוא תחלת המזרח ויהיז טעמא ששם נולד אור הראשון כשהתחילה החמה להקיף מטבור היס, הרי מפורש ששם תאריך היס, וכמש"כ על הרז"ה והכוזרי שכל השיבוש והבלבול צא להם לפי שחשבו כי התחלת קציעת כל יום מימי השבוע

• פשר חזון •

בקצה מזרח אינו אלא בוקר של יום שישי כמו שחשבו קצת המדברים באלו הענינים כגון בעל הכוזר וכו' עד שנקרא השבת לבני צין אחרי שנקרא בא"י וכו', וכעין זה או קרוב מאוד מזה היא סברת בעל המאור ז"ל בזה הענין וכו' וכל השיבוש והבלבול הזה אירע להם לפי שסברו כי התחלת קריאת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר זולתי מקצה המזרח, שסוף גבול קריאתו הוא ותם במקום אחר זולתי בקצה מערב, עכ"ל: אין רמז ורמזיה מזה. כלומר שאין בדברי היסוד עולם לשון או דקדוק שיאפשר לומר שהיום מתחיל במקום תליית החמה ושולל את התחלת היום בקצה הישוב המזרחי דהיינו סין (אמנם, כיון שבדברי היסוד עולם לא הוזכר שיסוד הימים הוא ארץ ישראל וירושלים, וכתב במאמר ד' פ"ח שטבור הארץ שעליו נתייסד חשבון המולד הוא שעה ותרי"ב חלקים (מתתר"פ) כלפי מזרח, ועי' סוף ס"ק י"ד, יש מקום לדון שטבור היס שמדבר עליו הוא ג"כ שייך לחשבון טבור הארץ ולא לחשבון ירושלים, וא"כ גם טבור היס הוא שעה ותרי"ב חלקים כלפי מזרח וא"כ גם קצה המזרח הוא שעה ותרי"ב כלפי מזרח (שהם כ"ג מעלות ומחצה) וקו התחלפות הימים הוא בחוף יפן, לא נקט כן רבינו בדת היסוד"ע ופי' במכתב שנד' בסוה"ס דמלשונותיו בהשגה על הרז"ה שנקט בכל דבריו כמה פעמים "טבור הארץ או ירושלם" משמע שאין מזה נ"מ עקרונית במזרח ע"ש ביסוד"ע, וע"כ שזה הי' דבר מוסכם בראשונים שקצה המזרח בקו רוחב ירושלים שהוא הפלך הרביעי, הוא חוף סין (ואף אם ידעו מיפן לא החשיבוה רק לאיי היס), והראב"ד והרז"ה

הכונה מרכז של כלל הכדור, אלא מבואר בקדמונים שהכבוד מתחלק לחציו העליון ולחציו התחתון וירושלים קרוי מרכז כיון שהיא במרכזו של ישוב העליון.

בכלל איי היס. יש לפרש כיון שחצי כדור התחתון רובו ים נחשב גם הישוב שבו לים, וחצי כדור העליון רובו יבשה, לכן אזלינן בתר חצי כדור העליון.

דברי היסוד עולם. מאמר ב' פי"ז וז"ל ואקח מרכז החמה ואעמידנו תחלה נוכח טבור היס, ומרגע הזה [בכלל] יום ויום תתחיל לעלות על גלילה להאיר על הארץ, ובקצה מזרח אז היא זורחת תחילה, ובשביל זה אני אומר כי ראוי הוא ובודאי הוא הרגע הזה [בכלל] יום ויום להיותו מחק האמת ולפי הטבע תחלת היום וראשיתו, ובאמת נוכח טבור היס הוקבע מרכז החמה בתחילת היצירה וכו', ובהמשך הפרק שם באו הדברים יותר מפורשים, וז"ל ועתה אשוב לברר ולהראות כיצד נוהג סדר קריאת ימי השבוע במקומות הישוב שמקצה מזרח ועד קצה מערב, ואקח החמה ואעמידנו נוכח טבור היס ואציע שיהי' אז שקיעת חמה של יום שישי בקצה מערב, ובאמת כבר הוא חצות ליל שבת בטבור הארץ, כמו שהוא אז זריחת החמה בקצה המזרח כלומר עת הבוקר לשם וכו', שכל אלה (הראשונים שהביא שם) מסכימים כאחד ואומרים שבקצה מזרח יתחיל כל יום ויום מימי השבוע להקרא בשמו תחלה, ואחריו יקרא בפי בני שאר המקומות על זה הסדר עד קצה מערב, עכ"ל: וכמש"כ על הרז"ה והכוזרי. או שמא הבוקר הזה

קושימו מפני שפירש שהיבשה עלמה מחלקת וכגון שמעלה אחת בקצה המזרח מתאחרת, ולזה קשיא לי אחרי שמירושלים עד קצה המזרח מקדימין ע"כ מקדימין כל יושבי המזרח עד הקצה ולא שיך עוד לקבוע מקום ציבשה שמאחרין י"ח שעות ועוד אם צירושלים התחלת היום ומאחרין י"ח שעות אחרי ירושלים אף ציבשה בקצה המזרח, א"כ אין כאן טעם שטח המזרחי לירושלים נטפל לירושלים דא"כ כל היבשה מקדמת, אלא ל"ל דיש מקום בקצה המזרח ששם מתחיל היום, א"כ אין ההתחלה צירושלים אלא בקו התאריך בקצה המזרח באמצע היבשה, וכן מה שהקשה ללא יתכן דשני שנים זה אלל זה יתחלקו אין קושימו אלא אם שניהם ציבשה אלל אם אחד צים ואחד ציבשה לא קשיא וכמו ששניהם צים לפי דברי הספר, וע"כ דהיסוד עולם מפרש דהרז"ה מוכרח לחלק את היבשה לקו התאריך ועל זה יסובו כל הקושיות, וגם מעיקר הסגנון ששאל להם מה יאמרו שטח האמצעי שמקצה המזרח עד ירושלים מצואר שהם

נעדרת עד שצסוף דבריו סיים ולא מקצה המזרח ולא כתב כאן תיבת ישוב [מפני שכל דבריו הם על מזרח הישוב] וזה סמך שיעמוד בזה מצין בדורות הבאים שיפרשנו דכונתו על מזרח העולם והוא טבור היס ויבנה דיק על דיק עד ישכלל היכלו].

ועוד דבקושיותיו על הרז"ה הוא כותב ששאל להם המקום שמקצה המזרח עד ירושלים מה דינו, שאם הם מקדימים לירושלים א"כ הם מכחישים את עצמן במה שאמרו די"ח שעות מאחרין קצה המזרח, ועוד מכחישים את עצמן במה שאמרו דמירושלים התחלת היום, ואי כונת היסוד עולם להכריח סברת י"צ וי"צ ולא י"ח ויש, והוא ג"כ מפרש דקו המגדיל צין ים ליבשה הוא התאריך החולף לדעת הרז"ה, א"כ מאי קשיא לי דשפיר איכא י"ח שעות מירושלים ולמערב עד הקו המגדיל וגם מירושלים מתחיל היום מירושלים ולמערב עד הקו, אלא שמקצה המזרח עד ירושלים נטפלין אל ירושלים ולהקדים לה כדי לשבות בזמן שירושלים שובתה, אלא עיקר

· פשר חזון ·

והכוזרי: די"ח שעות מאחרין. קרי שיושבי קצה המזרח מאחרין י"ח שעות: ואי כונת היסוד"ע. כפירוש היומם: דשפיר איכא. ול"ק קר' א': וגם מירושלים וכו'. ול"ק קר' ב': אלא עיקר קושייתו. של היסוד עולם על הרז"ה: מפני שפירש. ברעת הרז"ה שחוף שנחאי הוא עדיין סוף המערב וקו התאריך הוא באיזה מקום ביבשת בין חוף סין לירושלים, וע"ז הקשה דא"כ הקו לא בירושלים ולא בחוף וחותך את היבשת וכו' וע"י סק"ג, ועכ"פ לא העיר היסוד עולם כלל על עיקר קביעות קו התאריך בחוף סין ואין לנו שום מקור לעשותו חולק על היסוד הגדול הזה: מה יאמרו בשטח האמצעי. לשונות הרז"ה כי חשבון הימים הנימנים מימי השבוע תחלתו מן הנקודה השלישית שהיא טבור הארץ והיא א"י הביאו הרבה מהמפרשים להתחבט בדבריו בנוגע לשטח שבין קצה המזרח לירושלים, (ונראה שזו גם כונת הראב"ד בהשגה הראשונה, ונוקק לתקן לשון הרז"ה דה"י צריך לומר כמו שבי' הראב"ד) ומה שנקט הרז"ה באופן כזה, י"ל כיון שכל דבריו הם הקדמה לפי' הסוגיא ובנוגע לסוגיא אין לנו עסק אלא י"ח שעות

וכו' שקבעו את התאריך ע"פ ירושלים, הי' קו התאריך צ' מעלות מירושלים, והיסוד עולם אפי' אם נימא שלא קבע את התאריך ע"פ ירושלים, לא הי' צריך צ' מעלות של יבשה בין קו התאריך לטבור הארץ וע"ע מש"כ בסק"ד): שכל דבריו הם על מזרח הישוב. כיון שהיסוד עולם לא התחשב כלל מחצי הכדור התחתון, וכמ"ש ששם יש רק דגי הים הגדול, וכמב' פעמים רבות בדבריו.

ועוד דבקושיותיו על הרז"ה. רבינו מאריך כאן לדחות מה שפירש ביומם, שמח' הרז"ה והיסוד עולם (כפי שמוצגת ביסוד עולם כמחלוקת) היא שהרז"ה סבר שקו התאריך הוא צ' מעלות לירושלים בחוף סין, והיסוד עולם סבר שהקו הוא ק"פ מעלות מירושלים בטבור הים, ולהכריח שהמח' היא שהרז"ה סבר (להבנת היסוד עולם) שהתחלפות היום היא באמצע סין או מערבית לסיין, והיסוד עולם סבר שהיא בחוף סין, (וגם בדברי הראב"ד בהשגתו על הכוזרי מפורש שהנידון הוא על סין): ששואל להם. היסוד עולם לרז"ה

מוכרחים ליתן מקום ציבשה לי"ח שעות, שאם צעיקר הנידון של י"ח שעות הוא נלחם עמהם אין כאן ספק בדעתם שהרי אין מקדימין אלא י"ח שעות, וע"כ דהשטח שמקלה המזרח עד ירושלים מקדימין ומה ספק יש בדבר, אלא דקשיא לי א"כ לא נשאר מקום לפני אדם שעושין ר"ה אחר י"ח שעות, והם מניחים מקום ציבשה לי"ח שעות, ומשום שהוא דבר נסתר מני וצי' נופל בו שאלת ממני.

וכאילו יש עיר בקצה המזרח ששם עושין צ"א ר"ה שלהם צ"ח שעות אחר ירושלים, ודבר זה דאי עושה בלצול דא"כ צריך לומר אחת משתי אלה, או שהתאריך מתחלף בירושלים או שיש קו על הישוב המחליף את התאריך, ושני אלה אי אפשר לקיימן וזה מצואר בכל דברי היסוד עולם, ולפי שהעיקר שקו המחליף את התאריך הוא קו החולק את הישוב מן הים וא"כ אין על היצשה נקודה מאוחרת י"ח שעות, א"כ לא יתכן לקיים פירוש הרז"ה והכוזרי בסוגיא דר"ה, ואמנם אין זו פרכא ושפיר י"ל דא"כ לקו זה שטח וא"כ שיהיו צ"ח אדם עושין שם ר"ה, אלא די שהחכמה קובעת נקודה כזו וכמש"כ לעיל, וצעמק ההצנה

ג) ואמנם הדברים פשוטים והכל הולך אל מקום אחד, כי קושית היסוד עולם על הרז"ה והכוזרי הוא שבצ'שונם נתנו להקו שטח

פשר חזון

מירושלים, לכן התחיל בא"י (ועי"ל דמזרח עד ירושלים אין שקיעה אמיתית רק שקיעה מציאותית כי עדיין החמה מאירה ע"פ חצי כדור העליון, והמקום הראשון שמתחיל ערב בשקיעה אמיתית הוא בא"י, וצ"ע).

שטח, ע"ש, ולשונות הכוזרי הם ויקרא השבת לצין (סין) אחר ארץ ישראל בשמונה עשרה שעות ואח"כ יש כמה לשונות שסין מקדימה לא"י, ואח"כ כתב "עד שהגיעה אל עומת ראשו אחר שמנה עשרה שעות והייתה ערב לתחלת הצין ונקרא לשם תחלת השבת" וגם לשון האבודרהם שפי' הסוגיא כהרז"ה כתב שיראה הירח במקום "מן הישוב", ועי' בסוף סק"א מש"כ בשם ס' אגן הסהר, ועכ"פ צריך להדגיש שגם אם נקבל את הבנת היסוד עולם ברז"ה ובכוזרי ובאבודרהם, הדבר ברור שיפן היא מערבית לא"י, אלא שלדבריהם גם סין או חלק ממנה היא מערבית לא"י, ולהיסוד עולם כל סין עד קצה המזרח מקדימה לירושלים, ורק יפן מאחרת לירושלים: או שהתאריך מתחלף בירושלים. בסוף הספר הבאנו מכתב מהחזו"א ששלל צד זה מהגמ' ר"ה כ"א א' לוי איקלע לבבל בחדסר בתשרי ואמר בסיס תבשילא דבבלאי ביומא רבא דמערבא שמבואר מכאן שהי' חד יומא לאר"י ולבבל, וביומם הוסיף עוד הוכחה ממשואות שהיו משיאים גם במוצ"ש בא"י ובבבל וע"כ ששניהם עומדים באותו יום: ואמנם אין זו פרכא. רבינו פי' דברי הרז"ה בסק"א, ופירשנו שם שלא נאמרה כאן מציאות של ראי' ע"י אנשים ביבשה, אלא הלכה בהלכות קידוש החדש, שאם במקום המאחר ביותר להתחלת היום יתחיל ר"ח אחרי המולד, לא צריך לדחות את ר"ח. (יש להוסיף שקושיית היסוד עולם היא לפי הבנת חכמי אוה"ע שחצי כדור התחתון אינו אלא מים,

ג) ואמנם הדברים פשוטים. רבינו פירש את מח' הרז"ה והיסוד עולם בנוגע לסינ, שלפי הבנת היסוד עולם ברז"ה קו התאריך הוא לפני קצה המזרח, ובסין או בחלקה השבת היא אחרי ירושלים, וע"ז נח' היסוד עולם וס"ל שקו התאריך בקצה המזרח וכל סין מקדימה לירושלים (וגם הרב"ז הביא את הכוזרי והיסו"ע כמחלוקת), ורבינו פירש שגם הרז"ה ס"ל שקו התאריך בקצה המזרח וכל סין מקדימה לירושלים, ופי' את הלשונות ברז"ה שלכאורה משמע מהם כהבנת היסוד עולם בסק"א ובסק"ב ד"ה ועוד ובתחילת ס"ק זה וכדלהלן (עי' בשו"ת מהרלב"ח ק' הסמיכה ד"ה תחלת דברי החכם, ע"ש. ואין מקור למה שאומרים שרבי יצחק הישראלי מחבר היסוד עולם הי' תלמיד הרא"ש, (ובפרט שהרא"ש התנגד ללימוד חכמות חיצוניות וגם בנוגע לפי' הסוגיא, האבודרהם שהוא מבית מדרשו של הרא"ש פי' כהרז"ה) אלא שכתב בהקדמתו את ספרו מפני ששמע שהרא"ש ביקש לברר איזה פרט בו החכמה. ומש"ה אין לומר שהחזו"א התחשב עם היסו"ע לקביעת הלכה, ומה שהזכירו בסק"ה אינו אלא לסעד וסמך): **שב'לשונם נתנו להקו שטח.** הבאנו את לשון הרז"ה בפי' סק"א ד"ה לבקש

הארץ, ולפ"ז היו כלים ז' ימי צראשית צהקפה ז', כשקצה המזרח התחיל צקר של יום ראשון, אזל לכל הישוב לא הי' עדיין ז' ימים כסדרן, אלא נשלמו כשצבה החמה לטבור הארץ הקפה שמינית ואז היו לקצה המערב ז' ימים כסדרן, אזל מנד המורה שהיום הולך אחר הלילה הותחל מנין הימים צמערב וכשחזרה החמה לטבור היס צהקפה ז' נשלמו ז' ימים שלמים לקצה המערב, ולקצה המזרח עדיין חסר ז' ימים כסדרן ויוס ראשון של קצה המזרח היה חסר לו לילה וכשקעה החמה אחר י"ב שעות כלה יוס ראשון.

של ההלכה סברה זו קרובה, שעיקרי ההלכות אצילות ורק ע"י צמזום אחר צמזום הס משמשים גם צעולם המעשה.

ומש"כ היסוד עולם דמנד הצריאה נתחייב לחשוב היום ממזרח ומנד המורה הוא ממערב, היינו שאם היה הלילה הולך אחר היום יהי צקצה המזרח התחלת השצת צזמן שהחמה צטבור היס וסוף היום צזמן שהחמה צטבור [היס] וצסוף המערב התחלת השצת כשהחמה צצמנע הארץ וסוף השצת כשהחמה צצמנע

· פשר חזון ·

בחזו"א סק"ה): דמצד הבריאה. לשון היסוד"ע, נמצא כי ברגע מעמד החמה נוכח אמצע היס אז יתחיל אורה להתילד ולהראות ע"פ האדמה עד שהרגע הזה בהתייחסו למקומות הישוב דומה בעינינו לעת צאת הילד ממעי אמו ובשביל זה אני אומר כי ראוי הרגע הזה להיותו מחק האמת ולפי הטבע תחלת היום וראשיתו: ומצד התורה. לשונו שם, ואחר שנתבאר כי נוכח טבור היס נקבעה החמה בתחלת היצירה בא והתבונן כי בעבור היות רגע מולד העולם מכל יום הוא רגע תחלת הלילה בקצה המערב לפיכך ראוי לפי התורה והאמת לשום תחלה וראש לשמירת שבתות ומועדים מעת שקיעה"ח וכו': יהי בקצה המזרח. דברי רבינו פשוטים שאם היום הולך אחר הלילה תתחיל היממה בלילה ואם הלילה הולך אחר היום תתחיל היממה ביום, ובא לבאר מש"כ ביסוד עולם שבטבור היס הועמדה החמה בתחלת ליל רביעי כשנקבעו המאורות לקיים מה שנאמר להאיר על הארץ ר"ל על היבשה ולשם נוכח טבור היס הי' מעמד החמה בכל יום ויום מימי היצירה שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד שענינו ויהי ערב בקצה המערב ויהי בקר בקצה המזרח וכמו"כ נוכח טבור היס הי' מעמד החמה בסוף יום הששי (היינו של כל היישוב כלומר כשנגמר יום ששי אף בקצה המערב) כאשר נגמרה מלאכת שמים וארץ וקדש היום ואמר ויכולו השמים והארץ וכל צבאם וגו' ונשלם אז הרקיע שש הקפות שלמות וכו' עכ"ל ובי' רבינו שאת סדר ימי הבריאה ביאר ביסוד עולם לפי התורה והאמת שהיום הולך אחר הלילה וסדר ההקפות השלימות נאמר על קצה מערב וק"ל.

ומש"ה מתמי" על הרז"ה שמפרש ש"ח שעות אחרי ירושלים מתאחר, ובוה פי' הרז"ה דין דגי היס, לכן הק' היסוד"ע שהי' צריך הרז"ה לכתוב זאת בלשון אחר שוי' שעות מקדימים לירושלים וא"צ לדבר על דגי היס, וא"כ כשנתברר שהצדק עם הרז"ה בכך שיש ישוב תחתון, וצריך לפרש את משפטו, שפיר נקט הרז"ה משפט הכדור התחתון. ואולי זו כונת הרידב"ז בפי' לירושלמי בסוגיא דשחרית במזרח וערבית במערב שכתב דמוכח שהרז"ה ידע מאמריקה).

ומש"כ היסוד"ע. שיטת היסוד עולם שהמאורות נתלו בטבור היס כלשונו שיובא להלן (י"ב שעות מטבור הארץ או מירושלים) וכשהחמה בטבור היס אז בקצה המזרח תחלת הבוקר ובקצה המערב תחלת הערב וזה דבר פשוט שהאומר שתחלת היום הוא כשהחמה בטבור היס כוונתו לומר שתחלת היום בחוף סין כיון שכשהחמה בטבור היס כבר חצות היום בטבור היס וביומם פרק יז הביא את כל האריכות שביסוד עולם שמבאר את סיבוב החמה ואת מקום תחלת הימים, וכתב לפרש שהימים מתחילים מטבור היס כיון שהחמה מתחילה לזרוח משם, אף שזריחתה מעל האופק היא בקצה המזרח, ובחזו"א כאן מפרש את דברי היסוד עולם בענין סיבוב החמה וכמש"נ שכשהחמה בטבור היס מתחיל היום בקצה המזרח ואין שום סיבה להוציא מהיסוד"ע שמקום החמה הוא תחלת היום (ומש"כ ביסוד"ע על הכוזרי והרז"ה פי' החזו"א בסק"ב, ומש"כ ביסוד"ע על תחלת הימים שלדעתו מתחילים בקצה המזרח הביא

לטצור הים, והיינו דסיים (צמאמר הצא) הו יודע כי שני דברים עקרים אמתיים אלה נפרדים זה מזה בעינינו, מה שזררנו תחלה שנוכח טצור הים מרכז החמה בתחלת היצירה והרגע ההוא תחלת היום וראשיתו למנין העולם הוא דבר אמת מלד עלמנו כו' ומה שאמרנו עתה כי נוכח אמנע הישוב מעמד מרכז החמה כשיתחיל היום להקרא בשמו כפי הסכמתנו הוא ג"כ אמת לא מלד עלמנו אלא לפי שהסכמתנו למנות ימי השבוע מערצ עד ערב, ר"ל מלד המציאות ראוי למנות היקפים ומטצור הים התחילה החמה להקיף והיה ראוי למנות התחלת היום מצקר שקצה המזרח התחיל בשמשו צקר תחלה, אצל מלד הסכמת ההלכה נחשבו י"ב שעות היום של קצה מזרח ליום שלם והותחל תחלת היום מערב, ואחרי שהיום צמורח מקדים למערב הו התחלת יום כשהחמה צטצור הארץ שאז תחלת הלילה צקצה המזרח.

וכל מה שפירש צו צספר מזור וקשה להזדקק להם, ואין זכר צדברי היסוד עולם למזרח ומערב של הספר, מטצור הים עד טצור הארץ ומטצור הארץ לטצור הים, אלא מזרח הישוב ומערב הישוב נזכר צדצרי, ומעולם לא עלתה דעתם של ראשונים חלוקה זו שהספר מיחס להם, וכל הדברים נליזה משונה מהפשטות הגמורה. ומה שקורא היקף החמה מטצור הים מזרח היינו זהרי חמה המתחילים לטייל צשעה שהחמה מתחילה להקיף מטצור הים וזהרים אלו מתחילים להזייר צקצה המזרח ומטיילים

ומש"כ ונתחייב שיהי סוף קריאת כל יום מימי השבוע כלה צקצה המערב והרגע הזה הוא צרגע של מולד העולם וכשתגיע החמה ציום הששי נוכח אמנע הישוב אז שוקעת צקצה מזרח תחלה ויתחיל שם יום השבת להקרא בשמו תחלה לפי הסכמתנו, ר"ל מלד הצריאה היה ראוי שיהי הלילה הולך אחר היום שהתחלת העולם [היינו קצה מזרח הישוב] היה צהויות היום, אצל לפי הסכמתנו היינו הסכמת התורה [וכמש"כ צסוף דצרי, ולא כמו שפי' צספר הסכמת עלמנו דלל כהרז"ה] שהיום הולך אחר הלילה הו הענין צהיפוך דכשהגיעה החמה לטצור הים צהקפה ז' נשלם השבת צקצה המערב וצקצה המזרח לא היו ז' ימים כסדרן אלא יום ראשון היה לו יום ולא לילה והלילה האחרונה של הקפה שציעית דהיינו צהילוך החמה מטצור הישוב לטצור הים היתה צבר לילה של חול לקצה המזרח, והיינו דסיים (צמאמר הצא) צסוף דצרי אלא שמעמד מרכז החמה בתחלת כל יום ויום צשמו לפי הסכמתנו לנוכח אמנע הארץ ומעמדו צסוף גצול קריאתו הוא נוכח אמנע הים ר"ל אחרי שהסכמתו שהיום הולך אחר הלילה מתחיל להיות על הישוב [היינו כדור העליון] קדושת השבת כשהחמה צטצור הארץ ואז הותחל קדושת שבת צקצה מזרח וכלה יום השבת צקצה המזרח אחר כ"ד שעות כששצה החמה לטצור הארץ ועדיין יום השבת נמשך י"ב שעות צקצה המערב ויכלה קדושת השבת מכל הישוב כשתגיע החמה

• פשר חזון •

וכל מה שפירש בו הספר. שעירב את דברי היסוד עולם בענין עליית החמה וסיבוב החמה עם מקום תחלת הימים, אין לו מובן. וע"ע בסקי"ג שרבינו נחת יותר לברר את העמדת הדברים.

ומה שקורא היקף החמה. השלים רבינו לבאר בזה דברי היסוד עולם וכשתגיע החמה ביום השישי נוכח אמצע הישוב אז שוקעת בקצה מזרח תחלה וכו' ומאז ואילך עד סוף י"ב שעות שוקעת לבני הישוב זה אחר זה על הסדר מקצה המזרח עד באחרונה בקצה המערב וכו' וזה יהי כשיגיע מרכז החמה לחנות נוכח אמצע הים וכו' ומכאן ואילך עד סוף י"ב שעות שניות אין החמה שוקעת

ומש"כ ונתחייב וכו'. עפ"מ שהקדים רבינו כוונת היסוד עולם לבאר כאן את סדר הימים לשיטתו שהועמדה החמה בטבור הים שבקצה המזרח בהעמדת החמה היתה זריחה ובקצה המערב היתה שקיעה שבקצה המזרח היו במציאות הימים לפני הלילות ומה דקיי"ל דהיום הולך אחר הלילה התקיים במציאות רק בקצה מערב אבל לפי הסכמת התורה, כשהגיעה החמה לאמצע הישוב, אחר י"ב שעות מעת שנתלתה בטבור הים, אז מתחיל במזרח תחילת ליל ב', וכך אנו מונים ימים כסדרן, ועפ"ז ביאר רבינו את כל לשונותיו של היסוד עולם באר היטב.

יכלה לגמרי כשתגיע החמה לטצור הים ויסולק האור מקצה מערב.

ד) והנה הספר תופש כי ציאור הסוגיא דר"ה הביאו להרז"ה למדש את הי"ח שעות, וכל זה אינו אמת אלא זה מוסכס ומקובל צפי כל ראשונים ז"ל דהתחלת היום מקצה המזרח, וע"פ המקובל השכיל הרז"ה לפרש הסוגיא, ואס יש חולקים על פירושו צסוגיא אין זאת אומרת שחולקים על תאריך היום, שהרז"ה מספר זה דבר מקובל כהקדמה לפירוש הסוגיא. והנה הספר סוכס קושיות על הרז"ה, ואמנס אין הכרעת הדין תלוי צישוז הקושיות,

ומזהירים עד שתצוא החמה לטצור הארץ, ונמנא שהטיוול של אור החמה צ" מעלות שמקצה המזרח עד טצור הארץ הכל הולך ומזריח על הישוב דכשהחמה התחילה מטצור הים התחילה להזיח את המזרח והאור הולך וגדל עד שהחמה עצמה מגעת לקצה המזרח ואח"כ מתמעט מעט האור כשהחמה עוזרת למערב אצל עדיין אין כאן שקיעה עד שתגיע החמה עצמה עד טצור הארץ ואז שקעה החמה מקצה המזרח ונמנא מתחלת הזריחה עד תחלת השקיעה י"צ שעות, והיינו ד' מעלות מקצה המזרח עד טצור הארץ נקרא מזרח, ומטצור הארץ עד קצה המערב מקרי מערב, שהותחל אז להעריב קצה מזרח והאור

פ"ח חזון

י"ח שעות תזרח השמש בכל יום בירושלים קודם ממה שתזרח ביום ההוא בקצה מזרח וזה שקר גדול ומפורסם וכו', כוונתו שבלעדי הסוגיא הי' מפרש כמקובל אצל כל הראשונים וכמו שכתב בעצמו בהקדמתו שקו התאריך הוא י"ח שעות מירושלים והוא בחוף סין (שנחאי), אבל מחמת הסוגיא שהי צריך מקום על היבשה שרואים את הלבנה אח"כ, הוצרך לומר (להבנת היסוד עולם) שבסין זורחת החמה אחרי ירושלים וקו התאריך ביבשת סין, וע"ז כתב היסוד עולם שזה רק להעמיד סברתו וזה שקר): **בפי כל הראשונים.** וכמשנ"ת בכל הסימן: **וע"פ המקובל.** כוונת רבינו ע"פ המקובל בביהמ"ד של הראשונים, וכלשונו בחזו"א ב"ק סי' י"א סק"כ, דאפי' משי"כ הראשונים על ר"ח שדבריו דברי קבלה היינו מדור או דורות שקדמו לו אבל אין זה קובע שהן דברים מקובלים מחכמי הגמ', אלא כל שקרובים יותר לחכמי הגמ' יש לחשבם ליותר נוטים אל האמת שלא שלטה עדיין השכחה. וכאן נמי כוונת רבינו דלשונות הרז"ה משמע שהלכה זו של קו התאריך פשוטה לו, אפי' אם לא הי' נצרך לפרש בזה את הגמ'.

והנה הספר סוכס קושיות. וז"ל היוםם ש"טה זו (היינו הרז"ה והכוזרי כמבו' שם) הקובעת את קו התאריך 90 מעלות מזרח ירושלים היא כל כך תמוהה ומופרכה עד שממש לא יאומן כי תסופר" ואחרי שהאריך שם בדברי הרז"ה כתב עוד (בקטע שאליו מתייחס החזו"א בסק"ג) "עם כ"ז לא מתקבלת שטה זו על הלב וכו'": **ואמנס אין**

כלל בשום מקום מהישוב אלא הולכת וזורחת לבני הישוב וכו' עכ"ל וביומם הוציא מזה שע"י ירושלים שהיא המרכז נתהווה המזרח מכאן והמערב לכאן, והמזרח נקרא כך כי שם החמה רק זורחת והמערב נקרא כן כי שם היא רק שוקעת, ורבינו כבר השיג לעיל שאין זכר בדברי היסוד עולם למזרח ומערב של חצאי הכדור אלא מזרח הישוב ומערב הישוב וכאן המשיך לבאר שהזריחה המבוארת ביסוד עולם הכונה לזריחת השמש ולא לגוף השמש והוא דבר פשוט כמש"כ, כשהחמה בטבור הים הזריחה בקצה המזרח, ולעולם הזריחה והשקיעה הם צ' מעלות לפני ואחרי החמה. (דכיון שע"י שנתלתה החמה בטבור הים, מרגע זה והלאה, בהילוך החמה מתחדש בישוב רק זריחה ולכן המקום הראשון שבו מתחדשת הזריחה הוא קצה המזרח ולכן הוא נקבע כתחילת היוםם וממילא מעתה ק"פ מעלות של הים נספחים למערב).

ד) והנה הספר תופש. ז"ל ספר היוםם (שהובא בחזו"א להלן סק"ג) "כל החדוש הזה שיש מקום ששם מתאחר היום י"ח שעות מזור הוא מצד עצמו, ואין לו שום מקור בתלמוד, וכל ההכרח שהכריח אותם לכך הוא מאמר רבי זירא צריך שיהא לילה ויום מן החדש, שיתאים עם מאמר הברייתא נולד קודם חצות, שזה לחץ אותם לחדש וכו'" (ומש"כ ביסוד עולם מאמר ד' פ"ח על הרז"ה שנשתבש בפירוש ההלכה דר"ה דף כ', וכדי להעמיד סברתו זאת הוצרך ליסד ולומר כי בכדי

התחלת היצירה, שם התחיל היום ולא לין היא המתחלת, אלא קו המתחיל היבשה שטוח העליון הוא המתחיל.

שאלה ב. איזו חשיבות יש לא"י ולירושלים בהתחלת היום שהזכירו, לק"מ שישוב העליון היא חטיבה חשובה צפ"ע ובהשקפה על ישוב העליון ירושלים המרכז והקוין

דכל הקושיות שבעולם לא ישנו את הדין המוסכם מכל הראשונים, והר"ן והריטב"א צחידושיהם הסכימו להרז"ה גם צפירוש הסוגיא, וא"כ מזואר הדבר גם בגמ', ואמנם אין אנחנו בני חורין מלפרש גם צמה שנתקשו צדבריהם.

שאלה א. מה קדושה צ"ן לקצוע צה התאריך, לק"מ שהרי פירש היסוד עולם ששם

פירוש חזון

שם ג"כ כתב "הבעה"מ פי' סוגיא זאת ע"ש" (וכיון שם לקושית הראב"ד כמשנ"ת סק"א) הנ"מ מכל זה היא שאם התקבל הפי' של הרז"ה בסוגיא אז מבואר בגמ' דין קו התאריך צ' מעלות מירושלים, אמנם, בספר תוספת אהרן פי' הסוגיא כהיסוד"ע ודלא כרז"ה).

שאלה א' מה קדושה בצ"ן. בדעת הכוזרי והרז"ה והראב"ד שכתבו שתחלת התאריך הוא מענין כבודה של ירושלים התשובה היא שהתאריך מתחלף בחוף סין, משום שזה תחלת היבשת של ירושלים, וכמ"ש רבינו בשאלה ב', וא"כ הקדושה שחיפש כאן היומם היא קדושת קודש הקדשים ארץ ישראל וירושלים, שמחמתם נקבע קו התאריך בסין, משא"כ לדברי ספר היומם שמעביר את קו התאריך לניו זילנד סיביר וכו' בטלה כל קדושת ירושלים, ולא השאיר לירושלים אלא את הכבוד להקרא "מרכז" וכמו שכותב כמה פעמים שירושלים לנו כגריניץ לאומות העולם: **שהרי פירש היסוד"ע**, לעיל פירשנו לדעת הראשונים שהזכירו בדבריהם את כבודה של ירושלים, ורבינו בא ליישב גם לדעת היסוד עולם שלא הזכיר ענינים של קדושה בתחלת התאריך, וזה פירש רבינו שהתחלפות התאריך תלוי' בבריאת העולם, וסדר בריאת העולם התחיל בתחלת היבשת ואין נ"מ אם זו סין או הודו (ויפן היא מאיי הים כיון שאינה מחוברת ליבשה בשטח העליון, וכבר נסתיימה היבשת בקו הפלך האמצעי): **קו המתחיל**. היינו תחילת חצי כדור העליון שהוא החלק החשוב שבכדור ובתחלתו תלוי' ההתחלה.

שאלה ב' איזו חשיבות. קושית היומם היא על הרז"ה והכוזרי שמפורש אמרו שחשבון הימים מתחיל מנקודת ארץ ישראל וכיצד איפוא מתאימים שני הדברים האלה יחדיו, וע"ז

הכרעת הדין. כיון שאם מצד כללי הפסק צריכים לפסוק הלכה כראשונים אלו, אז כך הלכה אפי' אם יש קושיות על שטה זו, ופי' רבנו שמצד כללי הפסק כך הלכה א. כיון שלא מצאנו אף אחד מהראשונים שנח' על הרז"ה בדין קו התאריך, וזה מבואר בס"ק ט"ז ובסיכום, ב. כיון שהר"ן והריטב"א הסכימו לפירוש הרז"ה בסוגיא, וא"כ לדעת הרז"ה הר"ן והריטב"א מדינא דגמ' קו התאריך הוא צ' מעלות מירושלים, ובס"ק י' הוסיף רבינו שהר"ן והריטב"א הם בתראי ועמודי ההוראה: **והר"ן והריטב"א בחידושיהם**. הר"ן כתב "הרז"ה לעמוד על עקרי שמועות אלו כפי מה שנתבאר בשרשי חכמת התכונה יעיין כפי מה שכתב בהן בספר המאור, ולא רציני להתאריך ולכתבן שכבר נתפרשו שם בארוכה", והריטב"א כתב "ויש להרז"ז ז"ל בהלכה זו שיטה אחרת שהיא יותר מחוורת", ובאבודרהם סדר העיבור שער הקביעות והרחיות כתב "כי כשיהי' מולד משש שעות ולמעלה, החדש יכול להתחדש, והלבנה יכולה להראות בעולם במקום אחד מן הישוב וכו', ואם יהי' המולד משש שעות ולמטה נקרא מולד זקן, מפני שאין באור הלבנה כח להראות בו ביום במקום בעולם וכו'" ומבואר שפי' הסוגיא כהרז"ה, ולדבריו מפורש בגמ' דין קו התאריך וכמשנ"ת. (וגם בביהמ"ד של חכמי הדורות אנחנו רואים שדברי הרז"ה התקבלו כפי' הסוגיא, במהרש"א כ' א' ד"ה הא בניסן כתב ע"י ב' הפירושים בדברי בעה"מ, גם שאר דברים כפי' סוגיא דשמעתין בסוד העיבור ע"ש באריכות. ובפנ"י בר"ה שם כתב "לפי מה שהאריך בעל המאור בתכלית האריכות לפרש ענין זה על נכון ע"פ חכמת התכונה וכו'" ובתחלת דברי הערוך לנר שם ג"כ כתב "הבעל המאור ביאר כל הסוגיא עפ"י חכמת התכונה וכו'" ובשפת אמת

הצרות, ונאמרה ההלכה דהתחלת הימים לענין שבת וי"ט ושאר הימים, ונאמרה ההלכה דהתחלת ימי העליון. שאלה הן, היא בכלל שאלה ג.
שאלה ה. למה העלים הרז"ה לפרש מה משפט רצע הכדור מנין עד ירושלים, כ"ז הוא לפי מה שפירשו היסוד עולם שנתן לנין שנה, וא"כ השאירו דבר מוזר שי

הנמשכין מירושלים מתאזין להשוות עמו וצני המורה אין מתקדמין רק ו' שעות וצני מערב אין מתאחרין רק ו' שעות, [וכבר הקדמנו זה סק"צ].
שאלה ג. מוזר הדבר לתת ג' רצעי כדור העולם למערב ורצע למזרח, לק"מ וכי עסקה כאן התורה בקצבי ארץ מזרח ומערב, הלא עסק התורה לתת תורה ומורה ללרף את

פשר חזון

נפגשים תחלת המזרח וסוף המערב, מוצאים המקיפים את מציאות שינוי היום, אבל בחלקי הקפה אין מוצאים שום שינוי במציאות, עכ"ל, ורבינו דחה את הדברים בפשיטות, שהכל כלול בדבריו בשאלה ג' שהתורה קבעה קו תאריך ולא מוזר ומערב. ויש להעיר עוד על היום, שלכאור ההכרח לקו התאריך הוא מעצם הבריאה של עולם עגול וכדורי, ומכח זה נדרשת החכמה לקבוע מקום להתחלפות הימים, (וגם אם לא יקרה במציאות בכל שית אלפי שנים שיפגשו שני אנשים משני עברי הכדור, הדבר אינו פטר מבידוד דעת התורה היכן קו התאריך).

שאלה ה' למה העלים הרז"ה. קושיא זו היא קושיית היסוד עולם על מש"כ הרז"ה מצד אחד "כי חשבון הימים הנמנים מימי השבוע תחלתו מטבור הארץ והיא א"י וכו'" ומצד שני כתב "כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין שוכני ירושלים לשוכני קצה המזרח" וגם מכח פירושו בסוגיא "נולד אחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה בשום מקום בעולם וכו'" מוכח שקו התאריך אינו יותר מ"ח שעות, וא"כ צ"ע איך אמר מצד אחד שהיום מתחיל מירושלים ומצד שני שנגמר ביפן, וא"כ לא פירש מה יהי מסין עד ירושלים והתשובה ע"ז היא דמש"כ שתחלת הימים מטבור הארץ הכונה לישוב העליון וליבשת של ירושלים, וא"כ די לנו במש"כ הרז"ה שגבול היום הוא י"ח שעות לומר שלא הי צריך לפרש יותר (יש להוסיף דהרז"ה לא פירש הדבר בכירור ובביאור, וכתב "שהימים מתחילים מהנקודה השלישית שהיא טבור הארץ", כיון שלא כתב דברים אלו אלא כהקדמה לפי הסוגיא וכמ"ש החזו"א בסיכום הקו, ובאמת לפי הסוגיא אין לנו ענין ברבע הכדור שמסין ועד ירושלים): כ"ז הוא לפי מה שפירשו היסוד עולם. החזו"א טורח לבאר את

ת"י רבינו שהחשיבות של ירושלים היא שמעיקר הדבר קו התאריך מתחיל בירושלים, אלא שכל ענינו ומציאותו של קו תאריך הוא בתחילת יבשה, לכן קבעה התורה את קו התאריך בהקדמת רבע הכדור שהוא שש שעות לפני ירושלים, (וקבעה שם התחלה ליבשת במציאות, אסתכל באוריייתא וברא עלמא) וזו חשיבותה של ירושלים, משא"כ לדברי היום שמעביר את קו התאריך לאמצע הים ולאסקה בטלה כל חשיבותה של ירושלים, ולא השאיר לירושלים אלא את הכבוד להקרא "מרכז התאריך" וכמו שכותב כמה פעמים שירושלים לנו כגריניץ' לאומות: ובני מזרח אין מתקדמין. ביוםם הביא כאן מכתב מוקדם מהחזו"א המוסיף הסבר בדברים "עיקר החשיבות היא ירושלים המטרופולין של העולם וכל השטחים הנמשכים לימין ולשמאל יש להם להתדמות לירושלם ככל האפשר, וראוי להמזרחיים שלה להקדים והמערביים שלה לאחר באופן שכולם שובתים רוב היום בזמן אחד כו' עכ"ל" ועי' במכתב השני שנדפס בחזו"א בסוף הקונטרס, שג"כ האריך בביאור נקודה זו, ע"ש.

שאלה ג' מוזר הדבר. רימ"ט הסתכל על כל היקף כדור הארץ ולא רק על היבשת ולכן הי' הדבר מוזר בעיניו, וע"ז עונה החזו"א שאין לנו עסק היכן המזרח או המערב של העולם אלא היכן התחיל היום והיום התחיל בקצה המזרחי של היבשת. וע"ע בס"ק י"ג ביסוד הפשוט שכתב רבינו שאין מזרח עולמי ואין מערב עולמי וכל נקודה ונקודה יש לה מזרח ומערב שלה, וא"כ ודאי שאין ההגדרה שניתן שלשה רבעים ורבע, אלא ההגדרה היא היכן נקבע קו התחלפות הימים: לצרף את הבריות. ראה חזו"א אר"ח סי' קל"ח סק"ד לגבי תקופת שמואל וכל אמתא בריבוע וכו'.

שאלה ד' הקשה היום, דרך הפגישה המקבילה לשני הקצוות הנגדיות, מקום שבו

היסוד עולם על הרז"ה מכריח דלעת היסוד עולם דקו התאריך הוא קו המזדיל זין יצשת לים דאי זטצור הים יתכן שנים על האניה ולזה שנת ולזה חול, ומיהו אין זו קושיא מכרעת.

שאלה ז. שאין להקו שטת, וכבר נתבאר לעיל.

ה) והנה יסוד הדבר להתחלת היום הוא בתחלת מזרח ישוב העליון, אינו מסתמך על פירוש הרז"ה והכוזרי צבוגיא אלא מיוסד ע"פ דברי היסוד עולם צשם כל הראשונים והם לא הזכירו צ' מעלות אלא תחלת המזרח,

קו חולק צאמצע היצשה ולא פירשו היכן הוא הקו, אצל אחרי שגם כונת הרז"ה דלעת היסוד עולם אין כאן קושיא וכן הוא צהדיא צראצ"ד שהרי כתב על דברי הרז"ה דדבר ידוע הוא דמנין הימים מן המזרח, והיינו כדברי הראשונים שהציא היסוד עולם, ומבואר צראצ"ד דלא כהיסוד עולם דלעת הרז"ה אלא כמש"כ.

שאלה ו. שני שכנים זה אצל זה והשנת מתחלפת להם, גם זה על יסוד שהרז"ה נותן לזין שטת, אצל למש"כ לעיל דעת הרז"ה דלעת היסוד עולם וקושיא זו שהקשה

• פשר חזון •

עולם היא מכח שבחצי הכדור התחתון יש רק דגים, וא"כ ודאי שקו התאריך עובר שם, אין קושיא מזה על היום, וכבר ביארנו שאם ננקוט כך ודאי שלא מתחילה קושיא על הרז"ה שמתייחס לכלל כדור העולם).

שאלה ז' שאין להקו שטת. מבואר בספר היום ששאלה זו נשארת גם לפירושו, וכתב ע"ז או "להסכים להסברו של הרב חזו"א שליט"א "אולם אין לבי הולך להסבר כזה" "ולפיכך אפשר להדחק וכו'" "בין אם לא נסכים לתירוציים דחוקים אלו": **נתבאר לעיל. סק"א:**

ה) כאן מבאר רבינו שקו התאריך אינו מחלק יבשה ויסוד דבריו בקו' נתבאר בסק"א וכאן אינו עוסק אלא בפרטים: **דהתחלת היום.** אין כונת רבינו להתחלת היום ולא התחלת הלילה, (דדעת הראב"ח שהלילה התחיל בקצה המזרח) אלא כונתו לתחלת מנין הימים: **פירוש הרז"ה והכוזרי.** בנוי על קו רוחב ירושלים, וצ' מעלות מירושלים, וא"כ הי' מקום לרון שצריך למתוח קו של צ' מעלות ולחלק את היבשות הבולטות בצפון ובדרום יותר מצ' מעלות (אמנם, גם הרז"ה כתב "שפת ים אוקיינוס" ויש לפרש כונתו שקו התאריך במהותו הוא בתחילת היבשת, אלא שבקו ירושלים הוא צ' מעלות שהם רבע הכדור, ואסתכל דאורייתא וברא עלמא, ואין כאן מח' בין הראשונים, וכונת רבינו היא שבכוזרי וברז"ה הי' מקום לרון בזה, אבל בשאר הראשונים שלא הזכירו ירושלים וצ' מעלות, הדבר מוכרח בלי מקום לדיון): **ע"פ דברי היסוד"ע בשם כל הראשונים.** הלא המה, רבי חסאן בר מר חסאן רבי יצחק בר ברוך והרב ר' אברהם בר' חייא

הבסיס לקושיא, כיון שזו קושיית היסוד עולם וכמשנ"ת בסק"ב בחזו"א ד"ה ועוד, ע"ש: **וכן הוא בהדיא בראב"ד.** רבינו בא להוכיח את פירושו ברז"ה דלא כהיסוד עולם, דבראב"ד מבואר שהבין ברז"ה כדבריו, וז"ל הראב"ד "כי הימים דבר ידוע הוא מן המזרח מתחילין, אבל לחשבון השבתות והמועדים וכו' אינן אלא לחשבון יושבי ארץ ישראל וכו'" ותוכן דבריו שא"א לומר שראיית הירח במקום אחר חוץ מא"י תקבע את המועדים, ורבינו האריך בפ"י הראב"ד בסק"י, עכ"פ מבו' בתחילת דברי הראב"ד, שקורא לקו התאריך של הרז"ה "דבר ידוע" (גם מוכח בדעתו שקצה המזרח הוא צ' מעלות מירושלים, כיון שנקט בכל דבריו את ירושלים ולא טבור הארץ): **ומבואר בראב"ד.** וכמסקנתו בפ"י הראב"ד סק"י, אף שבמכתבים נראה שפ"י הראב"ד שהבין הרז"ה היסוד"ע וכתב דדבר ידוע כהשגה ולא כהסכמה:

שאלה ו' שני שכנים. גם זו קושיית היסוד עולם על הרז"ה: **גם זה על יסוד.** דחיית קושיות היסוד עולם על הרז"ה כבר נתפרשו באר היטב בדברי החזו"א בס"ק א' ובס"ק ב': **מכריח דדעת היסוד"ע.** כתב רבינו דאדרבה יש להוכיח מהיסוד עולם כדבריו ולא כדברי היום, דבשלמא לשיטת רבינו שקו התאריך הוא בשפת הים, יש קו מוגדר וברור שבצדו האחד שבת ובצדו האחד חול, אבל למש"כ היומם שהקו הוא באמצע הים, ג"כ נשאל איך ייתכן שבלי קו טבעי ברור יתחלקו הימים זה מזה, ומיהו אין זו קושיא מכרעת מצד עצמה אלא דלטענת היום השיב לדבריו קשה טפי. (ולמה שצידדנו בסק"ד שכל טענת היסוד

מאחרין, והישוב שמירושלים עד שנחלי נחשב לישוב העליון בכל רחבו לדרום ולצפון, ואף איים המתפללים הם בכלל ישוב העליון וכאלו הם מתווכים, ולכן ארץ אוסטרליה בכלל יצבת העליון וצליטתה למזרח כדין צליטת סיביר, וכל מה

ואדרבה אם יהצין 'י יהי תאריך החולף באמצע הישוב וזה שהיסוד עולם מרחיק תכלית הריחוק, וא"כ איפוא כל ישוב העליון למזרח צין נגד ירושלים וצין הקצוות המאריכים למזרח כמו ארץ סיביר כולם מקדימים לירושלים, והים והאיים

· פשר חזון ·

נחל מצרים מן החוט ולפנים א"י, דא"כ הרי אפשר למתוח מקמצ'קה או מסיביר לסיני או לאוסטרליה וצ"ע. ועי' בסוה"ס בתשובת אאמו"ר לגליון הגרד"ל שכתב גדר בזה וצ"ע): ולכן ארץ אוסטרליה. דין אוסטרליה פחות ברור מדין סיביר כיון שהיא יבשת נפרדת, והי' מקום לומר שלא דנים דין תחלת היבשת אלא ביבשת של ירושלים אבל בשאר האיים צריך ללכת אחרי רוב האי, ואף דאם נאמר דיבשת אוסטרליה מאחרת לירושלים הי' מקום המאחר יותר מ"ח שעות לירושלים, י"ל דלא נקבע לילה ויום מן החדש אלא לפי קו רוחב ירושלים, ואעפ"כ דעת רבינו שקו צ' מעלות וקו תחלת היבשת הם קוים חיוביים, והמאחרים לירושלים נמשכים ממילא אחרי ירושלים. וא"כ קודם כל מותחים קו של צ' מעלות הקובע תחלת המזרח וא"כ ע"כ דין אוסטרליה כדין המזרח וקו התאריך בתחלת היבשת - וצ"ע דין חופי אוסטרליה כיון שהים דינו כדין המערב, (ומקובל שם ללכת לים ביום א' שהוא יום החופש), צריכים לזהר שלא לעבור איסורי שבת במים, ואפשר דכל חוף שהיבשת ממשיכה במזרחו נחשב גם הים לחלק מהיבשת. (יש להוסיף שאף אם נאמר לדעת היסוד עולם סוף סק"ד שקו התאריך הוא שבע שעות לירושלים, ורוב אוסטרליה בתחלת המזרח, אין זה מועיל במקומות אחרים מלבדן וסידיני שהם על החוף במזרח מחוץ לקו התאריך): וכל מה שטען הספר. היוםם טוען שלפ"י נפל בים כל היסוד של הכוזרי והרו"ה בביאור הברייתא של סוד העיבור וכו', למשל אם נאמר שחוף קוריאה הוא הגבול הלא חסר י"ח שעות מירושלים קרוב לרבע שעה, וכ"ש אם נדבר על גבול יבשה של סיביר שאפי' נולד שלש שעות קודם חצות בירושלים אין לילה ויום מן החדש, ואם מדובר למשל מגבול ים שבתוך צ' מעלות לירושלים כגון שנחאי, הרי להפך יש יותר מ"ח שעות ונמצא שאף בנולד אחר חצות יש לילה ויום מן החדש, והתשובה ע"ז היא שלא אכפת לנו מסיביר וחוף קוריאה, וכמשנת

ז"ל וכמה אחרים עוד זולתם: מרחיק תכלית הריחוק. היסוד הרחיק זאת משום שסבר שאין ישוב אלא בחצי כדור העליון, וא"כ אין הכרח גמור מדבריו, אלא סמך לסברת החזו"א ונראה שעיקר היסוד של החזו"א הוא מלשון תחלת המזרח ולא מקו" היסוד: כל ישוב העליון למזרח. ואין הכונה שיש "גרירה" של יבשות, ולא "טפל ועיקר", אלא שקו תאריך במהותו מתחיל בתחילת יבשת, והתורה קבעה לזה את היבשת של הישוב העליון, ואמרה שבתחילת מזרח היבשת מתחיל היום, וכל האיים שנפרדים ממנה והם יותר מזרחיים ליבשת, על כרחינו הם כבר סוף המערב ולא תחלת המזרח, ומקור הדבר בדברי הראשונים המפורשים - אמנם בנידון זה אין דברי רבינו מוסכמים, וכמש"נ לעיל שבדעת הרו"ה והכוזרי יש מקום לדון בזה, וע"ע בסק"ו שלדעת הרו"ה והכוזרי אין הדברים פשוטים ועמש"כ שם, ומטו משמ"י ההגרי"ז לחשוש שמא חולקים את היבשת, וגם רבינו לא סמך על הוראתו זו לכתחילה, ראה באורחות רבינו ח' ג' ע' ר"נ בנוגע לפליפינים (ומה שהביא בספר ישראל והזמנים בשם כמה גדולים שהי' דעת החזו"א שלא לדור במדינת אוסטרליה, ברנו אצל הרב ש. וילמן שהזכיר שם ואצל שאר תלמידי החזו"א ואף אחד לא ידע מזה, ויותר מזה שמענו שהקה"י הורה להגר"ע ברזל שהי' רב בסידני שא"צ להחמיר). וכן שמעתי שמנהג המדקדקים שם שאין עושים מלאכה ביום א'. (עכ"פ כל דבריהם משום שהחזיקו כדברי הרו"ה שקו התאריך צ' מעלות מירושלים, וכדברי רבינו, לדעת היוםם כל הנידון לא מתחיל): כמו ארץ סיביר. מסיביר לדרום מתפצלת קמצ'טקה ולדברי רבינו גם היא תחילת המזרח, וצ"ע לרבינו הים שמערבית לקמצ'קה שיש בו גם מספר איים האם הוא נטפל אל היבשת המזרחית לו או שמזרח ומערב משמשים בערבוביא, וצ"ע. (וצ"ע אם נאמר שנמתח קוים ככה"ג, כעין מה דאי' בגיטין דף ח' לענין גבול א"י שמתחין חוט מטורי אמנון ועד

המקדים לירושלים, וכל יצשת אשר תחלמה צרבע כדור הזה אף שיוצאה למזרח חוץ מהקו מקדימה, והמתחילה חוץ מקו המזרחי מאחזרת.

ו) עוד יש טענה שמירושלים עד שנחאי חסר מעט מז' מעלות צומנו, ושאלה זו אינה שאלה על עיקר קביעות התאריך צהתחלת המזרח שהוא ע"פ היסוד עולם צסם כל

שטען הספר שהוא תמהון על תמהון כבר נתבאר שאין כאן תימא כלל, אלא שטען עליון נידון צפ"ע וכמס"כ לעיל, ולא זכות צ' מעלות יש כאן אלא זכות הישוב לוקח לו הרומב.

ונראה דמושכין קו מקוטב צפוני לקוטב דרומי והקו עוצר על ירושלים, ועוד עושין קו מקוטב צפוני לקוטב דרומי ועוצר על קצה המזרח, ורבע הכדור שצין שני הקוין האלו הוא

• פשר חזון •

ישתנה דינם, לכן אפילו אם קודם המבול או קודם אלפיים תורה היתה יפן מחוברת לקוריאה, ונשטף מעט מן היבשת, שוב אינה נגרת: מקוטב צפוני לקוטב דרומי. בדין הקטבים ראה במכתבים (מכתב ג') מש"כ החזו"א ואם הוא במקום שמתארך היום ב' חדשים באמת גם שם ניכרת כל יום הקפת השמש רק שאין השמש מתעלם מהם כל מעל"ע וכיון שניכרת ההקפה היומית שפיר סופרים ימי השבת ויום השביעי שבת, וכאן מבואר שספירת הימים היא לפי קו התאריך צ' מעלות מירושלים. ובקטבים (עכ"פ בקוטב הדרומי שהוא יבשת) שייך רק קו התאריך של צ' מעלות ולא שייך גרירת יבשת כיון שהכל יבשת אחת, ועי' במאמרי הגר"י מרצבך שנד' בסוה"ס שם כתב שאין מקום למתוח קו אורך ע"פ מפה, אלא ע"פ זריחת השמש וכיו"ב, קו המתאים לאופי כדור הארץ, וא"כ ה' מקום לומר שאין קו התאריך אלא במקום ששוקעת השמש ביום השוויון, נאף שלא נקבל דברי ר"ד שפירא שתלה הקו בצאה"כ, וכך כלל את סיביר במזרח], וא"כ בקטבים ממש צריך לדון באופן אחר, אבל מלשון החזו"א משמע שפי' שחלוקת רבעי כדור הארץ לרבעים ג"כ יש לדון אותה כחלוקה טבעית, אף ללא התחשבות במאורות, ונקט שילוב של שני קוים טבעיים, קו ישר של רבע כדור הארץ, וקו תחלת היבשת וכמשנ"ת. אמנם גם דברי החזו"א יש לבאר דברגע התקופה זורחת השמש בשוה לכל אורך הקו, וא"כ גם חלוקת רבעי כדור הארץ מתאימה לסיבוב המאורות, כיון שהחשבון נקבע ע"פ התקופה.

ו) עוד יש טענה. וכמו שהבאנו לעיל בפי' סק"ה: ע"פ היסוד ע'כו'. כל הראשונים שפירשו כיסוד ידוע שהימים מתחילים במזרח, אין לטעון עליהם מהמספר המדויק של צ' מעלות, ואפשר באמת

בסק"א שדי לנו בנקודה אחת בכדור הארץ שיהי' בה לילה ויום מן החודש, ומה שטען על שנחאי שיש שם יותר מי"ח שעות נתבאר בהמשך דברי רבינו בס"ק זה, דלהרז"ה והכוזרי איתא לתרווייהו, שמותחים קו של צ' מעלות מירושלים, ואין שום מקום קרוב לירושלים שיהי' מאוחר לירושלים יותר מי"ח שעות, אלא שקו התאריך במהותו בנוי על מושג של רבע כדור ובנוי על תחלת היבשת, ועי' בסק"ו בחזו"א שהאריך בפרט של שנחאי: תמהון על תמהון. וז"ל היוםם "עד שאנחנו מצטערים על היחס הניתן לסיין שממנה יתחילו הימים, נותנים גם זכות להקו של צ' מעלות שגם לו כח וגדולה לגרור ולטפול כל יבשת שחוצה לו אל תוכו, ובמה זכה גם הקו לכך?: שאין כאן תימא כלל. רימ"ט העמיד את הדברים כאילו מתיחת הקו היא זו שמכניסה את אוסטרלי' אל המזרח והאמת היא שאין זה קו שכלי ללא שטח אלא קו הגבול של חצי העליון שבכדור והיות אוסטרלי' שייכת לחצי כדור העליון היא מקדימה לירושלים.

ונראה. הגר"ג נדל זצ"ל אמר לפי דרכו שזהו מהנראה הפשוטים בחזו"א: דמושכין קו. כוונת רבינו כאן לצייר למעשה מה שנתבאר לעיל שתחלת הימים תלוי ברבע הכדור ותלוי ג"כ בתחילת היבשת. ובאמת דנאמרו כאן תרי דינים, הקו הנמשך הוא הלכה קבועה מהלכות קידוש החדש, ותחלת היבשת היא הלכה שיסודה הוא שימוש ההלכה בעולם המעשה, ונ"מ שאפי' אם תתמעט היבשת פחות מצ' מעלות אין הקו מתקרב לא"י ונבטל חלק מהדחיות של ר"ה, דאדרבה מקום הקו תלוי בראש השנה ולא להיפך, אבל כל המקומות הנמשכין מצ' מעלות ולהלן, אפשר שאם בידי אדם או בידי שמים ייפרדו מן היבשת (בזמן נתינת התורה או בזמן אלפיים תורה או אח"כ)

חוף קוריאה כו' יש תימא שאין כאן מקום לשאלת ממנ"נ דהלל יסוד זהלכה שאם נמלא נקודה אחת על הכדור שר"ה שלה לילה ויום מן החדש סגי בזה לקבוע אותו יום ר"ה, ויש כאן רק שאלה אחת אפי' נולד אחר חלות יהי' לילה ויום מן החדש] או שנקבעו י"ח שעות מפני שהדבר כן בקירוב ופעמים נקבעת ההלכה כן כמו שקבעה ההלכה למחשב זה שיש צמצום אמה הקפו ג' ו

הראשונים, אלא ציחוד על פירוש הרז"ה והכוזרי בגמ' דקבעו על זה נולד קדם חלות ולאחר חלות, וכבר כתבנו שאפשר שנשטף מעט מן היצשה והספר שואל ומנ"ל זה, ואין זו שאלה דלפי' הרז"ה הלל זה תניא צמוד העיצור שהוא הלמ"מ וא"כ נקבע הדבר דמירושלים עד שנחאי עיקרו ו' מעלות והיס שטף מעט מן היצשה, [ולשון הספר שם שהק' בלשון ממנ"נ אם המקום הוא

פֶּשֶׁר חֲזוֹן

הוא וע"כ לומר שנשטף מעט מן היבשת: ולשון הספר שם. הובא בפי' סק"ה ד"ה וכל מה שטען הספר, שהספר הבין כאילו מדברים על חוף מסויים שהוא י"ח שעות מירושלים, והחזו"א כבר פי' בסק"א שנאמרה ההלכה דכל שבנקודה המאוחרת יהי' כל היום אחר המולד סגי בזה (אלא שרבינו קיבל את הקושיא, שיש נקודה מאוחרת יותר מי"ח שעות, כיון שבזמננו חסר מצ' מעלות עד שנחאי): או שנקבעו. באופן נוסף פי' רבינו שבאמת לא הי' צ' מעלות עד שנחאי, אלא שהתורה קבעה סכום עגול (החזו"א נקט דגמה של היקף וקוטר, שהגמ' אמרה שהוא שלישי אע"פ שלעולם אינו פחות מ 3.14, עי' חזו"א או"ח קל"ח סק"ד ה"נ הכא אפי' אי נימא שלעולם לא יגיע החוף לצ' מעלות ג"כ אין מזה קושיא, אבל באמת למש"כ רבינו שטבע חוף היס להשתנות הי' יכול להביא הרבה דוגמאות וכדאי' בר"ה י"ג א' כל מדות חכמים כך הן בארבעים סאה הוא טובל במ' סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול בהם (אע"ג דשיעור מקוה תלוי במים שכל גופו עולה בהם) כביצה מטמא טומאת אוכלין כביצה חסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין (אע"ג דתלוי בשיעור בית הבליעה) גע"ג מטמא מדרס, אין התבואה ראוי' לקצור בחג אא"כ הביאה שלישי בשנה שעברה, ואע"ג דבירושלמי כתובות אמרו שעיברו בי"ד את השנה בתוליי' חוזרים, ומשמע דשיעור חזרת בתולים מצומצם, יש לחלק ולהאריך בזה, עכ"פ ראיית רבנו מהיקף היא ראי' ברורה) ואה"נ הי' אפשר לקבוע יותר: שהדבר כן בקירוב. לכאור' לא שייך לומר קירוב אלא אם שטף היס מעט מן היבשה שלמעשה קו התאריך הוא בים, אבל אם העלה היס שרטון שלמעשה אין י"ח שעות אחר ירושלים לא שייך בזה קירוב [וראה בדברי רבינו סק"ח שא"א לקיים י"ב שעות ולוימה"ח וה"ה לנידו"ד. ויש לחלק]

שלישיתם קו התאריך הוא בחוף שנחאי והיס עד צ' מעלות שייך למערב ירושלים, (אמנם, א"כ אפשר גם לשיטתם דכל אוטרלי' ושאר איי היס אינדרונסי' ופיליפינים הם מערביים לירושלים וצ"ע): פירוש הרז"ה והכוזרי. שפירשו ע"פ יסוד זה דברי הגמ', וא"כ מבואר בגמ' שהמקום המדויק של קו התאריך הוא י"ח שעות למערב ירושלים: וכבר כתבנו. לא מצאתי היכן כתב החזו"א דבר זה, אמנם בספר היומם הביא מכתב מהחזו"א שכתב נקודה הפוכה "גם אם יעלה היס שרטון בקצה המזרח כנגד ירושלים ביותר מצ' מעלות הר"ו כחוף צ' מעלות (ואומר עוד: שאפשר כי בזמננו באמת העלה היס שרטון ולכן אם אין עכשיו דברי הרז"ה מכוונים לחשבון צ' מעלות אין זו סתירה ליסוד ההלכה כפי שהיתה בראשית היצירה או בשעת מתן תורה) עכת"ד": שאפשר שנשטף. באטלס ציירו את היס הסמוך לשנחאי נמוך מאוד וא"כ קרוב הדבר כדברי רבינו, וא"כ צ"ע אם יברכו שם על ראיית היס: והספר שואל ומנ"ל זה. ומתוך הענין נראה שהכוונה לקושי היומם מנ"ל י"ח שעות, שהרי מירושלים עד חוף שנחאי (שהוא בקו ירושלים) יש יותר מי"ח שעות (וצריך לברר אם הקושיא נכונה בהכרח, כיון שבניגוד לקוי הרוחב שהם קלים לחישוב ע"פ קו המשוה ע"פ הילוך החמה, חישוב קוי האורך יותר מורכב, ובתקופות הקדומות שינו את החישוב כמה פעמים, ואע"פ שהחשבון שלנו, שעפ"ז יוצא ג' או ד' מעלות בין חוף שנחאי לקו התאריך, כבר מוחזק הרבה שנים, ייתכן שהחשבון של התורה הוא בזוית אחרת או בחלוקה אחרת של רוחב המעלות וכיו"ב מכמה טעמים): ואין זו שאלה. רבינו התייחס לטענה בשני אופנים, הראשון, שבאמת קו התאריך תלוי במקום תחלת היבשת וא"כ נמסר לנו בגמ' שהיבשת מסתיימת י"ח שעות מירושלים וע"כ שכן

ז) והנה כתב עוד הספר ראיות מספר העיצור דתאריך היום חולף בטצור הים וקראו שלשת ראיות.
א. לשון ראב"ח וכשהחמה עולה וזרחה בקצה פאת מזרח היא נראית לכל השוכנים בתחלת פאת מזרח צאריך [פירש הספר שעולה לטצור הים וזה קצה פאת מזרח, ואף אם כן הוא פירושו

אמות, אף שאינו אלא בקירוב, ומפני שטצע חוף הים להשתנות פעמים נהפך מקצת ארץ לים ופעמים להיפוך וכמש"כ הרמב"ם פ"ד מה' יסב"ת ה"ה [וח"א העיר דגם א"י משתנה לפעמים כדאמר גטין נ"ז א' ארץ צבי כתיב וממילא מתארך מירושלים עד קצה] לכן קצעה ההלכה י"ח שעות.

· פשר חזון ·

בביה"ל כתב שמעתי שמרן זצ"ל אמר לאחד שלא יסע [והלשון באור "מוטב" שלא יסע] לאיי פיליפינים להיות שם בשבת. וכמדומה שהטעם לפי שיש שם כמה איים קטנים וקשה לדעת בדיוק איזה מתחיל תוך צ' מעלות ואיזה לא, עכ"ל, ואולי פי' כן משום שלא סומכים על המפות, ועי' עוד במכתב הגרא"ל מאלין (נד' בסוה"ס) בדעת רבינו. בקריינא דאיגרתא ח"ב ע' ק' כ' מעשה זה אלא שבמקום פיליפינים כתוב שם פינלנד, ושאלתי להגרא"ח קניבסקי אם לא נתחלף הפינים שבפינלנד עם הפיליפינים, שפינלנד היא צפונית ביותר ושם הבעי' היא עם השקיעה והזריחה ויותר מסתבר שע"ז הורה החזו"א שלא יסע, וכתב לי כמדומה על שהיו ב' סיפורים (רד"ו הי' השואל להחזו"א על השליח לפיליפינים, ודעתו כי החזו"א אמר שלא יסע משום שהי' משולח של ישיבה ואם ינהג אחרת מבני המקום יביא לו רק נזק אבל אין להוכיח מזה דעת החזו"א אם לסוע לכתחילה לשם):

ז) א. לשון ראב"ח. כל דברי הראב"ח הנ"ל אינם אמורים לגבי חשבון הימים, כי אם לבאר את מהלך החמה, וזו כוונת רבינו בסוגרים שהסבר של סיבוב השמש אינו ראוי לחשבון הימים וכבר נתבאר הדברים באריכות בסק"ג בפי' דברי היסוד עולם: וזוה"ח. ביוםם כתב "וזוה"ח", אבל במקור בספר העיבור כתוב וזוה"ח: פירש הספר שעולה לטבור הים. כלו' שהראב"ח מדבר על גוף החמה שהיא עולה מטבור הים וזה נקרא קצה המזרח, ופי' רבינו להלן שזוה"ח בקצה פאת מזרח, כלו' כשהחמה עולה מטבור הים הזריחה בקצה המזרח, והמזרח בראב"ח הכונה רק לחוף סין, ואין מקור בראב"ח לקרוא לשון מזרח, מזרחית לסין: ואף אם כן. אין דברי רבינו אלא בדרך ולטעמיך, שאין נ"מ אמיתית אם נקרא מזרח או לא כיון שאינו עוסק בשער ד' אלא בביאור סדר הזריחה וכל

אמנם במכתב שהובא לעיל בד"ה וכתב כתבנו נראה שלא אכפ"ל אם העלה הים שרטון ולמעשה ישתנה מקום קו התאריך וצ"ע. ואולי ס"ל שא"צ דוקא י"ח שעות כנגד ירושלים [כמו שמשמע במכתב] אלא די בנקודה אחת בכדור וכלשונוה כאן, ואפי' שלא בפלך הרביעי אלא בחוף קוריאה ובסיביר: ומפני שטבע חוף הים. מבואר מדברי החזו"א כאן, שהדין לא משתנה לפי השתנות חוף הים, וכדאמר שא"א לקבוע את קו התאריך לפי חוף הים כיון שהוא משתנה וע"כ שנקבעו צ' מעלות, ועי' במכתב שהבאנו לעיל בד"ה וכבר כתבנו: וח"א העיר. הוא הרב בנימין בינוש פינקל, חתן אחותו של החזו"א: דגם א"י. זה אופן שלישי ליישב את הקושיא, דבאמת הייתה ארץ ישראל רחבה כמה מעלות יותר (ועי' תו' ב"מ כ"ח א' ד"ה חמשה עשר דא"י היתה רחבה ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה ובוה יש ליישב גם את הרוחב החסר במערב ע"פ הרו"ה), ובאמת בזמן בריאת העולם ובזמן אלפים תורה הי' צ' מעלות בדיוק מחוץ שנחאי לירושלים. וחידוש בדברי רבינו שהארץ כ"כ להתייחס לג' או ד' מעלות אלו, אף שכל מעלה רחבה כמאה קילומטר, הלא עוסקים כאן ברבעי כדור הארץ וכל רבע כדור הוא למעלה מעשרת אלפים ק"מ, ועכ"פ נראה שפי' את לשונות הרו"ה "שפת אוקיינוס" בדוקא ולפיכך הקשה מג' מעלות אלו, ואולי דן בזה רבינו כדי לבאר שיש לדון על הים שלידי סין אבל לא שראה בזה פקפוק בעיקר הפשט. ומלשונוהו בסק"ה ובמכתבים נראה שלדינא דעתו שגם ג' או ד' מעלות אלו מקדימים לירושלים וכמ"ש לעיל בד"ה מפני (וכך א"ש טפי נוסח "ישוב העליון" ו"שטח העליון" שכ' החזו"א כ"פ, סק"ב סק"ג וסקי"ג) וע"כ כן הוא שהרי איירי כאן בדעת הרו"ה שנקבע כן בהל' קיה"ח ואין הדברים נפרדים וכמש"נ בסק"ח. אמנם בשקל הקודש על הרמב"ם הל' קידוש החדש פ"ז

החמה גבוהה מן האופק ט"ו חלקים] היא נראית
במקומות הרחוקים מראש פאת מזרח ט"ו
חלקים כו' [כאן מצוואר דקרי פאת מזרח הישוב
פאת מזרח סתם וכן מצוואר עוד בסמוך בלשונו
שהספר מוסיף בו תיבת הישוב].

כתב עוד ועל הענין הזה הוא הולך עד שיבוא
אל שוכני קצה המערב, ויהי' החמה
מתרחקת מפאת מזרח כל ק"פ חלקים מחצית
הרקיע שהם י"ב שעות והחמה צעת ההיא
שוקעת מעל קצות המזרח והוא תחלת הלילה להם
וורחת על אנשי קצות המערב והוא תחלת הלילה
להם עכ"ל צהעתקה, ויש כאן ט"ס וי"ל והוא
תחלת היום, ר"ל שיבוא אור החמה אל שוכני קצה
המערב ויהיה החמה מתרחקת כו' ר"ל אור
החמה שהתחילה להאיר על קצה המזרח ועכשו
כבר היא מאירה על קצה המערב ועברה כל ק"פ
מעלות באורה, ולא מנא כאן הספר כלום.

ב. שאל למה כתב הראב"ח דלא יתכן נולד
קודם חצות ותהא נראית אחר י"ח שעות
אלא במולד בחצות של קצה מזרח והרא"י במערב,
והק' למה לא צהיפוך המולד בחצות מערב
והרא"י במזרח ולא קושיא היא דקיס ל"י שאין

אין זו רא"י על חצון הימים של מנחת התורה,
שמנחת התורה היא בטבעה כטבע הסכמה וכסם
שאפשר להסכים על חצון התאריך מקצה
המזרח, כן אפשר שנקבע כן בהלכה ואין הסכם
זקוק לתת כבוד למציאות הכדורית, ואפשר לו
לקבוע הסכמתו בטבע העליון ולקבוע התאריך
בקצה המזרח ואין ל"ל שאין מנחת התורה
זקוקות לקבוע תאריך החולף בטבור היס, אלא
אחרי שהתחיל היום צמעה צראשית מקצה
המזרח הוא התאריך שהסכימה עליו תורה, אבל
יש רשות לתוכן לקבוע המזרח עד טבור היס
ולשמט בל' הזה, אבל מש"כ ראב"ח כשהחמה
עולה וורחת בקצה פאת מזרח היינו שזורחה
בקצה פאת מזרח [ולא שעולה בטבור היס, וכמו
שקדם דמזרח עד מערב ק"פ מעלות, וטבור
היס לא נקרא מעולם פאת מזרח בל' ראב"ח
וחבל על עיקום פירוש הפשוט] היינו שזהרי
החמה מגיעות על קצה מזרח הישוב, ופאת מזרח
הראשון הוא ג"כ צאריך ור"ל שהחמה זורחה
עליהם והיא עממה נראית להם מרחוק], כתב
עוד כשהחמה עולה עוד מפאת מזרח עד שהיא
נראית גבוהה על הארץ בקצה פאת מזרח ט"ו
חלקים [ר"ל בקצה פאת מזרח של ישוב נראית

• פשר חזון •

במערב וי"ח שעות אח"כ היא שקיעת החמה
במערב ואז אפשר לראות את הלבנה: והק' למה
לא בהיפוך. דברי היומם מרפסן איגרי לענ"ד,
שנראה מדבריו שבא לדחות צד שקו התאריך
בירושלים, דכתב להוכיח כדבריו שקו התאריך הוא
בטבור היס דלפ"ז אם המולד הוא בירושלים או
ממערב לה, הרא"י במזרח היא ביום הבא, ואף
שהראב"ח יכל לפרש המולד הוא בירושלים או
מזרחית לה, כתב היומם שלא פי' כן הראב"ח כיון
שלפ"ז תהי' הרא"י לשוכני היס, וא"כ מה הוכיח
היומם מראב"ח הלא כל הנקודות שמירושלים עד
קצה המערב כנגדם אין אלא שוכני היס, ובחוף סין
כבר מתחלף היום: ולא קושיא היא. בכמה
מקומות בקונטרס י"ח שעות פי' רבינו את דבריו
שלא יהי' עליהם השגות, והכניס את ההערות
בדברי היומם ונראה שהנקודה שהחזו"א עמד עלי'
בדבריו כאן היא שהי' מקום להוציא קושיא

דבריו בענין תחלת הימים הם בשער עשירי, אבל
באמת אי"ז הפשט גם בדברי הראב"ח, אלא
הראב"ח השתמש גם לביאור סדר הזריחה למזרח
האמור בענין תחלת הימים וכדברי רבינו להלן:
שהספר מוסיף בו. כאן רמז רבינו שהיומם לא דייק
בהעתקותיו במקום שנוגע לדיוק הלשון ועי' בספר
לחם יומם שהאריך להראות כי במקומות רבים אין
הציטוטים שביומם תואמים למקור:

כתב עוד וכו'. כל דברי רבינו כאן הם רק להעיר
על הטעות בהעתקת ספר העבור, שכתב
ביומם תחילת הלילה במקום תחילת היום, ובמקור
כתוב כמ"ש החזו"א.

ב. שואל היומם: למה כתב הראב"ח. שיטת
הראב"ח בקביעות המולדות ומה שנאמר בגמ'
נולד קודם חצות וכו' קאי על קצה המזרח, ועפ"ז
כתב שהרא"י אחר י"ח שעות היא בקצה מערב,
והחשבון הוא שבחצות היום במזרח חצות לילה

נחלק צו אדם ואין הנידון רק חוץ לשש שעות למזרח.

ה) והנה הציא הספר ערעור דמנצואר זלשון הראצ"ח דתחלת מנין הימים הוא מקצה המזרח דשם התחיל היום צמעשה צראשית,

לקצה מערב זכות לקצוע צו מולדות אצל יש לקצה המזרח זכות משום דשם התחלת היום כמו שהוא באמת לדעת ראצ"ח.

ג. ראה שליטת שחושב קצה המזרח למקדים ו' שעות לירושלים, וזה תימא שהרי צוה לא

פּשֶׁר חֲזוֹן

כתב היומם מודים גם הרז"ה והכוזרי שהמרכז שלנו מרכז אליו את כל הכדור כולו חציו למזרח וחציו למערב, אלא שכל זמן שמדובר מחצי כדור העליון מסמנים את המרכז רק לשני קצותיו, ולכשתתגלה יבשת ויהיו גם שם בני"א ודאי יתחלק גם לידהו חצי כדור התחתון כמו חצי העליון, ומה שכתבו שעד סין מתאחר י"ח שעות הוא משום שעד סין אין קו תאריך, דכ"ז שאין שם בני"א אין קו תאריך, ולכן עד שתשוב החמה לקצה הישוב נחשבות י"ח שעות לאותו היום, והם דברו מארבע הנקודות הדרוש להם בעיקר בנוגע לחשבון המולדות וממילא יוצא מזה שיש קו תאריך בקצה מזרח הישוב אבל כ"ז ממילא נפקא ולא לזה נחתו שם עכ"ל תמצית דבריו בקיצור: **ואי אפשר לדון עליהם.** כיון שהכוזרי והרז"ה פירשו בקו התאריך דין מולד זקן, לדברי היומם לכשתתגלה יבשת ויהי קו תאריך בטבור הים יהי מולד זקן שש שעות קודם, ויתהפך כל לוח השנה שלנו, ע"י דחיות נוספות של ר"ה, ובהכרח שקו התאריך אינו שלילה לדעתם אלא מקום שבו לילה ויום מן החדש: **להלכה קבועה.** היומם הביין שניתן לפרש את גילוי היבשות בישוב התחתון כמקרה צדדי שנשאר יסוד קו התאריך צ' מעלות מירושלים אף שלמעשה נספח אליו עוד רבע כדור העולם וע"ז קאי הגדרת החזו"א שחלוקה זו של י"ב וי"ב לא תתכן כהטפלה או כגרירה אלא כהלכה קבועה וא"כ יש כאן שני הפכים: **כמו שהתורה היא נצחית.** כדוריות העולם מכריחה מקום שבו מתחלפים הימים וכלשון הכוזרי ואין להמלט ממקום משותף תהי' תחלת מזרחו אחרית מערבו. ולא ייתכן שההלכה תלוי' אם יש בני"א למטה או לא, וממילא דין מולד זקן לפי' הרז"ה סותר את האפשרות לומר שקו התאריך בטבור הים: **משום שיש נקודה שלילה ויום מן החדש.** וממילא א"א לומר שמולד זקן נקבע לפני שנקבע קו התאריך דסו"ס אם משתנה מקום קו התאריך אין לילה ויום מן החדש וצריך לשנות את מקום המולד, ואת דחיות ר"ה

מהראב"ח על דבריו כיון שאם קו התאריך הוא בגבול היבשת, גם אם מקום המולדות בקצה המערב, אפשר לדבר על הראי' בקצה המזרח, (אף שהראי' היא ביבשת שאחרי קו התאריך וא"כ היא כבר ביום הבא, י"ל שהעדיף החזו"א ליישב בדרך אחרת, כיון שבלשונות הראב"ד והרז"ה ג"כ חזינן שלא דקדקו בלשונם בזה, ומשמע שהראי' בקצה המזרח נחשבת ראי' ביבשה בסוף המערב, וצ"ע) ולשון ראב"ח שאם אתה מהפך בכל מדינות הישוב שבעולם וכו' אין אתה מוצא המקום הזה וכו', ותי' החזו"א שלא דן הראב"ח על קצה המערב, אלא על ירושלים וכו"ב לכן אמר שלא תמצא ראי' ביבשה אחר י"ח שעות אא"כ מקום המולדות בקצה המזרח.

ג. **ראי' שליטת.** כותב שם ובכ"מ בספר שקצה המזרח מקדים שש שעות ולא מאחר י"ח שעות, ולא מובן שהרי עד צ' מעלות הוא מקדים שש שעות ומשם ואילך מאחר י"ח שעות (כשם שהיומם מפרש שמזרחית לקו התאריך מאחר י"ב שעות ומערבית לו מקדים י"ב שעות). ועי' בס"ק ט"ז ד"ה ומירושלים.

ה) **הביא הספר ערעור.** על דברי עצמו: **דמבואר בלשון הראב"ח.** שהמאורות נתנן המקום ברקיע בעת בריאתן בענין שיהי' אור על הארץ כולה, ואין הענין הזה נמצא אלא בעת היות החמה באמצע קשת השמים אשר על הארץ וכו' ובמקום הזה היא שוקעת מעל ראשי קצות המזרח והוא תחלת הלילה להם וראוי המקום הזה להתחיל ממנו וכו': **ובאמת שזו שהביא.** כמו שכתב רבינו בהקדמת הקונטרס: **דברים סתומים.** שבקצה המזרח הוא רק קצה המזרח ולא תחלת המזרח, ודברי ראב"ח הם רק ביחס לחצי הכדור העליון ולא ביחס לכל כדור הארץ: **ואומרים שגם דעת הרז"ה.** היומם סמך את דבריו לפרש את הראב"ח עפמש"כ לפרש את הרז"ה בסימן י"א לכן הכניס רבינו כאן את ביור הדברים: **דתאריך היום הוא בטבור הים.**

ובאמת שזו שהצ'א ציסקוד עולם ואין מי שיחלוק צוה, וזו שהקדים הרז"ה לדבר מקובל ולא ככונן ומחדש וכמס"כ לעיל, אבל הספר כותב צוה דברים סתומים צלתי מוצגים ואומרים שגם דעת הרז"ה דתאריך היום הוא בטבור היס, אבל איך יתכן דנולד קדם חלות תהא נקודה אחת צכדור אשר ר"ה שלה [חיוצית ולא שלילית] לילה ויום מן החדש, כתוב שם דברים אבל אין להם מוצן, ואי אפשר לדון עליהם, [דהרי אם אנו קובעים דהכדור מתחלק י"צ למזרח וי"צ למערב, אנו מקבלים אותו להלכה קבועה, וכל הלכה היא נלחית כמו שהתורה היא נלחית, ואנו קובעים ג"כ דנולד קדם חלות קובעין צו ציוס ר"ה משום שיש נקודה שלילה ויום מן החדש והיא ג"כ הלכה נלחית, והנה אם אנו כיום מקיימין צ' ההלכות

ט) כן דברי הכוזרי פשוטים, שיש מעלה בתחלת הישוב שממנה תחלת תאריך הימים, וממילא מקדים שצחו ו' שעות לא"י, וכאלו שצת א"י נגרר אחר שצת צ"ן, ואמנם יש מעלה צא"י דשצת ראשון שנתנה לישראל היתה צא"י כאשר שקעה החמה צא"י, ולו היה אז ישראל צ"ן לא

פירוש חזון

השמש אחר סיני עד אחרית המערב ואח"כ על אשר תחת הארץ, ואחר כך עד הציץ אשר הוא מזרח הישוב (עד כאן נקודה א') ויקרא השבת לצ"ן אחר א"י בשמונה עשרה שעות, מפני שארץ ישראל באמצע הישוב וכו' וזה הוא סוד הקבוע אשר הוא נבנה על שמונה עשרה שעות, כמו שאמרו נולד קודם חצות וכו' והכונה היא לארץ ישראל שהיא מקום התורה והוא המקום שהורד בו אדם מגן עדן בערב שבת. וממנו תחלת המנין סמוך לששת ימי בראשית וכו': **שיש מעלה בתחלת הישוב.** החזו"א פירש שאין כאן שקו"ט שהרי הספר כולו נכתב ע"י ריה"ל וצ"ל כמ"ש בשם המלך שתחלת קביעות הימים מן הציץ, ובאמת יש בזה מעלה לתחלת היבשת, אלא שמעלת ארץ ישראל היא שהשבת הראשונה התחילה בהר סיני שהיא סמוכה לארץ ישראל, ויש להוסיף שהחזו"א לא פי' אלא הא שהימים מתחילים מתחלת היבשת ושהשבת התחילה בא"י. אבל בכוזרי הרי מבוואר שלא אמר דבריו רק להצטדק בפני הכוזרי אלא הוא פתח בענין זה כי השבתות והמועדים תלויים בנחלת ה' וסיים בביאור זה כי הוא סוד הקבוע בא"י שהיא מקום התורה ותחלת המנין בימי בראשית וביאור הדבר הוא שא"י וירושלים קובעות את חשיבות הארץ לעיקר הישוב כמ"ש בחזו"א סק"ב: **כאשר שקעה החמה בא"י.** יש לפרש שבנ"י היו אמורים ליכנס מיד לא"י ומטעם זה ניתן להם השבת לפי

וכל קביעת השנים והמועדים, ובמכתב השני שנדפס בסוף הקונטרס סיכם החזו"א את הדברים וכתב השקפה מעמיקה מבהרת שאין שיטת הראשונים מבוססת על אי ידיעה של ישוב בשטח כדור התחתון ואין לו שום יחס להלכה הפסוקה שלהם לא יחוס חיובי ולא יחוס שלילי והדברים חוזרים בעוד מכתבים: **וכן מש"כ בדעת היסו"ע וכל הראשונים.** שכולם כתבו שתחלת היום בקצה המזרח ופירש היומם ע"ד מה שפי' ברז"ה שלא דיברו על החצי התחתון: **דמנין הימים מקצה מזרח.** זמ"כ הראשונים: **ומ"מ מתחילין.** זה מה שהוסיף היומם על דבריהם: **אדרבה ראוי לומר.** נראה כוונת רבינו להעיר על היומם שנקט דבריו בלשון החלטית כיון שכל טענתו היא מסברא, ה' צריך לומר בלשון הערה על הראשונים ולא לקבוע דברים אחרים.

ט) **כן דברי הכוזרי.** וז"ל במאמר שני פרק כ', אחרי שאמר המלך הכוזרי בפרק ט"ו שיספר מעלות א"י, ואמר החבר בפרק י"ח, ודע כי שבתות ה' ומועדי ה' תלויים בנחלת ה', הקשה לו הכוזרי בפרק י"ט הלא תחלת קביעות הימים מן הציץ מפני שהוא תחלת המזרח לישוב, וע"ז השיב החבר (ונכללו שני נקודות בדבריו, א. מהיכן התחילו לשמור את השבת הראשונה, ב. היכן קו התאריך) והלא התחלת השבת מסיני ומאלוש קודם לכן שירד המן בו תחלה, והשבת נכנס על מי שבא עליו

לילה ויום מן החדש, [שמסתבר טעמא זזה כדי שיהא האפשרות לראות הלצנה צסוף יום ר"ה] היתה התורה קוצעתו להתחשב עם ירושלים ושיהי' יום ר"ה צירושלים לילה ויום מן החדש, ולא לקצוע שנקודה אחת בכל הכדור תספיק לזה, שהרי עיקר המועד קצעה התורה צא"י, שאין מקדשין אלא צארץ [אלא א"כ לא הניחו כמותם צארץ] והיינו דכתב כי הימים דצר ידוע הוא מן המזרח מתחילין אצל לחצון השבתות [הזכיר שבתות על שם לשון הכתוב מערב עד ערב תשבתו שבתכם ויהי"פ לא איקרי מועד אלא שבת] והמועדים וקביעותם ציום ידוע כגון צט"ו צניסן פסח כו' וכן כל המועדים אינן אלא לחצון יושבי ארץ ישראל כי כו' "והיום שהוא ראוי לא"י לקצוע צו המועד הוא ראוי לכל העולם ושאינו ראוי להם אינו ראוי לכל העולם כו'" ר"ל ואם יש קפידא של לילה ויום מן החדש ונסמך על המקרא מערב עד ערב תשבתו שבתכם, היה ראוי לומר שאין קוצעין ר"ה אלא אם לילה ויום מן החדש צארץ ישראל, והוסף הראצ"ד לפרש דבריו צסמוך כאשר הציא דברי הכוזרי, ומקשה עליהם למה צריך נולד קדם חצות הלא כדי שיהא צלין

היה מצווה לשמור שבת ראשון, שצכניסת שבת שם עדיין לא היתה מצות שבת, והתחלה צלין מצות שבת לשבת הצאה צזמן שא"י שבתה שבת שניה, וזה צבוד א"י שכל העולם עונין אחריה והיא היתה ראשונה, ושאלת הכוזרי היתה דצשעות השבת מתחילה ארץ צין ואחריה ארץ ישראל וכאילו צין הוא הפותח ראשון, ותשובת החצר דלצרצה א"י פתחה ראשונה צשמירת השבת וצין אחריה לשבת הצאה, וכשצבת שליטת צא"י שבת שני' לצין וכן לעולם, וכל דברי הספר צזה אין להם שום מוצן, ומתמיהים כל לב, צהיות הדברים כל כך פשוטים ומפורשים דהתחלת היום מצין והקו המגביל יש לו ו' שעות למערב עד א"י, ומא"י עד הקו יש לו י"ח שעות, ו' שעות עד קצה מערב וי"צ שעות כדור התחנות, ועי"ז מתאחר היום י"ח שעות וזו כונת הגמ' צר"ה לדברי הכוזרי, איך יתישב צלב אחרת?

י' והננו שנים לדברי הראצ"ד לפרשו, ואין צורך ולא תועלת לעמוד על הדברים שכתב צזה הספר אלא לכתוב כונת הראצ"ד, שאמנם הדבר ידוע שתחלת הימים הוא מצין, אצל אין ראוי לפרש כן הגמ' דאם רצון התורה שיהי'

פּשֶׁר חֲזוֹן

הראב"ד שחשד את הרז"ה שהתחלת היום לפי דעתו מירושלים ועי"ז השיג שהתחלת היום מקצה המזרח וכעין השגת היסוד"ע: אין ראוי לפרש כן. הרז"ה מפרש שלילה ויום מן החדש מתפרש עי"כ שגבול התאריך בכדור הארץ י"ח שעות מירושלים, לכן החשבון נותן שכשהמולד קודם חצות בירושלים, לילה ויום מן החדש בקצה המזרח המאחר לירושלים י"ח שעות. ועי"ז פליג הראב"ד דלא מסתבר לתלות הדחי' במקום גבול התאריך ולא בירושלים: לחשבון השבתות. הי' מקום לפרש, שכל קביעות השבת בחוף היבשת של א"י הוא משום כבודה, ונראה פי' רבינו משום שכ' הראב"ד שהימים ממזרח והשבתות והמועדים לחשבון יושבי א"י וכלל שבתות עם מועדים לכן נראה טפי לפרש שבתות על יוה"כ שהרי קביעות השבת שוה לימים (ועמש"כ בסוה"ס בפי' האפודי): ומקשה עליהם למה צריך נולד קודם חצות. עי' בסק"א ובביאור שם (בספר מגיד הרקיע

שהיו קרובים לכניסתם לא"י - ולכבודה ולמעלתה של א"י התחילה השבת הראשונה כאשר שקעה חמה בגבול א"י: וכל דברי הספר בזה. היומם כתב הרי כל דבריו מסובכים ומסותרים עד שאין למצוא בהם ידינו ורגלינו ועוד תמוה מה היתה כאן שאלת הכוזרי ומה תשובת החבר, ואף גם לא מובנים כל דבריו הארוכים שניכרת בהם התפתלות רבה עכ"ל, לכן פי' את הכוזרי כמו שפי' את הרז"ה והבאנו את הדברים בפי' סק"ח, ונתבארו דברי רבינו.

י' והננו שנים לדברי הראב"ד. נראה כוונתו שכבר ביאר בסק"א דברי הרז"ה ויישב שם קושיות הראב"ד, וכאן מאריך יותר לפרש הדברים: שאמנם הדבר ידוע. הראב"ד מתחיל את דבריו בסגנון של הסכמה לדברי הרז"ה בענין התחלת הימים, וא"כ אין נימ' לענין קו התאריך בכל דבריו, כיון שמודה לרז"ה בזה ועי' במאמר הגר"י מרצבך הע' 2 שהאריך לבאר כדברי רבינו בפשט הראב"ד, אמנם במכתב החזון"א להגראז"מ נראה שפי' השגת

לילה ויום מן החדש סגי זנולד אחר חלות מיד [אפשר כונתו ז"ל זרגע חלות ולמה דוקא קדם חלות] ואי זעין דוקא נולד קדם חלות היינו זשזיל שיהא אפשר לראות הלזנה זסוף היום [ודעת הראז"ד דלדידהו שית מחדתה היינו זפשוטו דאחר ו' שעות מן הנולד אפשר לראות זסוף היום זשכהתה החמה כמזואר זדזריו זסמוך] וא"כ דין זריך שיהא לילה ויום מן החדש למותר, דכיון דזריך שיהא נולד קדם חלות זירושלים ע"כ יש זצין לילה ויום מן החדש, וכזז עוד זו קשה מן הכל ואיך נקבע אותו זירושלים ואין ממנו זו זיום כי אס ו' שעות ורגע אחד, ומערב עד ערב לא נאמר אלא כנגד הזין, והיינו אותה הקושיא זשזר רמו עליה על דברי הרז"ה,

ומה שהק' הראז"ד זדזחלות סגי למה לן רגע קדם חלות, דעת הרז"ה דלא מקרי מן החדש אלא אס זזר החיל ולא זצ"א וכמש"כ לעיל, ומה שהק' למה סגי זנקודת זין ס"ל

פּשֶׁר הַחֲזוֹן

ג"כ ייראה שעה או יותר. והוסיף להשיג שאינו ראוי ליושבי ירושלים לקבעו ליום שבת שלהם לפי שאינו נראה בו כלל, לפי שביאר לילה ויום מן החדש לענין הראי' הדרושה לבי"ד לקדש כמש"נ בד' הריב"ב וא"כ אינו שייך אלא לירושלים. ועד"ז הולכים כל דבריו, משיג שבנולד קודם חלות ע"כ נכלל יום ולילה מן החדש, ומצד יום ולילה מן החדש אפי' שעה אחרי חלות יהי' ראי' לפני השקיעה בצין וכש"נ, והוסיף להשיג אפי' אם נאמר שא"צ ראי' של שעה בצין כדי שיקדשו בי"ד אלא ראי' קצרה, א"כ אין טעם לומר דקרא דמערב עד ערב והלכתא דסוגיין קאי אצין. והוסיף להקשות בקושית ממ"נ דלפמש"נ דכלל דנולד קודם חלות הוא להצריך ראי' קצרה בירושלים קודם יום השבת א"כ ע"כ תהי' הראי' בצין שעה קודם השקיעה, וא"כ אין הכללים תואמים, כי ראי' בצין לפני השקיעה מקבילה לנולד שעה אחר חלות, וראי' בירושלים לפני השקיעה מקבילה לראי' בצין שעה קודם השקיעה. ונראה שזה פשוט ומחזור בלשון הראב"ד, וגם דקדוקי הלשונות שדקדק החזו"א "מיד" ו"לאחר" מבוארים היטב, וצ"ע מדוע נטה החזו"א מפ"י זה.

ומה שהק' הראב"ד. נתפרש בסק"א: ומה שהק' למה סגי זנקודת זין. ג"כ נתפרש בסק"א והוספתי שם עפ"ד אבודרהם דיש בזה גם משום כבוד ירושלים שהמולד קודם שינטו צללי ערב בירושלים שחלק חשוב מהיום הוא אחר המולד:

הביא מהרב יצחק הלברשטט שבדק כי מאז הוחל בחשבון הקביעות של ימינו לעולם לא נפל המולד (בחלות): מחלוקת בשיקול הדעת. כיון שכל המחלוקת היא בסברות ולא בקושיות: אמנם, לכאוי הי' נראה לפרש קושיות הראב"ד בהשגה השני' באופן אחר, ונקדים לזה כי הראב"ד פי' את דברי הכוזרי ע"פ כללי התכונה של הראב"ד, ולא לפי כללי התכונה של הרמב"ם והרז"ה, לכן פי' בד' הכוזרי שראיית הלבנה תתכן ו' שעות אחרי המולד, ועוד פי' ע"פ הכלל שהביא בשם הר"י בר ברוך בהשגה הבאה שאם המולד בתחילת הלילה תראה הלבנה בלילה שלמחרתו שעה או יותר קודם הלילה, ועפ"ז פי' שאם נולד קודם חלות בירושלים, א"כ המולד בתחלת הלילה בצין וא"כ למחרתו תראה הלבנה בצין שעה קודם הלילה, ע"כ פי' הכוזרי להראב"ד, [ומה שנקט בלשונו ביושבי הצין בתחלה יום ראשון דמשמע שמדבר על היושבים בקצה חצי כדור העליון, ואח"כ כתב שהוא עדיין יום שבת ליושבי הצין במשמע שמדבר על סוף חצי כדור התחתון, משום שמבחינת ראיית המולד הכל מקום אחד, ומצד סדר דברי הראב"ד יותר מתאים לדבר בתחלה על המקום הקודם לא"י שבוה איירי, ואח"כ לבאר שקבעו כולם ביום שבת אלו לשבתם ואלו לשבתם] והשגות הראב"ד מיוסדות על הנחת הר"י בר ברוך שאם המולד בשקיעה תראה הלבנה ביום הבא שעה קודם השקיעה, ע"כ השיג שאפי' נולד מיד אחר חלות

להרז"ה דאין זו פגם לא"י אלף סגי בנקודה אחת בכל מקום שהיא, וכש"כ שאם היתה הנקודה של לילה ויום מן החדש בא"י דשפיר טפי אלף דסגי גם בנקודה בכל מקום שהיא.

(יא) והנה הראב"ד הק' על דברי רז"ה בפירושו בזה דאמרו לדין שית מעתיקא וי"ח מחדתא, וקושינו דלא יתכן במולד חד ז' הדברים, וכבר נשמר מזה הרז"ה ופי' דהכל הולך בזמן שאחד מן המקומות ראה ברגע ראשונה של אפשרות הרא"י ואמרו דבזמן שבא"י ראו עתיקא ברגע אחרונה האפשרית והיינו שהמולד בתחלת היום בא"י וראו כ"ד שעות קדם בתחלת היום, או ראו בסין רא"י אחרוני' ו' שעות קדם, והיינו לדין שית מעתיקא, ואם בא"י ראו החדשה בתחלת האפשרות והיינו שהיה המולד בסוף היום וראו אחר כ"ד שעות, לא יראו בסין רק אחר י"ח שעות, והיינו כשתה"י החמה במרכז

הישוב כנגד א"י, וכן לדידהו שית מחדתא שאם יראו בסין בתחלת הרא"י יראו בא"י לאחר ו' שעות, וי"ח מעתיקא שאם יראו בסין עתיקא בסוף האפשרות והיינו שהמולד בחצי הלילה בא"י והיינו בתחלת היום בסין, וראוהו בתחלת היום כ"ד שעות קדם המולד, היתה רא"י אחרונה בא"י י"ח שעות קדם.

והראב"ד שם פירש דבא"י אפשר לראות הלצנה ו' שעות אחר המולד אבל דוקא בשעת שקיעה שכבר כהה אור החמה, והלכך אם נולד קדם חצות מקצלין העדים ולא לקצוע החדש היום אלף למחר, מפני שכבר אין פנאי לקדש, ואם נולד בתחלת ליל שלשים או אור הלצנה כבר גדל מעט ואפשר לראותה שעה קדם שקיעת החמה ויש פנאי לקדש היום והיינו דאמר זריך שיהא לילה ויום מן החדש בכדי שיהא אפשר לראות הלצנה קדם שקיעת ויהא עוד פנאי לקדש החדש.

• פשר חזון •

שש שעות עד שיראו גם הם את הלבנה החדשה, כיון שהשקיעה בא"י מאחרת שש שעות לשקיעה בקצה המזרח: וי"ח מעתיקא. אם היתה ראיית הירח האחרונה בעולם בקצה המזרח בבוקר הרי שבני א"י יכלו לראותו רק י"ח שעות קודם ולא פחות, כיון שבזמן ראיית הירח האחרונה בקצה המזרח, הי' בא"י חצות לילה והפעם האחרונה שניתן הי' לראות את הלבנה הישנה בא"י היתה רק בתחלת הבוקר לבני א"י היינו י"ח שעות מוקדם יותר:

והראב"ד שם פי'. שלא נאמר זה המסורת אלא לעת שהיו מקדשים על פי הראיה, ולאכחושי ב"י סהדי כי הדבר ידוע שצריך שיעור ביום כדי לראות הלבנה ולבא לבי"ד ולהעיד ולחקור אותם ולקדש ונאמר שצריך שעה אחת לכל זה, ומסורת היא בידנו שא"א שתראה ביום בשעה י"א אלא אם כן הי' תחלת מולדו בתחלת הלילה [הקודם] מפני דקותה ואור החמה שמכהה אותה ולפיכך אמרו צריך שיהא לילה ויום מן החדש, וזהו שאמרו בגולד קודם חצות ואחר חצות נפקא מינה לאכחושי סהדי ולא לקבעו בו ביום על הדרך המצוי לפי שאין פנאי לכל מה שאמרנו עכ"ל:

(יא) והנה הראב"ד הק' בדברי רבינו בס"ק זה אין נ"מ בהדיא לענין מקום התחלפות הימים, אלא שרצונו לבאר פי' הרז"ה: וכבר נשמר מזה הרז"ה. רגע הראשונה של אפשרות הרא"י של הירח החדש הוא בסוף היום ורגע האחרונה של אפשרות הרא"י של הירח הישן הא בתחילת היום. ומבאר רבינו דבאמת יסוד הסוגיא להרז"ה אינו מולד אחד, אלא הרא"י הקיצונית באפשרויות הרא"י: לדין שית מעתיקא. אם היתה ראיית הירח האחרונה בעולם בא"י בבוקר הרי שבני המזרח ראוהו לאחרונה ו' שעות קודם, כיון שבבוקר בא"י באותה שעה בקצה המזרח חצות היום לכן הפעם האחרונה שניתן הי' לראות שם את הישן היתה רק בתחלת הבוקר לבני קצה המזרח דהיינו ו' שעות לפני בני א"י. ותמני סרי מחדתא. אם היתה ראית הירח הראשונה בא"י יצטרכו בני המזרח להמתין עוד י"ח שעות עד שיראו גם הם את הלבנה החדשה כיון שבסוף היום בא"י הרי אז חצות הלילה בקצה המזרח, והירח יראה שם לראשונה בשקיעת החמה שהיא י"ח שעות אחרי חצות הלילה: וכן לדידהו שית מחדתא. אם היתה ראיית הירח הראשונה בעולם בקצה המזרח יצטרכו בני א"י להמתין עוד

קה"ח ה"ג דקדס שהלכה הלצנה תשע מעלות מן השמש אי אפשר לראותה צפון 7 ולפעמים לריץ יותר.

(3) והנה כל דברי הרו"ה צפירוש הסוגיא לפרש דמולד שאמרו היינו מולד אמתי, וע"כ הכי הוא, שאי אפשר להכחיש העדים במולד אמיתי אלא במולד האמתי, ואמנם מולד זקן שכתב הרו"ה שנסמך על הלכה זו לא קבעוהו

והספר הביא צטט הראב"ד דמפרש חלות לילה [ושמח על מליאות חידוש הזה], ואין זכר לזה בדברי הראב"ד, אלא חלות היום הוא, שהרי הראב"ד מפרש לדידהו שית מחדתא כפשוטו דעד זמן זה אי אפשר לראותה ואחר ו' שעות אפשר לראותה.

ועיקר דברי הראב"ד אינו עולה כפי הסכמת התוכנים וכמש"כ הרמב"ם פי"ז מה'

· פשר חזון ·

יותר מקילה, דהיינו רק במולד אמצעי כזה שאף אם יהא המולד האמיתי במוקדם ביותר לו עדיין אי אפשר יהי לראות הירח רק אז מכחישים העדים ופי' (בעמ' 622) למשל אם המולד האמצעי לאחר חצות היום לא תתכן בשום מולד אמיתי אף המוקדם ביותר האפשרי מהמולד האמצעי שתהי' ראי' לאחר השקיעה הבאה וא"כ עדים שיבואו ויעידו על הראי' אז שקרנים הם, ע"ש. וכ"כ בנספח לשו"ת התשב"ץ ח"א פרק ו' הע' 50 בשם רא"ל ליפקין: וע"כ הכי הוא. ואף שהרו"ה עצמו לא הזכיר הבחנה זו, משום שקיצר כדרכם של חכמים, וע"ע בחזו"א ארו"ח סי' קמ"א סק"ח. וראה בתשב"ץ בתשובות שבח"ג ג"כ לא הזכיר שהסוגיא איירי דוקא במולד אמצעי, אבל בתשובה אחרת האריך לבאר ענין מולד אמצעי ומולד אמיתי: להכחיש העדים. דבגמ' אמרו למאי נ"מ לאכחושי סהדי, אמנם בלשון הרו"ה מבואר דלק"מ, מבואר שם בע"ב את כל הדחיות וכ' דרשר דחייתו של מולד זקן מן הלכה הזאת, והוא מסור בידינו ע"פ החשבון בסוד העיבור מימי הלל בן יהודה בן רבינו הקדוש שהנהיג לקדש ע"פ החשבון וכו' אבל בדורות הראשונים שהיו מקדשין ע"פ הראי' לא היינו נוהגים בסוד הזה וכו' ועל כן שאלנו בגמ' למאי נפק"מ כלומר מה איכפת להם לדורות הראשונים להיות מחשבין תולדת הלכה תדיר ובאה התשובה ע"ז לאכחושי סהדי, ע"ש, ולפ"מ שפי' קו' הגמ' למאי נפק"מ שלא ממש כפשוטה, והוסיף בה דברים דקאי על חשבון דורות הראשונים שפיר י"ל דבדורות הראשונים לקחו בחשבון עוד צדדים בחשבון המולד האמיתי נוסף על חשבון מולד זקן: ואמנם מולד זקן. ע"י במגיד הרקיע מעמ' 153 ואילך הביא מדברי הראשונים והאחרונים בבי' טעם מולד זקן ע"ש.

והספר הביא דמפרש חצות לילה. בראב"ד הוזכר חצות לילה בקשר לביאור שית מעתיקא וי"ח מחדתא ולא בקשר לנולד קודם חצות וזה כנראה הטעה את היומם: שהרי הראב"ד מפרש. מתוך פי' הראב"ד בענין שית מחדתא שדעתו שאפשר לראות את הלבנה שש שעות אחר המולד, וזמן הראי' הוא בשקיעה, ע"כ שנולד קודם חצות הכונה לחצות היום וכמש"כ בדברי הראב"ד שהעתיקתי לעיל:

אינו עולה כפי הסכמת התוכנים הכוונה שפירושו אינו מתקבל במציאות הידועה לנו ע"פ התוכנים: וכמש"כ הרמב"ם. וכך מקובל בזמננו אצל התוכנים. (ואין לומר שהראי' בזמן חז"ל הייתה כ"כ מוקדמת, דא"כ הי' אפשר לראות כוכבים ג"כ הרבה יותר מוקדם, וצאה"כ לא הי' ג"ר מיל אחרי השקיעה, ודעת הרמב"ם שראיית הירח לא תתכן בחדש תשרי אלא בהתרחקות הירח מהשמש י"א מעלות שזה בדר"כ כ"ב שעות, ולפי' הרו"ה צריך כ"ד שעות, והרו"ה כלל זאת בדברי הגמ' שיהא לילה ויום מן החדש, י"ל כיון שבאמת רק במקרים יחידים תתכן ראי' כהרמב"ם, לא הקפידו ע"ז, ואפשר דאף לא קבלו עדים בכה"ג וכמ"ש בגמ' לאכחושי סהדי, ואף דבאמת העדים אמרו אמת, וי"א שגם תנאי גבול הראי' של הרמב"ם אינם תואמים בדיוק גמור את הקריטריונים של המדע המודרני וא"כ י"ל כן גם להרמב"ם. ואין בזה קושיא כיון שעיקרי ההלכות אצילות וכו', ולא לחנם נקראה הלכה זו סוד, ואין הכרח שכל מדען יכול לעמוד על הסוד, אבל לקבל עדים יותר מעשר שעות לפני הראי' האפשרית, זה לא יתכן).

(יב) והנה כל דברי הרו"ה. במגיד הרקיע בביאור סוגית ג' השמועות (עמ' 606) כתב דלאו דוקא שהרי היסוד עולם פי' לפי האמצעי, וההכחשה

בהכרת, וכי ראוי לכבד את הארץ הקדושה בכבוד מרכו לזה, ולזה א"ל מקור בתלמוד שזו מן המושכלות הפשוטות, ולפיכך מולא תמחון בקציעות התחלת ישוב העליון להתחלת היום וכאילו נוטל כבוד הארץ וניתן לסין, ועוד איך יתכן רבע מזרח וג' רבעים מערב, אבל באמת אין מזרח עולמי ואין מערב עולמי וכל נקודה ונקודה בכל סביבות הכדור יש לה אופק שלה ומזרח ומערב שלה ואין לשום נקודה יחוס מיוחד על חצרתה, ורק לזרז שימוש בני אדם מסכימים על נקודה אחת להתחלה, ואין הסכמה זו קובעת כלום בטבע העיניים, וכאשר קבעו הראשונים דתחלת הימים מקצה המזרח אין לנו קובעין בזה מזרח ומערב לעולם כולו אלא סימנא בעלמא אחרי שקצה זה הוא המתחיל בישוב הוקבע לתחלת מנין הימים שתחלה וסוף הן מסוגלות לקבוע גבול, וכבוד ארצנו במקומה מונח, והיא מרכז ישוב העליון וממנה נמשכות חליפות הרצועות לכל קצוי ארץ, וכל רצועה בטבע מיוחד וכדאמר במד"ר קהלת ב' במקרא ונטעתי בהם עץ כל פרי וצרש"י שם צמח תנומה פ' קדושים, וגם לענין התחלת הימים יש כאן כבוד לא"י שהיא האמצע בישוב העליון והמזרחים מקדימין לה ו' שעות והמערבים מאחרין לה והיא הממוצע והאמצעי מכווץ.

יד) ומטבע בני אדם לקרוא את הכתוב בספר בשטחיות וצמחיות כקורא אגרת ומקניני החכמה להתרגל לדקדק בלשון חכמים כי

חכמים אלה על מולד האמצעי שמפני שנתמעטו הלצבות וצטלה הראי' נאמרה הלמ"מ שאפשר לקבוע ע"פ החשבון וע"פ מולד אמצעי, שהרי עיקר הקציעות נשמר ע"י האמצעי ואם האמתי מתקדם סופו לשוב ולהתאחר, ואם מתאחר סופו להתקדם, וצעת ראי' קצבו ע"פ מולד האמתי.

יג) כתב הספר כל החדוש הזה שיש מקום ששם מתאחר היום י"ח שעות מזרח הוא מנ"ע ואין לו שום מקור בתלמוד, וכל ההכרח שהכריח אותם לכך הוא מאמר ר"ז נריך שיא כו', שזה למך אותם לחדש שיש מקום כו' ומשום הורות שחדוש הזה כו' לפיכך מוזרו כל הראשונים מצאור הסוגיא שצארוה הרז"ה והכזרי כו', חבל על עלבון התורה, דבר שכל הראשונים הסכימו עליו קדמאי דקדמאי ולא ספקו בזה כלל וכלל, יהיה רשות לכתוב שהוא מוזר ומחודש ומופלא, וכולו צדוקא, שלא מחמת הכרח הסוגיא אמרוהו הרז"ה והכזרי אלא מחמת יסוד פשוט ומקובל צפיהם לקחיהו לפרש ההלכה, והרי הראצ"ד מפרש פי' אחר ומ"מ מסכים על יסוד י"ח שעות, ואין אחד מן הראשונים שיחלוק בזה ולא חשבוהו כלל למחודש, ופירוש הרז"ה נתקבל צפי הראשונים שבאו אחריו כמו הר"ן והריטב"א, והראצ"ד החולק לא מטעם שחולק על י"ח שעות אלא מטעם אחר, ואין שום קושיא על יסוד זה וכמו שנתבאר כבר.

והנה הספר משועבד כל כך להרעיון שיש לעולם מזרח עולמי ומערב עולמי

פשיה חזון

לקבוע קו תאריך לפני שנקבע קודם "מרכז", ואח"כ אומרים שק"פ מעלות מהמרכז למזרח ולמערב שם קו התאריך, ולדעתו ההקדמה הזו היא כל כך מוכרחת עד שהדבר פשוט שבכל מקום שמוזכר בקדמונים מזרח הכוונה למזרח המרכז, וכל מקום שכתוב תחילת המזרח הכוונה לק"פ מעלות מהמרכז, והחזו"א השיב על דבריו שאין זכר בדברי הראשונים ליסוד זה שיש מרכז ומזרח המרכז ומערב המרכז, וא"כ הפשטות היא שכונתו למזרח הישוב ומערב הישוב. ורבינו משלים את הדברים בס"ק ט"ו.

יג) שזה לחץ אותם לחדש. ומש"כ היסוד שדברי הרז"ה תמוהים הם מכה הבנתו בהסכמת הראשונים במקום קו התאריך, אבל ליכא מאן דאמר שמקורו מכה הלחץ שבסוגיית הגמ' אלא אצל כל הראשונים הי' קו התאריך מקובל מצד עצמו: **חבל על עלבון התורה.** עי' סק"ד: **וכמו שנתבאר כבר.** בסק"ד.

והנה הספר משועבד כל כך. החזו"א מבאר כאן במילים קצרות את יסוד שיטת היום שבוה תלויים כל דבריו כמו שמבאר לאורך כל הספר, ואת הדחי' לדבריו, יסוד שיטתו היא הקדמה שא"א

דצריהם נכתבו בדקדוק עיוני, וקריאת המהירות וקריאת העיון הן הפכיות על הרוז ותואלותיהן נגדיות, ובשזיל נטיית האדם אל החפזון וזיחוד לבזלי תפישה מהירה, יקרה שחכמים יקראו בספרים ויחכו להם דברים שלא חשבו ולא פללו, או שלא ימלאו את הדייקנות שבהם, וזיחוד דברים שזאמת הם עמוקים והכתב נפגש בקושי להבליט את עומקם, וזגורל הזה נמלא דין התחלת הימים בזמן שזאמת הדבר מפורש בראשונים בלי שום השארת מקום לדון עוד בזה, חשבו רבים שהיא הלכה שלא נתפרשה וכל אחד לוקח לעצמו דרך ישרה להורות משפט ולקצוע הלכה.

ומהם שחלו את התחלת היום במקום תליית המאורות, ופלפלו במקום תליית המאורות, אבל כל זה בדוי שכבר קבעו לנו ראשונים מניין הימים מהתחלת המזרח ואין לן נפקותא בתליית המאורות.

ואמנם יש מקום ספק בחשזון ז' ימי בראשית, שאם נתלו המאורות בטבור הים כדעת

היסוד עולם נראה דנתלו בתחלת ד' וכן מזואר זיסוד עולם דבקה מערב היה להם יום שלם דבשעת תליית המאורות הותחל תחלת הלילה בקצה מערב, וכשהקיפה החמה היקף שלם וחזרה לטבור הים כלה יום ד' בקצה המערב, והנה בקצה המזרח התחלת היום ובשעה שנתלו המאורות הותחל בקצה המזרח בקר היום ואנו קורין אותו בקר יום ד' ולקה המזרח לא היה לילה ליום ד', ואפשר דלענין ז' ימי בראשית זאמת חסר לקצה המזרח י"ב שעות וכשהקיפה החמה ז' פעמים והיא עומדת בטבור הים והותחל בקר יום ו' לקצה המזרח וכשהגיע החמה לטבור הארץ כלו ו' ימי בראשית לקצה המזרח ונגנס יום השבת, וערב ובקר של היקף שלם כ"ד שעות נתקיים בקצה המערב, ואפשר דלקצה המזרח נמשכין ו' ימי בראשית בשש הקפות שלמות ואכלס היום קדם ללילה ועד שחשבו החמה לטבור הים לא כלו ו' ימי בראשית ומתפרש ויהי ערב ויהי בקר זב"א במקומות שונות וכמש"כ היסוד עולם והרמז"ן צפ"י התורה.

· פשר חזון ·

בדוי, דהיסוד עולם שסבר שתחלת היום צריכה להתאים עם תלית המאורות, פירש מש"ה שתלית המאורות היתה בטבור הים, ולא להיפך לומר שאם מצאנו מאן דס"ל מקום תלית המאורות במקום אחר נאמר דפליג על כל האמור במקום תחלת הימים, באופן אחר י"ל שלהראב"ח והיסוד"ע מקום תליית המאורות הוא חלק מסדר היצירה בששת ימי בראשית ומה שקובע את התחלת היום בקצה המזרח לדעתם, אינו תליית המאורות בפרטות אלא שכל היצירה התחילה בקצה המזרח:

ואמנם יש מקום ספק, שהאריך בזה בספר היומם, ועי' בסק"ג שהאריך רבינו לבאר סדר סיבובי החמה בז' ימי בראשית: ואפשר דלענין ז' ימי בראשית. כתב רבינו שני צדדים בסדר ימי בראשית בקצה המזרח. או שלא הי' שם כלל ליל יום א' ומה שנאמר "ויהי ערב ויהי בקר" נאמר על קצה המערב או שבקצה המזרח קדם היום ללילה לענין ז' ימי בראשית ועי' להלן ד"ה וכן לדעת ראב"ח במשמעות הדברים: היסוד עולם. הובאו דבריו בסק"ג: והרמב"ן בפ"י התורה. דכתיב יום

יד) ומהם שתלו. הכונה לר' דוד שפירא בספרו בני ציון סי' י"ד שהובא ביומם (ועי' בדברי מהר"ש מוהליבר שנד' בסוה"ס) וכנ"ל סי' כ"ב: את התחלת היום. אין הכוונה שבמקום תליית המאורות שם מתחיל היום, אלא מקום התחלת היום תלוי במקום תליית המאורות, במרחק ו' שעות מהחמה, שאז שם מתחיל היום או הלילה: במקום תליית המאורות. ג' דעות בראשונים על מקום תליית המאורות. דעת ראב"ח שהמאורות נתלו באמצע הישוב (מעל ירושלים), דעת היסוד עולם שנתלו בטבור הים, ודעת המפרש להל' קידוש החדש (פ"ט ה"ג) שתקופת תשרי היתה שלש שעות ביום ד' ליצירה, ואם נתלו בשעה שלש על היום באופן ירושלים, הרי התחילה החמה לשמש מ"ה מעלות מזרחה: כל זה בדוי. אף שבראב"ח וביסוד עולם מבואר שהתחלת היום צ' מעלות מטבור הארץ מפני שבזמן תליית המאורות הי' שם תחלת היום או תחלת הלילה, והחזו"א באר זאת במכתב הראשון ליפן, כוונת רבינו שלהרכיב על השיטה שהמאורות נתלו ג' שעות למזרח את הרעיון שתחלת היום תלוי בתליית המאורות הוא

מתחילין ונכנס השבת בא"י כשהגיעה החמה לקצה המערב וחשבון זה ניתן לנו כשנלכטוינו במנאות השבת, ואם ז' ימי בראשית ג"כ כלו בכל הכדור כששקעה החמה בא"י או בקצה המערב ז"ל דנתקיים ערב ובקר של כ"ד שעות במ"ה מעלות צים משוך מקצה המזרח.

ואמנם אפשר דליכא למ"ד דנתלו המאורות מ"ה מעלות מקצה המזרח, שהרי גם ראצ"ח והיסוד עולם מודים בחשבון התקופה המקובלת, שתקופה ראשונה היתה ציוס ד' ט"ו שעות וע"כ דהקפת החמה ממערב למזרח הותחל בט"ו שעות ציוס ד' ועד זמן זה עמדה במאזנים, וא"כ שפיר י"ל דגם כונת המפרש בקה"ח צ"ס קדמונים, ג"כ אין כוונתם שנתלו המאורות בט"ו שעות או שהותחל היקפה ממזרח למערב בט"ו שעות, אלא על ההיקף ממערב

וכן לדעת ראצ"ח דנתלו המאורות בט"ו הארץ י"ל דלא"י לא היה להם מיום ד' אלא שש שעות וכ"ד שעות היה לנקודה שחוץ מקצה המזרח ששם היום מתאחר י"ח שעות ואפשר דלענין ז' ימי בראשית יש לכל נקודה כ"ד שעות והיה לא"י ו' שעות יום וי"ב לילה ואח"כ ו' שעות יום, ומיהו לענין מנין הימים קצעה תורה למחשב רק ו' שעות ליום ד' וכבר נכנס יום ה', ומ"מ למדנו מדברי הראצ"ח דאע"ג דנתלו המאורות בט"ו הארץ, אין היום מתחיל אלא מתחלת המזרח, וכן להיסוד עולם דנתלו המאורות בט"ו הים מ"מ התחלת היום בקצה המזרח, ולפיכך אף אם נתלו המאורות מ"ה מעלות מקצה המזרח התחלת היום הוא מקצה המזרח, מיהו אם כל נקודה יש לה כ"ד שעות היקף יכלו ז' ימי בראשית כשהחמה מ"ה מעלות ממזרח, ולענין קביעות מנין הימים מן המזרח

• פשר חזון •

יום וי"ב לילה ואח"כ ו' שעות יום: ומ"מ למדנו. צ"ע מדוע כתב רבינו בדעת הראב"ח לשון אע"ג, דאדרבה כיון שנתלו המאורות בט"ו הארץ וזה אומר שהתחיל הלילה בתחלת המזרח, זה סיבה שהיום יתחיל מתחלת המזרח, (והחזו"א הביא כן, לעיל סק"ז) וגם להיסוד נתבאר בסק"ג שמצד הטבע שהלילה הולך אחרי היום תליית המאורות היא סיבה שתחלת היום תהי' בקצה המזרח וצ"ע הלשון מ"מ (ואפשר דכתב כן כדי שלא נאמר שהראשונים כתבו מה שכתבו מפני שחשבו כי קצה המזרח הוא שוה לכל רחבו, וסותר מש"כ בסק"ה שהקו תלוי בתחלת היבשת, ועי' במאמר שבסוה"ס): ולפיכך אף אם נתלו המאורות. ע"פ כל מה שנתבאר, ביאר רבינו דכ"ה גם לשיטה זו, דתחלת היום בקצה המזרח, וז' ימי בראשית יתפרשו כמשנ"ת, ויהי ערב ויהי בקר ג"כ יתפרש כמשנ"ת, ואין רא"י משיטת המפרש לקו התאריך: **מ"ה מעלות מקצה המזרח.** היינו מערבית לקצה המזרח שהוא מ"ה מעלות מירושלים: **במ"ה מעלות הים.** כיון שהחמה נתלתה מ"ה מעלות מירושלים, היתה השקיעה מ"ה מעלות בים מקצה המזרח:

ואמנם אפשר דליכא למ"ד. דברי רבינו פשוטים, דמה שנאמר שתקופת תשרי היתה שלש

אחד ולא יום ראשון ופי' הרמב"ן (וכ"ה ברמב"ם במו"נ) כי זה רמז לתנועת הגלגל על פני כל הארץ בעשרים וארבע שעות שכל רגע מהם בקר במקומות משתנים וערב במקומות שכנגדם, וא"כ ירמו לאשר יהי' ברביעי אחרי הנתן המאורות ברקיע השמים עכ"ל, וכך פי' הרז"ה בסוגיין שהקדים כי כל כ"ד שעות מן היום ומן הלילה כל שעה מהן היא ערב במקום אחד ובקר במקום אחר על פני אורך הארץ כולה וזה הוא הפי' בויהי ערב ויהי בוקר האמור בימי בראשית:

וכן לדעת ראב"ח. כתב רבינו שני אופנים כמ"ש לעיל בדעת היסוד עולם, או שנאמר שהי' כ"ד שעות רק למקום שממזרח לקו התאריך המאחר י"ח שעות לט"ו הארץ או שנאמר שלכל מקום יש כ"ד שעות שהלא בכל יום משבעת ימי בראשית נברא ושוכלל פרט אחד בבריאה, מים, ארץ, חיות, צמחים, ודבר זה נברא ושוכלל בכל מקום ונקודה בעולם, ועתה נשאל מתי נבראו הצמחים של א"י האם רק בשש שעות מיום זה ומה שהי' צריך בקצה המזרח כ"ד שעות הספיק לו במקום זה רק ו' שעות או דלמא לענין זה יש לכל נקודה שבעה ימים המורכבים מכ"ד שעות, ואף שאי"ז תואם למנין הימים, דלמנין הימים קבעה התורה למחשב רק ו' שעות, ולמנין כ"ד שעות הי' לא"י ו' שעות

לענין דבר שיהיה להאמת נורח צו, רק לענין נקודה מוסכמת להתחיל זה מנין המעלות וכל הנקודות כשרות לזה, מ"מ מדקרי לה אמנע הישוב משמע שהיא אמנע הישוב, ואמנע אחרי שאנו מחלקין את המעלות חנין למעלה וחנין למטה, ואנו קורין ק"פ מעלות שלמעלה, מעלות של ישוב, שפיר מקרי אמנע הישוב, אף שבאמת הק"פ מעלות כלות צים, ואין לנו ללמוד מדברי הר"מ כלום, ועל עיקר היסוד שבחרו נקודת אמנע הק"פ מעלות כ"ד מעלות אחר ירושלים אין אנו אחראים לחקור אחר סיבתו, כי דבר זה מקצע לסיבות קלי ערך חוץ מגדרי

למזרח כיוון, ולדעת ראב"ח דנתלו בטבור הארץ ז"ל דנתלה החמה משוכה קצת ממאזנים כדי הילוך ג' שעות.

כן הביא הספר יש מי שאומר לקצוע התחלת המזרח כ"ד מעלות אחר שנחאי ומשום שהר"מ ספי"א קורא אמנע הישוב כ"ד מעלות אחר ירושלים, והנה אין כאן מקום לקצוע ההלכה שההלכה כבר נקבעה ע"פ הראשונים ז"ל שקצה המזרח לענין התחלת היום הוא שש שעות מירושלים ומתאים עם המציאות שלפנינו וכמש"כ סק"ו, אלא שיש כאן שאלה להבין חשבון אמנע הישוב המוזכר בר"מ, ואף שהר"מ לא הזכירו

פשר חזון

לשעת התקופה, אלא שהראב"ח במאמר א' שער י' כתב שהמאורות נתתן המקום באמצעות קשת חצי השמים אשר על הארץ בין לרבי אליעזר בין לרבי יהושע וא"כ שפיר הוכחת החזון"א לרבי אליעזר דבתשרי נברא העולם: ג' שעות. צ"ל ט' שעות כיון שמקום התקופה לדעת ראב"ח הוא בקצה המזרח.

כן הביא הספר יש מי שאומר. ה' שלמה גורן באסיפת הרבנים שהיתה בירושלים (ונד' במחניים קיד): כ"ד מעלות. ולפ"ז יפן מקדימה לירושלים וניו זילנד וכיו"ב מאחרות: שהר"מ ספי"א. מהל' קידוש החדש וכ"ה ברד"ק ישעי' מ"ט י"ב ועי' בכפ"פ פ"ו: ומתאים עם המציאות. הכוונה שבאקלים הרביעי שע"ז יסדו הקדמונים את כל החשבונות כלומר קו רוחב ירושלים (הקדמונים, ראב"ח בס' צורת הארץ רו"ה כאן ועוד, חילקו את היבשת מדרום לצפון לז' אקלימים, "פלכים" בלשון הרז"ה, והאקלים האמצעי הוא ירושלים וא"י שהוא מרכז הבריאה) מסתיים צ' מעלות מירושלים בחוף שנחאי ועי' סק"ו: אלא שיש כאן שאלה. רבינו סיים לדון בדיון קו התאריך אלא שהסכים שיש מקום עיון לבאר פשט דברי הרמב"ם שקרא לזה טבור הארץ, ופי' דלענין זה לא אכפ"ל בין יבשה לים וחלק מהמעלות בים (דהיבשת שלנו היא רק קק"ל מעלות ברוחב ירושלים, כי במערב חסר לנו כמ"ה מעלות, וכיון שחצי הכדור הוא ק"פ מעלות, ע"כ שנקודת טבור הארץ כוללת גם חלק מהמעלות

שעות ביום, ביום ד' ליצירה, י"ל דאין הכוונה דאז נתלתה השמש מ"ה מעלות מירושלים, אלא שיש שני חלקים בתנועת השמש, תנועתה היומית ממזרח למערב, ותנועתה ביחס לגלגל המזלות שזהו ממערב למזרח שזה קובע את התקופה שבתקופת ניסן החמה במזל טלה ובתקופת תמוז במזל סרטן וכו', ועפ"ז פי' רבינו שאין ללמוד מהתקופה למקום תלית החמה די"ל דהחמה נתלתה בטבור הים והלכה בסיבוב היומי ממזרח למערב עד מ"ה מעלות מירושלים, ושם התחילה לילך למזרח בתנועתה העצמית ביחס למזלות כפי סיבוב התקופה, (וכך י"ל לפי כל צורה שנבאר את ענין הילוך החמה ביחס למזלות) והכריח זאת רבינו שהרי זמני התקופה מקובלים גם אצל הראשונים שאמרו בהדיא שתלו את החמה במקום אחר ובספר אגן הסהר הכריח עוד שהרי כל חשבוננו הוא לפי תקופה אמצעית, אבל ברמב"ם הל' קיה"ח פי"ג ה"א מבואר שיש חישוב אחר לתקופה אמיתית: ולדעת ראב"ח דנתלו בטבור הארץ. שזה מערבת למקום שבו היתה החמה בשעת התקופה וא"כ א"א לפרש כמ"ש רבינו בדעת היסוד עולם: צ"ל דנתלה. תליית החמה היתה כאילו כבר הלכה ג' שעות ממזרח למערב (שזה שיעור 7.5 חלקים בתוך מזל מאזניים). מיהו עי' ל' רש"י בברכות נ"ט ב' ד"ה בתקופתה שכתב שאז התחילה "להקיף ולשמש". - באמת, דעת ראב"ח מאמר ב' שער ו' שחמה ולבנה נבראו בתחילת ליל רביעי בסף חדש אדר ולדעתו שהחמה נתלתה בטבור הארץ ומקום התקופות בקצה מזרח, מתאימה תליית המאורות

קצבו ענמן החוכנים על רחב ירושלים שהיא
 ברחב פפון ל"ב מעלות, אלא כל אורך הישוב
 נכנס בכלל זה, ובהאריך מעלות רחב פפון מאריך
 הישוב למזרח הרבה והיא ארך סיביר יש שם
 אורך יותר מקי"ד מעלות למזרח, וזמן הסכמתם
 נודע להם ישוב עד קי"ד מעלות, וכלל אופן אין
 אנו אחראים כאן מחוג הלכה לדון בזה, כי
 ההסכמה היא מחכמי או"ה לסימנא בעלמא, ואין
 ראוי כלל להכניסו לבית המדרש, בזמן שאנו דנין
 בהלכה.
 ואמנם לפי פירוש היסוד עולם סוגיא דר"ה

החכמה, כי אין כאן מציאות של אמת רק סימנא
 בעלמא להתחלה, והיה החכם התוכן נותן כבוד
 לארצו לקבוע זה ההתחלה, ולפיכך אין לנו אורך
 לחקור כאן אחר הסיבה, וקביעות אמנע הישוב
 הוא מחכמי או"ה שמהם למד הר"מ וכמש"כ
 הר"מ שם פי"ז הכ"ד, ואמנם כתבו שסיבת
 הסכם זה היה שחשבו שמקלה הישוב עד ירושלים
 יש קי"ד מעלות, שהיה נודע להם ע"י שינוי זמני
 ראיות לקוי המאורות, וא"כ ע"כ החזיקו את
 הישוב עד קי"ד מעלות מירושלים, ואריך להזין
 איך מצאו כן, ואמנם לענין אורך הישוב בכלל, לא

• פשר חזון •

ע"כ שמקום מולד בהר"ד נוסד על טבור הארץ
 שעה ותרי"ב חלקים מירושלים (34 דקות) ובתוספת
 שליש שעה אחרי השקיעה תתכן ראי' בירושלים,
 וע"ז התשובה שאין מזה ראי' למקום קצה המזרח,
 ונראה שזו גם כונת הגרש"ז ריגר במכתבו השני
 הנראה שאין היסוד עולם חולק רק על ענין המולד
 ולא על ענין השבת, יש להוסיף דבסקט"ז שכתב
 את הקושיות על כל הראשונים לא הזכיר כלל פי'
 היסוד עולם, ונראה דמצד פירוש הסוגיא לא חש
 לדעתו וכמו שכתבו הרלב"ח ושאר אחרונים שלא
 הי' תלמודי, (יש להוסיף עוד דבספר מגיד הרקיע
 (עמ' 71) חישב שלפי חשבון המהלך האמצעי של
 השמש והירח המבואר ברמב"ם, יוצא המולד
 הראשון בהפרש ניכר מבהר"ד, ומזה יש להסיק
 שמקום המולדות להרמב"ם אינו בירושלים אלא
 מזרחית לו בהתאם להפרש, וכן כתב היסוד"ע בש"ד
 פ"ז שע"פ הליקוים יוצא מקום המולד בטבור
 הארץ אבל ז"א אלא לפי חשבון של כ"ט י"ב
 תשצ"ג אבל לפי החשבון של התקצרות החודש
 יוצא מקום מולד בהר"ד בירושלים גם לפי חשבון
 הרמב"ם (והיסוד"ע לא מזכיר חשבון זה בספרו,
 וי"ל דאם הי' ידוע לו, הי' מודה לשאר הראשונים),
 וכן מבואר במכתבי החזו"א באריכות מה שכתב
 כאן שלהרמב"ם בין מקום המולדות האמצעי
 לחשבונו בין מקום מולד בהר"ד נקבעו על חשבון
 ירושלים וע"י עוד במגיד הרקיע שם), והנקודה
 השלישית המבוארת ביסוד עולם היא בפי'
 השמועה דכ"ד שעי מיכסי סיהרא דפי' לדין
 ולדידהו כמסיח לפי תומו שש שעות לפני טבור
 הארץ ושש שעות למערבו, וא"כ קו התאריך הוא

(שבים): והי' החכם התוכן. פתולומיאוס
 (בטלמיוס) כמו שמקובל בספרי התכונה שהוא קבע
 שם את טבור הארץ, ובזמן רס"ג הי' תוכן אחר
 בשם אבו אלפידא שקבע את טבור הארץ ל"ד
 מעלות מירושלים בעיר ארין שבהודו ואי"ז דבר
 מוחלט המלמד על האמת: וצריך להבין איך מצאו
 כן. כיום אנחנו יודעים שמקצוע הגיאוגרפי' בזמן
 הקדמונים הי' רחוק מלהיות מדע מדויק, והי' בנוי
 על השערות וסברות רבות שהתבססו במקצת על
 בחינת הלקיות, ומש"ה אין כ"כ משמעות לדברים
 שהעתיקו הראשונים, כי באמת הראשונים ידעו
 שא"א לסמוך להלכה על השערות גיאוגרפיות.

ואמנם לפי פירוש היסוד עולם. ביסוד עולם
 נתבאר שלש נקודות, נתבאר שטבור הארץ
 הוא כ"ג ומחצה מעלות מירושלים וכמש"כ
 הרמב"ם, ומשמעות הדבר היא שק"פ מעלות של
 ישוב נחשבות מטבור הארץ צ' למזרח וצ' למערב,
 וביאר רבינו שאין ללמוד מזה לקו התאריך, כיון
 שהיבשת אין ארכה באמת ק"פ מעלות אלא
 שצירפו למנין המעלות חלק מהים ממזרח וממערב,
 א"כ אין זו חלוקה אמיתית אלא הסכמית, ואין בה
 כונה לדיני התורה, עוד נתבאר ביסוד עולם בפי'
 נולד קודם חצות שמקום המולדות הוא בטבור
 הארץ ולפירושו חשבון זה מוכרח, כיון שפי' דדין
 נולד קודם חצות טעמו שתתכן ראי' אמיתית
 בירושלים אחרי השקיעה ואפי' הראי' המוקדמת
 ביותר, וע"פ חשבון הרמב"ם צריך בחדש תשרי
 כ"ב שעות ממולד אמיתי עד הראי', ומולד אמיתי
 לא יכול להקדים לממוצע יותר מי"ד שעות ועוד,
 וא"כ בנוולד קודם חצות אין אלא יותר מכ' שעות,

לסביבה צלתי ידועה לנו, אצל היסוד עולם עצמו
הציא דברי הרז"ה והכחזיר שמירושלים עד קצה

השתמשו בגמ' ע"פ הסכס זה, אצל זו דעת יחיד,
ואף לדברי היסוד עולם אינו אלא המחלת החשדון

פֶּשֶׁר הַחֲזוֹן

הדבר בפי' הרז"ה (וכ"ה בכוזרי שלא הביא את פי'
הסוגיא אלא לפרש כבוד ירושלים וא"י, ונראה
שסמך הראב"ח על המקובל וכדבריהם וע"ע
בראב"ח מאמר ב' שער ט' דמשמע דטבור הארץ
בירושלים) והוכיח רבינו כן מדנקט ביסוד עולם
הראב"ח כהר"י בר ברוך, ובראב"ד הביא דברי
הר"י בר ברוך וכתב שיושבי סין יושבים בקצה
המזרח, ומבואר ע"פ זה שלהר"י בר ברוך
ולהראב"ח קצה המזרח בסין (וכן להיסוד עולם
שהסכים עם הר"י בר ברוך והראב"ח) וע"כ צ"ל
כמשנ"ת, או ש"ל באופן אחר שקו התאריך גם
להראב"ח הוא צ' מעלות וכמשנ"ת, ומש"כ שקצה
המזרח הוא צ' מעלות מטבור הארץ הוא משום
שחשב הישוב ביבשת סיביר עוד שעה מקצה
המזרח ופי' דשייך ע"ז לדידהו, דהא לשיטתו מקום
המולדות לא נוסד על רוחב ירושלים וא"כ שפיר
י"ל דפי' הגמ' דנקטה לסימן את היבשת המתרחבת
בצפון: **אבל זו דעת יחיד.** הרלב"ח בקו' הסמיכה
ד"ה תחלת דברי החכם (בנדון אחר) כתב שאין
להביא שום רא"י מספר יסוד עולם כי הרב ההוא
הי' חכם גדול בחכמת התכונה אבל בעיני הדינים
לא הי' מדבר ומדקדק כפי שרשי התלמוד אלא כפי
הסברא בלבד, וכ"כ רבי אלכסנדר משה לפידות
שלא הי' תלמודי וגם הגרש"ז ריגור כתב שאין
לסמוך עליו כיון שהי' מלומד בחכמות ולא פוסק,
והכל לפי הענין, וכונת רבינו שהוא יחידאה ברעיון
זה שטבור הארץ הוא הסכמה הלכתית, אבל לא
שלפי היסוד עולם יהי' קו התאריך כ"ד מעלות
אחר שנחאי וכמו שנתבאר ולכן צירף החזו"א את
היסוד עולם לתשעה חמורי עולם שבמכתב דלהלן:
אבל היסוד עולם עצמו. הביא את כל הראשונים
שהזכירו בהדיא את ירושלים ואת הצין (סין) וע"כ
שאינן שייכות לענין טבור הארץ עם נידון קו
התאריך, כלומר אין לנו להרכיב את הרז"ה שאמר
שמקום המולדות בירושלים וקו התאריך צ' מעלות
משם, עם היסוד עולם שאמר שמקום המולדות כ"ד
מעלות מירושלים, ועפ"ז לומר לדעתו שקו התאריך
צ' מעלות משם, וי"ל שלדעתו שמקום המולדות
אינו בירושלים, אין שייכות למקום המולדות עם

שבע שעות ומחצה ויותר מזרחית מירושלים, וראי'
זו אינה רק מהיסוד עולם אלא מהראב"ח בספר
העיבור שכתב במאמר ב' שער ז' שביהמ"ק פונה
למערב כגון שעה אחת ופי' שם סוגית הגמ' דכ"ד
שעי מיכסי סיהרא על קצה המזרח וקצה המערב
(וחשיבות יתירה נודעת לדברי ראב"ח, כיון שקלס"י
הרמב"ן בדרשת תורת ה' תמימה לפירושו בסוגיית
נולד קודם חצות, ואפשר שכוונתו גם לדבריו בפי'
מימרא דכ"ד שעי מיכסי סיהרא) והתשובה ע"ז
היא דטבור הארץ בענין לדידן ולדידהו הקובע את
קצה המזרח וקצה המערב, אינו דוקא בטבור הארץ
ובפרט לדעת הראב"ח שמקום המולדות וקצה
המזרח שמדבר עליו הוא בקו המשווה שאין שם
יבשה אלא כל"ה מעלות, וטבור הארץ לענין זה
אינה אלא מטבע לשון גיאוגרפית מקובלת,
והרמב"ן לא קלס"י אלא לפירושו בסוגיא, (וע"כ
דכן הוא כיון שאין להוציא מהראב"ח יותר ממה
שנאמר שטבור הארץ אינו בירושלים ובספר
האמונה והבטחון להרמב"ן פרק י"א כתב שטבור
הארץ בירושלים וע"ע בפי' הרמב"ן עה"ת בראשית
י"ד י"ח שירושלים באמצע הישוב) ומצד הפירוש
בסוגיא יכול להיות טבור הארץ מירושלים (ואפי'
מערב לה כפי שיעור החסרון שנתבאר בסק"ו) עד
מ"ה מעלות מזרח לה שאז יהי' קצה המערב בחוץ
היבשת, כשם שבחידושי הר"ן והריטב"א שקלסוהו
לפי' הרז"ה אין רא"י גמורה שמקום טבור הארץ
הוא בירושלים, דאפשר בדוחק להעמיד את פי'
הרז"ה גם לטבור הארץ של הרמב"ם ולומר שהיום
מאחר י"ח שעות משם, (ומה שהביא החזו"א את
הר"ן והריטב"א הוא לשלול י"ב שעות מירושלים
שזה מוכרח מעצם פי' הרז"ה), אלא שלהראב"ח
אין שום קדושה בטבור הארץ ואפשר לומר דלאו
דוקא נקט לה, אבל הרז"ה מאריך ואומר שטבור
הארץ הוא ירושלים כיון שהיא אדמת קדש אשר
בה עיר הקדש והוא המקום אשר בחר השם לשום
את שמו שם שנאמר עליו לשכנו תדרשו ובאת
שמה וסוד העיבור יסודתו בהררי קדש, וא"כ קבע
את טבור הארץ בירושלים, ויותר מסתבר לומר
דהראב"ח הניח מלפרש מקום טבור הארץ לדידן
כיון שאין בזה נימ' לפי' הסוגיא לפירושו, ונתבאר

המזרח'י מעלות, וזוה לא ערער עליהם, שכנגד ירושלים לכו"ע הוא מכוון, דשנחאי הוא ברחב צפון ירושלים.

טו) הספר שאל בצוף דבריו "מאין לנו מקום קבוע למזרח ומערב ואמנם פשוט וברור שיש מזרח ומערב ככתוב בהרבה מקראות ובתלמודין".

והנה הגורם העיקרי אשר בשצילו מעדו רגליו לעמוד על דעת הראשונים ולהצין במקרה ושום שכל בדצריהם הפשוטים, הוא בשציל הפלסופיא שהקדים שאי אפשר לתאריך בלא מרכז ומרכז מחייב מזרח ומערב או מזרח ומערב מחייבים מרכז וא"כ חצי כדור מזרח וחצי כדור מערב וכאלו הן דברים מחוייבי מציאות ע"י מושכלות ראשונות, ואמנם אין מלות האלה אלא פדגוגיות להסביר לתלמידים, אבל יכול האב לזוות את בנו שתקף את כדור הארץ ותשבות בכל יום שביעי, וצפון לנקודה שהתחלת להקף, תשליך יום אחד מחשבונך ותקח את מחמתו לחשבונך, ומפני שבהמשך ההיקף נאספו השעות של ארבעת כל יום שלם וא"כ לזה לא מזרח ומערב ולא מרכז ולא שאר הקדמות, וגם מזרח ומערב של הכדור אינו מחייב לחשוב חציו מזרח וחציו מערב ויש להשכל החפץ לצייר מרובע סביבות עיגול כזה או בתוך העיגול כזה ויהיה מציור מזרח ומערב, ויהיה לפ"ז עד האופק למזרח ומערב ועד

האופק למערב ומערב ויהי לחצי כדור העליון מזרח ומערב ולחצי כדור התחתון מזרח ומערב, [כי הרגשי הסידור מאפשרים תכניות רבות, וכולם יש בהם סגולת סדר, ואפשר להסכים בדיון על סדר זה ולענין דין אחר סדר אחר].

טז) כתוב בספר ומשום הזרות כו' נזרו כל הראשונים כו' רוצם ככולם מבאור הסוגיא שבארוה הרו"ה והכוזרי כו' ומהם שלא הביאו כלל פי' הרו"ה ומהם שהביאו והתמרמרו כו' וצמקום אחר כתוב וכל הראשונים והאחרונים שדברו בסוגיא היא לא מצינו אחד מהם [זולת הריטב"א] שיתחשב עם זיאורם של הכוזרי והרו"ה כו', עד כמה הדברים רחוקים מן האמת, מי הוא ומה שמו של הראשון שלא התחשב עם פירוש הרו"ה, אם הראשונים שקדמוהו הלא לא ראוהו, ואם הבאים אחריו הלא הרי"ן והריטב"א כתבו שהוא פירוש המחוור, ולא מצינו רק להראב"ד שחולק עליו וקושיותיו רק בשיקול הדעת, והיסוד עולם פירשו בפירוש שלא פירשו הראב"ד ולכן תמה עליו צתמיה קיימת, אבל הראב"ד לא פירשו כהיסוד עולם, אלא שאין כונת הרו"ה ליתן לו שטח ולכן לא תמה עליו בזה, עכ"פ דברי הרו"ה כשאנו צאין לצונחם מחוג הסכמת הבאים אחריו אין לנו רק הרי"ן והריטב"א ששצחוהו מאד, ודעת ראשונים אחרים לא שמענו.

• פשר חזון •

טו) וגם מזרח ומערב של הכדור. בסקי"ג פי' רבינו שאין לעולם מזרח עולמי ומערב עולמי. וכאן בתחילה פי' רבינו שקו התאריך מצד עצמו לא מחייב מזרח ומערב כטענת היוםם שלא שייך תאריך בלי מזרח ומערב. ועוד פי' רבינו על טענת היוםם שיש מזרח ומערב בהרבה מקראות ובתלמודין שאי"ז בדוקא מזרח הכדור ומערב הכדור אלא מתפרש גם על רבע הכדור [כמו במשל של המרובע] או על חצי הכדור כמו במשל השני, כי מזרח ומערב הם מפרטי הסדר ובכל האפשרויות יש בהם סגולת הסדר:

קו התאריך (אמנם בלשונות היסוד"ע יש הערה שכתב כמה פעמים "טבור הארץ או ירושלים", ומשמע שלא נחת לזה, וא"כ אין ראי' ממה שהביא את הראשונים שקו התאריך בסין שגם הוא ס"ל כן די"ל דלא נחת לזה ובאמת ס"ל שקו התאריך כ"ד מעלות משנחאי - וזה הערה רק על הכרח החזו"א מהיסוד"ע שהביא את הראשונים, אבל מה שכתבנו שאין ראי' מהיסוד עולם הוא אמת על כל פנים): שכנגד ירושלים לכו"ע הוא מכוון. ופשטות דברי היסוד עולם שקו התאריך הוא בתחלת היבשת וע"כ שכוונתו לחוף סין, וע"ע בסק"ד שאלה ו'.

מן החדש שבני חו"ל אין עושין צ' ימים וגם זה קשה דמאין פסיקא לן דצאו עדי ראי' דלמא היה יום מעונן ולא מצינו צגמ' דלפעמים לא היו עושין צ' ימים.

הביא פי' הראצ"ח דנולד קדם חלות צמורת, ואנו מחזיקין ע"פ דעת הר"מ דזמן המולד המקובל צדינו הוא צירושלים ואין סברא דחו"ל חשבוהו צק"ה המורת.

ופרש"י הוא ג"כ על יסוד שאפשר לראות אחר שש שעות שאינו לפי התוכנים כמו שכתב הרמב"ם והראצ"ח וכתשצ"ך, וגם תו'

ואדרבה כשאנו עומדים על הפירושים לא מצינו פירוש שלא נשאר לנו צקושיא זולת פי' הרז"ה, ולפי שאין צדינו מן הספרים שהציא בספר נתפוס את הפירושים על הסדר שהציא בספר, הציא צסם הגאונים דאם נולד קדם חלות אפשר לראות הלצנה צאותו יום ולפי דברי הרמב"ם פי"ו מה' קה"ח אי אפשר לראות קדם שהתרחקה תשע מעלות ועל הרוב צריך יותר, ואם נפרש על מולד אמנעי קשה שאין מולד אמנעי קובע ולפעמים נולד קדם חלות ג"כ אי אפשר לראותה צו ציום, עוד פירשו לילה ויום

• פשר חזון •

תורת ה' תמימה שקטן שבישראל אומר תמיד היאך נבראו כל הנבראים ומי הקודם בתולדותיו לאחר וחכמים שבישראל יש להם ידיעה בפסוקים האלו לכל מעשה בראשית וכו' נולד קודם חצות שפי' סחוב אשורטא בכל יש רמז בפסוקים האלו, וציין שם המגי' שזה התואר הערבי לראב"ח, וא"כ קלס הרמב"ן את פי' ראב"ח בסוגיא. (ובאמת המיוחד שבספר העיבור לראב"ח הוא שאת כל היסודות שלו בנה מתוך המקראות): ואנו מחזיקין. כ"כ הרז"ה בסוגיא וכו"כ ראב"ע ויקרא כ"ג ג' ובספר העיבור וכו"כ היסוד עולם בדעת הרמב"ם ובדעת הכוזרי וכן נקטו האחרונים (דבר שמואל, תכונת השמים הרד"ל מחר חדש ותפארת ישראל - מגיד הרקיע): ע"פ דעת הרמב"ם. כ"כ היסוד עולם בדעת הרמב"ם, ובמכתבי החזו"א מבואר שכוונתו במקום המולד לדעת הרמב"ם בין למולד האמצעי של הרמב"ם בין למולד בהר"ד, ובאמת למולד האמצעי (שהוא ע"פ המהלך האמצעי של החמה והלבנה) של הרמב"ם בפ"ב מוכח ע"פ החשבון שהוא נוסד על אופק ירושלים כיון שהראי' לפי הרמב"ם היא בא"י, אבל מולד בהר"ד שהזכיר הרמב"ם בפ"ו אין הוכחה חותכת על איזה מקום נוסד, ואם בכלל נוסד על איזה מקום או שלא נמסר רק לדינים התלויים במולד כגון קידוש לבנה ואין לו משמעות אסטרונומית אמיתית, ועי' בספר מגיד הרקיע (עמ' 394) שהכביר קושיות ע"ד החזו"א שהוכיח ממקום הראי' למקום המולדות, ולא הבנתי דבריו כיון שלא צריך הכרח מתמטי לומר כן, אלא כיון שכל ההלכה של מקום המולדות נאמרה לגבי הראי' כל שאין הכרח לומר אחרת (כמו לדעת

טז) ואדרבה כשאנחנו עומדים על הפירושים. אם מחוג הסכמת רבותינו. שמענו דברי הר"ן והריטב"א שקילסוהו בפי' הסוגיא, וגם באחרונים מהרש"א ערוך לנר שפי"א ועוד ציינוהו, ואם נבוא לשקול בדעתנו מתוך הסוגיא, ג"כ נראה שפי' הרז"ה הוא המחזור: ולפי שאין בדינו. החזו"א כתב כן בשעת כתיבת הקונטרס [או בשעת כתיבת ס"ק זה, וכדרכו שאפי' כשלא הי' בכחו לעי' בספר כתב שאינו תח"י] אבל בזמן עיונו היו לו את כל הספרים [ששאל אותם מהופמן בפ"ת] וכמו שרואים במכתבים: אי אפשר לראות קדם. היינו לפ"מ שמפרש הגאונים במולד אמיתי, ועי' סוף סק"א ובמש"כ שם: שאין מולד אמנעי קובע. לפמש"כ בפי' סק"ב בשם מגיד הרקיע יש ליישב גם כאן: שבני חו"ל אין עושין ב' ימים. היינו שאם יש לילה ויום מן החדש ודאי קידשוהו ביום ראשון וא"צ לעשות בחו"ל ב' ימים (וצ"ע מביצה ד' ב' מנהג אבותיכם בדיכם, דמשמע דאפי' כשידוע יום ר"ח המנהג הי' לעשות ב' ימים): ולא מצינו בגמ'. אף שהגאונים דבריהם דברי קבלה, אין כוונת רבינו כאן לדחות את הפירושים האחרים, אלא לבאר שפי' הרז"ה הוא המחזור ביותר, דאף שיש מקום ליישב, מבוארת דעת הריטב"א ר"ן אבודרהם והאחרונים שנקטו כבעל המאור.

הביא פי' הראב"ח. שפירושו מיוסד על כך שמקום המולדות במורת, ודעת רוב הראשונים שמקום המולדות הוא מעל ירושלים. (וצ"ע מש"כ בספר דינים והנהגות חזו"א שלהראב"ח ג"כ מבו' בסוגיא כבעל המאור). ודע דכתב הרמב"ן בדרשת

נתקשו צפרש"י וגם פי' תו' השאירו בקושיא, הרמב"ם הניח הסוגיא בקושיא כמש"כ התשצ"ך, וכן פי' הראב"ד אינו לפי התוכנים.

סיכום

הרוז"ה והכוזרי מתייזים נקודה היוצאה חוץ לקצה המזרח אשר שמה מתקיים בפועל ר"ה אשר תחלתו אחר התחלת היום צירושלים י"ח שעות, ואשר על ידה מתקיים לילה ויום מן החדש, ואין שום ממש ליחס שלילה אחר י"ז שעות, והם צריכים יום מחוייב המציאות ונוהג בו קדושת היום, [וחוץ מזה אין שום מוצן לתורת השלילה שכתב הספר] ואשר הראב"ד הסכים עמהם ציטוט זה וכותב דבר ידוע אלא שדעתו שאין ראוי לקבוע ר"ה ציוס זה כיון דצירושלים אין לילה ויום מן החדש והציא כן גם צסם הנשיא ר"י צר"ב, למדנו שגם דעת ר"י צר"ב כן וזו עדות גמורה על דעת היסוד עולם שגם דעתו כן שהרי היסוד עולם מציא צסם הנשיא רי"צ דמקצה המזרח מתחילין מנין

הימים ומסכים עמו, וכל זה מפורש בדברי הראב"ד וציטוט עולם ואין שום מקום לנטות מזה ימין ושמאל, ומה שתמה היסוד עולם על הרוז"ה הוא משום דמקום של י"ח שעות אחר ירושלים אינו אלא כח חשבוני ושכלי ולא שטחי, ובלשון הרוז"ה רהיט שנתן לו שטח צקנה סין וא"כ היצשה עצמה מתחלקת, וזה מן התימא כמה רחב יהצינן חוץ לקו התאריך ומי יגביל זה ואם ירושלים יהי' התאריך גם זה א"א והיינו דשאל היסוד עולם למה לא פירשו מה תורת הארץ מירושלים עד לין, ואי פירשו דברי הרוז"ה דכונתו חוץ לקצה או חוץ לז' מעלות אין כאן חסרון פירוש, שכבר הדבר מפורש דמירושלים עד לין מקדימין וגם אין ענינם לפרש אלא מה שהוא צורך לפירוש הסוגיא, וא"כ איפוא תלמוד ערוך הוא צפי ר' חסמן הדיין הראב"ם ר"י צ"ב שהציא היסוד עולם ומחוייב דצבריהם, והראב"ד והכוזרי והרוז"ה והר"ן והריטב"א וכן מפורש בתשצ"ך וכמש"כ לקמן, ואין שום אחד מן

פשר חזון

הרוז"ה והכוזרי מחייבים. רבינו מסכם כאן את יסודות דבריו בקונטרס: נקודה היוצאה לחוץ לקצה המזרח. כלומר שגבול איחור היום יהי י"ח שעות מירושלים שאז י"ל שיש מקום שכולו מן החדש וכמשנ"ת בסק"ג: ואין שום ממש לייחס להם שלילה. הכונה לרעיונות של היום ששהביא רבינו בסק"ח: ואשר הראב"ד הסכים עמהם. כמשנ"ת בסק"י: וזו עדות גמורה על דעת היסוד"ע. כיון שהראב"ד והיסוד"ע שניהם סומכים על הנשיא רבי יצחק ברבי ברוך ובראב"ד מפורש שהגבול בחוף סין וע"כ שגם היסוד"ע כיון לכך (ועמש"כ בפי' סוף ס"ק י"ד ד"ה אבל היסוד"ע עצמו): ומה שתמה היסוד"ע על הרוז"ה. נתבאר בסק"ג: וא"כ איפוא תלמוד ערוך. מקובל בבית המדרש בדעת רבינו שאפשר להקל לעשות מלאכות דאורייתא ביפן ביום שביעי אפי' בלי צורך, כיון שההלכה ברורה בזה ע"פ הראשונים, (ולא שייך בזה ענין דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, דמבו' בפסחים נא א' דבמקום שתצא מזה תקלה ליתא להאי מילתא אבל הגר"ח קניבסקי כתב לי שהחזו"א יעץ לא לסוע לשם) ולפי המקובל בשם

ראב"ח או לדעת היסוד"ע) הסברא הפשוטה היא שמקום המולדות ומקום הראי' אחד הם:

ופירש"י. כבר דחוהו הראשונים מן המציאות: וגם פי' תו'. השאירו התוס' בקושיא: הרמב"ם הניח. הכונה לפי' למס' ר"ה המיוחס להרמב"ם ובספר מחר חדש כותב תמיהני אם יצאו הדברים מפה קדוש, וכמדו' לי שאיזה תלמיד כתבם ותלה עצמו באילן גדול, והטעם משום שאינו מתאים לתכונה שבפרקי חשבון הראי' בהלכות קידוש החדש: וכן פי' הראב"ד. כמשנ"ת סק"א ופי' הראב"ד קשה טפי, דלא רק שפי' כרש"י שאפשר לראות אחר שש שעות אלא דס"ל דבין ראית הישנה לחדשה אין אלא כ"ד שעות שבין המזרח למערב. (ומדברי הראב"ע באגרת השבת פי"ב אולי יש ללמוד שפי' ג"כ כהיסוד"ע כיון שכתב שם שא"א לבאר סוד נולד קודם חצות על רגל א' אלא צריך לכל ההקדמות המבוארות ברמב"ם הלי' קיה"ח, וזה לכאורה יותר מתאים לפי' היסוד"ע, דלפי' הרוז"ה לכאו' לבאר נולד קודם חצות א"צ לכל ההקדמות רק לכ"ד שעי מיכסי סיהרא).

כהרז"ה ועפ"ז חסף שורה של חולקים, ואינו מוצן הלא זהו היסוד בדברי הרז"ה שמירושלים ולמזרח מקדימין ומירושלים ולמערב מאחרין. ושאלת אלסקא אינה שאלה לפי דעת הראשונים דודאי הארץ ההיא היא מערב ירושלים ולא מזרח ירושלים והיא כמערב אמריקה כמו שנוהגין עכשו.

ב

א) ביאור לשון ספר העיבור מאמר ב' שער ז' שהוצא בספר, והניחו בלא פירוש, הראב"ח מפרש דכ"ד שעות מכסי סיהרא, ר"ל שימוש ההעלם,

הראשונים שחלוק בזה ואסור לשמוע דברים בגליזה מדצריהם, או פקפוק ח"ו צלמתתם, וכל דברי הראשונים נאמנים עלינו כנתינתן מסיני.

ואם אמנם חייבין אנתנו להפך בהן ולהקשות מה שיש להקשות, לא לענין עיקר הדין, אלא כדי להצין דצריהם הקדושים, וכבר נתבאר שאין כאן שום קושיא על דצריהם ורק לללים נדמו כהרים.

ומירושלים עד קצה המזרח מקדימין לירושלים, והלכך הזכירו כל הראשונים דמקצה המזרח עד ח"י ז' מעלות וההבדל שש שעות, והספר נסתייע מלשון זה דלא

פֶּשֶׁר חֲזוֹן

היתה אלסקא שייכת לרוסי' ונחשבה למזרח העולם ובעברם אז מקנדה לאלסקא היו משנים את ספירת היום, ובשנת תרכ"ז שמכרה רוסי' את אלסקא לארה"ב הוסיפו לאלסקא יום אחד והנהיגו שם את היום של אמריקה, ודעת היומם נוטה לומר שגוררים את אלסקא לאמריקה ובלבד שלא לבתר יבשת לחלקה לשני עברי קו תאריך (כלומר שלא הרויח מאומה בכל מה שהאריך בקושיית היסוד עולם משני שכנים, וע"כ שכל קושיית היסוד עולם היתה מתוך אי ידיעת ישוב התחנות) וע"ש כל מיני דברים, לכן נוקק החזו"א לסכם בפשיטות שעי"פ המבואר בראשונים הדין פשוט וא"צ לדיון. (סיכם דברי רבינו בס"י זה, בשונה הלכות סוף סי' שד"מ ובשקל הקודש פ"ז סק"ד ובאהה"ל).

א) ביאור לשון ספר העיבור. אי"ז שייך לנידון קו התאריך אלא שבדרך אגב הביא היומם גם ענין זה וכתב דצריך נגר דיפרקיני: ר"ל שימוש ההעלם. שעות הכיסוי נחשבות רק השעות הראויות לרא"י דהיינו כשהירח מעל לאופק אבל כשהוא מתחת לאופק לא נחשב לכן עתיקא נחשב רק משחרית וחדתא נחשב רק עד ערבית ומצורפות שעות היום של כל האיזור המיושב, דהיינו משחרית של בני מזרח עד ערבית של בני מערב כאילו אנו אומרים שמזריחה במזרח עד הזריחה במערב י"ב שעות ומשקיעה במזרח עד השקיעה במערב י"ב שעות והעיקר הוא שכ"ד שעי מתוך ל"ו לא נראה הירח בשום מקום בחצי עליון (יש

הגרי"ז נראה שלא היקל בזה אלא בערב יו"כ משום פיקוי"ז (ויש לדון דגם בלא"ה הי' מיקל לסמוך על הרז"ה משום מצות אכילה בתשיעי ונ"מ גם לענין מילה שלא בזמנה ביום השביעי) וכן הי' דעת הגרי"ז לעשות קידוש והבדלה וקה"ת ביום א' ולהניח תפילין ביום השביעי, אבל בפועל הנמצאים שם עושים כמנין הימים המקובל אצל הגויים כיון שאין שם ת"ח. (רק בזמן ששיבת מיר היתה שם, נהגו כרבותינו, הניחו תפילין ועשו מלאכה ביום השביעי, ועשו קידוש והבדלה וקה"ת ביום ראשון) ורי"א זילבר בס' בירור הלכה כתב שאחרי פסק החזו"א, אסור לנהוג שבת גם ביום השביעי למנינם ע"ש.

ומירושלים עד קצה המזרח. לשונות הרבה ראשונים שקצה המזרח מקדימים שש שעות לירושלים, וביומם הוכיח ממה שכתבו שקצה המזרח מקדים שש שעות לירושלים ולא כתבו שמאחר י"ח שעות לירושלים, ע"כ שסברו שקצה המזרח מקדים י"ב שעות לירושלים: ואינו מובן. שהרי זה כונת הרז"ה שקצה המזרח מקדים שש שעות לירושלים ומגבול הו' שעות ואילך, מאחר י"ח שעות לירושלים, וכבר העיר ע"ז רבינו בפ"י הראב"ח בס"ק ז' אות ג'.

ושאלת אלסקא אינה שאלה. היומם הקדיש פרק שלם לאלסקא, כיון שהקו שלו חותך את מדינת אלסקא באמצעה, והנה עד שנת התרכ"ז

ולמחרת כשחזרה לטבור היס היה ראוי לקצה מערב לראות חדתא ולא נראית משום שלא נראית עד (אחד) [אחר] י"ח שעות והיא עדיין לא העדיפה על י"ח שעות, ויותר מכ"ד שעות לא יתכן אע"ג דדקותה ל"ו שעות שאם אתה נותן כל י"ח שעות לחדתא אין לעתיקא רק ו' שעות, ואם אתה נותן לעתיקא כל י"ח שעות והיינו במולד בסוף מערב והחמה בטבור היס אין הירח נראה בקצה המזרח מפני הדקות אף שרחוק מן המולד י"ח שעה אצל לא יהי הכיסוי חדתא רק ו' שעות והיינו כשהחמה למחרת בטבור היס יש כאן כיסוי כ"ד שעה, אצל פעמים עתיקא י"ח ופעמים חדתא י"ח והי' כח הכיסוי ל"ו אצל י"ב שעות קבועות ו' עתיקא ו' חדתא, וי"ב פעמים שהן חדתא פעמים שהן עתיקא, והנה

זאת אומרת שראוי לראותה אלא דקותה מעכבת, והנה דקותה שיעור שראיתה ממנעה בהחלט, הוא י"ח מעתיקא וי"ח מחדתא, אמנם אחרי שזמן הראי' של עתיקא הוא צדק קדם נך החמה, ושל חדתא צדק אחר שקה"ח לא יתכן צדקודה אחת כגון אם המולד בקצה המזרח יתכן שימוש שש שעות עתיקא ושש שעות חדתא דזמן שהשמש בטבור היס היה ראוי לראות הירח בסין ואינו נראה מפני דקותו שש שעות לפני המולד וכן בשעה שהחמה באמצע הארץ ראוי לראות חדתא בשעת שקיעה ואינו רואה, וא"כ מכסי סיהרא רק י"ב שעות, ואמנם יתכן כ"ד שעות צירוף צ' מקומות והיינו תחלת המזרח וסוף המערב והיינו במולד בסין ונכסה עתיקא שש שעות בשעה שהיתה בטבור היס,

פשר חזון

בציור של מולד בחצות הלילה, כיון שצריך שתעדיף על י"ח שעות וכדלקמיה): שימוש שש שעות בעתיקא. כלו' שש שעות מהלבנה הישנה שהיא מעל האופק ואינה נראית רק משום דקותה וכמש"נ: ואמנם יתכן כ"ד שעות בצירוף ב' מקומות. וזה ביאור השמועה השלישית דרבי זירא, לדין דהיינו כשהמולד מעל ראשי בני המזרח דהיינו בחצות היום שלהם מתכסה הירח משחורית שלהם עד המולד שהם ו' מעתיקא ומהמולד עד ערבית של בני מערב והם י"ח מחדתא: ונכסה עתיקא שש שעות. כיון שטבור היס הוא אופק בני סין, מעליית השמש מעל האופק עד המולד שהי' בסין הוא שש שעות: הי' ראוי לקצה מערב. שסוף האופק שלהם הוא טבור היס וירידת הלבנה מתחת לאופק הוא י"ח שעות אחרי המולד: ויותר מכ"ד שעות לא יתכן. היינו יותר מכ"ד שעות של שימוש העולם כלו' שהלבנה מעל האופק אפי' בצירוף מזרח ומערב: אע"ג דדקותה ל"ו שעות. כלו' שהזמן שא"א לראות את הלבנה הוא י"ח שעות קודם המולד וי"ח שעות אחר המולד: כל י"ח שעות לחדתא. היינו אם כל שעות הכיסוי של חדתא היו מעל האופק וזה במולד בקצה מזרח, ע"כ שעתיקא לא הי' הירח מעל לאופק אלא ו' שעות, וכן להיפך אם כל שעות הכיסוי של עתיקא היו מעל האופק במולד בקצה מערב ע"כ שחדתא

להעיר שהציור של כ"ד שעי רצופין מתוך ל"ו שעות הכיסוי הוא רק כשהמולד הוא בין חצות יום במזרח לחצות יום במערב אבל אם המולד הוא בג' שעות ביום בקצה מזרח או בט' שעות ביום בקצה מערב אין כיסוי של כ"ד שעות רצופות ביום הישוב ונראה שגם בכ"ג נאמר הכלל של הגמ' לדעת ראב"ח ומצרפים ג' שעות של הכיסוי דעתיקא במערב עד הזריחה בקצה מערב הישוב העליון עם ג' שעות מהזריחה בקצה המזרח עד המולד וזה נחשב ו' מעתיקא וי"ח מחדתא, וגדר הדברים הוא שהכיסוי נחשב רק מהזריחה עד השקיעה ולכן כשהמולד בחצות בקצה מזרח יש רק כ"ד שעות כיסוי כיון שהירח מתכסה בחצות היום בירושלים שכבר אין שום זריחה בחצי העליון ולא מחשיבים את י"ב שעות הכיסוי הראשונות וכמשנ"ת): זאת אומרת שראוי לראותה. שהירח מעל האופק: והנה דקותה. מצד הדקות מתכסה הלבנה ל"ו שעות, אבל בחלקם הלבנה מתחת לאופק וזה לא נחשב בחשבון עתיקא וחדתא: לא יתכן בנקודה אחת. כלו' כ"ד שעות של הסתר לא יתכנו בנקודה אחת, כיון שבציור של מולד בחצות היום כ"ד שעות הירח מתחת לאופק ולא נשארו משעות הכיסוי אלא י"ב שעות (היינו כ"ד שעות רצופות אבל שייך כ"ד שעות של הסתר במקום אחד מזריחה עד שקיעה ולמחרת מזריחה עד שקיעה

מתכסה תחת אור החמה י"ח שעות קדם המולד [הכיסוי הזה אינו עולה לחשבון כ"ד שעות אלא מפרש הענין על זוריון] ומפני זה אנו אומרים כו' וזידוע שעת המולד אס הוא כו' ונמצאת מסתתרת מכל הישוב כ"ד שעות כו' [עדיין לא פירש דמי"ח עתיקא אנו לוקחין רק ו' שעות והולך ומפרש] ועל אנשי מזרח היא מסתתרת מתחלת ליל ראשון כו' ולא נשאר לעת הראי' במערב כי אס שש שעות כדאמרי לדידהו שית מחדתא כו' [ר"ל מהי"ח של עתיקא לא נשאר לכרך להכיסוי של מערב אלא שש שעות והיינו

העתיקא צהחלט לדין והחדתא צהחלט לדידהו והי' ראוי לומר לדין ו' מעתיקא וי"ח מחדתא או י"ח מעתיקא ושית מחדתא, אלא שמוכיר מספר שית תחלה, ונקט לדין שית מעתיקא ה"ה דאפשר לדידהו שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא בזמן שהמולד בסוף (מערב) [מזרח], אלא לסימנא צעלמא נקט שאס לדין ו' מעתיקא יהי' י"ח מחדתא ואס יהי' ו' מחדתא יהי' י"ח מעתיקא.

ולשון הראב"ח כאלו היה המולד בקצה המזרח צחי יוס ראשון וזידוע שהלצנה

• פשר חזון •

כ"ד שעות שהם יום ראשון כולו, ועל אנשי מזרח היא מסתתרת מתחלת ליל ראשון ובינה ובין המולד י"ח שעות ולא נשאר לעת הראי' במערב כי אם שש שעות כדאמרי' לדידהו שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא, ולאנשי מערב מתכסה שית מעתיקא מפני שהמולד הי' במערב בחצי ליל ראשון והלבנה התחילה להסתתר מתחילת הלילה וכן היא מתכסה במערב י"ח שעות מחדתא מחצי ליל ראשון אשר הי' בו המולד במערב עד תחילת ליל שני שהלבנה נראית עליהן והוא שאמרו לדין שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא, עכ"ל, ורבינו הולך ומפרש לפי סדר הדברים: **מסתתרת מכל הישוב כ"ד שעות.** הכונה ליום ראשון במערב ובאמת הסתתרה כבר י"ב שעות בשבת, אלא שעדיין לא נחית לפרש כ"ד שעי שבגמ', אלא שלא תראה אלא בשעת ערבית שזה אחר כ"ד שעות: **כדאמרי לדידהו שית מחדתא.** רבינו פי' ע"פ הקדמותיו, שכונת ראב"ח לומר דכמו דאמרי' לדידהו שית מחדתא כך לדין שית מעתיקא ויש קיצור דברים בלשון ראב"ח, ולדין שית מעתיקא הוא כשהלכה הלבנה מטבור הים עד קצה המזרח כשהמולד בקצה המזרח (וראה במגיד הרקיע שהציע פירוש אחר המתיישב יותר עם פשט לשון ראב"ח אבל הקשה על פירושו כמה קושיות וקשה מכל שהראב"ח הופך את המזרח והמערב לדין ולדידהו, וכבר עמד ע"ז ביומם, ולדברי רבינו א"ש, וזה מה שהכריחו להוציא את הראב"ח מפשטות לשונו ולהוסיף בו דברים, וא"צ למה שהמשיך במגיד הרקיע שם): **ר"ל מהי"ח של עתיקא.** שהלכה הלבנה מטבור הארץ עד קצה מזרח: **אלא שש שעות.** מטבור הים עד קצה

לא הי' הירח מעל לאופק אלא ו' שעות: **והי' ראוי לומר.** הוצרך רבינו לפרש לשון הגמ' "לדין (בני מזרח) שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא ולדידהו (בני מערב) שית מחדתא ותמני סרי מעתיקא" שהרי לעולם מצרפים י"ב שעות של בני מזרח וי"ב שעות של בני מערב ולעולם עתיקא קודם לחדתא, ולפי' ראב"ח המ"ל לדין ו' מעתיקא וממילא י"ח מחדתא לדידהו או לדין י"ח מעתיקא וממילא ו' מחדתא לדידהו, אלא שסדר המימרא הוא לפי ו' שעות ולכן כתבו כמו שכתבו: **בזמן שהמולד בסוף מערב.** דברי רבינו צ"ע שהרי יסוד פירושו הוא שאין מחשבין כ"ד שעי אלא בישוב העליון וא"כ כשהמולד בסוף מערב לא יתפרש לדידהו שית מעתיקא ותמני סרי מחדתא אא"כ נאמר שכ"ד שעות מתחילות בסיבוב החמה מטבור הארץ עד טבור הארץ ואם נגי' שהמולד בסוף מזרח א"ש:

ולשון הראב"ח. ע"פ כל האמור ביאר רבינו את דברי ראב"ח ע"פ סדר דבריו: **מפרש הענין על בוריו.** ד"ח שעות קודם המולד מתכסה הלבנה במציאות ואי"ז שייך לשימוש העולם: **ומפני זה אנו אומרים.** אעתיק את המשך לשון הראב"ח, וז"ל שהיא מתכסה בתחלת ליל ראשון במזרח, ובידוע אם היא במזרח מתכסה, בכל העולם היא מתכסה עד עת המולד, ובידוע שעת המולד אם הוא במזרח בחצי יום ראשון יהי' המולד הזה במערב בחצי ליל ראשון והלבנה מסתתרת תחת אור החמה במערב ונראית עליהן בתחלת ליל שני, ונמצאת מסתתרת מכל הישוב

3) לשון התשב"ץ ח"ג סי' רט"ו [שהניחו בלא פירוש] וכבר זכר הגאון רבינו סעדי ז"ל שהוא ראה לקות שמשי בשב"ץ שעה שיהי המולד יותר על אותה שעה ח' שעות [נראה פירושו דהמולד מאוחר ח' שעה מהלקות וכגון שראה הלקות בצקר בתחלתו, והמולד שמונה שעות על היום] ובלא ספק שהלקות אינו אלא בשעת המולד וסיבת מרחק הלקות מעת המולד במקומו של ר"ס הוא מרחק מקומו ממקום המולד כי הוא היה צבגדד והוא רחוק מקצה המזרח ה' מעלות וכשעברו מקצה המזרח צעת הלקות עשר שעות עם התחלפות ההבטות עדיין לא עברו צבגדד אלא שתי שעות, נראה דיש כאלו

מתחלת יום א' [צמורת] עד המולד שהוא בחצי היום וכדאמר לדידהו שית מחדתא ולא חשבינן כל י"ח של הכיסוי רק ו', דכשהחמה הלכה מטבור הים כבר אין ראוי לראי בקצה המערב ואין ראוי לחשוב רק ו' שעות, ה"נ אין ראוי לחשוב מעתיקא רק ו' שעות זומן שהמולד בחצי היום, והוסיף לפרש ולאנשי מערב מתכסה שית מעתיקא ר"ל כשחשבינן צמערב כ"ד שעות כיסוי חושבינן הכיסוי שית מעתיקא שהתחילה להסתתר בשעה שהיתה מטבור הים והוא תחלת ליל ראשון צמערב והכיסוי שימש צמורת, שהרי שימוש כיסוי עתיקא הוא צמורת צמשובנונ].

פשר החזון

בלתי ברורים" שכתב שם שבגדד רחוקה ה' מעלות מקצה המזרח, וזה לא יתכן, לכן חידש שהתשב"ץ מדבר על מעלות מהלך הלבנה דהיינו התרחקות החמה מהלבנה, דכל שעתיים הלבנה מתרחקת מהחמה כמעלה א', וה' מעלות הן עשר שעות נמצא שקצה המזרח י"ב שעות מירושלים ובחזו"א הגי' ס' מעלות במקום ה' מעלות והתיישב הכל: שהלקות אינו אלא בשעת המולד. המולד הוא רגע אחרי קיבוץ הלבנה והחמה במקביל לכדור הארץ (ולא בכל מולד יש ליקוי חמה כי לירח יש גם מסלול רוחבי ע"י רמב"ם פט"ז) וזמן ליקוי ע"כ הוא זמן המולד, כיון שהליקוי הוא הסתר החמה בכדוה"א ע"י הלבנה: עשר שעות. בספר עלה יונה (נד' בסוה"ס) כתב להוכיח מלשון התשב"ץ שקו התאריך שמונה שעות מזרחית לבגדד, אבל כבר העיר עליו בספר מגיד הרקיע (עמ' 630) דע"כ צריך להגי' דברי התשב"ץ (וגם קושית החזו"א דלהלן שדעה כזו תצטרך לומר שגם מקום המולדות שם ולא רק קו התאריך): נראה דיש כאן ט"ס. הר"ז קורן בהערות לשו"ת התשב"ץ הע' 12 כתב, לא ניתן לקיים את הדברים ככתבם בשום אופן שהרי הפרש של ה' מעלות בין קצה המזרח לבין בגדד צריך ליצור הפרש זמן של עשרים דקות בלבד, וגם מבחינה גיאוגרפית די הי' בידיעות מועטות מאוד כדי להכחיש קביעה מוזרה כזו, והביא שם כמה אפשרויות להגי', בשם ספר אגן הסהר ובשם ספר סוד נקודה דלתתא, ודעתו הוא להגי' שיהי' המולד יותר על אותה שעה חמש

מזרח: וכדאמר לדידהו שית מחדתא. כלו' לוקח מעין משל מבני המערב כשהמולד בקצה מערב שהכיסוי הוא מקצה מערב עד טבור הארץ י"ח שעות, אבל מתוכם חשבינן לענין חדתא רק ו' שעות מקצה מערב עד טבור הים וכמשנ"ת, כיון שחושבים רק את הזמן שהלבנה מעל האופק אלא שאינה נראית מחמת דקותה, היינו שימוש ההעלם: ה"נ אין ראוי. וזה הנמשל בראב"ח לענין עתיקא לקצה מזרח כשהמולד בחצי היום: ולאנשי מערב פירש רבינו שאין הכונה לחשבון אנשי המערב בלבד אלא לכלל החשבון במולד שעליו דבר קודם כלו' במולד בקצה המזרח דכשנצטרף לזה את חשבון המזרח והמערב חשבינן שית לעתיקא כלו' מטבור הים עד קצה המזרח שהוא לבני המזרח וי"ח שעות לחדתא מקצה המזרח עד טבור הים, שעד טבור הים הלבנה מעל האופק לבני מערב: שהתחילה להסתתר בשעה שהיתה בטבור הים. כלו' שהתחילה לשמש בשימוש ההעלם. שהרי נסתרה י"ב שעות לפני כן. אלא שקודם שהגיעה לטבור הים לא מחשבינן את ההסתר: והוא תחלת ליל ראשון במערב. כך מבו' בראב"ח שע"ז קאי כ"ד שעי שזה כ"ד שעי למערב שמתוכם י"ב שעות שימוש ההעלם למזרח וי"ב שעות שימוש ההעלם למערב: והכיסוי שימש במזרח. כמש"נ בהקדמות באריכות שעתיקא לעולם במזרח כשעולה מטבור הים.

ב) לשון התשב"ץ. היומם ביקש להביא רא' מהתשב"ץ (ולשונו שם "לו רצינו להסתייע מדברים

והן עשר שעות אין צורך לשפת עלגים צזה, אצל בלא"ה אין לו שחר שהמולד נמסר לטובור הים, וכבר בטל הספר עלמנו פירושו.

ג) לשון התשב"ץ סי' רט"ז שהניחו הספר בלא פירוש, ופירושו מוזן, וכונתו ז"ל שאמרם לדידהו שית מחדתא וי"ח מעתיקא ולדידן שית מעתיקא וי"ח מחדתא, מילי מילי קתני, והן רמזים למזכרת היסודות שקצה המזרח מא"י רחוק ו' שעות רצע הכדור, והלצנה החדשה אינה נראית אלא בתחלת הלילה, וכ"ד שעות מכסי סיהרא ר"ל אם לא ראיית את הלצנה אחר המולד זליל ראשון אל תקוה לראותה עוד קדם כ"ד שעות, שאי אפשר לראותה בזמן שהיא קטנה אלא רגע מועט בתחלת הלילה ואם הפסקת תחלת לילה ראשונה הפסקת כ"ד שעות, ואמנם דוקא אם אתה דן על מקום אחד אתה צריך לחכות כ"ד שעות אצל צעולם אפשר

ט"ס וי"ל והוא רחוק מקצה המזרח ס' מעלות ונפסק אות הסמ"ך ונעשה ה', וצמקום עשר שעות ז"ל ח' שעות וכמו שהזכיר בתחלת דבריו שהיה הלכות קדם המולד ח' שעות, ולזה פירש דהמולד שהיה ח' שעות על היום היינו בקצה המזרח אצל צנגד המולד ד' שעות על היום וא"כ לא קדם הלכות רק ד' שעות, וצאשר צמערב מתקדם הלכות אפשר להקדים צ' שעות, וא"כ לא הקדים הלכות רק צ' שעות ושיעור זה נמשך הלכות.

ומש"כ בספר היומם ה' מעלות ר"ל שטח שהלצנה מתקרבת - צהיקף שטח זה - אל החמה ה' מעלות, לא מנינו לשון מעוקם כזה שזה תלי תניא גדלא תניא שחשבון קירוב הלצנה נודע ע"פ חשבון שעות ההיקף ושעות ההיקף נלמד מהמרחק, ואם הכונה שהמולדות נקבעו בטובור הים הרחוק מצנגד ק"ן מעלות

• פשר חזון •

לחשוש שנפל כאן טעות בערבוב שני מושגים נפרדים אין להסתמך מפירושו זה לא לשם סתירה ולא לשם בנין: והם רמזים למזכרת היסודות. חשיבות מיוחדת נודעת לפי התשב"ץ כיון שלדבריו פירושו חכמי הגמ' את מקום קו התאריך דלא למדנו מהשמועה השלישית דלדידן ולדידהו אלא את מקום התחלפות הימים, ולשם כך נמסר הדבר מרב נחמן לרבי זירא ונקבע בגמ', וכמו לפי הרו"ה דכל המימרא דרבי זירא דלילה ויום מן החדש לא נצרכה אלא לפרש לנו מקום קו התאריך, כיון שאת ההלכה של מולד זקן כבר למדנו מברייתא דנולד קודם חצות, אבל לדעת ראב"ד ראב"ח וסייעתו לא נתפרש בגמ' במיוחד מקום התחלפות הימים, וא"א ללמוד זאת אלא מכלל דבריהם: וכ"ד שעי מיכסי סיהרא. לא קאי על זמן הכיסוי לפני ואחרי המולד או על זמן ראיית עתיקא, אלא על ראיית הלבנה, ור"ל כיון שראית החדשה היא רק סמוך לשקיעה, אם לא נראית מחמת שלא הגיע זמן האפשרות לראותה, לא תיראה עד השקיעה שביום הבא: אבל בעולם. כל' אם בא"י האפשרות לראותה מצד התרחקותה מהשמש היא שעה אחרי השקיעה, ולא תיראה כיון שא"א לראותה אלא סמוך לשקיעה, בא"י לא

שעות וכו' ובגדד רחוק מקצה המזרח חמש שעות וכשעברו מקצה המזרח בעת הלכות עשר שעות עדיין לא עברו בבגדד אלא חמש שעות, עכ"ד עם התיקונים, וטעמו דלהגהות החזו"א לא תתאים שיטת התשב"ץ במיקומה הגיאוגרפי של בגדד עם הידוע לנו וע"ש, עכ"פ כל המגיהים הנ"ל הגיהו באופן שיתקבל קצה המזרח שש שעות מירושלים: ס' מעלות. שהם ד' שעות: ובאשר במערב מתקדם הלכות. כל' שהפרש הזמן אינו רק משינוי המקומות אלא גם מאורך זמן הליקוי.

ומש"כ בספר: היומם ה' מעלות. כמו שהבאתי לעיל: שזה תלי תניא גדלא תניא. שהתשב"ץ בא לומר דבר פשוט, כמה בגדד רחוקה מקצה המזרח, ובמקום לכתוב את המרחק הנמדד בשעות או במעלות ההיקף היומי של החמה, כתב את חשבון קירוב הלבנה לחמה: אבל בלא"ה אין לו שחר. לומר שהמולד בטבור הים אפי' אם קו התאריך שם: וכבר בטל הספר. שלהבנתו בתשב"ץ ג"כ סיים שהדברים בלתי מובנים מכמה קושיות.

ג) לשון התשב"ץ. כתב היומם מכיון שאין למצוא ידינו ורגלינו בכל חשבונותיו שבפירושו זה ויש

נראתה שש שעות קדם היינו בחצות היום של שבת צא"י דאז שקה"ח בקצה המזרח וכבר עברו כ"ד שעות מן המולד, ואותן שעות שכבר נראתה בעולם היא נקראת חדתא שהרי כבר נולדה בעולם, אבל י"ח שעות מתחלת ליל שבת עד חצות היום הן בכלל עתיקא שלא היתה עדיין בעולם כלל. [ובסי' ק"ה מפרש סוף המערכ וזהו שית מחדתא ממש שצא"י נתקדש היום ו' שעות קדם כלות כ"ד שעות ההעלם].

וענין לדין שית מעתיקא וי"ח מחדתא, הוא כשהמולד בחצות הלילה בקצה המזרח של יום ו' ולא נראית כליל שבת בקצה מזרח, שעדיין

לראותה בכל שעה ושעה ובקצה המערב אפשר לראותה אחר ו' שעות משקיעת א"י, אלא שדברו צאופן שלא כלו כ"ד שעות אחר המולד קדם חצות לילה צא"י וצאופן זה אי אפשר לראותה כליל ראשון אחר המולד בכל מערב אף בסופו, וא"כ לא תראה לא צא"י ולא בכל המערב עד כ"ד שעות, ואמנם בקצה מזרח אפשר לראותה בתחלת הלילה [ואיירי שהמולד לא נתאחר אחר חצות היום צא"י] והיינו הרמז לדידהו שית מחדתא וי"ח מעתיקא, שאם היה המולד בחצות יום ו' [או קדם עד י"ז שעות] והנה לא נראית כליל שבת מפני קוטנה, ותוסף בהכרח צא"י העלמה כ"ד שעות עד מו"ש, ובעולם כבר

פּשַׁר חֲזוֹן

בירושלים בחצות יום ו' הי' בקצה המזרח שקיעה של ליל שבת, ותוכל להראות בקצה המזרח כ"ד שעות אח"כ דהיינו בשקיעה של מוצאי שבת: היינו בחצות היום. רבינו מדבר על זמן הראי' ואמר שבחצות היום של שבת בא"י נראית החמה בקצה המזרח המקדים שש שעות לירושלים דשם כבר שקיעת החמה של מוצ"ש ושם עברו כ"ד שעות מהמולד וכמש"נ: היא נקראת חדתא. עפ"ז מבאר רבינו מאמר הגמ' דקאי על כיסוי הלבנה בירושלים כ"ד שעות מהמולד, וע"ז אמר שית מחדתא היינו שש משעות ההעלם הם שעות ששייכות ללבנה חדשה כיון שכבר נראתה בקצה המזרח, וי"ח מעתיקא היינו י"ח שעות ראשונות של השבת בירושלים שעוד לא נראתה הלבנה בשום מקום בעולם: ובסי' ק"ה. בחלק א': מפרש סוף המערכ. היינו שהמקום שעליו נאמר בגמ' כ"ד שעי מיכסי סיהרא הוא קצה המערב, והכל כמשנ"ת לעיל על ירושלים, אלא שהריוח בפ"י זה הוא שחדתא הוא מזמן הראי' בירושלים שהוא מקום הראי' והקידוש: שבא"י נתקדש היום. כל' ששם תלוי הקידוש.

וענין לדין שית מעתיקא. לדין היינו מקום קו התאריך בסוף מערב, וכשהמולד בקצה המזרח (סוף מערב) בחצות הלילה, שזה תחלת ליל שבת בירושלים ע"ז נאמר שית מעתיקא וי"ח מחדתא וכמו שיתבאר: ולא נראית כליל שבת בקצה מזרח. היינו סוף המערב שבקצה מזרח ממערב לקו התאריך זה מוצ"ש:

תיראה עד השקיעה של יום הבא, אבל מקום המאחר לא"י שעה אחת יראה את הלבנה בשקיעה דידי': ובקצה המערב. היינו מערב הישוב צ' מעלות מערבית לירושלים: באופן שלא כלו כ"ד שעות. כל' שלא הגיע זמן האפשרות לראותה עד זמן חצות לילה בא"י, ואז א"א לראותה בכל הישוב עד השקיעה של יום הבא: ואמנם בקצה מזרח. עד כאן פ"י רבינו את ההקדמות של התשב"ץ לביאור הגמ' ומכאן ואילך מבאר לשונות הגמ': והיינו הרמז לדידהו שית מחדתא. השמועה השלישית בנוי על הסתר של כ"ד שעות דהיינו כשהמולד בשקיעה הראי' הראשונה תהי' לאחר כ"ד שעות באותו מקום שהי' שם המולד בשקיעה ובמקומות שממערב למקום זה, א"כ מדידת הכ"ד שעות היא משקיעה עד שקיעה, וזה דוקא במקום שבו המולד הי' בשקיעה, אבל בשני המקומות, כאשר במקום אחד כל הכ"ד הם הסתר דהיינו עתיקא, הרי במקום השני חלק מהשעות שייך לשעות ההסתר וחלק לשעות הגילוי ובאור גבולות החלוקה והגדרת שעות הגילוי יתפרשו להלן: לדידהו שית מחדתא. לדידהו היינו בני המזרח המקדימים שש שעות לירושלים: שאם הי' המולד. בזמן חצות היום בירושלים: עד י"ז שעות. כוננת רבינו בהוספה זו רק שבכה"ג לא תראה בא"י עד מוצ"ש ואינו נוגע לפירוש הסוגיא: לא נראית כליל שבת. בירושלים, מפני שלא עברו מן המולד עד השקיעה אלא שש שעות: ובעולם כבר נראתה. היינו בקצה המזרח שכשהי' המולד

תראה [בא"י] בתחלת הלילה וצאו כו' שראוהו בתחלת הלילה [בתחלת המזרח] נכחיש אותה כו' ואם [בא"י] יאל לנו כו' שראו [בתחלת המזרח].

ואמנם אין דבר מכריח לפרש דוקא בנקודה שחן לקצה המזרח, ואף אם נפרש בנקודת היצאה בקצה המזרח ניחא, דמ"מ יום הכיסוי של כ"ד שעות הוא יום השני אחר המולד והוא שית מעתיקא דבא"י עדיין שית אלו חול, וכמו שכתב ח"א סי' ק"ה בקופו והפירוש שכתב שם הוא הפירוש שכתב כאן, אלא כאן לא כתב רק לפרשו בנקודה שחן לקצה המזרח, ומשום דאם נפרש בנקודה על היצאה א"כ כל הכיסוי בחדתא שהרי נתקדש היום מתחלת הלילה. [והא דמזבאר בתשצ"ץ לפעמים דמזרח מתקדם ו' שעות המדובר בסוף יצאה וזוה כו"ע מודים].

לא היה אחר המולד רק י"ח שעות, ונתכסה כ"ד שעות והוא עד מו"ש והי' ההעלם יום השבת, ובא"י הי' המולד בתחלת ליל שבת ונראית בתחלת ליל מו"ש ונקבע יום א' ר"ת, ותחלת ליל מו"ש הוא חלות ליל שבת בקצה המזרח, ונמצא שש שעות של הכיסוי עתיקא היינו יום חול בכל הכדור וי"ח מחדתא שכבר נוהגין קדש זי"ח אלו בא"י, והתשצ"ץ מפרש לה בנקודה שאחר קצה בסמוך, וזה מזבאר שלא נסתפק בזה אדם ולא נחלקו בזה, [אם נתאחר היום י"ח שעה] דאם היה בזה מחלוקת היה מזכיר שדבריו כדברי האומרים כן, אלא שזה דבר ידוע כמש"כ הראצ"ד.

ובסוף דברי התשצ"ץ נראה דיש חילוף תיבות וז"ל ופי' לאכחושי סהדי כו' שלא

• פשר חזון •

שקר הם כי תחילת הלילה בתחילת המזרח קודם לתחילת הלילה בארץ ישראל ואם בתחילת המזרח יצא לנו בחשבון שלא תיראה שם והם העידו שראו בארץ ישראל דע באמת כי מוכחשים הם, עכ"ל. והקושיא היא כיון שתחילת הלילה בתחילת המזרח קודם לתחילת הלילה בא"י זה סיבה להיפך דכל שתחלת הלילה יותר מאוחר אפשר יותר שתראה הלבנה, לכן הפך רבינו את הגירסא, [והוסיף במגיד הרקיע (עמ' 627) שאין לפרש על בני המזרח המזרחיים לקו התאריך שהם מאחרים לא"י, שהרי כתב התשב"ץ שתחילת הלילה שם קודם לתחילת הלילה בא"י] והר"ז קורן בהערות לתשב"ץ כ' שלהחזו"א קשה מדוע דיבר התשב"ץ על רא"י בקצה המזרח, וכתב שם לפרש באופן אחר, שהכונה היא על החשבון שאם לפי החשבון בתחילת המזרח ידענו שלא תיראה בתחלת הלילה, במקום שבו תהי' הרא"י, וצ"ע:

ואמנם אין דבר מכריח. כלו' מצד שית מעתיקא וי"ח מחדתא הי' אפשר לפרש גם על צד המערבי של קו התאריך והכל כמשנ"ת: **א"כ כל הכיסוי בחדתא**. כלו' במקום שכבר נתקדש בו היום וא"כ אין ראוי לומר ע"ז שית מעתיקא: **דמזרח מתקדם ו' שעות**. הכונה עד סוף המזרח ומו' שעות ואילך הוא סוף המערב וכמשנ"ת סקט"ז.

י"ח שעות. מחצות לילה עד השקיעה: **ונתכסה כ"ד שעות**. זה שאמרו בגמ' כ"ד שעי מיכסי סיהרא, שהוא מהשקיעה הראשונה שאחרי המולד, בנידו"ד שקיעה בליל שבת, עד השקיעה במוצ"ש: **ובא"י הי' המולד**. היינו המולד הי' בזמן שבא"י הי' תחלת ליל שבת ומש"ה אפשרות הרא"י בא"י גם במוצ"ש שזה י"ח שעות לפני מוצ"ש של קצה המזרח (סוף המערב): **ונמצא שש שעות**. מבאר רבינו את הגמ' על קצה המזרח (סוף המערב) שית מעתיקא היינו משקיעה בליל שבת עד חצות הלילה עדיין לא נראתה הלבנה בא"י שהוא מקום הקידוש, ומחצות ליל שבת של קצה המזרח שאז נראתה הלבנה במוצ"ש בירושלים עד מוצ"ש של קצה המזרח (סוף המערב) הם י"ח שעות מחדתא: **היינו יום חול בכל הכדור**. בספר מגיד הרקיע (עמ' 629) האריך לדון במשמעות לשון זו שלפני תחלת ר"ח בירושלים לא נתקדש ר"ח מזרחית לו, ע"ש: **שכבר נוהגין קדש**. היינו שכבר נראתה הלבנה: **בנקודה שאחר קצה בסמוך**. כלו' מעבר לקו התאריך שהוא סוף המערב:

ובסוף דברי התשב"ץ. רבינו עוסק כאן בקושי צדדי, וז"ל התשב"ץ ופירוש לאכחושי סהדי הוא, שאם לפי החשבון ידענו שלא תראה בתחלת המזרח בתחילת הלילה ובאו עדים שראוה בתחילת הלילה בארץ ישראל נכחיש אותם כי עדי

והנהגה מה שסיים בסי' ק"ה דאף אם קנה מורח מקדים נחל ר"ל אף אם נפרש דקאי על סוף היצשה, ובספר פירש דכ"ד שעות מליל שבת עד מולאי שבת הזכיר בסי' רט"ז היינו שהמולד היה בליל שבת ולכן הוקשה לו הרבה, אבל התשצ"ך דקדק וכתב אם לא נראית הלצנה בליל שבת מפני קוטנה ולא הזכיר מולד אלא אפי' המולד קדם הרבה איירי, רק שאינה נראית עדיין בליל ראשון מפני קוטנה, ואין לנו עסקין כאן להגדיר שיעור מן המולד עד הראי' רק לקצוע שכ"ד שעות צריך להמתין לראיתה מתחלת הלילה עד תחלת הלילה וכמש"כ לעיל, ול"ק מה שהקשה בספר דליחשצ י"ח שעות של יום ה' מחצות הלילה עד ליל ו', ובאמת למה שהק' אין מתישב אף בקנה מורח מקדים.

מכתב

במקום התחלת היום על פני הכדור

הגיעו לדינו זה דברי תשעה חמורי עולם הראב"ח הרב חסדן הדיין הרר"י ב"ר ברוך הר"ה הכוזבי הראב"ד הריטב"א הר"ן והיסוד עולם כולם בדעת אחת דהמרדילאן הוא קנה המורח ר"ל קו [שאין לו שטח צרחת]

פשר חזון

בסק"ב ג': המרדילאן. קו התאריך בלע"ז: שאין לו שטח. דמהיכ"ת שיהי' לו שטח, כמו של"אמצע" אין שטח אלא שהוא בין ימין לשמאל: אין נפקותא בזה וכו'. דברי רבינו פשוטים ונתבארו לעיל בבי' סק"א: אם הוא שטח רחב. מצפון לדרום, או שהשטח המאחר י"ח שעות הוא קצר דהיבשת מאריכה בצפון ובדרום ואין שטח זה אלא נגד ירושלים: שתמצא נקודה על הארץ. נראה מלשון רבינו שאין די בחשבון של י"ח שעות המאחר לירושלים אם הוא למעשה בים, אלא צריך שתהי' הנקודה על הארץ. אלא שלא צריך שתהי' ממש על הארץ אלא אם היא סמוכה ליבשת שפיר דמי ולא חשו לזה, ולזה י"ל דהוקשה לו בסק"ו דכעת נחסר ג' מעלות מן היבשת, ויתכן דלפי מה דממשיך שיסוד דין זה הוא הגיוני ונקודה זו די' בכ"מ בכדוה"א, באמת די גם אם היא למעשה בים, ועי' בתחלת הקונטרס:

והנהגה מה שסיים. דברי רבינו כאן, לבאר ע"פ הקדמותיו שכ"ד שעי הכונה משקיעה לשקיעה מתיישבות כל קושיות היומם:

הגיעו לדינו בזה. מכתב זה ככל הנראה קדום הוא ומש"ה לא הזכיר בו רבינו שיטת התשב"ץ ויש להוסיף עוד גם שיטת אבודרהם בשער הקביעות והדחיות שכתב כדו"ה ושיטת רבי יעקב ממרויש בעל שו"ת מן השמים, דאף כי התשובה מעורפלת ומשתמעת לכמה אנפין, מבואר בשאלה שהסכימו לפי' רז"ה. (ניתן לשער שמכתב זה נכתב להגרמ"ט במהלך המו"מ ואפשר דאין כאן ב' מכתבים אלא הכל בהמשך אחד): חמורי עולם. כלשון הגמ' ר"ה כ"ה ב': הראב"ח. בסק"ז: הרב חסדן הדיין. הובא בראב"ח וביסו"ע: הרר"י בר"ב. הובא שם ובראב"ד: הרז"ה. בסק"א וד': הכוזבי. בסק"ט: הראב"ד. בסק"י: הריטב"א הר"ן. הוזכרו בסק"ד וסק"י: ויסו"ע.

מסכים על זה ומסיים שכן דעת ראצ"ח ור"ח הדיין וריצ"צ ועוד חכמים זולתם וכופל בדבריו שזה האמת.

הראב"ד ז"ל כתב ש"ח חולק על פי' הרז"ה ועיקרו שאינו מסכים על יסוד זה שהחמירו זר"ה שזריך שתרצה הלצנה החדשה ביום רה"ש, והקילו בזה להכשיר לרא"י זו נקודה רחוקה בקצה המזרח שלדעתו אין זו ממדת החכמה ואם ראוי להחמיר זר"ה ש שזריך ראית הלצנה זו ביום היה ראוי לקבוע חובת רא"י זו בירושלים כמו שנבחר מקום זה לקידוש רא"י ולקבוע חדשים [צל' הראצ"ד לשון שבתות משום יוה"כ דדין לילה ויום מן החדש נלמד מקרא מערב גו' תשבתו שבתכם], אבל הקדים בדבריו דהתחלת היום בתחלת המזרח וכתב שזה אמנם ידוע, בדברי הראצ"ד הוזכר שגם הראצ"ח והכחרי מפרשים כהרז"ה.

מכתב

השקפה מעמיקה מזהרת שאין שיטת הראשונים - צענין י"ח שעות למערב

לירושלים שש שעות דהיינו קצה המזרח ויש מקום מתאחר מירושלים י"ח שעות דהיינו מקום שנושקין הים והיבשה.

היסוד עולם עמד עליהם בתמהון והיו צענינו כמתעטעים, שדבריהם סתורים, וטעמו שזלשונם לא הוזכר קו אלא השתמשו בלשון "יושבי" קצה המזרח, ואם יש יושבין הלא יש לו שטח, ואחרי שיש לו שטח כבר הוא למערב קו המתחיל, ואם כן הם מקדימים לירושלים ולא מאחרים ואם נולד קדם חנות בירושלים הוא אלס תחלת ערב מולאי ר"ה וראיתם בלתי אפשרית, ואם מולד אמתי מאוחר מאמנעי ילא יום ר"ה שלהם קדם מולד האמתי, ואם כי שחק עליהם הרבה, אינו אלא על לשונם אבל כונתם מוצאת וכוונת היסוד עולם קלסוהו הריצ"ח והר"ן רה"ש שס.

בהיות שדברנו לזירור התחלת היום המוצה לבאר שאין הדבר נוגע לפירושו שאף אם נניח דבריהם בקושיא, הקדמתם שמירושלים אין מקום מאוחר יותר מי"ח שעות, אבל יש מקום מתאחר י"ח שעות קיימת, והיסוד עולם

פשר חזון

הא י"ל דכתבו כן משום דשם הוא תחלת היישוב ואם היו מדברים על ישוב של ק"פ מעלות שפיר י"ל דהיו מבארים שתחלת הימים היא ק"פ מעלות (וראה עוד במכתב החזו"א להרב זוין שכתב שהעומד עדיין על הפרק הוא אם טעם הראשונים ז"ל הוסד על המחשבה שאין ישוב בתחתית הכדור או שאין לדבריהם שום זיקה לשאלת ישוב התחתון). אמנם אם אכן כוונת רבינו בדבריו היא להכריח שזו כוונת הראשונים אין סברתו מובנת, וכל סגנון הדברים צ"ע דאם אכן הקובע הוא רגש עיקר וטפל נפשי מוסרי ושכלי יש מקום נכבד לאפשרויות רבות לסידור. וסוף דבריו שמסיים הדברים האלה שמענו מוסכמות מפי הראב"ד הראב"ח והיסוד עולם מוכיח שאי"ז הנידון כאן, והשקפה מעמיקה היא סברת רבינו שלא האריך לבארה כאן, וכל דבריו אינם אלא אחרי שהכריע בדבריו הראשונים נאמרו על אף ידיעת ישוב התחתון כתב כמה הסברים לקרב את דבריהם אל הדעת, ומש"כ רגש ופשרה אינם אלא מליצות

היסוד עמד עליהם בתמהון. נתבאר בסק"ג: אינו אלא על לשונם. אינני יודע אם כונת רבינו לומר שגם היסוד עולם לא השיג עליהם בגוף הענין, אלא שכונתו לומר שהשגת היסוד אינה צודקת כיון שגם הם ס"ל כשיטתו, ומצד האמת ההשגה אינה אלא על לשונם:

שאיך הדבר נוגע לפירושו. הכונה שהנידון הוא על יפן ומזרח לה, ולזה אין נ"מ בפי' הרז"ה והכוזרי, אם כהבנת היסוד עולם אם לא, כיון שלהבנת היסוד קו התאריך יותר מערבי, אבל כו"ע מודו שיפן מאחרת לירושלים:

הראב"ד בכתוב שם. נתבאר בסק"י וי"א: נקודה רחוקה בקצה המזרח. עי' סק"א ובפי' שם:

השקפה מעמיקה. סגנון דברי רבינו במכתב זה נראה שבא לעמוד על הקושיא אשר לכאו' קשה על שיטתו שצירף לדעת הרז"ה וסייעתו גם דעת הראב"ד ראב"ח ריב"ב ויסו"ע, דאף ע"פ שגם הם כתבו שתחלת הימים צ' מעלות,

ושש שעות למזרח מירושלים הנחשב למרכז מבוססת על אי ידיעה של ישוב בשטח כדור התחתון, ואין לישוב התחתון שום יחס להלכה הפסוקה שלהם לא יחוס חיוני ולא יחוס שלילי, וידיעת ישוב התחתון היא אמנם מוקדמת כי כבר היא נזכרת בזוהר כידוע.

ואמנם אחרי שירושלים נחשבת למרכז וממנה הושחת העולם ושם נברא אדם הראשון ע"ה, יש לפנינו שני דרכים, אם לחשוב את ירושלים לקו התחלה, ואחרי שמהלך הטבעי של החממה ממזרח למערב י"ה' בהכרח סוף ההקפה אחר כ"ד שעות ויתחייב מזה ששני שכנים זה אל

זה יוצדלו ציוס שלם, וקו המזדלל ירושלים, ודרך השני, צהיות שיש רגש מוסרי ושכלי שהעיקר ישעבד הטפל להתדמות אליו, יש לנו להוציא מהמרכז קו של ק"פ מעלות למזרח וקו של ק"פ מעלות למערב, והמזרחיים יקדימו יומם לפני ירושלים והמערביים יאחרו יומם אחרי ירושלים, באופן שלא יהי מקום על הכדור שיוצדל מירושלים יותר מי"ב שעות.

הראשונים ז"ל עשו פשרה נכונה בין שתי הדרכים, ואמנם התחשבו בהשמות את כל הישוב לירושלים ולא למזרח מקום שיוצדל מירושלים יום שלם, אמנם לא נתנו

· פשר חזון ·

בר בשעתא חדא זעירא עכ"ל, ופשוט שכונת הזהר לישוב התחתון וכלשונו אליו לתא אליו לעילא, ולא לקצה מזרח וקצה מערב שע"ז הי' צריך לכתוב אליו למזרחא ואליו למערבא. אף שגם בהו מתפרש מש"כ כד נהיר לאליו חשיך לאליו, אבל א"א לכתוב ע"ז דכל ישובא מתגלגלא ככדור וכו'.

אחרי שירושלים נחשבת למרכז ע"י סק"ב: יש לפנינו שני דרכים. מסופקני האם החזו"א צירף מכתב זה לקונטרס כדי לבאר את יסוד שיטתו, או שלא נכתב רק להפיס דעתו של בן שיחו כיון שאין סגנון הסברא במכתב זה מתאים עם מהלך דברי רבינו בקונטרס: **לקו התחלה**. עמש"כ רבינו בכח"י שנד' באות ג': **שהעיקר ישעבד הטפל**. ע"י באפו"י שנד' בסוה"ס בכיבור ענין היום האמיתי והיום ההלכתי, שזה כיבור סברת ההשתוות:

הראשונים ז"ל עשו פשרה. רבינו מאריך לבאר כאן סברת הראשונים לקבוע קו תאריך בקצה המזרח, נגד הטענה שיש קושיות על הרז"ה בעניני תכונה וכלשונו אשר אף אם לא נסכים על פירושם, כל חלק וחלק מדבריהם מתחלק להוראה שלמה בחלק זה שלא מצינו חולק עליהם. ועל כן מבאר כאן שיש טעם בדברי הראשונים לקבוע את קו התאריך בקצה המזרח, וא"כ א"צ לתלות את דבריהם זה בזה ואפי' אם לא נקבל את דבריהם בעניני התכונה, נשארו לנו דבריהם במקום קו התאריך וכלשונו להלן שדבריהם אף בשיקול הדעת הם תורה שלמה, כלומר שאפי' אם נאמר שאין

בעלמא: **מבוססת על אי ידיעה**. ע"י סק"ח, והדבר ברור בהחלט בדעת הכוזרי והרז"ה הר"ן והריטב"א והתשב"ץ שתלו דין זה בהל' קידוש החודש, ומאריך ברור הדבר שהיסוד עולם לא ידע על ישוב התחתון, אמנם אין בזה ממש כדי לשנות את הדין (ואם יש בזה ספק ראוי להבהיר שאי ידיעה של ישוב התחתון היא נ"מ למערב כשם שהיא נ"מ למזרח, ואם נחשוש לומר דלהיסוד עולם היום נגמר במערב ולא מתחיל במזרח, גם יבשת אמריקה תקדים לירושלים, ואם לא נקבעה הלכה על ישוב התחתון עד סוף הראשונים, ודאי שלא תיקבע אחרי חתימת השו"ע, וא"כ אין לנו הלכה קבועה על ישוב התחתון ומאן ספין לקבוע שיהי' שש שעות לכאן ושש שעות לכאן, וא"כ הרוצה לחשוש לדעת היסוד עולם להבנה זו צריך לשמור ביבשת אמריקה שבת גם ביום שישי, וכך נהג רבינו בעל ה"ברכת שמואל" כששהה באמריקה, עד שהגיע יוה"כ ואז שלח להגרש"ז ריגר והגרי"ז את השאלה, ואחר בירור הענין השיבו לו שא"צ לחוש להחמיר על דברי הרז"ה שיש קו תאריך והוא צ' מעלות מזרח לירושלים ע"י במכתבי הגרש"ז ריגר שנד' בסוה"ס): **היא נזכרת בזוהר**. בזהר ויקרא וז"ל ובספרא דרב המנונא סבא פירש יתיר דהא כל ישובא מתגלגלא בעגולא ככדור אליו לתא אליו לעילא וכל אינון בריין משניין בחזוייהו משנייא דאזירא כפום כל אתר ואתר, וקיימין בקיומיהו כשאר בני נשא. ועל דד אית אתר בישובא כד נהיר לאליו חשיך לאליו, לאליו יממא ולא לאליו ליליא, ואית אתר דכוליה יממא, ולא אשתכח ביה ליליא

מקום לרגש טפל ועיקר אלה ליצנה הנמשכת עד האוקינוס שאמנם יש רגש נפשי שהים גובל את היצנה הזאת, ובשני אלפים תוהו עדיין לא נתישבה הארץ אלא ביצנת זו, ואם כה איפוא דיה לכבודה של ירושלים להשוות את היצנה העליונה אליה וליתן לה ז' מעלות למזרח וז' מעלות למערב [את הז' מעלות למערב אין צורך לטעם זה שהרי הדרך הראשון ג"כ מחייב האיחור למערב מחמת מהלך הטבעי של החמה, אלא אנו צריכין לטעם ההשתוות לירושלים לז' מעלות של מזרח] ואמנם כל האוקינוס והאיים שעליו נשארים מאוחרים לירושלים ע"פ הטבע שהרי הוחלל היום צירושלים ויום שלהם מאוחר, ועפ"ז יאל החשבון שירושלמי יש לה 270 מעלות למערב שמתאחרים ויש לה ז' מעלות למזרח שמתקדמים, והיינו שהזכירו שהתחלת היום מירושלים, אף שלמעשה ההתחלה מקנה המזרח.

הדברים האלה שמענו מוסכמות מפי הרז"ה והראצ"ד [שנדפס מכת"י שבתחלת השגתו מקדים שחשבון הימים הוא אמנם אמת

כדברי הרז"ה] והראצ"ח [כ"כ הראצ"ד שם דהראצ"ח פירש כהרז"ה והכוזרין והכוזרי והיסקוד עולם, והציא כן בשם עוד כמה גדולים, ולפי דעת הראצ"ח והרז"ה והכוזרי מבוואר הדבר בגמ' ולדעת הראצ"ד אין לו מקור בגמ', ומ"מ דברי הראשונים ז"ל אף בשיקול הדעת הם תורה שלמה ועל פי דבריהם ז"ל הננו מוזהרים לעשות ודבריהם שהגיעו לידינו מספרותם הם השופטים אשר בימינו כאילו הם חיים איתנו היום, ואין כאן מקום לנטות מדבריהם.

זכרון ז' מעלות למזרח אינו אלא צמשך קו ישר מירושלים אבל היסוד הצפוני מתארך למזרח יותר מז' מעלות, ואמנם כל היסוד אשר למזרח ירושלים מקדים מירושלים ונחשב מזרח ירושלים המתקדם זין שהוא נמשך ז' מעלות זין שנמשך יותר מז' מעלות, ולכן כל סיביר מתקדם מירושלים וכן ארץ אוסטרליא המתחילה כנגד ז' מעלות [צרוחז דרום] ומארכת חוץ לז' מעלות דינה כסיביר ומקדמת לירושלים.

• פשר חזון •

בגמ' קו תאריך ועלינו לקבוע זאת, א"כ הרי כבר קבעו הראשונים את קו התאריך בקצה המזרח, ואף שלפי מהלך זה הי' אפשר לבטל דברי הראשונים בטענה שלא ידעו מישוב התחתון [משא"כ אם נקבל דברי הרז"ה בבי' מולד זקן שאז לא שייך לדון בזה] כמו שהגדיר רבינו במכתב שנקח עמידה נועזה לנטות מהוראת רבותינו ז"ל ולעשות למעשה היפוך דבריהם הקדושים לנו ולכל ישראל, ביאר כאן באר היטב את סברת הראשונים באופן שאינו מייחס שום חשיבות לשאלת ישוב התחתון וכלשונו בתחלת המכתב אלא כל הנידון הוא כבוד ירושלים: פשרה נכונה. אין הכונה לפשרה בין בעלי דין אלא כשהשכל מתענג ומנעים זמירות קובע פשרה בין שתי הסברות, אשר מיזוג כל הצדדים מביא כל מעיין אל ההכרח למקום קו

התאריך אשר ניתן לנו בההלכה הפסוקה המקובלת בביהמ"ד של רבותינו הראשונים, ורגש נפשי מוסרי ושכלי שהעיקר ישעבד הטפל ואת היבשה הוא המושכל העדין שעמד ביסוד ההבנה הפשוטה של רבותינו הראשונים כשפירשו לנו דו' שעות מקדימות לירושלים: ובשני אלפים תוהו. אף דבכ"מ דעת החזו"א דהקובע הוא ב' אלפים תורה ולא ב' אלפים תוהו, עי' חזו"א אהע"ז סי' כ"ג סק"ג, היינו דוקא בטריפות וכיו"ב שהלמ"מ היא דבהמה שאינה חי' טריפה, והטריפות המסויימות נקבעו באלפים תורה, אבל לענין קו התאריך ההלכה היא היכן קו התאריך וזו ע"כ הלכה משעת נתינת התורה:

זכרון ז' מעלות. עי' סוף סק"ה:

ראינו לנכון להעתיק מדברי החזו"א ר"ה הנוגעים לקונטרס י"ח שעות

חזות ר"ל חזות הלילה בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה ואם זהו כונת הגמ' מאי פריך למאי נ"מ האם לא סגי בנפקותא זו שאין מקדשין החדש, ואין לומר שאף אם קדם המולד מ"מ כל שלא ראו העדים עד שחשכה אין מקדשין ע"פ ראי' זו, דהא צהדיא תנן כ"ה ב' ראוהו ב"ד ולא הספיקו לומר מקודש ה"ו מעובר הרי דמקדשין ע"פ ראי' ביום ל', ועוד א"כ למה תנן ערכין ח' ב' אין פוחתין כו' וצגמ' שם מסיק שאין ח' חסרין, ואמאי הלא המולד אשתקד ע"כ קדם י"ח שעות ואי עבדינן ח' חסרין לא קמיתרא סיהרא רק חד יומא.

ועוד פירש צהא דכ"ד שעי מכסי סיהרא עיי"ש, וזה אינו כלום דא"כ מימרא דר"ג היינו הא דתינא בסוד העיבור דשיעור הגעת הירח לראית העין הוא י"ח שעות ומה אחא ר"ג להוסיף? ולמה ל' להוכיח צבל וא"י קדם חזות ולאחר חזות, לימא ל' שעות מיכסי סיהרא שזה אמת בכל מקום ובכל זמני המולד, ואם יש צוה שעות יומיות שהירח אינו נראה גם מה הפסד יש צוה בכונת הענין, שהרי הענין הוא רק מצאר שיעור גדול הירח הראוי לראי', הוא בן י"ח שעות? ואם היה צורך לפרש כמה צהן מן היום וכמה מן הלילה, לימא נולד קדם חזות שית מתדתא וי"ח מעתיקא, נולד לאחר חזות י"ח מתדתא שית מעתיקא, אבל השתא דאמר לדין לא פירש זמן המולד נושא כל המאמר? ועיקר הדבר אינו דלעולם לא מש"ל שית דכי היכי דאין היום ראוי לראי' מחמת אור השמש ה"ג אין חזי הלילה קדם הבקר ראוי לראי' הירח שהירח בקירוב אלל החמה, לכן אין חזי לילה ראשונה ראוי לראית ישנה, ועיקר השני שאור היום מונע הראי', ג"כ אינו אמת דבסמוך לשקיעת החמה אפשר לראות כדאמר ר"פ ראוהו ב"ד דאפשר לראי' ביום, ולפיכך אף אם נולד קדם חזות מעט אפשר לראותה קדם י"ח שעות לולא קטנותה, וכן סמוך לנך החמה אפשר לראות הישנה קדם י"ח שעות אף שנוצרה אחר חזות, וכל מה שהביא לנו רק עמל ואפס.

ובעתון הצפירה תרל"ד נו' 3,2,1, כתב בצטחה שנח את הגאונים הראשונים ז"ל וסופך שיחה על פי' הרז"ה והכחרי לאמר, פי' זר ורחוק כו' הידוע דרך התלמוד וסגנונו, ודברים בעלמא הם, שזהו מקום יחידי בתלמוד שדנו על שינוי האופקים, והזכירו צבל וארץ ישראל ולדעת הרז"ה הוא קצה צבל שפשטה עד ים אוקיינוס, עוד כתב גם אחיה ענין יש לו עם מימרא דר"ז שם נריך שיהי' לילה ויום מן החדש, כנראה לא ירד כלל לפי' הרז"ה ולא יגע להצינו, שהרי לפי' הרז"ה זהו מימרא דר"ז שזרין שיהי' במקום מן המקומות כל הלילה מן החדש, כתב עוד וכן תירוך רצא שם כו' מה ענין פסח לכאן, גם זה דברים בעלמא כמבואר למעין. (סי' קמ"א).

רמב"ם פי"א מה' קדוש החדש הי"ו כתב חשבון הראי' בירושלים וסביבותיה ולמדנו דהא דחשבינן תקופה ראשונה שהיתה חמה צראש טלה בתחלת ליל ד' היינו הימים והלילות של ירושלים [דהא השקיעות והזריחות משתנות עד יום שלם ונריך לדעת המקום שתלנו עליו את החשבון] וז"ל דהחמה נתלה ז' מעלות מירושלים למערב והיה בירושלים תחלת הלילה וכשהלכה החמה עוד ק"פ מעלות והיתה ז' מעלות ממזרח ירושלים התחיל היום בירושלים וזה בין למ"ד בינסן נצרא וצין למ"ד בתשרי, אלא דלמ"ד בתשרי לא נכנסה החמה לטלה עד ג' שעות על היום.

ולפ"ז אם נחשוב היום מא"י וכל מעלה ומעלה למערב יתאחר התחלתו וניחא חשבון זה בכל הש"ס מעלות עד שנשוב לא"י למזרח, יהי' התחלת יום שבת ליוצאי מזרח ירושלים בשעה שהוא התחלת יום ראשון בירושלים וזה נסתר מן הגמ' ר"ה כ' א' בסים תבשילא דצבלאי כו' אלמא דצבל וא"י זמין יוה"כ ביום אחד אע"ג דצבל למזרח ירושלים, וכבר פי' הרז"ה ר"ה כ' ב' דהתחלת היום בתחלת הישוב במזרח וסמכו על המקרא והנה וגו' צא מדרך הקדים וגו' ומקצה המזרח עד א"י מקדים ומא"י עד סוף ים האוקיינוס מאחר והאיחור י"ח שעות וההקדם ו' שעות וכ"כ הכוזרי, [עי' קוני' י"ח שעות באורן]. (א"ח קל"ה סק"ז).

ח) ר"ה כ' ב' נריך שיהא לילה ויום מן החדש, מבואר שאין עושין מולד זקן וע"כ לענין לחסר לנורך איירי דראי' לא מש"ל, ויש לעי' הא תנן ערכין ח' ב' אין פוחתין מד"ח המעוברין ומסקינן שם דלא חיישינן אי מימרי סיהרא חד יומא אחר ר"ח, וכש"כ שאין חוששין למולד זקן, ונראה דזהו טעמו דהרז"ה בספר המאור דפירש דלענין קידוש החשבון איירי וכמו שהוא בידינו, והיו סומכין על זה גם קדם שבטלה ראי' אם היתה שעת גורה ודחק שלא היה אפשר לקדש ע"פ ראי', וצוה ניחא הא דאמר לקמן כ"א א' לא שמעתי מב"ד מקודש, וכבר הקשו תו' דמ"מ היום יוה"כ אלא שהיו עושין ע"פ החשבון כיון שלא היה להם ידיעה מקידוש צ"ד, וכן הוא הלמ"מ לעשות ע"פ חשבון בזמן שאין להם ידיעת הקידוש, ועי' לקמן כ"ה א' רש"י ד"ה ואת משמע דגם לענין קידוש ראי' איירי וזה תימא.

ט) בספרי הרמב"ם בדפוסים האחרונים מדפס הגה' צה' קה"ח צ"ס מתחכם אחד אשר יתפאר כי גלה את האמת הפשוט בציאור סוגיא דר"ה כ' ב' ודלא ככל הראשונים ז"ל, ולהיות שאין הדבר אמת ראוי לפרש הדברים, א, חידש דאין מקדשין החדש אלא א"כ קדם המולד י"ח שעות קדם ליל ר"ח, וזהו דאמר נולד אחר

מפתחות

שואל ומשיב	אכלו ברביעי
מהר"ש מוהליבר	נוסח הגרי"ז
השגת החזו"א ע"ד	מכתב הגר"ל מלין
הגרש"ז ריגר	מכתבי השקפה
מכתב ר"י ליס	פסקים
תשובת החזו"א	חשב האפוד
מכתב הרימ"ט	סיכום הסוגיא
תשובות החזו"א	עלה יונה
מכתב הגרא"ז	תגובת הרב מנת
תשובת החזו"א	הערות

מבוא

כדור הארץ עגול ככדור ובנ"א מצויים על פניו לכל רחבו ביבשה ובים, השמש מסתובבת לרוחב כדור הארץ ממזרח למערב כל כ"ד שעות כל יום ויום וכפי סדר הסיבוב כך סדר השקיעה בכל כדור הארץ ממזרח למערב, כשהחמה מעל הודו אז השקיעה בניו זילנד [לעולם פער הזמנים בין המקום שבו שוקעת השמש למקום שהשמש נמצאת ברום הרקיע הוא שש שעות], שעתיים לאחמ"כ שוקעת השמש ביפן, שעה לאחר השקיעה ביפן שוקעת השמש בסין ולאחמ"כ בהודו אח"כ בארצות ערב ולאחמ"כ בירושלים אח"כ באירופה, מס' שעות לאחמ"כ שוקעת השמש בארצות אמריקה בזו אחר זו ממזרח למערב ושוב שוקעת השמש בניו זילנד וביפן וחוזרת חלילה כל כ"ד שעות למקום בו היתה לפני כ"ד שעות וכך שוקעת השמש ברציפות לרוחב כדור הארץ ממזרח למערב בכל המקומות בזה אחר זה, ומש"ה מן ההכרח לברר היכן קו התאריך שהוא המקום שבו מתחלפים הימים אשר השקיעה ממזרח לקו התאריך היתה השקיעה האחרונה של יום רביעי והשקיעה ממערב לקו התאריך הוא השקיעה הראשונה של יום חמישי, [כיון שהשקיעה היא רצופה

לרוחב כל כדור הארץ אם לא הי' קו תאריך ותמיד היתה זו השקיעה של יום רביעי לא היו מתחלפים הימים והיינו עדין ביום רביעי הראשון של בריאת העולם].

כתב הרמב"ם בהלכות קידוש החדש כי מקובל לחלק את כדור הארץ לש"ס מעלות וחצי כדור הארץ הוא ק"פ מעלות ורבע כדור הארץ הוא צ' מעלות, השמש מסתובבת ש"ס מעלות בכ"ד שעות, דהיינו כל שעה השמש מתקדמת ט"ו מעלות [כל מעלה בארבע דקות] וצ' מעלות הם מרחק שש שעות.

כמו כל נושא הלכתי הדורש בירור צריך בראשונה לבחון את סוגיות הגמרא הנוגעות לנידון, בנידון זה של שינוי האופקים, כלומר שהשקיעה אינה ברגע אחד בכל העולם אלא שוקעת בכל מקום בשעה אחרת כפי סיבוב השמש, יש סוגיא אחת בגמרא והיא בר"ה כ' ב' (בעניני המולד וקידוש החדש), ומתוך הסוגיא הזו למדו חכמי ישראל את הכללים ההלכתיים של חכמת הגיאוגרפי', כיון שההכרעה ההלכתית היכן קו התאריך תלוי' ביסודות של חכמת הגיאוגרפי', ההקדמה הראשונה לבירור ההלכה היא לדעת את הכללים והגדרים ההלכתיים בגמ' לשינוי האופקים וסדרי השקיעות.

ההקדמה השני' היא לברר את הלכות קידוש החודש שבסוגיא, המימרא הראשונה היא דתניא בסוד העיבור נולד אחר חצות, כלומר שאם המולד הי' אחרי חצות היום דוחים את ר"ה למחרת, ובהמשך הגמ' אי' כי סליק רבי זירא אמר צריך שיהא לילה ויום מן החדש, כלומר שצריך שהלילה והיום היינו כל כ"ד שעות של ר"ה אחרי המולד, ואם הי' המולד אחרי השקיעה דוחים את ר"ה למחרת, ולפירוש זה [שהוא פי' הרז"ה] ע"כ מדברים על שני מקומות שונים שבאחד מהם הי' המולד לפני חצות היום ובאחד אחרי השקיעה, והשמועה השלישית א"ר זירא א"ר נחמן כ"ד שע' מיכסי סיהרא לדידן שית מהלבנה הישנה וי"ח מהלבנה החדשה, לדידהו שית מהלבנה החדשה וי"ח מהישנה, ג"כ תלוי' בשינוי האופקים, לכן ביררו חכמי ישראל את פירושי הראשונים בסוגיא לעניני המולד כיסוי הלבנה וקיצ' הראי', כיון שע"פ שיטותיהם בביאור עניני המולד וקידוש החודש, מתבארים גם חלקי הסוגיא הנוגעים לשינוי האופקים ומתברר מזה מקום קו התאריך.

הראשונים העיקריים לבירור הסוגיא הם בעה"מ בסוגיין והשגות הראב"ד על בעה"מ, רבי אברהם בר חייא הנשיא בספרו "העיבור" מאמר ראשון שער עשירי, שו"ת התשב"ץ ה"א סי' ק"ה וח"ג סי' רט"ו ורט"ז, ובספר "יסוד עולם" לרבי יצחק הישראלי מאמר ב' פי"ז ומאמר ד' פ"ח.

הבירור היסודי ביותר לענין קו התאריך הוא בקונטרס שמונה עשרה שעות של החזו"א, וניתן לעיין עוד בספר מגיד הרקיע להרב משה הסגל שכתב ביאור רחב על כל השיטות שבביאור כל חלקי הסוגיא.

בלי להכנס לשאלה האם יש חולקים על הרז"ה, אבאר כאן את המקומות הבעייתיים, דהיינו המקומות שמנין הימים המקובל של אוה"ע אינו מתאים עם מנין הימים להרז"ה שזה יוצר את כל הבעיות, המקומות הבעייתיים הם האיים שבין קו התאריך הבינלאומי לקו התאריך להרז"ה, קו התאריך הבינלאומי הוא קל"ה מעלות מזרח מירושלים וקו התאריך להרז"ה הוא צ' מעלות מירושלים, רוב המקום שבין הקוים הנ"ל הוא ים [וסיביר ואוסטרליה הבולטות מתוך צ' מעלות למזרח, מקדימות ג"כ לירושלים, למש"כ החזו"א סק"ה שגם הרז"ה מודה ביבשות הבולטות] והאיים הגדולים שבשטח הזה הם יפן וניו זילנד. הוראת כל גדולי הדור היא בל יהין שום יהודי לשהות ביפן וניו זילנד בימים הבעייתיים, דהיינו אף אם אין ספק מצד הדין, אין להכנס למצב כזה, כמו"כ כל טיסה היוצאת מא"י ליפן וניו זילנד במוצש"ק מגיעה לשם ביום השבת ועל כל הנוסע לשם לשים לב שלא יגיע לשם לפני יציאת יום ראשון למנינם. ונ"מ ג"כ להתקשר וכיו"ב ליפן ונ"ז וכל כה"ג. [עוד נוגע הדבר למעשה בחופי אוסטרליה ביום א', אשר בים עדיין יום השבת ואסור לעשות בו מלאכות].

להקל על ההתמצאות אציין חלק משמות המקומות: הונג קונג סין (כולל שנחאי), קוריאה, ולדיבוסטוק אוהוצק ועד קצה סיביר מקדימים לירושלים גם לדעת החזו"א, והדבר מתאים עם מנין אוה"ע. טיוואן, איי הפיליפינים המערביים, רוב איי אינדונסי' ואוסטרליה מקדימים לירושלים והדבר מתאים עם מנינם. אולם יפן איי הפיליפינים המזרחיים גינאה החדשה ניו זילנד וכל האיים שברחבי האוקיינוס השקט ממערב לקו התאריך הבינלאומי הם המקומות הבעייתיים שבין קו התאריך ההלכתי לקו התאריך הבינלאומי.

כשעסקו רבותינו בשאלת תחלת הימים בבחינת תורה, לא הי' מי שפקפק בדברי תורה כי תחלת הימים צ' מעלות מירושלים. אלא כשבאו לפרש את הגיאוגרפי' המודרנית ע"פ דברי התורה נשמעו קולות שונים. כמה רבנים שנדרשו לענין הבינו בפשיטות דכשם שפשוט לנו בלימוד התורה כך הוא לנו הלכה למעשה, והחזו"א במכתב שבסוף הקונטרס ביאר זאת בחריפות. אמנם חז"ס שלא הי' לו חלק בלימוד התורה ובמסירתה טען כי למעשה קו התאריך הוא במקום יותר מסתבר מבחינת המציאות. ועל רקע זה נתעורר הפולמוס בשנת תש"א.

נוכח את הדברים בלשונות השואל ומשיב ומהר"ש מוהליבר. וז"ל השואל ומשיב א. מהדורא רביעאה ח"ב תשובה קנ"ד על דברת הרב אבד"ק טשארטקוב אשר שלח לו קונטרס על אודות החקירה. העוברים אקיינוס המזרחי איך ישמור את השבת והאריך בזה בקונטרס הנ"ל [ודעתו שם כי קו התאריך הוא שש שעות מירושלים] ותמהתי וכי זה חדש הוא הא כבר נודע מ"ש הרז"ה ריש ר"ה שאין היום והלילה שוים כאחת בכל המקומות ויש חילוק בין שוכני ירושלים וא"י ובין שוכני קצה המערב בשש שעות ולשוכני קצה מזרח בח"י שעות. וא"כ מה יעשו ביום השבת.

תו"ד מהר"ש מוהליבר

והנהי צריכים אנחנו לחקור בזה שתי חקירות: א) איך הי' הדין בתחלת התגלות הארצות

· פשר הזון ·

עולה מעל לרקיע וחוזרת דרך שם להאיר בבוקר במזרח והרי לפי הנחה זו לא יפול ספק כי תחי' הימים הוא מקום יציאתה מהרקיע שזהו המזרח האמיתי. א"כ ע"כ שחז"ל חשבו מקום זה לקו דאל"כ נתנו לטעות בדבריהם שלא יתכן שימסרו חז"ל המציאות אם אינה תואמת את ההלכה היוצא לפיה ובפרט שלא כתבו בשום מקום להורות לנו שאין הדברים כן וא"כ בוודאי יסמכו על ד"ז לקבוע עפי"ז הקו.

והנה על השגה ראשונה כתב החזו"א במכתבו, ודברי הראשונים אף בשקול הדעת הם תורה שלמה ועפ"י דבריהם הננו מזהירים לעשות, ודבריהם שהגיעו לידינו מספרותם, הם השופטים אשר בימינו כאילו הם חיים אתנו היום. השגה ב', המכוון בדבריהם שצריך להתחיל כפי האפשר מא"י אכן א"א לקבוע מאמצע הישוב ע"כ מתחילים מראשיתו (וגם א"נ דהנקודה בקצה המזרח היא אחר א"י ובע"כ אנו חולקים הישוב זהו משום שא"י אינו ממש אמצע ע"כ הכל סוטה ק' מהגבול אבל היסוד הוא שא"י

א. בספר "פתחי עולם" (המ"ב יסד בין השאר את חיבורו על ספר זה). כתב בסי' שד"מ להלכה כדברי הרז"ה בשם השו"מ וטעמי המצוות להרדב"ז קי"ב.

ב. בהמשך דברי השו"מ משיג ע"ד בענין החילוק בין התושבים לאורחים (ראה בד' החזו"א להלן) ושם הביא את הרדב"ז, אבל לא קישר את דבריו לשאלת קו התאריך. דעת השו"מ שאין חילוק בין התושבים לאורחים.

ג. בתחילת התשובה משיג ע"ד הרז"ה והכוזרי בקביעת קו התאריך ותוכן השגותיו א. שא"א לראשונים לחדש מליבם דבר שאין לו מקור בש"ס. ב. מכיון שהכוזרי תלה טעמו בא"י אינו מובן מדוע נותן רק צ' מעלות להקדים לא"י אדרבה ניתן 180° ועי"ז יושוו יותר מקומות לירושלים, וגם ירושלים תהא ה"מרכז" שממנה ולמערב נחשב מערב. וממנה ולמזרח נחשב מזרח העולם. ג. כיון שחכמי התלמוד שנו לנו בכ"מ שאין העולם ככדור ובלילה השמש

טרם שנקבע שם חשבון קבוע למספר ימי השבוע, וטרם שנקבע מערדיאן במקום ידוע¹ אם הי' לנו ראיות מן התורה אנה לקבעו? (ב) אחר שכבר נעשה מערדיאן קבוע וחשבון ימי השבוע כבר נקבע בכל הארצות - האם לנו לשנות אותו או לא? הנה בחקירה הראשונה נראה לדעת, כי לוא באנו לעשות בתחלה מערדיאן קבוע היינו מקבלים דעת החכם סלאנימסקי לעשות המערדיאן רחוק מירושלים 180° מלבד הטעם הישר שכתב החכם הנ"ל בעצמו נראה לדעתי עוד ארבעה טעמים נכונים לדבר:

א מאחר שהתורה סתמה ולא ביארה לנו מקום המערדיאן נוכרח לאמר שמקום המערדיאן היה אצל התורה כ"כ פשוט וגלוי עד שלא הוצרכה לבארו, כי מאחר אשר בעת נתינת התורה נחשב רק חצי כדור העליון לישוב, א"כ היה החשבון הפשוט והברור לחשוב התחלת המזרח ממקום שהחמה זורחת בתחלה.

והנה מאחר שבעת נתינת התורה היה כל חצי הכדור העליון מיושב והוא 180° , א"כ יושבי קצה ישוב המזרחי כשראו כאור בוקר זריחת השמש, יהרי היתה רחוקה מאתם עוד 90° כידוע,¹ א"כ התחלת המזרח הוא 90° מקצה הישוב המזרחי והוא 180° מירושלים.

ב קביעת המערדיאן² אינו רק מפאת הכרח, כי כל זמן שאין לנו סיבה המכרחת אין לנו להפוך סדרי בראשית ולהפריד בין הדבקים ולאמר כי מקום הוא אחרית המערב והמקום שאצלו למערבו הוא ראשית המזרח, וההכרח לזה הוא ע"י איש ההולך ממזרח עד קצה מערב ואיש ההולך ממערב עד קצה מזרח וא"כ אפוא במקום ספק כזה עלינו לעשות כפי הכלל המסור מפי חכמי בעלי התלמוד בכל התורה כולה "איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי שקולים הם ויבואו שניהם כאחד" ועלינו לחשוב שאחד הלך מקצה הישוב המזרחי הלאה הלאה בחצי כדור התחתון והשני הלך מקצה הישוב המערבי הלאה הלאה ובמקום הפגישה שלהם והוא 180° מירושלים יראו שמחולקים זה מזה משך יום שלם, ויקבעו שמה את המערדיאן, והוא מכון כדברי החכם סלאנימסקי.

• פשר הזון •

להכריע דלא כר"ה ע"פ עיונו בראשונים, אלא שמהר"ש מוהליבר כבר צידד כן ודעתו היתה לה חשיבות מכרעת אצל רימ"ט, אמנם מהר"ש מוהליבר סמך א"ע על חז"ס, ותחת אשר חז"ס לא ראה צורך לבאר מדוע א"צ להתחשב בדברי הראשונים, מהר"ש מוהליבר טרח לבאר זאת, אבל רימ"ט הבין שא"א להתעלם מדברי הראשונים, וטרח לקיים דברי מהר"ש מוהליבר ולא מטעמי, היינו שלא מסברות אלא שיש לדחוק כן בקדמונים, וזו הקדמה חשובה לכל המעיין בנידון. ובאופן פרטי ניתן לראות בסברא זו של מהר"ש מוהליבר את מקורו של היומם לכל דבריו בדברי היסוד³.

1. תמוה, דאין שום טעם לילך אחר מקומה הפיזי של השמש, דתחלת היום נקבעת ע"י הזריחה.

2. תמוה, דעצם המציאות של עולם כדורי מחייבת

קרוב לאמצע וסין קרוב לים ונגרר אחריו, וחשיבות א"י כנקודה שהיא אמצע הישוב וצ' מעלות יש לה מכל צד וכמש"כ רז"ה שד' נקודות הם שורש החידוש וכל חשיבות סין משום שהיא יחד עם א"י וקודמתה) וההשגה הג' צ"ע דאדרבא מקום יציאתה מהרקיע להבנת חז"ל הוא בקצה המזרח צ' מעלות מירושלים ולא ק"פ מעלות, וצע"ג.

ד. כתב ע"ז החזו"א סקי"ד שבגורל הזה נמצא דין התחלת הימים בזמן שבאמת הדבר מפורש בראשונים בלי שום השארת מקום לדיון עוד בזה, חשבו רבים שהיא הלכה שלא נתפרשה וכל אחד לוקח לעצמו דרך ישרה להורות משפט ולקבוע הלכה עכ"ל.

ה. עמדנו להלן במכתב רימ"ט על יסוד ההוראה של י"ב י"ב, באשר אין לחשוב שסמך על עצמו

ג יסוד הוא בתורה אשר בכל דבר ספק הולכין אחר הקרוב כמ"ש בבתרא (דף כ"ג ב) דקורבה דאורייתא דכתיב בתורה והיה העיר הקרובה אל החלל. וא"כ איפוא כשיש לנו ספק בכל חצי כדור התחתון מתי לקבוע יום השבת עלינו לילך בכל דוכתא אחר הקרוב, ולפי"ז המקומות הסמוכים לקצה לישוב המזרחי עליהם לחשוב מספר הימים וקביעת יום השבת במספר וחשבון השווה ליושבי קצה המזרחי הקרובים להם, וכ"כ היושבים בעבר השני אצל קצה ישוב המערבי יחשבו מספרם כיושבי קצה הישוב המערבי הקרובים להם, א"כ לפ"ז יעלה בידינו שהמדינות אשר בין קצה הישוב המזרחי לבין 180° מירושלים יחשבו למערב והמערדיאן הוא 180° מירושלים כדעת החכם סלאנימסקי.

ד בגמ' אמרי' בכמה דוכתי מקצת היום ככולו. ויש לחקור אם סגי גם במקצת הלילה או בעי' מקצת היום דוקא. ונלע"ד דהיכא שהקפידה התורה מפורש שיהיה לילה ויום, אזי נהי דמקצת לילה חשובה ככל הלילה ומקצת היום ככל היום, אבל לילה בלי יום או יום בלי לילה ודאי לא מהני.

והנה לפי הנחת הכוזרי שתחלת הערב הראשון לבריאת העולם היה בא"י והיא הנחה אמיתית וצודקת לע"ד עפ"י המקובל לנו שמשם הושתת העולם והיא היתה התחלה לכל דבר"י ובתורה כתיב "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" אלמא דלא נקרא שם יום רק היכא שעברו עליו השני זמנים לילה ויום דהיינו ערב ובוקר, א"כ איפוא יתברר לנו מקום קביעת המערדיאן והוא, דמאחר שהתחלת הלילה הראשונה היה בא"י והיינו בירושלים שמשם הושתת העולם, הרי נתלה השמש 90° מירושלים למערבה והוא קצה הישוב המערבי, א"כ המקום אשר בין קצה הישוב המערבי לבין 180° מירושלים היה להם יום בעת התחלת לילה בירושלים, וא"כ איפוא אותו היום לא נחשב להם ליום הראשון, דהא בעינן ערב ובוקר, אבל בקר בלא ערב אינו נחשב להם ליום כנ"ל, וע"כ התחיל להם הלילה כשעברה השמש לעבר השני מן 180° מירושלים, ונמצא זמנם מאוחר לירושלים וכל א"י וגם לכל יושבי תבל. אמנם המקום אשר בין קצה הישוב המזרחי לבין 180° מירושלים היה להם ביום הראשון בריאה לילה וגם יום. דהן אמת שהיושבים אצל 180° מירושלים לא היה להם רק רגע אחד לילה אבל גם ברגע אחד די, דמקצת הלילה ככולו ואין שיעור למקצת. א"כ איפוא נחשב להם היום הראשון, והרי ממילא זמנם מוקדם לירושלים וכל יושבי תבל והמערדיאן הוא במקום 180° מירושלים. כי בעת אשר התחילה השמש לשקוע למקומות שהם מערב המערבי למקום 180° מירושלים והיה שם הלילה מיום ראשון למקומות שהם מעבר המזרחי כבר התחיל ליל שני.

פֶּשֶׁר הַזֶּזוֹן

ט. כתב ע"ז החזו"א סק"ד ומהם שתלו את התחלת היום במקום תליית המאורות ופלפלו במקום תליית המאורות, אבל כל זה בדוי שכבר קבעו לנו ראשונים מנין הימים מהתחלת המזרח ואין לן נפקותא בתליית המאורות. ועי' בסק"ג ובסק"י ד מש"כ בחשבון ז' ימי בראשית.

קו תאריך, וגם לדבריו צ"ע מהיכ"ת לילך אחרי זמן ההכרח ולא אחרי זמן התורה. שהרי התורה נצחית.

ת. הראשונים (הרמב"ם הרמב"ן הרז"ה והיסו"ע) פירשו האי קרא על מקומות שונים בכדור, שהי' ערב במקום זה ובקר במקום אחר, ולפ"ז ליכא ראי'.

כתבי החזו"א

"ולענין יום השבת לדעת הרז"ה והכוזרי מתחלת הישוב לצד המזרח מקדימין לא"י ומא"י לצד המערב וכל שטח התחתון של הכדור וכל הים עד שובו לתחלת הישוב מאחרין. ונמצא דהאיחור עד י"ח שעות. וכשעולין מן הים ליבשה מקדימין יום שלם מכפי שבתם על הספינה. ובכוזרי מאמר ב' פ"כ מבואר שם במפרשו, קול יהודה להר"י מוסקאטי, אוצר נחמד מבעל נצח ישראל, דהר"א בר חייא והיסוד עולם חולקין עליהם רק בטעמם אבל גם לדעתם מתחילין למנות הימים מקצה המזרח, ולדינא אין כאן מחלוקת. ונראה דאף דמדת צ' מעלות שהזכירו בין א"י לקצה המזרח אינו אלא נגד א"י שישבו משוך מקו המשוה ל"ג מעלות כמו שבאר באוצר נחמד שם, מ"מ לענין שבת חשבינן כל המרחב של הישוב בקצה המזרח להתחלת הימים. ודלא כמש"כ הצפירה שם בשם"ה הרב בעתון המגיד דחשבינן צ' מעלות בכל מקום. ומש"כ שם י"ד לעשות מערידיאן ק"פ מעלות מאן ציית לי' לבדות דברים נגד כל הראשונים. ויסודו לעשות פשרה, אין כאן המקום לפשר. ובכל זה אין חילוק בין תושב המקום לאורח שדעתו לחזור. דכי היכי דבשני אופקים הנבדלים זה מזה ברגעים ובשעות אורח הבא מאופק זה לאופק זה שובת האורח עם התושבים את שבתם ה"נ במשתנה האופק שהוא שם מאופקו י"ח שעות שובת עמהם. כי אין כאן שינוי מנהג אלא עיקר השבת ניתן לאדם באשר הוא שם. ולפיכך גם אם עולה מספינתו לקצה המזרח בשבת ושם כבר הוא יום א"י פוסק שבתו. וכן אם ירד

פשר הזון

- י. קטע זה נד' ע"י רק"כ בהמעין חוברת ג' תמוז תשי"ד - שם כתב שדברים אלו היו אצל החזו"א בכתובים מזמן לפני שהתעוררה עוד שאלת השבת. דברים אלו נראה שנכתבו בעקבות הדיון שהתעורר בתרל"ד, אז פרסם חז"ס בהצפירה גליון 3,21, את שיטתו שקו התאריך הוא י"ב שעות מירושלים, רא"מ לפידות גאב"ד ראסיין והגרי"מ כהנא שפירא גאב"ד טשארטקוב השיבו על דבריו שקו התאריך הוא שש שעות מירושלים (אלא שהגרי"מ שפירא האריך לדון בין תושב המקום לאורח שדעתו לחזור, וע"ז הגיב החזו"א להלן) ונראה שלאור כך סיכם החזו"א את הדברים - ביומם נראה שהחזו"א שלח לו גם דברים אלו.
- יא. הרב ישעיה מאיר שפירא מטשורטקוב (דבריו נד' גם בקו' חקירת ראשיח)
- יב. חז"ס
- יג. זו תגובה לדברי הגאון רבי אלכסנדר משה לפידות (נד' בס' תורת הגאון רא"מ או"ח סי' ח') שכתב בדין מי שעבר את הקו מחול לשבת דשובת כמקום שנמצא בו, אבל במי שיצא לאחר תחלת השבת למקום שהוא חול, צידד לומר דכבר חל עליו קדושת מעל"ע. ובשו"ת ארץ צבי סי' מ"ד ג"כ צידד לומר כן.
- ובדברי החזו"א מבואר כי השבת נפסקת במעבר קו התאריך, והוא כמבואר שהשבת תלויה במקום האדם, ואם במקומו יום א' או יום ו', א"כ אינו ביום השבת, ויש לדון בפרטים כגון קידוש והבדלה. וכתב בשו"ת ארץ צבי סי' מ"ד בכמה אופנים שאין לעשות כן ולהפקיע עצמו מן השבת יעו"ש.

בספינה בשבת ושם הוא יום ו' פוסק שבתו. ואם הוא במקום שמתאריך היום ב' חדשים י' באמת גם שם י' ניכרת כל יום הקפת השמש רק שאין השמש מתעלם מהם כל מעל"ע וכיוון שניכרת ההקפה היומית שפיר סופרים ימי השבת ויום השביעי שבת.

בס' קול יהודה שם משמע קצת דמפרש דלדעת בה"מ והכוזרי מתחיל היום מא"י והולך ומתאריך עד שוב לא"י. אבל אי אפשר לומר כן י' דא"כ יתאחר בכל מא"י יום שלם. ובהדיא מבואר ר"ה כ"א א' בעובדא דלוי אקלע לבבל ובעובדא דר"נ יתיב

· פשר הזון ·

לשלול את יסוד השאלה, וכך משמע בלשונו דכיון שניכרת ההקפה היומית שפיר סופרים ימי השבת ויום השביעי שבת, כלו' שספירת הימים תלוי בהקפה היומית ולא בשקיעה, וא"כ נוהג שם מנין הימים כמו בכל מקום. אמנם אם חזר בו החזו"א לדעת המו"ק דמונה כ"ד שעות שוות, משמע שחזר לומר שאין מנין הימים אלא מדרבנן (וכמשמעות המו"ק שכתב שהוא כהולך במדבר), דאין לזה מקום מה"ת. ובקריינא דאגרתא ח"ב אגרת צ' (ב) נשאל על אלסקה מאימת מתחיל יום השבת ואימת הוא נגמר וכו'. וכתב לו שא' מהת"ח רצה לנסוע כמדומה למדינת פינלנד ושאל את החזו"א כיצד יתנהג והשיב לו "שלא יסע".

[עוד ידיעות בענין. הרד"ל בהג' לפדר"א פ' נ"ב הוכיח מהפדר"א שיהושע העמיד את החמה שלא יחלו שבת, שכ"ז שאין שקיעה לא מתחלף היום. ולפ"ז העלה צד שבקוטב אין כלל חילוק ימים. ובספר הפרדס בקוה"ר לסמ"ג ה' ק"ש דף כה כתב כי לאותן ששוכנים מצרי המזלות ולהלאה שם ששה חדשים יום וששה חדשים לילה, לכן לא מנאום הקדמנים מן הישוב וגם הקב"ה נתן שם קרירות וחמימות עד שלא יוכלו לדור שם בכדי שלא יתפזרו ישראל גם שם ולא יוכלו לייחד השם בק"ש שעיקר אמונתנו היא זו. אמנם אין להוכיח מדבריו לשאלת חילוק הימים, כי הוא איירי במצות ק"ש. ולא שייך לילה בלי שקיעה או יום ללא זריחה, ומצד דיני לילה ויום הוא ששה חדשים יום. אבל י"ל שבכל סיבוב של השמש מתחיל יום חדש, ונוהג שם מה"ת שבת ויו"ט].

טז. ראי' זו הביא רבינו אח"כ בס' קל"ח סק"ז (נד' לעיל אחר הקונטרס)

יד. מבואר שה"יום" בקטבים תלוי בסיבוב השמש (ולא נתבאר אם מתייחסים לד' נקודות בסיבוב השמש, שקיעה, זריחה, חצות יום, וחצות לילה, וכמו סיבוב השמש בישוב, ולפ"ז נכנסת השבת בנקודת ה"שקיעה", בין הנקודה הגבוהה לנקודה הנמוכה. או דלמא לא שייך שקיעה וזריחה בלי התעלמות השמש והתחלפות הימים היא בנקודת "חצות לילה", ולפ"ז אף שיש שם ימים חלוקים, אין שם לילות, ואין שם לילה למצה לסוכה ספיה"ע ולתפלת ערבית). אמנם בספר שקל הקודש פ"ז ציה"ל ס"ק ה' הביא מכת"י החזו"א (שכתב בשער או בסוף איזה ספר שלו) שכתב שמונים ז' ימים של כ"ד שעות שוות, ובפשטות הכוונה לפי המקום שממנו הגיע בלי להתחשב בסיבוב החמה. (בארחות רבינו ח"ג ע' ר"נ כ' שמונים היקף שלם (דהיינו 24 שעות) ולא נחית להבחנה בין היקף לכ"ד שעות, גם אי"ז הנוסח שבשקל הקודש). ויש לציין כי בהקדמה לספר בני ציון ח"ג כתבו בניו שר"ד שפירא ביקר אצל החזו"א והציע לפניו בירור הלכה לגבי חשבון הימים במקומות אשר האורה או החשיכה מתמיד להם כמה חדשים, וכססיים דבריו הוציא החזו"א כרך מכת"ק והראה לרד"ש שהוא גם כתב בנידון זה בכתביו ודעתו שלא כמו שבירר רד"ש, ורשם עליו מן הצד "ושוב אמר לי ... והוא האמת" ע"כ הסיפור שם. ואולי הכוונה למכתב שלפנינו ולהערה שהובאה בשקל הקודש. (בבני ציון בח"א סי' כ' אות ט' דעתו שמונים כל כ"ד שעות למעל"ע - ודעתו שם ש"ב שעות ליום וי"ב ללילה).

טו. מלשון החזו"א נראה שהוא יום גמור מה"ת, כיון שהוא מגדיר כי גם שם ניכרת כל יום הקפת השמש (היינו שהשמש מסתובבת סביב הקוטב, והיא נראית עולה ויורדת בסיבובה). נראה כי כוונתו

בתעניתא כ"ו דבבל וא"י בחד יומא עבדי יוה"כ. אלא ודאי מקצה המזרח עד א"י מקדימים מא"י ולא מאחרין". עכ"ל.

הגרש"ז ריגר זצ"ל - מו"ץ דבריסק

ברכה מרובה לידידינו הרב הג' עדין לגאון ולתפארת בישראל שלשת היוחסין מוהר"ר יוסף דב הלוי נ"י בן הגאון הגדול אב"ד דבריסק שליט"א.

"יידע כי כל מעלה ממעלות האורך למזרחה של ירושלים מקדמת השבת בארבעה מינוט קודם לירושלים, נמצא כי אם יאפוניה מרוחקת מירושלים צ' מעלות היא מקדמת השבת בשש שעות, ואם יותר מצ' מעלות היא מקדמת יותר כפי ארבעה מינוט למעלה, וזה לפי דעת ר' יצחק בר' ברוך" המובא ב"ארצות החיים" להגאון מלבי"ם, ולפי דעת בעה"מ מאחר השבת שם לגבי ירושלים בי"ח שעות, נמצא, כי לענין איסורי דאורייתא יש להחמיר כשני הדעות ולשמור ממלאכה י"ט בערך חמישים וארבעה שעות או קצת יותר כפי יתרון המעלות שם על צ' מעלות של ירושלים היינו בערך שש שעות קודם השבת של ירושלים ושלנו ויותר. וארבעה ועשרים שעות של השבת של ירושלים ושמונה עשרה שעות לאחר השבת של ירושלים וזה הייתה

· פשר הזון ·

ש"ר"י בר ברוך המזרח מקדים יותר מצ' מעלות, והחזו"א פי' באריכות שכל השגת הראשונים על בעה"מ היא משום שהבינו בדבריו שתלוי בנקודת טבור הארץ וכלשון המלבים, אבל קצה המזרח להר"י בר ברוך גם הוא רק צ' מעלות מירושלים, והיותר מזה מאחר לירושלים.

יט. בשולי המכתב המובא להלן תיקן לארבעים ושמונה, שזה גם החשבון שכתב בתוך המכתב, וכל החשבון צ"ע מדוע חישב בצורה כזו כמה שעות מוסיפים קודם ירושלים וכמה שעות מוסיפים אחרי' שלכאו' אי"ז הנידון כלל, דזה ברור דהשבת היא מהשקיעה ועד צאה"כ כל מקום כפי השקיעה שלו, אלא הנידון הוא האם השקיעה המקדימה לירושלים או המאחרת לירושלים והל"ל שישבתו יומיים ותו לא, ונראה שכתב את ההוראה בלי להכנס למיקום של יפן, אלא באופן של מבחן לכל מקום, שא"צ לשמור יותר מי"ח שעות אחר ירושלים, ואם יש מקום ששקיעה"ח שלו יותר מי"ח שעות אחר ירושלים, א"צ כלל לשמור את היום השני.

יז. מכתבים אלו קבלתי מהגרא"י הלוי שליט"א ראש ישיבת בריסק ושכמ"ה. במכתב זה נראה דעת הגרש"ז שהוא ספק גמור בשני הימים. וממה שנוסף מכת"י נראה שלא הי' ספקו מחמת דברי ר"י בר ברוך מצד עצמם אלא מחמת הסברא החיצונה, ויש ללמוד מלשונו "רוק מי יוכל להכריע נגד דעת בעה"מ" שבמקום שההכרעה מוכרחת כמו יוה"כ ג"כ אין להקל נגד בעה"מ.

יח. וז"ל בארץ יהודה סק"ב בד"ה וראיתי בס' מו"ק. גם בשאלת השבת שהעיר עלי' הכוזרי, וכתב שתלוי בנקודת טבור הארץ וכ"ד הרמב"ן והר"י זרחי' בעה"מ, והישראלי השיב עליהם והסכים שיתחיל מקצה המזרח אשר כמו כן דעת הרב חסדאי הדיין ור' אברהם בר חייא ור' יצחק בר ברוך, ועי' בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ע"ו וכו' (לא ברור עד היכן המ"מ בשאלת השבת ומהיכן חוזר לשאלת חצות, ע"ש) והגרש"ז ריגר הבין שאם לבעה"מ האיחור לירושלים הוא י"ח שעות ע"כ לר"י בר ברוך הוא פחות, ומש"ה אף שכתב המלבי"ם בדעת הרז"ה טבור הארץ, פי'

הכוונה כי בטעלעגראמע אבל לא יותר משמונה עשרה שעות. ויען כי הסברא החיצונה לולי דעת בעה"מ היה נוטה^{כא} כי כיון שבירושלים נתלו המאורות היה הדעת נוטה שבק"פ מעלות למזרחיה של ירושלים מתחיל השבת והוא קודם להשבת של ירושלים בשנים עשר שעות ורק מי יוכל להכריע נגד דעת בעה"מ, ועל כן אם מנהג היהודים בחרבין ויאפוגיה להקדים השבת לשל ירושלים בשעות, יש לסמוך עליהם בעניני דרבנן, וכבר כתב הגאון ר' עקיבא איגר כי ב"גוט שבת" מקיימים העשה דאורייתא של קידוש היום, נמצא כי יתפלל כמנהגם, ולענין הנחת תפילין ביום ראשון שלהם יניח על תנאי, אם הוא מחוייב הוא מניח לשם תפילין, ואם אינו מחוייב הוא מניח לשם תכשיט, ובלא ברכה, ויאמר בדרך שחוק "גוט שבת" כדי שלא יובן שם כי הוא משנה ממנהגם^{כב}.

טעיתי בשש שעות. צריך לשבות לאחר גמר השבת של ירושלים במוצאי שבת של ירושלים, לאחר זה צריך לשבות עוד שמונה עשרה שעות כדעת בעל המאור ואז יהא שם מוצאי שבת לדעת בעל המאור ולפני השבת של ירושלים יקדים שש שעות ויותר לדעת ר' יצחק בר ברוך, ויצא כי ישבות ממלאכה ארבעים ושמונה שעות ויותר כפי יתרון המעלות שם מצ' מעלות מירושלים, אבל לאחר השמנה עשרה שעות של גמר השבת של ירושלים אינו צריך גם לדעת בעל המאור.

והעליון יברכהו בכל טוב, ויחזק לבו לצפות לישועה ולטוב, וישמור ענין הבריאות לאכול כל צרכו ולא לדאוג ולצפות לטוב ולהצלחה לרומם קרנו בתורה ובבריאות ובכל טוב מוקירו שמחה זעליג.

ברכה מרובה לכבוד ידידי הרב הג' עדין לגאון ולתפארת בישראל שלשלת היוחסין יוסף דב נ"י בן הגאון מוהר"ר יצחק זאב נ"י הלוי סאלאוויציק

בדבר השאלה אודות שבת^{כג} בסאן פראנציסקא וביאפאן במרחק צ' מעלות מירושלים, העיקר בעניני לעשות כדעת בעל המאור, כי רב חילו של בעה"מ ואינו

• פשר הזון •

גלותם, והזהיר שלא יבטלו עיקר מ"ע דאו' משום חששות וחומרות.

כג. סאן פראנציסקו היא ביבשת אמריקה קנ"ה מעלות למערב ירושלים, וא"כ צ"ב מה שתלה את יפן באמריקה. וביאור הדבר הוא שהשאלה אחת היא. אם נעשה כדעת בעה"מ א"כ ברור לנו איך להתנהג בין ביפן בין באמריקה, אבל אם לא נקבל דבריו, ונפרש בדעת היסוד עולם, הרי מבואר בדבריו שלא ידע מישוב התחתון וא"כ מסופק לנו מקום הימים גם באמריקה. (אמנם בחלק שנוסף מהכת"י כתב כי הסברא החיצונה לולי דעת בעה"מ הי' הדעת נוטה

כ. בספרי הקורות מובא שהגרש"ז הבריק לבניו את ההוראה, ונראה מלשונוותיו כאן שמכתב זה בא לבאר את הטלגרמה ששם הי' כתוב בקיצור לשבות נ"ד או מ"ח שעות, וע"ז כתב כאן תוספת דברים. ונראה מזה שזה הי' המכתב הראשון ולא כמו שהדפיס ר"ד קויאט, והמכתב השני בא יותר בדברי עיון ובירור אחר שעיקר הוראתו ביאר במכתב זה.

כא. אינו מובן מדוע תליית המאורות מעל ירושלים מלמדת שקו התאריך בק"פ מעלות.

כב. כאן הוסיף הגרש"ז ריגר זצ"ל עוד הוראות בענין יין צימוקים ומצה שמורה לליל הסדר במקום

נדחה בשביל איזה קושיא כי ולא מצאנו מי מהראשונים שיחלקו עליו, ובעל יסוד עולם לא היה רק מלומד בחכמות ולא פוסק, וגם כפי הנראה אינו חולקיה רק על ענין המולד, אבל לא על ענין השבת, כי ואת הרדב"ז לא ראיתי ואינו לפני, כמה שנים חשבתי כי הבעה"מ כיון שהוא מתחיל את חשבון ימי השבוע מירושלים ומאחר את החשבון בי"ח שעות למקום המזרח. לפי דבריו המקומות שמירושלים עד המזרח למזרחה של ירושלים מאוחר עוד יותר, והבאתי ראיה מקבלת אנשי בכל ופרס שיושבים שם עוד מימי עזרא הסופר ויחזקאל הנביא והאמוראים כי לא גלו משם והרי הם מקובלים שהשבת אצלם לפני השבת של ירושלים בשעות ולא מאוחר, וחשבתי כי נדחה בזה דעת בעה"מ, וחילקו לי כיון דלא הזכיר בעה"מ אודות מקום המרחק של מזרח ירושלים עד קצה המזרח נראה כי הוא מודה ששם השבת כפי הזמן שבירושלים ואינו מאחר את השבת לאחר זמן שבירושלים רק למערה של ירושלים עד קצה המזרח שהוא ערך סאן פראנציסקא, והביא הגאון ר' מיכל ראזענבערג זצ"ל ראיה, דהרי עבר הירדן למזרחה של ירושלים, וכי קסבר בעה"מ שהשבת בעבר הירדן מאוחר להשבת שבירושלים, שהוא דבר שאי אפשר, ונמצא שאין קושיא על הבעה"מ, ובפרט שלפי קושיא אין נדחה דעת פוסק גדול כבעה"מ במקום שאין הראשונים חולקים עליו, והרי הרמב"ן שלא השיג עליו בזה, והרי הישראלים כי ולהבדיל הגויים שבאותן המקומות מתנהגים כדעת בעה"מ ואין לנו לשנות מנהגם, והנה בדבר יאפוניה שהכוזרי אשר גם הוא כהבעה"מ כותב כי צין (והוא כינא) ויאפוני מאוחר להם השבת לשל ירושלים בי"ח שעות, והרי הישראלים כי בחרבין שהוא מארץ כינא אינם מתנהגים כהבעה"מ נראה דלענין תפלה, שהוא ענין

פֶּשֶׁר הַזֶּזוֹן

כו. הרדב"ז הוא בח"א סי' ע"ו, ונושא התשובה שם לא נוגע לענין, אלא שבתוך הדברים הזכיר שנפל מחלוקת בין הראשונים במקום תחלת היום על כוזרי ויסוד עולם (שמענו מהגרא"י שליט"א שהי' בבית הגרי"ז את הרדב"ז אלא כוונת הגרש"ז ריגר שאין נ"מ מדבריו).

כז. כוונתו למדינת סאן פראנציסקו וכמו שביארנו שזה מכריח ולא כהצד דיסוד עולם שקו התאריך הוא במערב (מקובל שזו הוראה מוקדמת של הגרש"ז ריגר, במענה לשאלת הגרב"ד ליבוביץ על השבת באמריקה).

כח. חרבין היא במנצ'רי' שבסין ביבשת אסיה, ועי' בחזו"א סק"ה שהוכיח מלשונות הראשונים דכל יושבי היבשת מקדימין לירושלים, ממילא י"ל דגם לענין תפילה אין ללמוד מהם.

שבק"פ מעלות למזרחה של ירושלים מתחיל השבת, ולפ"ז אין ראיה מאמריקה ליפן):

כד. אף שבמכתב הקודם הביא דעת ריב"ב בשם ארצות החיים, כבר כתבנו שם שלא משו"ה עשה מזה ספק, ונראה כאן שאחר העיון ראה שאין להוכיח דבר מתוך דבר ארצות החיים ע"ש

כה. הכונה לדברי היסוד עולם שמקום המולדות נוסד על טבור הארץ כ"ד מעלות מירושלים, עי' בחזו"א סוף סקי"ד, שעפ"ז הי' מקום לומר שקו התאריך הוא צ' מעלות מטבור הארץ ויפן מקדימה לירושלים, וע"ז השיב שנראה מלשונותיו בענין קו התאריך שכתב טבור הארץ או ירושלים שאינו חולק ע"ז שקו התאריך צ' מעלות מירושלים, רק לגבי מקום המולד, ועי' במכתבי החזו"א שהאריך בזה.

דרבנן, לא ישנה ממנהג הישראלים היושבים שם, ולענין איסורי דאורייתא כ"ש לחוש לדעת בעה"מ שהשבת מאוחר לשל ירושלים ג"כ באופן שמקדימים וגם מאחרים לשבת שלנו.

מכתב מהרב יוסף ליס (מגולי מיר בשנחאי) ל

ב"ה ה' שלח, כ"ד לאי אייר תש"א, לפ"ק פה קאבע, תצ"ו.
חיים ארוכים ושלום לכבוד מון כקש"ת אדמו"ר שליט"א.

הננו בזה לשאול את פי כקש"ת שיורה לנו בנידון ענין שהננו נבוכים בו מפאת גלותינו לפה. שבעוה"ר גלינו למקום שאין רב ואין מורה מקומי ר"ל, וכל בעלי ההוראה שיחי' שגלו לכאן אתנו יחד נבוכים בשאלה הזאת וא"א להוציא הלכה ברורה מפאת חוסר הספרים הק' בפה, ראשונים ואחרונים, ועיני כולם נשואות למרום למצוא פתרון לענין הנורא הלזה הנוגע לחיינו, ענין השבת קודש בארצות המזרח הרחוק.

הנה לפי דעת בעה"מ והכוזרי התחלת היום נחשב תשעים מעלות למזרח ארץ ישראל, היינו חשבון שש שעות קודם ירושלים עיה"ק. נמצא לפי דעתם, שמדינת יאפאן (וגם קצה ארץ חינא המזרחית מבערך חארבין ואילך לצד מזרח), שמונחת יותר ממאה מעלות מא"י לצד מזרח, הרי השבת שם מאוחר להשבת של ירושלים בשבע עשרה שעות בקירוב. ובכן נמצא, שהיום שהאזה"ע מסכימים עליו שהוא יום ראשון בשבת, לפי דעת בעה"מ והכוזרי הוא יום ש"ק, שהרי כל אזה"ע כהיום מונים את קצה המזרח על המעלה הק"פ למזרח לונדון, היינו ממזרח ניו-זלנדי שלאחר אוסטרלי, ומשם ואילך לפי חשבונם היום מתחלף. והרי לפי דעת תוה"ק אין שום יסוד להסכמתם זו, והרי אנו לא נסמוך עליהם בעת שלא מצאנו חשבון זה בספרי הראשונים והאחרונים, ומפני זה הננו בכאן במבוכה גדולה, בעת שהבעלי הוראה היחידים הנמצאים בכאן הנם פוסחים על שתי הסעיפים, ל"ב מפני שקשה להנהיג פה אחרת מכפי שמוסכם בין כל שכנינו האזה"ע, ולעומת זה הרי לא נוכל להכריע נגד דעת בעל המאור והכוזרי במקום שלא ידענו שום חולק עליו. (הרי מתשו' הרדב"ז אין רא' כלום דהא הוא שקיל וטרי בשאלה אחרת לגמרי) זולת מהר"י ב"ר ברוך המובא בספר ארצות החיים להמלבי"ם ז"ל, (איננו בנמצא כאן הספר הלזה,

· פשר הזון ·

- כט.** אין הכונה בדרך חשש וחומרא, וכמו שכתב בתחלת המכתב העיקר בעיני לעשות כדעת בעה"מ, וכמו שמבואר בדבריו לאורך כל המכתב, וא"כ אם ה' נדרש לשאלת יום הכיפורים ודאי ה' מורה כהחזו"א וכמבו' בדבריו.
- ל.** מספרים כי כשהגיע פסק החזו"א ליפן חילק סיגירות ופעל שיעשו מלאכות ביום השביעי (למנינם) כדי לקיים הוראת החזו"א.
- לא.** אייר הוא פליטת קולמוס משום שה' שלח ה' בכ"ד סיון.
- לב.** בדברים קצרים אלו קלע ר"י ליס אל לב הבעי' העומדת עד היום, שקשה להנהיג אחרת מכפי שמוסכם בין כל שכנינו הגויים, לעומת זה הרי לא נוכל להכריע נגד ההלכה, וה' יכפר בעד עמו ישראל.

וידענו מזה רק לי מפי השמועה). ובעל יסוד עולם תלמיד הרא"ש ז"ל (גם הספר הזה אין אתנו, גם ספר התשב"ץ וס' אמונת חכמים, שמדברים בענין הנ"ל). ומי יוכל להכריע ביניהם! גם מנהג המקום א"א לברר, לי מפני שאין כאן ישוב ישן מאחינו בני ישראל שומרי התורה, ואולי נמצא אי שם ישוב כזה, אולי בחארבין וכדו', מן הנמנע לברר מפני שאין מי שיעיד על זה.

סוף דבר: לא מצאנו ידינו ורגלינו בביה"מ ואין אתנו יודע עד מה. רבים מאחינו בני תורה ומנהגים ותלמידי הישיבות הק' קשה להם להזהר אפ' מעניני דאורייתא ביום א' בשבת העולמי (היינו אותו יום שלפי דעת הבעה"מ והכוזרי הוא יום שבת קודש) ורובם אינם נוהרים מאסורי דרבנן לה' כפי שהוכרע מאליו ע"י בעלי הוראה אחדים ויחידים יחידים ממש מתאמצים להזהר ולשמור שתי שבתות כהלכתן.

והמכשלה הזאת תחת ידינו שעוונותינו גרמו לנו שגלינו למקום כזה שאין אתנו מאומה. מקום "האיים הרחוקים אשר לא שמעו וכו'" והחרש והמסגר אין אתנו. ואף מגדולי דורנו שעברו דרך פה לאמריקה, כגון הגר"א קטלר שליט"א ר"מ דישיבת קלצק ועוד אחדים, לא היו עתותיהם בידיהם שיוכלו לעיין כהוגן ולהכריע הלכה ברורה ועזבונו לנפשנו.

ויתר על כן עומדים אנו נדהמים בזכרנו שיום הכפורים ממשמש ובא. וכפה"נ רבים מאתנו ישארו בכאן עד הזמן ההוא, ואולי עוד יתוספו רבים בע"ה לכאן שבעזרתו ינצלו, והרי אף בנוגע להצומות של י"ז בתמוז וט' באב צריכים להכריע אם שרי להתענות בהן או לאו מפני ספק שבת.

ולכן באנו בזה לשאול את כקש"ת שיאיר עינינו בענין המסובך הלזה שהוא יסוד תורתנו הקדושה, ולהמציא לנו במוקדם הכי אפשר הלכה ברורה, כמאה"כ כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, וה' הטוב יכפר עלינו וירחם על נדחי ישראל להוציא אותנו מן הגלות הזה טרם בוא יום הקדוש והנורא, יום הכיפורים, ויאיר חשכת הגולה באור תורתו הק' עד שיקוים בנו אור חדש על ציון תאיר וכו'.

אחד מצעירי אנ"ש המברך ומעתיר לרפואה שלמה עבור מרן ומצפה לברכותיו **יוסף** בן חנה חוה חי' ב"ר יודא שיחי' **ליס** מלאדז"ל.

ג.ב. הנה אתמול הגיעה לכאן שאלה זו גם מאוסטרלי מבני תורה אחדים שנדחו לשם, ושואלים על מנהגינו שהרי גם המה בהספק הזה, ואין מי שיעזור אותם דבר.

· פשר הזון ·

לו. תשובת ה"אמרי אמת" נשלחה ע"י משמשו. והיא תשובה ארוכה (7 עמ') מבעל בני ציון. ובשולי התשובה נכתב בזה"ל "השאלה מענין שב"ק וכו' נמסר [ע"י] כ"ק מרן א"ש לאחד וזה תשובתו, וכנראה שכ"ק מרן א"ש מסכים לזה. כ"ק מרן א"ש ב"ה בקו הבריאות אבל הי' חלוש מאוד. השי"ת יחזקהו ויאמצהו ויאמר שדי סבל יסורים עבור כלל ישראל וישמע בז' קול שופר של משיח בקרוב"

לג. במכתב הגרש"ז ריגר ועמש"כ שם
לד. כלו' שאין ערך למנהג המקובל שאינו מנהג ישן.
לה. בדברים קצרים אלו הגדיר ר"י ליס את ההוראה להחמיר בדאורייתא כהרז"ה שהיא "הוראה מאליו" של מורה הוראה שלא בירר הדברים בשיעור המגיע להוראה, אבל נזקק לענות על השאלה.

מכתב החזו"א הראשון ליאפאן¹

כפי המבואר ביסו"ע מ"ב פי"ז דעת כל הראשונים שוין דהיום מתחיל בקצה המזרח (ר"ל ישוב העליון של הכדור שירושלים באמצעותו ושם הי' אדה"ר ע"ה) וכל אתר ואתר מהישוב הולך ומתאחר עד שקצה המערב מתאחר י"ב שעות ושם בקצה המערב מתחיל האוקינוס והיום הולך ומתאחר על האוקינוס עד שיכלה האוקינוס ויחזור הישוב נמצא דבתחילת מזרח הוא קו המגביל דבתחילת מזרח הישוב מתחיל מוצ"ש והעומד בספינה אצלו מתחיל ליל שבת וכן בכל יום ויום נמצא מירושלים עד סוף מערב הולך ומתאחר התחלת היום וכן בכל שטח האוקינוס והאיים אשר עליו הולך ומתאחר עד התחלת הישוב של מזרח הישוב העליון. והאיחור מגיע לי"ח שעות ומירושלים עד התחלת המזרח הולך ומתקדם תחילת היום עד שקצה המזרח מתקדם מירושלים שש שעות.

והיסו"ע הביא שזו דעת ר' חסדן הדיין וראב"ח והרב ר"י בר"ב ועוד וכן הסכים עמהם היסו"ע. ובאמת זו דעת הרז"ה ר"ה כ' ב' והכוזרי אלא לפי שבלשונם הוזכר השוכנים בקצה המזרח מאחרים י"ח שעות נגד ירושלים ופירשו היסו"ע דר"ל דהישוב עצמו בתחלתו מתאחר י"ח שעות ועל זה תמה עליהם כיון דמתחילין מירושלים ומאחרים את כל השטחים הנמשכים מירושלים למערב שכן היא טבעם שהחמה שוקעת ממזרח למערב וכיון שבריאית העולם הותחל בירושלים הדין נותן שכל הישוב למערב מתאחר עד שישבו לירושלים ולכן מאחרים את היושבים בקצה המזרח י"ח שעות א"כ הדין נותן שכל הישוב מקצה המזרח עד ירושלים מתאחר עד כ"ד שעות ובדבריהם מבואר שאין מקום בארץ שיתאחר מירושלים יותר מי"ח שעות, וכמו שפירשו דלכן צריך שיהי' המולד בירושלים קודם חצות היום דאז תהי' ר"ה [יום] שלם בקצה המזרח אבל אם נולד אחר חצות אין מקום בכל העולם שיהא ר"ה בתחילת לילו. אבל אין ספק שגם דעת הרז"ה והכוזרי כדעת כל הראשונים שתחילת היום בקצה הישוב המזרחי, ומש"כ דכשנולד בחצות בירושלים הוי בקצה המזרח כל היום מן החדש היינו הנקודה המפסיק בין קצה המזרח לים אוקינוס, ומש"כ השוכנים שם לאו דוקא אלא הכונה שיש נקודה בארץ שחל שם ר"ה ברגע המולד יח. ואולי יש שם אדם נוהג כן, תדע דאיירי בנקודה שהרי חשבון י"ח שעות כלה בנקודה.

• פשר הזון •

לאחמ"כ שלח המשגיח הגר"י לוינשטיין אל החזו"א מכתב הערות והחזו"א השיב לו במכתב זה לבאר את יסוד ההוראה.

לח. צ"ע דברי רבינו שהרי ממשך ואומר שאיירי בנקודה שהרי חשבון י"ח שעות כלה בנקודה, כלו' דאיירי בחשבון השכלי המתמטי המבואר בתחלת

ואח"כ דורש בשלום כמה מהחסידיים. עכ"פ ממכתב זה מוכחים הנסיונות לייחס אל האמרי אמת דעה בענין, יותר מאשר "כנראה מסכים לזה".

לז. בספר מרביצי תורה ומוסר מסופר כי בערש"ק פרשת ואתחנן הגיע מברק תשובה מראש הישיבה הגרא"י פינקל ובו ההוראה מהחזו"א בקצרה.

מיהו יש חילוק בין הרז"ה להיסו"ע בטעם הדבר, דהיסו"ע יהיב טעמא דמתחיל היום בקצה המזרח משום שכשתלה הבורא ב"ה החמה תלה אותה בטבור הים כדי שיתחיל להתפשט האור בתחילת הישוב היינו קצה המזרח, ולדעת הרז"ה עיקר חשיבות המקום הוא ירושלים^{לט}. ובירושלים היה התחלת היום כשנתלו המאורות וכששקעה החמה בירושלים כלה יום רביעי וכן כל יום. אבל מירושלים עד קצה המזרח נטפל לירושלים וחושבין אותם המקומות כירושלים אלא שמקדימים שעות עד שקצה המזרח מקדים שש שעות מירושלים, וביום ד' של תליית המאורות לא היה יום שלם בשטח שבין ירושלים לקצה המזרח שהחמה נתלה בטבור הארץ^מ. והיתה שוהה מתנועתה עד שש שעות ואח"כ התחילה לשקוע ובקצה המזרח [כלה] היום תיכף וכל הקרוב לירושלים נמשך להם יותר, אבל לדינא כל אנפין שוין בכל הישוב העליון מתחיל תחילת היום בקצה המזרח והולך ומתאחר עד סוף מערב, ויום הש[בת] הנהוג על חצי כדור העליון הוא יום השבת הנכון ע"פ התורה אך כל האוקינוס והאיים מהמערב עד המזרח הולך ומתאחר עד י"ח שעות נגד ירושלים ועד כ"ד שעות נגד קצה המזרח וזה דלא כמה שהסכימו אומות העולם היום ומה שקורין עפ"י הסכמתם יום ראשון הוא יום השבת בהאוקינוס והאיים הסמוכין למזרח הישוב העליון ולפי"ז במדינת יאפאן יום ראשון של הסכמתם הוא יום השבת כיון שכבר נגמר שטח כדור העליון בתחילת האוקינוס ובמדינת יאפאן חוצה לשטח העליון, אמנם^{מא}. חלק יאפאן הסמוך לסיביר וכן מדינת סין וכל שטח העליון יום השבת משתוה עם הסכמתם ואין חילוק אם המקום תוך צ' מעלות מירושלים או חוץ מצ' מעלות^{מב}. והאיים שבאוקינוס חוץ משטח כדור העליון לדרום ולצפון לדעת רז"ה נראה דמתחיל היום נגד מעלה ירושלים ומתאחרים עד כ"ד שעה וקו המבדיל

• פשר הזון •

מא. שלטון יאפאן באותו הזמן השתרע גם על דרום קוריאה, שהיא המשך היבשת, וע"ז כתב החזו"א שחלק זה של יאפאן משתוה עם הסכמתם

מב. בסק"ה כתב החזו"א דמושכין קו מקוטב צפוני לקוטב דרומי ורבע הכדור שבין שני הקוין האלו הוא המקדים לירושלים, וכאן כתב באופן אחר וייתכן שאין כאן חזרה ביחס לישוב אלא שכוונתו כאן דכשם שיש גבולות ישוב העליון למזרח ולמערב כך יש גבול לשטח כדור העליון לדרום ולצפון והוא בסוף היבשת מרוסי' לצפון עד אפריקה לדרום, ומזה שדן על האיים שבדרום ובצפון ולא דן על האיים שבמזרח, נראה שאוסטרלי' ומדגסקאר וכיו"ב הם בכלל ישוב העליון לדרום כיון שיבשת אפריקה מאריכה וכוללת בשטח ישוב העליון גם את האיים שבמזרח עד צ' מעלות, ורבינו דן כאן על האיים

הקונטרס, וא"כ אין מציאות ואין טעם לדבר על אדם הנוהג כן. ומאידך כאן בא ליישב לשון השוכנים דהכוונה שאם יש אדם בים סמוך לחוף מתחיל ר"ה שלו בזמן המולד וצ"ע.

לט. כוונת רבינו שירושלים היא החשובה ובה תלוי סדר הבריאה, וא"כ אף שנתלו בטבור הארץ ולא בקצה מזרח הישוב חשיבות היום היא בירושלים, וגם זמן תליית המאורות הוא לפי ירושלים וכמ"ש שהיתה החמה שוהה שש שעות.

מ. בסקי"ד פי' בדעת ראב"ח שנתלו המאורות בטבור הארץ דלא"י לא ה' להם מיום ד' אלא שש שעות, וכ"ד שעות ה' לנקודה שחוץ מקצה המזרח, ע"ש.

הוא במעלת ירושלים ולדעת יסו"ע הקו הוא תחילת המזרח ואפשר דמזרח שנגד ירושלים שהוא צ' מעלות מירושלים.

והנני חותם בברכה שתזכה לבוא אל המנוחה והנחלה במהרה
לשמחה כנפשך ונפש דוש"ת באה"ר, אי"ש

מכתב לרימ"ט מג.

שלוכט"ס וכוח"ט.

שמעתי כי דעת כתר"ה שליט"א כי יום השבת במקומות המזרח חוץ מצ' מעלות מירושלים ת"ו, הוא כהסכמת אוה"ע, ולא כהרז"ה והכוזרי, ולזאת אבקש להמציאני את הכתוב ומפורש בזה מאת כתר"ה שיחי' כדי לעיין בזה, ובעיוני חשבתי כי אין חולק בזה על הרז"ה, ושלוח בזה העתק ממה שכתבתי בזה.
יום ב', ט, אלול תש"א.

והנני כופל ברכה ושל' באהבה והדוש"ת
אי"ש

מכתב הרימ"ט מיד

ב"ה ירושלם ת"ו. יום י"ב לחדש אלול תש"א

מע"כ הגאון האמיתי מורנו רבי אברהם ישעי' קרליץ שליט"א

אחד"ש הדר"ג,

יקרתו מיום ב' ט' לח"ז, ע"א תשובתי בנוגע ל"השבת ביפן" קבלתי אתמול ותודה רבה.
א אילו שערתי שהדר"ג עסק אפילו במקצוע שכזה או שהייתי ודאי מתיישב עם מעכתרג"ה בטרם כתבתי תשובתי או שהייתי אומר לפנות להדר"ג, ובהיות שלא שערתי למי מגדולי ישראל אפשר להתישב בדבר שכזה מצאתי א"ע מוכרח להשיב עפ"י חות דעתי.

· פשר הזון ·

שמותחין קו מקוטב לקוטב, ומסקנתו בקונטרס סק"ה שאין בזה מח' ומותחין קו מקוטב לקוטב ועמש"כ בפ' שם.

מג. מש"כ כהסכמת אוה"ע נראה שהכוונה ביחס לשאלה ביפן, גם אם לא ידע מה הרעיון של הרימ"ט.

מד. נדפס בספר שו"ת וגנזים. לא הארכנו לדון בדברי רימ"ט כיון שדבריו כאן נכתבו רק כהו"א, ובספר היומם כתב הכל באופנים אחרים.

בשטח הקרוב לקטבים [שזה מקום שרוב השנה אין בו יום ולילה] ובקטבים עצמם יש יבשה או קרח לכל הרחב, על כן צידד רבינו לפרש בזה את הלשוונות הקשים ברז"ה דמשמע בהו שהתאריך מתחלף בירושלים, דמצד כדור הארץ התאריך מתחלף בירושלים, אבל מצד הזריחות והשקיעה התאריך מתחלף בקצה המזרח, לכן בשטח ישוב העליון תחלת התאריך בקצה המזרח. ובאיים שבצפון ושבדרום מתחלף התאריך בירושלים, והיסו"ע חולק ע"ז וס"ל

ב לדעתי (עד עתה) כי שלש שיטות הן בדבר קו התוחם (המרדיאן) על פי התוה"ק: לדעת הרב ר' אברהם ב"ר חייא הנשיא בספרו "העיבור" - קו התוחם 90 מעלות למזרח ירושלים, בציון, היא חינא (וכמובא דעתו גם ביסוד עולם מ"ב פי"ז, דפוס ברלין תר"ח בדף ל"ד עמוד ד' ובדף ל"ה ע"ג ושלפמש"ש כ"ה גם דעת רב חסדן הדיין והרב ר' יצחק ב"ר ברוך).

הדעה השניה היא דעת הכוזרי שקו התוחם הוא טבור הארץ, היינו ירושלים או אר"י כדבריו שם (מ"ב כ') שמתחיל ליל השבת מקו הר סיני ומאלוש, והר סיני הלא מכון ממש לקו ירושלים באורך מזרח, ובסמוך לקו זה גם "אלוש". וההפרש שיש בין ירושלים לבין הר סיני (כמעלה וחצי) זהו ברוחב דרום ושאיך בזה שום נפ"מ כלל בנוגע לנ"ד. ולדעתי כדעת הכוזרי כ"ה גם דעת הרז"ה בעל המאור, שתחילת היום הוא בטבור הארץ היינו ירושלים ואר"י, כמ"ש (ר"ה כ:): בנוגע לתחילת ויהי ערב ויהי בקר של היצירה. ומש"ש "י"ח שעות" ול"א "כ"ד שעות" משום ששם מסמן כל עיקר רק ארבע הנקודות מארבעה רבעי היום: קצה מזרח, קצה מערב, טבור הארץ, טבור הים. והה"נ שאחרי ט"ו מעלות מנקודת המזרח לירושלים יש הפרש בקרוב לכ"ד שעות. וכל עיקר דבר על הי"ח שעות גם (או ביחוד) שבביל נקודת מולד הזקן לביאור הברייתא בנולד קודם חצות ולבאור עניין לדין שית מעתיקא וי"ח מחדתא ולדידהו שית מחדתא וי"ח מעתיקא, בין לפירושו הראשון שבזמן שהמולד מעל ירושלים קודם חצות יש נקודה בריחוק 90 מעלות ששם לילה ויום מן החדש, בין לפי השני בנוגע לנקודת 90 מעלות שבכל אופן נכסית הלבנה. אבל בנוגע להתחלת היום ויהי ערב ויהי בוקר רואה אני ששיטתו כשיטת הכוזרי, וכ"ה גם ביסו"ע (שם ל"ה עמוד ד') שדעת הרז"ה כדעת הכוזרי.

השיטה השלישית נקלטה במוחי זה מכבר על פי דעת היסו"ע וגם על פימ"ה דעת רבנים מדור החולף שהיא 180 מעלות מירושלים. (ולא 180 מעלות מגרינוויטש כדעת אוה"ע אלא ק"פ מעלות מירושלים ויש בזה הפרש ב-35 מעלות).

ג ומשום ששתי השיטות הקודמות לא מובנות כלל: השיטה שקו התוחם הוא ירושלים או אר"י מזרחה מאוד, וכמש"ש היסו"ע שא"כ נמצא ששני שכנים שוכנים זה לצד זה אחד מבדיל על הכוס והשני צעד אחד למזרחו מקדש על הכוס. גם איך יתכן לומר שראובן וגד וחצי שבט המנשי שמרו את השבת ביום א' של ירושלים? ואותה הקושיא היא ממש גם על השיטה של הרב ר' אברהם הנשיא שקצה המזרח הוא קו התוחם, מ"י בפרט שגם שם הי' ישוב מישראל וכמ"ש

• פשר הזון •

בדברי הראשונים, מהר"ש מוהליבר טרח לבאר זאת, אבל רימ"ט הבין שא"א להתעלם מדברי הראשונים, וטרח לקיים דברי מהר"ש מוהליבר ולא מטעמי, היינו שלא מסברות אלא שיש לדחוק כן בקדמונים, וזו הקדמה חשובה לכל המעיין בנידון.

מו. כל הקושיא על הראב"ח (וכעי"ז הק' במכתב הגראז"מ) היא מכח המשך דבריו, אבל לא ידוע לנו שום ישוב יהודי בסין לא בזמן פלאסר ולא בזמן

מה. כאן ציין רימ"ט את יסוד ההוראה של י"ב י"ב, באשר בספר היומם נדחק לשיטתו בדוחקים עצומים בדברי הראשונים, ואין לחשוב שסמך על עצמו להכריע דלא כרז"ה ע"פ עיונו בראשונים, אלא שמהר"ש מוהליבר כבר צידד כן ודעתו היתה לה חשיבות מכרעת אצל רימ"ט (שמעתי שהרד"צ הילמן בהערותיו לערך יום באנצ"ת ג"כ עמד על כך) אמנם מהר"ש מוהליבר סמך א"ע על חז"ס, ותחת אשר חז"ס לא ראה צורך לבאר מדוע א"צ להתחשב

איזה ספרים שמגליות תגלת פלאסר או מגלות שלמנאסר בבית ראשון הוגלו גם לשם. ולא עוד אלא כפמשי"ש הרז"ה התפשטה מלכות בבל לשם גם בימי שבור מלכא והי' שם ישוב יהודי.

כי על כן תפשתי השיטה לעשות את הגבול בטבור הים.

ד טעם שני, נלענ"ד שלא לשנות את יום השבת: דכל זמן שאין לנו בירור לנקודת המרידיאן אין לנו להוציא את היום מחזקתו. והרי לנו מ" ק"ו מדין ההולך במדבר ואינו יודע באיזה יום הוא עומד שנקטי' "מונה ששה ושומר יום אחד" (שבת ס"ט): והלא הדברים ק"ו ומה התם שאינו יודע באיזה יום יצא אם ביום ראשון או ביום חמישי למשל שיתכן שעליו למנות רק שתי הקפות יומיות, ועכ"ז אמרי' מונה ששה, ששה הקפות יומיות, וק"ו כשיודע למשל שיצא ביום ראשון וכבר מנה שש הקפות יומיות מ" והספק לו רק בקו התוחם (אם הספק אינו אלא ספק ידיעה) שעליו לשובות ביום ההקפה השביעית. מ"ט

ה אולם עכשיו שהדר"ג אומר שהקו התוחם הוא מוסכם ומקובל - הנני אומר בל"ג לעיין שוב בזה, והשגתי לשאול עוה"פ את ספר יסו"ע ועלי עוד להפך ולעיין בסוף דבריו הסותרים זא"ז: שהרי בתחילה אומר ושונה ומשלש שתחילת היום הוא בטבור הים, ומסתער בהרבה על שיטת הרב ר' אברהם הנשיא האומר שהוא בקצה מזרח וגם על הכוזרי וחברו הרז"ה האומרים שהוא ירושלם, ולסוף מהפך קערתו על פיה ואומר גם הוא שבזמן שחצות היום נוכח ירושלם אז מתחיל היום (בזמן שהשקיעה במזרח). והוא אומר אף שכנראה הר"ז סתירה שני הדברים אמת: מצד היצירה הערב הראשון והתחלת היום מתחיל מטבור הים אבל מצד הסכמת בני אדם כו' ביחוד אחרי חורבן הארץ שהתחילו לחשוב על המולדות עפ"ח ג"ז אמת, ואולי כוונתו שחושבין תחילת היום רק בנוגע למולדות ותקופות.

והדבר לא מסבר לי ויש לי לעיין בקושי מעין זוי' גם על הרדב"ז בתשובתו סי' ע"ו. ומחפש אני לע"ע על עוד איזה ספרים, ואולי יעלה בידי בעז"ה להוסיף בהירות להענין, או לשנות את דעתו.

ואקווה כי יואל הדר"ג שליט"א לכבדני בתשובתו ולהיות לי למאור עינים. בבארו לי דעתו ביתר בהירות ובהתאם לדברי אני בשלש השיטות.

· פשר הזון ·

- מח.** לפ"ז תלוי אם עבר את קו התאריך דרך סין או דרך אמריקה.
- מט.** גם בטענה זו וכיו"ב ניכרת הסתמכותו על תשובת מהר"ש מוהליבר.
- נ.** אינו מובן, שהרי הרדב"ז לא הביא כ"ד היסו"ע רק הזכיר שבדבר תחלת היום נפלה מחלוקת בין הראשונים הכוזרי והיסו"ע.
- שלמנאסר, ודאי לא על חוף הים, והספרים שציין אולי דברו על הודו ששם יש ישוב יהודי קדמון אבל אין לנו סיבה לחשוב שיהודי הודו הגיעו לחוף סין.
- צ"ע מה הביא משם, שדין ההולך במדבר אינו אלא דין דרבנן כמבו' בראשונים ובמ"ב, ואינו נוגע לכאן שהנידון ביסוד דין השבת שנתנה לנו תורה.

ומכיוון שהשאלה הדורית הזאת הגיעה כיום למעשה כדאי היא שתתבאר מכל צדדי ע"י רב גוברין דכוותי.

ובתודה והוקרה רבא וביקרה דאורייתא,
הנני בכל הכבוד
יהיאל מיכל טיקצינסקי

דברי החזו"א^{נא}

במכתביו ששלח אל רימ"ט (מתוך חליפות מכתבי מו"מ) הוסיף באורים לדעתו והשקפתו אחרי חזרו על היסוד שלו ששיטת הרז"ה היא המקובלה ואחרי הניחו שוב ההנחה שהרז"ה האומר שבסין צ' מעלות מירושלם מתאחר היום בי"ח שעות מירושלם, מוכרח הוא לסבור שקו התאריך הוא בסין, י"ב. ר"ל שמסין עד ירושלם מוסיף היום להתאחר ושהמירידיאן (קו התאריך) הוא בירושלם או באר"י, דהא כנודע לא הי' הפרש בין אר"י לבבל בקביעות היומם. הוסיף להרחיב שיטתו בבאור חדש נוסף: כי קו התחלת היום הוא מקום סוף היבשה למזרח (ולא צ' המעלות).

עיקר קביעות ההתחלה שבתורה היא ירושלם אלא שנטפל לירושלם כל שטח היבשה, וממילא יוצא החשבון להתחלת היום בקצה היבשת המזרחי, ואין הבדל ביבשת המזרחית אם המקום תוך צ' מעלות לירושלם או חוץ מצ' מעלות, וכל היבשה נטפל לירושלם, ולכן גם הקרנים של יבשת מימין ומשמאל הבולטים למזרח, כמו ארץ אוסטרליא מימין וארץ סיביר משמאל נטפלים לירושלם. והכלל בזה לדעתו שלפי הכוזרי והרז"ה^{נב} אין כאן ענין של מעלות ורבעי כדור, אלא כל היבשה המשתרעת מירושלם למזרח ה"ה בכלל מזרח וכל היבשת למערב ירושלם ה"ה בכלל מערב. ובגמר היבשה במזרח שם המרידיאן (קו התאריך). והוסיף לומר דגם אם יעלה הים שרטון בקצה המזרח כנגד ירושלם ביותר מצ' מעלות^{נד} הרי זה כתוך צ' מעלות (ואומר עוד שאפשר^{נה} כי בזמננו באמת העלה הים שרטון ולכן אם אין עכשיו

פְּשֵׁר הַזֶּזוֹן

- נא.** מספר היומם בכדור הארץ. נראה מהדברים שאין אלו המכתבים שבידינו אבל רימ"ט לא הדפיס שם אלא תוכן הדברים לפי הבנתו.
- נב.** אינו מובן, שהרי אם קו התאריך הוא בסין ואין הפרש בין א"י לבבל, אזי מסין מקדים היום לירושלם, וקו התאריך אינו בירושלם או בא"י
- נג.** בדברי החזו"א שבידינו לא מצאנו אפשרות כזו שהיא גם בלתי אפשרית שהרי היבשה אינה ממשיכה עד סוף צפון ודרום, ומה שאוסטרלי^{נז} בכלל הישוב העליון היא מכת קו צ' מעלות. והחזו"א הוסיף
- נד.** זה מחודש, דסו"ס א"כ אין לנו מקום שלילה ויום מן החדש, וצ"ע
- נה.** אינו מובן שהרי ברוחב ירושלים חסר מן המעלות וכתב החזו"א בקו' שנשטף קצת, ולא שהעלה הים שרטון (ואולי זה גם מה שכתב במכתבו וע"ז כתב בקו' "וכבר כתבנו" ורימ"ט כתב מזכרונו ולא דק).

דברי הרז"ה מכוונים לחשבון צ' מעלות אין זו סתירה ליסוד ההלכה כפי שהיתה בראשית היצירה או בשעת מתן תורה). עכת"ד.

שלו' רב וגמח"ט.

אחד"ש וש"ת באהבה, לרגש אהבה שמח אני לשעשוע עמו, וכבר לא הועמם הענג מלבי בהיותו עמנו, אך לכובד העיון הכתיבה ולהוציא דבר לפועל נאחרו דברי אלה עד עתה.

ענין טבור הארץ שהעתיקהו כ"ד מעלות בירושלם למזרח הוא ענין הסכמי של התוכנים חכמי אזה"ע שמספריהם למד הר"מ ז"ל מפני שספרי חכמי ישראל לא הגיעו אלינו כמש"כ הר"מ פי"ז הכ"ה, [ולפי דברי יחידים¹¹. נפלו כתבי שלמה ע"ה בידי זרים והשתמשו בהם] בהיות ענין המעלות שדבר כדורי נמדד בהן, מכריח לבחור נקודה מן הנקודות ולשום לה מספר אחת, וממנה מתחילין מספר המעלות ובה מסיימין, ואם אמנם אין צורך לתת טעם לבחירת הנקודה ההיא בהיות שהדבר הכרחי, בכל זאת על הרוב יש קצת טעם על זכות הנקודה ההיא להיות נקודת ההתחלה, וכפי שכתבו התוכנים האחרונים טעם הנקודה של כ"ד מעלות מירושלם למזרח סיבתה שהתחילו המספר מהתחלת הישוב במערב ולפי דעת הקובעים [בזמן שלא נתפתח עדיין קלות התנועה בים וביבשה והי' כל עניניהם בבחינות טבעיות כמו לקותות של המאורות וכיו"ב והוציאו מאלה בעיונים רבים פתרונים למדת הישוב ומעט גם בשימוש ורכישת ידיעת מקורות הדורות] הוקבע התחלת הישוב למערב ס"ו מעלות מירושלם וממילא הוקבע נקודת האמצע כ"ד מעלות למזרח ירושלם שהכדור נחלק לב' חצאין ק"פ מעלות למעלה וק"פ למטה וכל חצי הכדור יש לו נקודת האמצע עד שעולה ביד החושב ד' רבעים המשמשים לקנה המדה כטבעת חכמת המספרים, והתחילו מן המערב מפני שכל החשבונות על מהלך הכוכבים ממערב למזרח, מובן הדבר שהסכם זה לא מחייב להאריך היבשת למזרח שהק"פ מעלות הן חצי הכדור הכולל בקרבו הימים והיבשת כאחד, אך אמנם הזכירו התוכנים הראשונים כפי שמצאו אז וכתבו שמגיע עד ס"ו מעלות לרוחב צפון וט"ז מעלות לרוחב דרום באורך כל הק"פ מעלות, אבל זה אין לו קשר חיובי עם עיקר קביעות הק"פ מעלות, גם לא נתבאר בדבריהם מה שאמרו שהישוב מאריך ק"פ מעלות על איזה מעלות מן הרחב אמרוהו כי סמוך לקו המשוה הישוב קצר מאד בארכו ובמעלות הצפוניות ארץ סיביר מארכת הרבה יותר מק"פ מעלות, ודבריהם הי' בכללות דהישוב מאריך וכל הק"פ מעלות נמצא בו ישוב וזה מתקיים באמת בצפון.

• פשר הזון •

נו. הראשונים מכנים את חכמי האומות גונבי יחידאה, דאי משום הכי הי' לנו לומר שטבור הארץ החכמה משום כך, אבל החזו"א העמיד זאת כשיטה מקובל משלמה המלך.

כשאנו באין לדון על התחלת היום שהוא ג"כ מסוג מוסכמות אלא הסכמה זו אינה בחירית אצלנו אלא הוזהרנו עליה כבר מפי הגבורה וכפי שהגיעה אלינו מפי הראשונים ז"ל¹. שעמדו בסוד ה' ליראיו, מצאנו שהימים מן המזרח מתחילים, ואמנם יש לנו בזה ב' פנים, האחד שעיקר ההתחלה מירושלם אלא שהיבשת המזרחית נטפלת לירושלם, או שהתחלת המזרח היא טבעית אחרי שהילוך החמה ממזרח למערב והתחלת היבשת היא המוקדמת וכיון שהתחלת היום מערב מתחילין מתחלת ערב שבקצה היבשה, בכל אופן אין קובעין קו ברחב היבשה אלא עושין המרדיאן מעוקם כעיקום הקו הגובל את הים ואת היבשה באופן שרצועות היוצאות מהיבשת לתוך הים נטפלות ליבשת ואמנם הן בבחינת טפל אבל עיקר היבשת נחשבת². עד מקום הקצר שהיבשת בכל הרחב מדרום לצפון ולכן אנו חושבין ארץ אוסטרליא בכלל פיצול הרחב, אבל³. אין נותנין דין פיצול לרצועות הבולטות, וכן אין אנו קובעין התחלת המזרח בסוף רצועת סיביר, כשאנו באין לדון על איי יפאן אי אפשר בשום צד להאריך את היבשת עד הקו המכניס את האיים האלה⁴. למערב שהרי אף אם היה קצה אחת מתחברת עם היבשת ללא היה כחן יפה יותר מרצועת סיביר, אלא יש לדון עליהן לחשבן לרצועה בולטת, וזכות זה אבדו בהיות שרצועת הים מפסקתן והן איים קטנטנים באמצע הים, וכן הדבר מוכרח אחרי שהים חוץ למרדיאן איך יחזור האי לתוך המרדיאן, ואין בזה מקום לדון עליו, ואמנם היסוד⁵ קידש את הסכמת התוכנים למחשב ק"פ מעלות מתחלת ישוב המערבי ויחס הסכמה זו לרבותינו ז"ל וכי חשבון המולדות הוקבעו על אמצע הק"פ מעלות נשען על מה שאמרו התוכנים שכל הק"פ מעלות ישוב ומפרשו שהישוב נגמר בסוף ק"פ מעלות משמש בלשון תחלת הישוב וסוף ישוב ואמצע ישוב, ומפרש עפ"ז כ"ד שעי מכסי סיהרא ולדידן היינו קצה מזרח ולדידהו היינו קצה מערב ואם כי אינו מתאים עם המציאות מ"מ אין עיקר דבריו ז"ל נשען על המציאות אלא אחרי שהק"פ מעלות של כדור העליון היה להם זכות בהתחלת הישוב המערבי זכותן קיימת אף אם הק"פ מעלות כלות תוך הים למזרח שאין להק"פ מעלות זיקה עם היבשת אלא עם הכדור המכיל את המים ואת היבשת, ומ"מ נלמד מדברי היסוד⁶ דהתחלת היום הוא קי"ד מעלות

פֶּשֶׁר הַזֶּזוֹן

ומשם ואילך למזרח מתקצרת בצפון עד שסיביר אינה אלא רצועה בולטת.

נט. נראה כוונתו שאין נותנים דין פיצול לרצועות הבולטות (ובכללם אוסטרליה) כדי לקבוע תחלת המזרח בקו קצה הרצועה (וכמו שממשיך על סיביר).

ס. היינו למערבה של יפן

נז. לשון זו משמע שלא היתה הלכה מקובלת ביד הראשונים בזה, ואולי כונת רבינו שיש לקבל את דברי הראשונים כיון שהם עמדו בסוד ה' ואין כונתו להלכה זו בפרט וצ"ע.

נח. רבינו ביאר כאן טעם קביעת קצה המזרח בחוף סין, כיון שעד שם היבשת בכל הרחב מדרום לצפון,

מירושלם למזרח^{סא}. וכמו שאמר כת"ר שיחי', דאל"כ אין קיום לפירושו שית מחדתא וי"ח מעתיקא.

ואמנם אין לעשות ספק מדברי היסוד^ע דיסודו שהמולדות אשר בידינו אינן על ירושלים הוא נגד דעת הר"מ שקבע מקום הראי' בירושלם וכמש"כ בפ' י"א ה' י"ז ובפ' ט"ו שם קובע החשבון של מולד אמתי אחר מולד אמצעי כפי חשבון ההבדל שבין אמצעי לאמתי בכל מקום ומקום ובכל זמן וזמן ואם המולד אמצעי שהתחלתו בהר"ד וכמש"כ גם הר"מ פ' ו' ה' ח', הוא כ"ד מעלות מירושלם היה הצורך אחר הוצאת שעת המולד לגרוע שעה תרי"ב חלקים ואז יוצא המולד האמצעי בירושלם אלא דעת הר"מ דמולד בהר"ד שבידינו הוא על שעות ירושלים.

כתבו^{סב}. דמש"כ הראב"ד הימים דבר ידוע שמן המזרח מתחילים ר"ל אצל התוכנים אבל לא מדרך התורה, ומאד תמוה איך אפשר להלום זה בדבריו ז"ל למה לא הזכיר תיבת אצל התוכנים, וטבע הדברים בכגון זה לסיים אבל בדיני התורה מתחילין מטבור הים או בלשון י"ב שעות למזרח י"ב למערב, ולא סיים כלום אלא טוען בשבח א"י וכאילו הרז"ה לא נתן כבוד לא"י והלא אדרבה הרז"ה חולק כבוד לא"י לפי מה שפירש בו הראב"ד דדעתו דמתחילין מא"י ומסיימין בא"י [כמבואר בדבריו ז"ל להלן בדברי הכוזרי] ואם פי' דברי הרז"ה דמא"י למזרח עד סין מקדימין הלא גם זה שבח א"י וכדברי הראב"ד אלא שהרז"ה נותן ו' שעות למזרח ו' למערב ואת חצי הכדור התחתון מניח לאחורו כטבע הילוך החמה, והראב"ד נותן י"ב לכאן וי"ב לכאן, ואין כאן מקום לסבוב הדברים על נקודת שבח א"י, אלא לשאת ולתת אם נותנים י"ח שעות למערב או י"ב שעות, וזה אין בדבריו ז"ל שום רמז, ולא עוד אלא שסיים דיום שאין ראוי לקבוע בו מועד בירושלם אין ראוי לקבוע בשום מקום ואינו ענין לכאן, אבל למה לן כל הטורח ולמה לא נלך בדרך הפשוט והמישור שהראב"ד לא ניחא לי' במש"כ הרז"ה דהא דדרשינן מערב עד ערב תשבתו שבתכם שיהא לילה ויום מן החדש אינו בירושלים אלא סגי בנקודה אחת ביבשה, דלעולם בכגון זה הדבר תלוי בירושלם וראוי לקיים המקרא הזה דצריך לילה ויום מן החדש בירושלם וכל דבירושלם אין הלילה והיום מן החדש אין ראוי לקבוע יום זה, ומה שהקדים הימים דבר ידוע מן המזרח מתחילין היינו בפשוטו שכן הוא האמת.

ענין י"ב לכאן וי"ב לכאן בעצמו אינו מהדברים של המושכלות ראשונות, סג. ואין הדבר מורגל בפי ראשונים ז"ל ואינו אלא הסכמת חכמי העולם החיצונים, אבל בל'

• פשר הזון •

סא. טענה זו לא נזכרה בכתבי רימ"ט שבידינו, סג. כוונת רבינו כי לצורך ההכרעה בענין עלינו וביומם דחה דעה זו. ללמוד מהראשונים את הגיאוגרפיה התורנית באשר שום פרופסור או בוגר אוניברסיטה המורגל סב. טענה זו מופיעה במכתב הגראז"מ אות ד'.

הראשונים מצינו להשתמש בזה בל' נקודת התחלה, ואף אם נסכים על י"ב וי"ב סד. הדבר מוסבר בל' הראשונים דטבור הים הוא נקודת ההתחלה, וכש"כ שאין בל' הראשונים לשום את הכדור לב' חצאין אחד למזרח ואחד למערב, ולכן אין מקום לאכף על לשון הראשונים ז"ל ולכוונו לכונות זרות כדי להתאימו להסכם החילוני וכל הרואה יראה שלא עלתה כלל על לבם ככל אלה, ולא נחלק אדם מעולם על הרז"ה בהתחלת היום, ורק החילונים בלתי תלמודיים הפיצו בזה רוח זרה בישראל.

ואחרי כל הפקפוקים בלשון הראשונים של אלה המקיימים י"ב שעות, הם מוכרחים להודות שהיסו"ע לא הקשה שום קושיא על הרז"ה בהנחתו של י"ח שעות, רק על המסקנה שהוציא מזה לפרש הסוגיא, ואם היתה הנחתו זאת מוזרה בלבו באותה המדה שחשבוה אלה המצדדים בזכותה של י"ב שעות [כמו שהפליגו בלשונם "שאלו היה כדעת בעה"מ היו מפרשים כן בגמ", סה. איך יתכן ג' רביע מערב ורביע מזרח ועוד מליצות קשות כאלה] בודאי היו הדברים יוצאים מפי עטו ברב מרצו, וכן הראב"ד המבקר הגדול לא מצא בו עול בזה [ולמש"נ לעיל הסכים עמו], הר"ן והריטב"א קלסוהו, הכוזרי בר מזלו, וא"כ אפוא אם בעינינו הדבר זר, צריכים אנו להודות כי רחוקים אנחנו בזה מהשקפת התורה בזה ולא לתלות זרות בכל שרפי מעלה הראשונים ז"ל כמלאכים.

וגם היסו"ע עצמו הדבר מרופה בידו, וכתב במ' ד' פ' ח' ד"ה ואני שלא היה מחליט הדבר, רק בשביל פירושו בגמ' בא לידי החלטה זו, ובמ"ב פי"ז כשמושיג על הכוזרי והרז"ה נקט ירושלם וטבור הארץ בהיות שהדבר מסופק בידו, ופירושו הרז"ה אפשר לקיימו בין שנפרש גולד קדם חצות שהוא חצות ירושלם ובין שנפרש חצות של טבור

• פשר הזון •

שלדעת הראשונים הנידון הוא בנקודת התחלה, אין משמעות אמיתית לחילוק בין חצי כדור לכדור שלם, לכן יש להסב דבריהם גם למציאות הגיאוגרפית המקובלת היום.

סד. כוונת רבינו שהתאריך מצד עצמו אינו מתבאר בסגנון י"ב לכאן וי"ב לכאן אלא בסגנון קו התחלה, ואין לפרש כלל את קו התאריך ע"י מרכז והשתוות אלא ע"י התחלה, והדבר מבואר יותר בקונטרס ס"ק ט"ו ע"ש, אמנם במכתב שבסוף הקונטרס כתב החזו"א בסברה חיצונה כי יש לנו להוציא מהמרכז קו של ק"פ מעלות למזרח וקו של ק"פ מעלות למערב וגם סברת הראשונים שם ביאר בסגנון של רגש עיקר וטפל ולא בקו של התחלה. וצ"ע.

סה. זו טענה מרכזית של רימ"ט, המראה שמכתב זה נשלח אליו.

בגיאוגרפיה המודרנית לא יוסיף לביאור הדברים, וכיון שכך חשוב לבאר כי הנידון בראשונים הוא התחלת היום (בלי הכנס לשאלה אם היום מתחיל כאן או כאן) ולא ביתור הכדור, ובהקדמה זו מסתלקים רוב הקשיים של הרימ"ט - כאן המקום לעמוד על חילוקי הגישות בין החזו"א להרנ"ב מח"ס לחם יומם, יסוד שיטתו בקונטרס הנ"ל כי רק הכוזרי והרז"ה עמדו על כך כי קו התאריך הוא קו התחלה לכדור אבל שאר ראשונים כתבו שתחלת היום בקצה המזרח מתוך הבנה של חצי כדור (לשבר את האוזן י"ל כי יכלו לכתוב שקו הסיום הוא בקצה מערב) וכיון שנתברר לנו שהאמת כדברי הכוזרי והרז"ה ודאי שיש להכריע בדבריהם, ותלה הכרעה זו בדברי הנחמד ונעים, אמנם החזו"א מנה בסיכום הקונטרס תשעה חמורי עולם אף שהיסו"ע והראב"ח לא ידעו מישוב התחתון ואפשר שעוד מרבתינו עמהם. כיון

הארץ, לכן נקט השגתו על שני האופנים^{סו}. והנה ודאי לא מספקא לי' אי איי יפן בכלל המשך היבשת, כי אם מסופק בידו המציאות עד כמה נמשך היבשת למזרח ירושלים וכמש"כ במ' ד' פ' ז' שדבר זה לא נתברר אלא מתוך מחקר סיבות צדדיות אשר בפי התוכנים ולכן לא החליט הדבר, ואחרי שהדבר מבואר בהדיא בפי הכוזרי והרז"ה שהישוב צ' מעלות מירושלים ולא אמרו זה בדרך גררא אלא עיקר פירושם בגמ' נשען על זה והסכימו עמהם הר"ן והריטב"א, אשר אף אם לא נסכים על פירושם מ"מ פירושם נשאר בתוך דברי תורה ע"ד אלו ואלו כו' אשר כל חלק וחלק מדבריהם מתחלק להוראה שלמה בחלק זה שלא מצינו חולק עליהם, ובפרט שנתבררה המציאות כדבריהם שאין ישוב נגד ירושלים רק צ' מעלות, ויסודו של היסוד"ע לא הסכימו עליו לא הרז"ה ולא הרמב"ם ז"ל, והיסוד"ע בעצמו מסופק בדבר, וכן הראב"ח ור"ח הדיין לא ס"ל ענין טבור הארץ^{סז}. שהם ס"ל דנולד היינו בקצה המזרח.

סוף דבר דברי הרז"ה ושאר ראשונים ז"ל שהם מארי דתלמודא הם לנו הלכה פסוקה, ואין לנו שום מקום להטיל ספק בהתחלת המזרח כדי לנטות מדברי הרז"ה.

ויש להוסיף^{סה}. שאם באנו להאריך בישוב בשביל איי יפן נצטרך לנטות מירושלים לצפון ומי שם גבול עד כמה לנטות לצפון והלא אפשר לנטות עוד לצפון ולפגוע בסיביר.

ואם באנו^{סט}. לקבוע ק"פ מעלות ליסוד סוף מזרח הדין נותן לעשות מרדיאן באמצע סיביר כמו שהק"פ מעלות חותכים באמצע סיביר.

ואכפול שלו' דוש"ת באהבה אי"ש

· פשר הזון ·

סיביר, דבשלמא לפי' הרז"ה שקצה הישוב תלוי ברוחב ירושלים א"ש, אבל אם קצה הישוב אינו תלוי ברוחב ירושלים מהיכ"ת לקבוע כ"ד מעלות ולא להמשיך עוד בצפון. (אף ד"קובה" שביפן היא כנגד רוחב היבשת, אבל כ"ד מעלות כלות כבר באמצע רצועת סיביר היוצאת למזרח).

סט. כוונת רבינו בנוגע לפי' היסוד"ע שהכל תלוי בטבור הארץ שהוא אמצע ק"פ מעלות של ישוב (ולא לפי' ק"פ מעלות למזרח וק"פ למערב) דלפ"ז יחתוך קו התאריך באמצע היבשה בסיביר, דבשלמא להרז"ה דירושלים היא באמצע ק"פ מעלות י"ל דכל היבשות הבולטות נחשבות לתחלת היבשת, כיון שאין צ' מעלות בדוקא אלא במקום שנסתיימה היבשה, אבל להיסוד"ע שאי"ז תלוי בירושלים אלא

סו. החזו"א רמז כאן כי אם נדון על הראשונים מתוך המציאות הגיאוגרפית, זו דחי' דוקא ע"ד היסוד"ע ולא ע"ד הרז"ה, כיון שודאי כונת הראשונים שאמרו שהישוב מאריך קי"ד מעלות ברוחב ירושלים התכוונו להמשך היבשה ולא לאיים, וא"כ הרי המציאות מוכיחה שלא כדבריהם.

סז. היינו לענין המולדות, אף שבמציאות הסכימו עליו שהוא אמצע בין קצה המזרח וקצה המערב ואינו ירושלים.

סח. כונת רבינו בנוגע לפי' היסוד"ע שקו התאריך נמשך כ"ד מעלות למזרח, שהרי הישוב בפלך הרביעי מסתיים צ' מעלות מירושלים, ואם נבוא להאריך בישוב הצפוני כ"ד מעלות כדי לכלול את יפן במזרח, מהיכ"ת להאריך רק כ"ד מעלות ולא לכלול את כל

מה שהוסיפו לירושלים שש שעות^ע אינו משום שהישוב שם, אלא מפני כבוד ירו' הוסיפו עד כדי כבודה, ועד כבודה הוא עד שיהי' הפסק. ואף אם הי' מפסיק קו קטן, והיו יודעים בבירור כי נמצא שם ישוב, גם לא היו מוסיפים לירושלים כי אם עד ההפסק, שדי בכבוד ירושלים ההוספה הזו, ומאחר שאפשר לנו לפרש כן, מנין לנו לומר שלא ידעו כי נמצא ישוב בתחתית של הכדור, אחרי שזה מבוואר בזהר.

בכ"ד אלול בקש הרב הראשי מהרב ש"י זיין ע"א. לשאול את החזו"א איך לדעתו צריכים לעשות האנשים שבקובה, שבגוף השאלה אינם יודעים להכריע, אלא שרואים הם שמצד האחד הגאון ה"חזון אי"ש" סובר, ששבת שלהם הוא ביום הראשון של התושבים, ומהצד השני כמה רבנים גדולים סוברים, ששבת ביפן היא השבת הרגילה, וכך סובר הרי"מ טיקוצינסקי, וכך נוהגים אחב"י באוסטרליה, הנמצאת גם במרחק יותר מתשעים מעלות מא"י (שהוא היסוד של ח"י שעות שבכוזרי והרז"ה), ושבתם היא זו שלנו, והם מה יעשו: להחמיד כשתי הדעות (ואמנם כך עושים הם בשבתות) אי אפשר, שסכנת נפשות ברורה בדבר, בהכרח עליהם לתפוס רק דעה אחת ולצום יום אחד. וע"ז השיב החזו"א את מכתבו דלהלן:

רב שלומים ושנה טובה אחדש"ת וש"ת

הצורה המוצגת במכתבם נשתנתה בימים הנוכחים כאשר מתנהל מו"מ ביני להגרמ"ט שליט"א ואשר מקווה לבוא לידי השתוות גמורה כי אין בין המדברים בזה שום נטי' בדבר רק בקשת הנכוחה ומוכן כל אחד לקבל דברי חברו בתשואות חן. כפי מצב העכשוי כבר ירדה מן הפרק הדעה שיש אחד מן הראשונים ז"ל החולק

• פשר הזון •

שבמכתב ביאר את גוף הדין, וכאן מבהיר שאין שיטת הראשונים בענין י"ח שעות למערב ושש שעות למזרח מירושלים הנחשב למרכז מבוססת על אי ידיעה של ישוב בשטח כדור התחתון, ונראה שזה מקור דבריו בתחלת המכתב השני שבסוף קו' יח"ש (קטע זה הופיע רק בקוב"א, ויתכן כי צרפו אותו ממקור אחר).

עא. נראה שזו היתה חלק מההכנה לאסיפה הידועה, גם הכתבה של רימ"ט על השקפתו בענין היא מיום זה.

שורש ויסוד הדין תחלתו בקביעת ק"פ מעלות של יבשה ועפ"ז נקבע אמצעיתם לטבור הארץ, ע"כ שיותר מצ' מעלות מטבור הארץ מאחר לירושלים, דאם הי' קו התאריך תלוי בתחלת היבשת, הי' טבור הארץ יותר למזרח וכש"נ.

עב. בתחלת המכתב כתב רבינו שיש לנו בזה ב' פנים, האחד שיעקר ההתחלה מירושלם אלא שהיבשת המזרחית נטפלת לירושלם, או שהתחלת המזרח היא טבעית אחרי שהילוך החמה ממזרח למערב והתחלת היבשת היא המוקדמת. ונראה

בקביעת י"ח שעות למערב ירושלים ושש שעות למזרח. באו כבר לידי השואה כי כל הראשונים ז"ל שוין בזה כי תוך י"ח שעות מערב מתאחר היום, ולא כדעת האומרים כי אינו מתאחר היום רק עד י"ב שעות.

העומד עדיין על הפרק הוא ע"י. אם טעם הראשונים ז"ל הוסד על המחשבה שאין ישוב בתחתית הכדור, ואז נקח עמידה נועזה לנטות מהוראת רבותינו ז"ל ולעשות למעשה היפוך דבריהם הקדושים לנו ולכל ישראל, או שאין לדבריהם שום זיקה לשאלת ישוב התחתון, ושאלה זו מצפה ג"כ להשתוות בימים הנוכחים כפי המקווה, וכמובן טרם גמר הדבר דברי רבותינו ז"ל קימים, ואף אם דבריהם ז"ל קשים בעינינו בהחלט אנו רגילין לכוף ראשנו תחת כפות רגליהם כי כל קושיא יש לה תירוץ, כש"כ שאין לנטות מדבריהם ע"י הרהור אולי יש קושיא על דבריהם.

ואמנם אין דבריהם ז"ל בחשבון י"ח שעות רק בשנחאי שהוא מקום שהישוב קצר ביותר ומתחיל היום, אבל קצות הישוב לדרום ולצפון הבולטים למזרח כמו סיביר ואוסטרליא (המתחילה תוך ו' שעות לירושלים ובולטת חוץ לו' שעות) אין מתאחרין ע"י י"ח שעות כי המרידיאן לפי דעת הראשונים ז"ל הוא מעוקם כפי עיקום היבשה הגובל עם האוקיינוס וכל הישוב שלמזרח ארץ ישראל מתקדם וכל הים והאיים שעליו מתאחרים ובשנחאי מגיע הדבר עד י"ח שעות ולעולם אין הבדל בין ירושלים למקום זולתו יותר מי"ח שעות ועל פי זה פירשו ע"י. הראב"ח והרז"ה והכוזרי טעם נולד קודם חצות, דנולד אחר חצות לא יהי' ר"ה בשום נקודה על הכדור שיהי' לילה ויום מן החדש [ר"ל אחר המולד].

ואחתום ברכה ואכפול שלו' באהבה
יום ו' עש"ק ז"ך אלול תש"א בני ברק
אי"ש

· פשר הזון ·

עב. השקפה מעמיקה מבהרת שאין הוראת הראשונים תלויה בדיעת ישוב התחתון.

עג. צ"ע מה שצירף רבינו את ראב"ח אל הרז"ה והכוזרי, באשר לא פירש נולד קודם חצות כדבריהם. ובמכתב הראשון בסוף הקו' כתב החזו"א כי דברי הראב"ד הוזכר שגם הראב"ח והכוזרי מפרשים כהרז"ה. וכנראה זו כוונתו גם כאן, וצ"ע.

בדברים אלו ביאר החזו"א נקודה יסודית בנידון. כי ה' מקום לדון אם יש סתירה בין הראשונים למציאות, (החזו"א דיבר על ידיעת ישוב התחתון, ואחרים דיברו באופנים אחרים). וע"ז השיב כאן שדברי רבותינו קיימים, כלו' שהעושה כהוראת הראשונים אף אם הוראתם מבוססת על טעות במציאות, הוא עושה כדין (אא"כ הורו החכמים שאין לעשות כדבריהם). ובקונטרס כתב אחר העיון כי

עד שלי' רב וכוח"ט וחליפת כח ורב אונים
 אחדשה"ט וש"ת, מאד קשה מצב אחינו יחיו ביפאן, לרגלי מצב הספק ביוה"כ
 הבע"ל, והדברים קשור לפי"ג להצנועים שאף אם יחליטו שאי אפשר סלהם לצום
 מ"ח שעות עדיין לא הותרו בשביל זה ביום השני לאכול בלי מצרים ועדיין צריכים
 אמד בכל שעה ושעה כי הרי האיסור על כל אכילה ואכילה, והאחריות מוטל עלינו
 שבשבילנו הוטל הדבר בספק, ע"ה. מצדי כבר עשיתי מה שיאפשר לבוא לידי השואה,
 ובטח ישתדל גם כתר"ה שליט"א לצאת מהמיצר והלחץ, כמדומה שאפשר לעשות
 כדעת רבותינו הראשונים ז"ל שהרי הם כמלאכים והמה שלוחי דרחמנא להורות לנו
 את החקים והמשפטים וכבר באנו לידי השואה שדעת כל הראשונים ז"ל דהתחלת
 היום בקצה המזרח.

והנני כופל ברכה יכתבו ויחתמו לשנה טובה לשנת חיים טובים
 בסשצ"ג כנפשם ונפש דוש"ת באה"ר.
 ער"ה תש"ב בני ברק
 אי"ש

מכתב מרן הגרא"ז מלצר

מע"כ ידידי הגאון שליט"א
 שלו' וברכה

עו הנה שמעתי שהדר"ג נתן טלג. ליאפאן שיצומו ביום חמישי, והנני לעורר את
 הדר"ג בזה. א. מה שכתב הדר"ג כי היסו"ע מסכים לדעת הבעה"מ וזה אפשר לדון

פשר חזון

קבלתי מהם מכתב נוסף "הו"כ הרב הגאון חו"ב וכו'
 ר"י שלזינגר שליט"א ר"מ דקול תורה ירושלים עיה"ק
 ת"ו. הנני מזמינו בזה לבוא לביתי לאסיפה מוקדמת
 של רבנים ובעלי מקצוע שהתעסקו בענינים הללו
 ושיש להם יד בעברונות וכו". שמעתי כי הי' חשוב
 מאוד לרב הראשי כי הגרי"מ שלזינגר והגר"ח
 מישקובסקי (היינו מהת"ח האמיתיים) ישתתפו
 באסיפה, ואף שהיתה להם ידיעה בענינים אלו, הבינו
 שאין מקום לאסיפות במקום שכבר הורה החזו"א,
 ומשכו את ידיהם).

עה. נראה כוונת רבינו להוראת סיביר ואוסטרלי.
עו. החזו"א והגרא"ז מ נקטו שניהם כי דעת הרז"ה

עד. מכתב זה כנראה נשלח אל הרב הראשי
 כתשובה להזמנה לאסיפה. הרב הרצוג שלח עש"ק
 לסדר אתם נצבים (כ"ז אלול), מכתב לרבנים רבים
 "ביום ד' תשרי הבעל"ט, תש"ב, תתקיים ב"ה אספת
 רבנים בענין השאלה באיזה יום יחול בקובי יום
 הכפורים הבא. כ"ת יקבל נא בזה העתקות
 מהקונטרסים של החזון אי"ש שליט"א ושל הרב
 טיקוצינסקי שליט"א בנוגע ליום השבת במקומות
 ההם. לוטה בזה גם כן רשימה של ספרים לעיין
 בהם. ה"קו' של החזו"א" הכונה למכתב התשובה
 לרש"י זיין. ושל הרב טיקוצינסקי הכונה למאמר
 שתוכנו התפרסם ב"הצופה". (תודתי למשפחת
 שלזינגר על החומר שקיבלתי מהם, בנוסף לאמור

ע"פ דבריו במאמר ב' אבל במאמר ד' שאני מעתיק להדר"ג מפורש שחולק וזה ראיתי בס' תוספת אהרן שמבא דבריו וגם בעל תוספת אהרן שהוא אחרון גדול מדורות הקודמים ותלמיד הגר"א ז"ל כותב מפורש דלא כהבעה"מ.

(ב) דברי הראב"ד בס' כתוב שם שהובא בס' בני ציון לדעתי חולק מפורש על הבעה"מ ומה ששמעתי בשם הדר"ג כי כוונתו רק לדחות פירושו של בעה"מ בענין נולד קודם חצות, הנה המעיין בס' כתוב שם יראה שא"א לפרש דבריו כן בשום אופן כי הראב"ד משיג שם כמה השגות על כל דברי הבעה"מ ועל כל דבור ודבור משיג ביחוד ולבסוף הוא בא להפי' של נולד קודם חצות ומשיג עליו (וכל השגותיו בחוזק ובטול לדברי הבעה"מ) וזו ההשגה שהובא בס' בני ציון היא הראשונה ואם בנקודה זו שהשבת בקצה המזרח או אחר קצה המזרח מעט הוא אחר י"ח שעות

· פשר הזון ·

ב. הראב"ד נח' בכמה פרטים על הרז"ה, ולשון הגראז"מ באות ה' "והגם שאין אני מראה ראשונים ואחרונים שסוברים בהיפוך, לדעתי בראב"ד מפורש להיפוך" וכוונתו כש"נ, דדברי הרז"ה אלו בפי' הסוגיא הם דברים שהראב"ד חולק עליהם אחד לאחד, ואף שאין הראב"ד חולק עליו במקום התחלפות הימים, א"א להשתמש לפסק הלכה חד משמעי בדבר תורה של הרז"ה שהראב"ד חולק על רוב רובו.

ג. מעניין לציין כי הגראז"מ מצא לנכון לטעון לפני החזו"א טענות שיותר מקובלות אצל החזו"א, והאריך ע"פ דרכו של החזו"א לטעון על השמטת תנאים ואמוראים מסדרי הש"ס, ומדוע לא כתבו הפוסקים דינים בזה.

ד. אף שהזכיר י"ב שעות פשוט שאין כוונתו לקבוע שם הקו, והרי לא הזכיר שום מקור בראשונים לקו הזה. אלא כוונתו לעורר על כך שא"א לקבוע הלכה ברורה להקל בדבר שלא נתפרש בהדיא בש"ס ובפוסקים כשיעור שנתבאר כל הלכות שבתורה.

ה. טענת הגראז"מ על הוכחת החזו"א מהר"ן והריטב"א, אף שודאי הרז"ה שביאר היטב את מקום קו התאריך ודין לילה ויום מן החדש, גם אם לא עמדה לפניו באופן מעשי שאלת קו התאריך, יש לפסוק כן ע"פ דבריו כמו שהכריעו הפוסקים ע"פ היסודות שביארו הראשונים בכל השאלות המתעוררות. אלא כיון שהגראז"מ תפס שהלכה זו אינה מוכרעת, טען מתוך השקפה זו שאין ללמוד מדברי הר"ן והריטב"א שחיוו דעתם בפירוש סוגיא, שהתכוונו לקבוע הלכות בנידון תחלת הימים, אלא

מבוארת הלכה למעשה כי תחלת היום הוא בתחלת מזרח חצי כדור העליון צ' מעלות מירושלים, ולא חשבו שאפשר להקל ביפן (או בניו זילנד) ולהתנהג ע"פ קו התאריך הבינ"ל אלא יש לנהוג כמו שפסקו הכוזרי והרז"ה, זו היתה ההוראה בבריסק וכך נהגו בני התורה.

מכתב זה נשלח אל החזו"א ("לעורר את הדר"ג בזה") בעקבות המברק של החזו"א "אכלו ברביעי וצומו בחמישי" בו חתך החזו"א את הנידון בקבעו הלכה למעשה את דברי הרז"ה בקביעה שאינה משאירה שני פנים, והורה לרבים היתר ומצוות אכילה בתשיעי כיוון שאין כל צד חשש שזהו יום הכיפורים, להוראה זו הסכימה גם דעת הגרי"ז כפי שמעידים בניו, אבל הגראז"מ סבר שא"א לקבוע בהחלט גמור את דברי הרז"ה להלכה ולמעשה עד כדי להקל עי"ז ולאכול בתשיעי. וכמו שמתבאר כ"ז במכתב שלפנינו.

א. הגראז"מ לא פירש לנו את הבנתו ביסוד עולם ממנו הוכיח שחולק על הרז"ה, - נראה שכוונתו למשמעות דברי היסוד"ע פ"ד ה"ח בו נראה שקו התאריך הוא קי"ד מעלות מירושלים וכולל את יפן. ואף שבהמשך המכתב מבואר שאין דעתו לקבוע את הקו שם ובכלל אין דעתו לקבוע דברים בזה, רצונו לומר שיש דעה ברורה שאינה מסכימה עם הרז"ה והמכוון בזה שהדברים נשארו בלתי מוכרעים וכמשנ"ת. אף שהיסוד"ע מצד עצמו אינו נחשב כדעה בעלת משקל נגד הרז"ה סייעו הגראז"מ מהספר תוספת אהרן שקלס"י להיסוד"ע.

הוא מסכים לדבריו איך כותב הנה הוא כמלקט שבליים אחר הקוצרים ולא השיג אפילו כמלא מגל ולמה מבטל את דבריו בנקודה זו שהיא אמיתית. וגם למה התחיל אבל השבתות והמועדים אם כל כוונתו לענין קדוש הלבנה שמזה נ"מ למועדים למה הזכיר שבתות.

(ג) יש ג"כ פליאה עצומה על שיטת הבעה"מ מזה שלפי שיטתו שחמשה שעות לצד מזרח הישוב עד ששה שעות מתחיל השבת כמו בירושלים וכשמגיע ששה שעות מתאחר השבת י"ח שעות היתכן שהתנאים ואמוראים מסדרי הש"ס שאמרו לנו כל דבר יסודי ודבר כזה לא מצאו לנחוץ להגיד לנו ומה שהדר"ג סובר דזהו בשביל ששם מתחיל ים אוקיינוס ע"י. הלא התנאים והאמוראים נסעו על ימים והלכו לכרכי הים ואיך אפשר שרבינו הקדוש מסדר המשניות ורב אשי מסדר הש"ס לא מצאו לנחוץ להודיענו דבר כזה מפורש, והנה הראו לי פיהמ"ש להרמב"ם במנחות בדין הקרבת העומר שמתיר חדש מחצות היום שכתב שישמרו כל האנשים שחצות היום אין פירושו כל מקום לפי מקומו אלא חצות היום שבירושלים כידוע שמקדים ומאחר לפי המדינות ע"י. ונשמר הרמב"ם להודיענו דברים כאלו בדין איסור חדש ולא הודיענו שום דבר בענין השבת אף שעשה הלכה שלמה בדין קדוש החדש.

· פשר הזון ·

במשך השנים התפרסם מכתב מיוחס להגראז"מ בנוסח המתחיל "גם אני מסכים לפסק בי"ד המבוטס על תשובת הרדב"ז ושו"מ וכו'" וכל האמור במכתב ההוא אינו מתאים להלך מחשבתו הבהיר והחודר של מרן הגראז"מ זצ"ל מגדולי ראשי הישיבות תלמידי מרן רבינו חיים הלוי, ובקובץ זכרון אהל שרה האריך רד"צ הילמן לטעון על זיופו של המכתב ע"ש.

ניתן להעלות אפשרות כי מפרסם המכתב הגיע להגראז"מ עם הנוסח הכתוב, שזה באמת מתאים עם כל ההמצאות שבספרו והגראז"מ אישר לו שאכן לא הסכים עם פסק החזו"א. עכ"פ מכתב הגראז"מ המקורי שלפנינו שנכתב בשעת הדיון הלכה למעשה לא משאיר ספק בדבר דעתו בסוגיא שהיא לא כמו שהמבואר במכתב הנ"ל שזמנו אחר למעלה מעשר שנים כשלא עסק בסוגיא ולא הי' בה דיון למעשה.

עז. לא שמענו מעולם שהתנאים ואמוראים נסעו באוקיינוס השקט, וכרכי הים שבחז"ל זה בחופי הים התיכון.

עח. צ"ע שהרי גם בהלכות חדש לא כתב הרמב"ם ד"ז אלא בפיה"מ ולא בהלכות. בהלכות קיה"ח הרמב"ם כלל לא הביא את סוגית הגמ' בר"ה של

ודאי שסמכו על הדורות הבאים שהלכה לא מוכרעת תשאר לא מוכרעת וא"כ אין לראות בדבריהם קביעות הלכה, אמנם החזו"א ראה את ההלכה כבורה ומוכרעת ומתוך השקפה זו הי' פשוט לו שכהסכימו הר"ן והריטב"א עם הרז"ה בפירוש הסוגיא נטלו בזה את אחריות הדורות הבאים לענין מקום תחלת הימים.

ו. נראה בסוף המכתב שאינו טוען מצד הלכה רק מבחינת קיום הדת, שהקהילה היפנית תפרוק עול תורה, אבל כפי שביארנו נראה שאי"ז אלא סניף, דאפי' לדעת החזו"א שהדין מוכרע עליו להתחשב בטענה זו, ודעת הגראז"מ שהדבר ספק גמור מעיקרא דדינא וא"א לעשות בעצמינו קולות בזה.

יש להעיר שמכתב זה מעמיד בסימן שאלה את מה שסיפר הגרש"ז אויערבאך כי באסיפת הרבנים שהיתה ביום רביעי של עשי"ת הוריד הגראז"מ את כובעו ואמר שאינו מבין מאומה מהנידון, כי מכתב זה הוא מאותם ימים, וכבר למד את הסוגיא ומביא את היסוד והראב"ד והר"ן והריטב"א והתו"א והבני ציון, וכבר היתה עמדתו מגובשת עד שראה צורך לעורר את החזו"א בזה, וצ"ע.

ד) עיקר היסוד שהראשונים טוענים דע"כ יש גבול של סוף המערב והתחלת המזרח אבל לדעתי זהו שכתב הראב"ד בספר כתוב שם, שאמת הוא שהימים מן המזרח מתחילין ע"ט. וזהו לגבי התוכנים אבל להלכה לדין שבתות ומועדים אנו תלויים ביושבי ארץ ישראל וכונתו שכמו שודאי ששעה אחת מירושלים למזרח שקעה החמה קודם בשעה ומתחיל שבת, ושעה אחת למערב מתחיל שבת אחר שעה כן הוא הלאה הלאה לצד מזרח והלאה הלאה לצד מערב וממילא יפגשו המקומות אחר י"ב שעות בטבור הים, ולכן אין אנו נזקקין למערידיאן ולא לגבול מזרח ומערב ולא לשום הלכה אלא שממילא הדבר כן ואין צריכים הפוסקים לכתוב לנו דינים מזה כי זה ממילא בקבלה שכמו שאנו יודעים מתי מתחיל יום השבת שלנו שהוא בשקעה"ח כן יודעים כל המקומות שבצד מזרח בשקעה"ח שלהם ולצד מערב בשקעה"ח שלהם.

ה) ומה שבונה הדר"ג יסודו שהר"ג והריטב"א הסכימו לפי' הבעה"מ הנה כבר הורונו חז"ל אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמרו הלכה למעשה ובאותה שעה עסקו הראשונים בפירושה של הסוגיא של נולד קודם חצות ולא עלה על דעתם שהדבר נוגע לקיום מצות שבת ויוהכ"פ בקצה המזרח ולדעת הדר"ג באיים שבים, והב"י כתב בהקדמתו שאינו מונה בין הראשונים בשיטות ההלכה את רש"י שהוא רק מפרש ולא פוסק, והגם שאין אני מראה ראשונים אחרים שסוברים בהיפוך לדעתי בראב"ד מפורש להיפוך ולא בא בדבריו לפרש סוגיא.

ו) עוד הלא ידוע שיש ביפן ישוב של יהודים יהיו ספרדים או אשכנזים אבל עכ"פ כבר מקובל אצלם יום השבת והנה עד עתה שהלומדים מליטא התחילו מונין שתי שבתות לא היה זה פרצה לגבי התושבים אבל מכיון שהליטאים ישנו את יוהכ"פ יהי' פרצה גדולה ויאמרו הצעירים אך שקר נחלו אבותינו ואין יודעים את יום השבת וכבר נמצא בספר ישן שכחתי שמו שהוא מיוסד על מחלוקת בענין מקוה אחת. וכתוב שם שמאז המחלוקת הפסיקו ללכת למקוה בשביל זה

• פשר הזון •

המתיר את המקוה בריגיו תשובה א' לרבי אביגדור ציוודאל מגדולי רבני איטליה בשנות הש"מ, וז"ל שעבר עליו חד צורבא מרבנן והיה קוהה על הכשרו והנשים אשר שמעו זה מנעו עצמם מלטבול בו וכו' ובקשני שאמהר אליו תשובתי כדי שלא יבטלו הנשים טבילתם וכו' שבשביל ששהו את קניהם וכו'. ומן התשובה נראה דלא כמשמעות דברי הגראז"מ שהנשים נכשלו בכריתות, אלא שפרשו מבעליהן. ובספר פלגי מים לצד המחמיר כתב שהוא שקר במילתא דעבידא לגלויי, כי אשת החכם האוסר וסייעתו טבלו בנהר עד שתקנו המקוה.

לילה ויום מן החדש רק את חשבונות הגויים (ועי' בליקוטי הלכות להח"ח), ונראה שסבר שדרכי החשבונות לאו דוקא, ועיקר החשבון הוא בידיעה האמיתית של קיצי הראי', וממילא לא הזכיר את קו התאריך כדרכו שלא הביא דבר שלא מפורש בגמ'.

ע"ט. לא הבנתי כוונת רבינו בזה, ומה השייכות של התוכנים לכאן, וגם החזו"א לא השיב ע"ז. (במכתב הקודם) רק טען איך אפשר להלום זה בדבריו ולמה לא הזכיר תיבת אצל התוכנים וכיו"ב, וצ"ע.

פ. הספר הוא ספר "משבית מלחמות" לצד

ע"כ לדעתי הדרך הנכון הוא שיצומו ביום רביעי וביום חמישי שיהיו ספק מסוכנים יאכלו פחות מכשיעור וע"ד החשש שמא יחמירו על עצמם אפשר לגזור עליהם שיאכלו פחות מכשיעור ולא יחמירו (ואולי כדאי לכתוב גם הדרך של דברים המרים אבל לא אדע אם אפשר זה בהוצאה לפועל) ואינני חושב שיש לנו לחוש בשביל אלה שלא ישמעו ויעמידו עצמם בסכנה כיון שמעיקר הדין הוא ספיקא דדינא וא"א לעשות בעצמינו קולות בזה

ידידו המברכו בגמח"ט
איסר זלמן מלצר

מכתבי החזו"א להגראז"מ פא.

שלמא רבא וגמח"ט
הו"כ מרן שליט"א

אחדשה"ט וש"ת, אין דרכי להתעצם בדבר מן הדברים, ורגיל אני להשמט ויעשו אחרים מה שיעשו, ואמנם בכגון דא אולי חובה לדבר, אבל כיון שבאו הדברים לידייב. מי שבאו... כמדומה שאין תועלת בדברים, ואמנם חובתי להעתיק מה שבלבי על אדות זה, ובלבי הדברים פשוטים מאד אין מקום לשום דיון, כל הראשונים ז"ל שוין בזה שהתחלת היום מן המזרח ואין בזה שום פלוגתא ומה שהזכיר הראב"ד שבתות שיגרא דלישנא או יו"ט איקרי שבת וכל הדברים בראב"ד שם פשוטים ומבוארים וגם השגותיו על הרז"ה והכוזרי אינם רק סברא. וביסו"ע מ"ב פי"ז מבואר דריב"ב ז"ל [שמביא הראב"ד שם] סובר כי מן המזרח מתחילין הימים.

ובהיות שאין פנאי להאריך הנני כופל שלו' באה"ר

אי"ש

ראיתי כי כבר הכריע הגאון רא"מ לפידות מרסיין כשיטת בעה"מ, ובס' פג. תו"ש מקשה רק על פי' של בעה"מ, פד. וקושיתו יש לישב, גם קושיות יסו"ע ל"ק כלל להמעין.

הי"ב שעות וי"ב שעות כמדומה שהראשון בזה החזו"ס בצפירה פה.

פשר הזון

פא. נראה שזהו תשובה למכתב הגראז"מ, יתכן שהחזו"א כתב בקצרה תשובה זו להגראז"מ, וצירף לזה מה שהכתיב באריכות לרק"כ.
פב. הרבנות הראשית.
פג. נראה שיש כאן ט"ס, וצ"ל תוספת אהרן שזהו הספר שהזכיר הגראז"מ במכתבו.
פד. טענת התו"א על הרז"ה היא כי קבל משם הגר"א שעל חצי כדור העליון בלבד עשו כל הקפתם.

י"א. אחרי שנתבאר דעת הרז"ה והכוזרי שהתחלת היום מהמזרח שהוא צ' מעלות מירושלים והיום הולך ומתאחר למערב [כטבע החמה ההולכת ממזרח למערב] עד שתשוב החמה אחר כ"ד שעות למקומה הראשון, ואשר מבואר בלשון הרז"ה שאינו אומר כן בתור חידוש הממציאו עכשיו כדי לפרש הגמרא אלא מקדים זה בתור מונח קיים שאינו נכנס בגדר דיון, ואחרי פירושו בגמרא יוצא לנו שהמונח הזה מוזכר בגמרא, ועל פירושו הסכימו הר"ן והריטב"א וקלסוהו, [ומה שכתבו שלא אמרוהו הר"ן והריטב"א בדרך פסק רק בדרך פירוש אינו מובן, כי מעולם לא חילקו הפוסקים כשהיו באין למנין הדעות אם כתבו הרשב"א ושאר פוסקים בפסקיהם או בחדושיהם, וכל דבריהם הם אצלנו הלכה למעשה, י"י. ולא נאמר הדבר אלא בפירוש"י דלפעמים מפרש אליבא דחד או אליבא דהוה אמינא, אבל לענין עיקר הפירוש של רש"י בהדינים היוצאים מהם תמיד נחשב דעת רש"י כאחד הפוסקים, וכי יתכן לומר שמה שפירש רש"י על ניב' ועיכול ניב' אינו לפסק הלכה רק לפירוש או מה שפירש רש"י רוב בשר קיים שלא יצא העצם פעם אחת לחוץ דזו דרך פירוש ולא דרך פסק, והדברים קו"ח כאן שכל יסוד פירושן הוא על האמת הזה שהתחלת היום הוא מן המזרח ויהיה המונח הזה לא בהחלט רק כדבר אפשרי, חלילה לאמר כן, וכל זה היה ראוי לדון אם היה מי שחולק בדבר והיינו צריכין להכרעת רוב הדיעות, אבל בנידון דידן שלא מצינו שום אחד מן הראשונים שיחלוק בדבר ודאי נאמן לנו עדותם של הראשונים ז"ל לחושבן שהן הן הדברים שנאמרו מסיני] עלינו לחקור אם נמצא מי מהראשונים ז"ל שחולק בדבר. והנה על פירושו של הרז"ה בגמ' מצינו חולקים, הראב"ד והיסו"ע. [לא לקחנו בחשבון את המפרשים האחרים כגון רבנו האי גאון ורבינו חננאל והרמב"ם (בפי' הגמ') כי כולם סיימו דבריהם שלא מצאו דרך מחזורת בישוב הגמ', כמו שכתב היסו"ע מאמר ד' פרק ח', וכן הוא במפרש לקיה"ח פ' ז' ה"א] אך שניהם הדגישו כי המונח שהקדים כי התחלת היום מן המזרח הוא אמת, [אלא פ"ה. שחשדום שהתחלת היום לפי דעתם הוא מירושלם בהבדל כ"ד שעות

• פשר הזון •

פו. מכתב זה נד' ע"י רק"כ שהחזו"א הכתיב לו בעיו"כ תשובה למכתב הגרא"ז.

פז. תשובת החזו"א על מה שהוסיף הגרא"מ שהב"י כתב בהקדמתו שאינו מונה בין הראשונים בשיטות ההלכה את רש"י שהוא רק מפרש ולא פוסק, שזה לא יתיישב במש"כ בפ"ד ה"א הגרא"ז.

פח. לשון שחשדום נראה שגם קושית הראב"ד פי' החזו"א כקושית היסו"ע. אמנם במכתב הקודם ובקונטרס פי' שהראב"ד לא ניחא לי' במש"כ הרז"ה

וזה מתאים עם פי' היסו"ע שאין דנים אלא על חצי כדור העליון, והחזו"א כתב במכתב הקצר לגרא"מ כי קושיתו של התו"א יש ליישב, ונראה כוונתו למה שפי' בסק"ב כי גם הרז"ה לא התחשב אלא בחצי כדור העליון, והתייחסות הרז"ה לקו התאריך היא קו חשבוני שכלי בקצה מזרח חצי כדור העליון, יש ליישב דברי הרז"ה עם המקובל בשם הגר"א.

פח. בספר מחר חדש הקדימו (דף יז. מדפי הספר שלו מובא באסיפת זקנים על מסכת ר"ה) וכותב זאת בשם היסו"ע.

עד שתשוב לירושלם ליום המחרת], ולשון היסוד "ע מאמר ב' פרק י"ז ד"ה ועתה, ואקח מרכז החמה ונעמידה נוכח טבור הים וכו' אבל לא נתבאר לנו עדיין ולא נודע איזה בקר הוא לשם אם הוא כבר בקר של יום השבת כמו שיאמרו המשכילים ר' [יצחק] הדין והרב ר' אברהם בר חייא והרב ר' יצחק ב"ר ברוך ז"ל וכמה אחרים עוד זולתם וכו' שכולם מסכימים כאחד ואומרים שכפי בני קצה מזרח יתחיל היום כל ימי השבע להקרא ושם בסוף ד"ה ועוד כ' "וכל השבוע והבלבול בא להם לפי שחשבו כי התחלת קריאת כל יום מימי השבוע הוא ממקום אחר ולא מקצה המזרח" [והוא לפי שיטתו שחשד את הכוזרי ואת בעה"מ שהתחלת היום הוא מירושלם], הרי מבואר דעת היסוד "ע כהסכמת הקדמונים ז"ל שהתחלת היום מן המזרח, והולך ומתאחר כטבע מהלך החמה ממזרח למערב, ואפילו אם נימא שהיסוד "ע לא הזדקק לברר את חשבון הימים על פני כדור התחתון, מפני שחשבו ללא צורך, על כל פנים אי אפשר לחושבו כחולק על הרז"ה בזה בשום פנים, (ולא עוד אלא שבין השיטין אפשר לקרות דעת היסוד "ע שמסכים בהחלט עמהם, שכתב וז"ל: "ויש לתמוה על האנשים האלה איך נשתדלו לתת סדר נכון לפי סברתם לדגי הים הגדול בקריאת ימי השבוע ונלאו כל כך פ"ט. וקצרה ידם לתת אותה לבני חצי הישוב המזרחי).

ב. אחרי שנתברר דעת הראשונים שהתחלת היום הוא בקצה המזרח עלינו לברר איפה הוא מקום המזרח. והנה ברז"ה מבואר שהוא רחוק מירושלם ו' שעות, וכן הוא לפנינו בקו ההולך מירושלם עד עיר שנגהאי בקצה המזרח. [ואמנם אחרי ששטח היבשה אינו הולך בקו ישר ולא בהיקף ישר אלא יש לו הרבה בליטות במקומות מיוחדות, עלינו לחקור [אם] מדת צ' מעלות הוא משפט הקיים בכל ההיקף ואשר לפי זה תהיינה קרנות הבולטות לצפון [סיביר] ולדרום [אויסטרליע] מאוחרות עד י"ח שעות, או שקצה המזרח של היבשה בכל אתר ואתר הוא משפט הקיים להתחלת היום, ומסתבר שאין כאן מקום לקביעות צ' מעלות, אלא העיקר היא היבשה שקרא ה' ארץ, והוא הכדור העליון, שיציר כפיו נברא שם, ושם ירושלם ומקום המקדש, ובאותה היבשה מתחיל היום בכל מקום ומקום בהתחלתו, יהיה המרחק מירושלם צ' מעלות או יותר, וכבר הזכיר היסוד "ע מאמר ב' פי"ז סברא זו, וז"ל: כי ברגע מעמד מרכז החמה מכל יום ויום נוכח אמצע היום [ר"ל נוכח אמצע היום למטה, דהיינו בטבור הים] אז יתחיל אורה להתילד ולהראות על פני האדמה, עד שהוא ברגע הזה מכל יום ויום בהתיחסו למקומות הישוב לגבי צמיחת אור החמה בארץ, דומה בעינינו לעת צאת הולד ממעי אמו, ובשביל זה אני אומר כי ראוי וראוי הוא הרגע הזה

• פשר הזון •

דהא דדרשינן מערב עד ערב תשבתו שבתכם שיהא לילה ויום מן החדש אינו בירושלים אלא סגי בנקודה אחת ביבשה, דלעולם בכגון זה הדבר תלוי בירושלם, ומה שהקדים הימים דבר ידוע מן המזרח מתחילין

היינו בפשוטו שכן הוא האמת.

פ"ט. כלומר שסבר שקו התאריך הוא בתחלת חצי הישוב המזרחי.

מכל יום ויום להיותו מחוק האמת ולפי הטבע תחילת היום מראשיתו כו' [מה שכ' הוא לענין מציאות, שהיקף היום המציאותי, הוא כ"ד שעות מבלי להתחשב אם היום קודם, או הלילה קודמת, אבל אחר שנצטוונו בחשבון הימים שהתחלת היום הוא התחלת הלילה, הוקבע התחלת הלילה בקצה המזרח התחלת היום, וכמו שהאריך היסוד"ע לפרש שם בד"ה ועתה].

ג. ענין טבור הארץ המוזכר בר"מ ה' קה"ח פ' י"א ה' י"ז ואשר ירושלם משוכה ממנו למערב כ"ד שעות, ענינו בהיות שהכדור אין לו לא התחלה ולא סוף לעולם על החושב חשבונו של עולם להסכים על נקודה אחת בכדור הארץ ולקובעה להתחלה, כדי שיוכל לסמן לעולם את מספר המעלות הקשור לחשבונותיו, והנקודה הזאת שהסכימו עליה התוכנים לקובעה להתחלה היא רחוקה מירושלם למערב ס"ו מעלות [טעם הסכמה זו כתב באוצר נחמד לכוזרי מאמר ב' פי"ט הקדמה ז' שלא נודע בבירור ובס' נאווה קדש להחכם התוכן שמעון וואלטש כתב בפירושו לקיה"ח בפ' י"א ה' י"ז שטעם התחלה זו מפני שכל הילוך הכוכבים הוא ממערב למזרח, עשו את נקודת ההתחלה מתחלת הישוב למערב, וחשבו את תחלת הישוב לס"ו מעלות מירושלם למערב], והתוכנים יסדו את חשבונותיהם על פי נקודה המוסכמת הלזו, וגם הרמב"ם ז"ל שלמד מספריהם כמו שכתב בפי"ז ה' כ"ה העמיד חשבונותיו על הסכמת נקודה זו, כמו שהזכיר בסוף פי"א שם.

מובן הדבר שהסכמה זו אינה מחייבת להאריך את היבשה למזרח כ"ד מעלות, כנגד מה שהסדרנו למערב, שהחילוק את הכדור לק"פ מעלות למעלה וק"פ מעלות למטה, הוא חילוק הכדור המכיל בשטחו את הים ואת היבשה כאחד, ואשר טבע החשבון מחלקו לב' חצאין, ק"פ מעלות למעלה וק"פ מעלות למטה, וחלק העליון קראו חצי כדור של הישוב, בהיותו עיקר הישוב מתחלת היצירה, ואחרי שטבע החשבון לקרא את האמצע בשם טבור נקרא הק"פ מעלות אמצעו בשם טבור הארץ, וזה הוא כולו ענין חשבוננו ואינו נוגע למציאות כלל וכלל, ואדרבא ע"פ חז"ל נקרא ירושלם טבור כמו שהאריך באוצר נחמד שם, ומתחילין חצי כדור העליון מקצה המזרח, והמעלה הק"פ היא כבר כ"ד מעלות בים.

ד. היסוד"ע במאמר ד' בפ"ז ובפ"ח קובע שהסכמה זו של טבור הארץ כ"ד מעלות מירושלם למזרח היא מוקדמת, והיתה מוסכמת גם מימי חכמינו ז"ל שהמולד שבידינו לא הוקבע על שעות ירושלם אלא על שעות טבור הארץ של התוכנים. ואמנם הדבר מרופה בידו, כמו שכתב שם בד"ה ואני, וז"ל: אחר שנתבאר לי ונתאמת העיקר הזה של טבור הארץ כו' עד הייתי מתרשל וחדל מליסד אותו ולכתבו בספר הזה כו' עד ששמתי לבי כו' ונתברר לי שההלכות ההן הן מעידות על אמיתות העיקר הזה של טבור הארץ" - מבואר שעיקר יסודו הוא על פירושו בגמרא בר"ה, [ועד כמה רפויה החלטה זו על טבור הארץ אצל היסוד"ע אפשר להוכיח גם בדבריו במאמר ב' פי"ז שבהשגתו על דברי הרז"ה מדגיש כמה פעמים טבור הארץ או

ירושלם בדרא חדא ומזה אפשר להוכיח שהיסו"ע אינו ברור לו ולא מוכרע לו. שהק"פ מעלות מיושבים, כי אילו הי' מוכרע לו שהם מיושבים הרי ברור הי' לו גם שמתבור הארץ עוד צ' מעלות מיושבים, ואז אין מקום שהטבור בירושלם, כי מהעובדא שהישוב הוא קי"ד מעלות מירושלם אפשר כבר להוכיח שהטבור אינו בירושלם אלא כ"ד מעלות מזרחה משם, ומדלא הוכיח כך ברור הוא שלא הוברר לבעל יסו"ע היכן קצה גבול הישוב ואין לנו הכרע בדבריו לחשוב קצה הישוב בקי"ד מעלות מירושלם מזרחה], - על יסודו זה לא הסכים הרמב"ם שכ' בפ' י"ד בה' קיה"ח דע"פ מהלך הירח האמצעי שעלי' הוקבעו המולדות שבידינו אנו חושבים את המולד האמיתי, ושעל פיו יתברר אם אפשר לראות הלבנה ביום פלוני בירושלם [שכל דברי הר"מ סובבים על הראי' שבירושלם כמו שכ' בסוף פי"א] ואם הי' דעתו כדעת היסו"ע דהמולדות המסורות בידינו נתיסדו על שעות טבור הארץ הי' בדין לגרוע שעה ותרי"ב חלקים שמקדים בהם המולד בירושלם [ר"ל ששעות ירושלם הן מוקדמות בשיעור זה כנגד טבור הארץ כמו שכ' היסו"ע במאמר ד' פ"ח], אלא פשוט שדעת הרמב"ם שהמולדות שבידינו נקבעו על ירושלם, וכן פשוט לי' להנאוה קדש בפירושו שם פ"ו הל' ו', ולפי זה אין לנו שום מקום ליחס את הסכם התוכנים של טבור הארץ למוכר מפי רבותינו ז"ל.

אף לדעת היסו"ע דהמולדות נתיסדו ע"פ הסכמת התוכנים, לחשוב ק"פ מעלות של חצי כדור העליון מתחילת ישוב המערבי, אין לנו הכרח להאריך את היבשה עד סוף ק"פ מעלות, שחשבון ק"פ מעלות, יסודו חצי כדור הארץ העליון, הכולל בשטחו את הימים ואת היבשת יחד, באמת כתב היסו"ע במאמר ב' פ' ט"ז בשם החוקרים שהישוב משתרע על אורך ק"פ מעלות, אבל הענין צדדי ולא ההלכה היוצאת מפירושו נוגעת כלל בשאלה זו, אם היבשה מתארכת עד ק"פ מעלות או שחסר מעט, אלא יסודו חשבון חצי כדור המחזיק ק"פ מעלות, ואמצעי נקרא טבור הארץ, אשר סמנוהו [ר"ל את מקום הטבור] כ"ד מעלות ממזרח ירושלם, ואין עלינו לטרוח ליישב דברי החוקרים עם המציאות שנתברר בדורות האחרונים, כיון שאין הדבר נודע לעיקר דברי היסוד עולם. גם לא נתבאר בדברי החוקרים על איזה רוחב אמרוהו, אם על רוחב ירושלם דהיינו ל"ב מעלות מקו המשוה לצד צפון, או בהמשך יותר מל"ב מעלות לצד צפון, בכל אופן אין לנו לחדש כי איי היפניים הם בכלל היבשה נגד המציאות^{צא}. שהמה רק איים קטנטנים בים הגדול, ונגד דברי הרז"ה מפורשים בלי שום יסוד ובסיס כלל וכלל. [גם האיים ההם אינם מכוונים נגד קו

• פשר הזון •

צ. היינו שזה ודאי שאינו כולל גם את יפן, וקו תאריך בקצה הישוב הכוונה לקי"ד מעלות, דא"כ זה הי' שולל לחלוטין את אפשרות ירושלים, וע"כ שמצד הישוב קבל שיותר מצ' מעלות מירושלים לא מיושב,

ומזה הוכיח החזו"א מש"כ להלן שישוב באורך ק"פ מעלות ביסו"ע הוא ענין צדדי ואין הלכה היוצאת מפירושו תלוי' בשאלה זו.

צא. הים בין סין ליפן הוא כאלף קילומטר.

ירושלם אלא משוכים לצפון, ואם באנו לפרנס את הק"פ מעלות בארצות הצפוניות נפל מדת ק"פ מעלות בבירא שלצד צפון היבשה מתארכת הרבה בקצות סיביר ומתארכת יותר מקי"ד מעלות לירושלם, ומי נתן לנו שיעור וקצב לחשוב את היבשה ק"פ מעלות, וְעוֹד אִם בָּאנוּ לְהִתְחַשֵּׁב עִם קֶצֶב שֶׁל ק"פ מעלות נהיה מוכרחים לעשות את המרידיאן ביבשת סיביר, שאין כאן לא טענת התחלה ולא טענת נטפל ואין צורך להאריך שאין כאן מקום כלל להתחשב עם שם טבור הארץ שבדו התוכנים רק לסימנא בעלמא].

ה. ל' הראב"ד, כי הימים דבר ידוע הוא מן המזרח מתחילין אבל לחשבון השבתות והמועדים וקביעותם ביום ידוע כגון בט"ו בניסן פסח ובט"ז בתשרי סוכות, וכן כל שאר המועדים אינן אלא לחשבון יושבי א"י כי שם נקראו מועדי ה', שבתות ה', היום שהוא ראוי לא"י לקבוע בו מועד הוא ראוי לכל העולם ושאינו ראוי להם אינו ראוי לכל העולם, ומביא שם הלאה עוד דברי הכוזרי ומשיג עליהם וז"ל ואיך נקבע אותו בירושלם ואין ממנו בו ביום כי אם ו' שעות ורגע אחד ומערב עד ערב לא נאמר אלא כנגד הצין עכ"ל, מבואר בדבריו שאין כונתו לחלוק על המונח שהתחלת היום הוא בקצה המזרח ואי אפשר בשום פנים ואפן להכניס דברים אלה בתוך דבריו, אלא להיפך מודה הוא בהנחה זו וחולק הוא רק בזה שלדברי הרז"ה והכוזרי לא תהא קביעת ר"ה ע"פ ראית המולד בירושלם אלא בצין, ובאמת קושיתו זו אינה קשה כל כך כי מערב עד ערב תשבתו שבתכם קאי אמצאיאות של ר"ה יום ולילה באיזו נקודה בכדור הארץ ולא דוקא בירושלם וכמובן גם אין כונת הכוזרי והרז"ה דוקא אצין אלא כונתם לומר שאם נמצאת נקודה בכדור הארץ שיתקיים בה הכתוב מערב עד ערב מקדשים ר"ה, ועפ"ז מובן גם מה שאמר הראב"ד בתחלת דבריו "אבל לחשבון השבתות ומועדים" ר"ל דמועדים נמי נקראו שבתות ונקט לשון הכתוב מערב עד ערב תשבתו שבתכם, שהגמ' יחסה לר"ה מפסוק זה את השם שבת בפירושו, ושבת ע"כ אגב גררא נקטי', ודבר ברור הוא שאי אפשר לפרש שבתות בל' אחר כי אין לזה בלשון הראב"ד שום מובן וגם א"כ באמרו כגון מזכיר רק ט"ו בניסן וט"ז בתשרי וכן כל שאר המועדים ואינו מזכיר שבת כלל וכן אומר בפירושו הלאה ג"כ "היום שהוא ראוי לא"י לקבוע בו מועד הוא ראוי לכל

· פשר הזון ·

היבשה, אבל להיסו"ע שאי"ז תלוי בירושלים אלא שורש ויסוד הדין תחלתו בקביעת ק"פ מעלות של יבשה ועפ"ז נקבע אמצעייתם לטבור הארץ, ע"כ שיותר מצ' מעלות מטבור הארץ מאחר לירושלים, דאם הי' קו התאריך תלוי בתחלת היבשת, הי' טבור הארץ יותר למזרח וכש"נ. (וא"כ יש כאן פירכא מיני' ובי', דיהסו"ע הלא מרחיק ביותר שיהי' קו התאריך חותך יבשה, וא"כ דבריו סותרים וא"א ללמוד מהם).

צב. כוונת רבינו בנוגע לדעת היסו"ע שטבור הארץ כ"ד מעלות מירושלים, שאם טבור זה בנוי על יסוד הלכתי של אמצע ק"פ מעלות, א"כ ע"כ שחותך באמצע יבשת סיביר.

דבשלמא להרז"ה דירושלים היא באמצע ק"פ מעלות י"ל דכל היבשות הבולטות נחשבות לתחלת היבשת, כיון שאין צ' מעלות בדוקא אלא במקום שנסתיימה

העולם" ואינו מזכיר שבת כלל, אלא העיקר כנ"ל שנתבאר דאין כונתו כאן לשבת כלל ולא על זמן קביעות השבת השגתו.

ומה שמביא הראב"ד בהמשך דבריו הם הם הדברים של בעל יסו"ע שיצאו להם מתוך הבנתם בדברי בעהמ"א והכוזרי, כאילו יש הפרש בין השבת בירושלם והשבת בנקודה שלפני ירושלם (עד) כ"ד שעות, ויצאה להם הבנתם זו ממה שכ' בעל המאור "ושוכני קצה המזרח" והל' מורה שיש שוכנים שם וכיון שיש שם שוכנים הרי אי אפשר להגיד שהוא רק קו מפסיק אלא ממש באורך וגם ברחב וע"כ יצא להם שיש אפשרות של הרחק שבת משבת בירושלם ביותר מי"ח שעות, וע"ז השיגו שאין עפ"ז מובן לגמ' שקובעת דוקא ח"י שעות, ובאמת בעה"מ התכוין לקו ולא לשוכנים ממש וההרחק הכי גדול בירושלם הוא י"ח שעות ולא יותר וסרה בזה תמיהתם.

ויצא כברק חצו צ"י

צ"י. אכלו ביום הרביעי וצומו תענית יום כפור ביום החמישי ואל תחושו לשום דבר.

צ"ה הנוסח של מרן הגרי"ז זללה"ה

אין בכוחנו להכריע את ההלכה, אבל הצמ בחמישי יש לו על מי לסמוך על דעת הרז"ה צ"י. והרמב"ן הכוזרי והראב"ד והריטב"א והר"ן ומי שליבו נוקפו ויצום ברביעי צריך לידע שבחמישי צ"י. הוא שאלה של פיקוח נפש וצריך לשאול לרובא.

פ"ש הזון

שלבנו נוקפו" וכמקובל אצל הגרא"י, ולא כמו שנד' בפאר הדור.

צ"ו. שמענו מהגרא"י מהגרנ"פ ומהגר"ד סולובייצ'יק שהגרי"ז כתב ששה ראשונים והרמב"ן בכללם, וכ"ה במכתב הגרש"ז ריגר שכתב "שלפי קושיא אין נדחה דעת פוסק גדול כבעה"מ במקום שאין הראשונים חולקים עליו, והרי הרמב"ן שלא השיג עליו בזה". אף שבסדר מועד לא השיג הרמב"ן במקום שאינו נוגע לד' הרי"ף. נראה כוונת רבותינו. כי בדבר רב הערך כזה, אם הי' הרמב"ן חלוק על הרז"ה לא הי' מעלים את הדבר. בספר פאר הדור כתב שהיו שבעה ראשונים ונמחקו שנים. ומקור הסיפור הוא במספר שסיפר שהיו שבעה ראשונים ואינו זוכר אלא ה', והסופר כתב את זה בנוסח ספרותי.

צ"ז. במברק של הרבנות כתבו שתענית יום הכיפורים היא ביום רביעי לפי חשבון הנהוג ביפן,

צ"ג. המחנכים עמדו במברק זה על כי נתייחדה לנו הבטחת השי"ת כי לא תשכח מפי זרעו, שגם אחרי שנים רבות כ"כ מהפסקת הנבואה וחורבן הבית, יכול ילוד אשה לזכות לעיין ולהבין בתורה בשיעור כזה של הכרת האמת, שגם כאשר אחרים לא הצליחו לברר את הדברים עד תומם, זכה לבהירות כזו בסוגיא כדי ליטול ע"ע אחריות שבת ויה"כ.

צ"ד. מברק זה נשלח קודם ד' תשרי כמ"ש ביומם, ורק"כ לא דק שהרי במכתב הגרא"מ מעשי"ת מגיב על המברק הנ"ל. (המברק נשלח באנגלית ולכן במכתב מיפן מצוטט המברק בנוסח "תאכלו ביום ד' תצומו ביום ה' ואל תפחדו בכלל" שזה תרגום חוזר לעברית).

צ"ה. שמעתי מהגרנ"פ מאירזון שליט"א שאין זה הנוסח המדויק שכתב הגרי"ז, ואמר לי שכתוב "מי

מכתב צ"ח. הגרא"ל מאלין

בין כסה לעשור פ"ק שנכי

אנחנו באנו לכאן, האחרונים מקאבע - שהינו שם לרגל השגת הויזות - בערב ר"ה ותיכף נודענו כי יש מקומות פנוים על ספינה ההולכת לאמריקה כארבעים מקומות, והדזוינט הבריק להודיעם בכאן ע"ד הטראנזיט האמריקאי כי יושג בימים אלו, וכן ה' הכל מוכן כרטיסי-נסיעה וטראנזיט האמריקאי כי יושג בימים אלו, וכן ה' הכל מוכן כרטיסי - נסיעה וטראנזיט, כמובן ע"פ השבון היו צריכים לנסוע משלנו שנים ועשרים איש, אמנם אחרי כ"ז נתברר כי הספינה הולכת בערב יום הכפורים מכאן. והנה אף כי באמת קשה לאחר הזדמנות כזאת כי לאו בכל יומא מתרחש זה, השגת מקומות פנוים על ספינה אמריקאית הלא קשה מאוד ומבינים אנו היטב כמה עבודה גדולה ורבה הניח הדר"ג בעבודת השגת הטראנזיט עכשיו. ומ"מ אחר כל החשבונות החלטנו בהסכם כולם לותר על נסיעה זו של ערב יוה"כ"פ ולחכות על הזדמנות השני, מפני טעמים ונמוקים גדולים אשר ברור שגם הדר"ג לו ה' אתנו ה' מסכים לזה.

הטעם העקרי, מפני שבאמת כולנו בעלי הויזות נפשנו קשורה בנפש כל בני הישיבה ומשאת רוחנו וחיי נפשנו ומגמתנו הוא לראות ולהמצא בקרב ישיבתנו הקדושה בכל שלמותה, ואשר על כן ליסע בעיוהכ"פ חלק חשוב מהישיבה בימים כאלו אשר ראוי ונכון להתאסף מכל קצוי תבל לבא לישיבה ולזכות בזכותה הרב היום הגדול והקדוש, יום השקול ככל השנה, נחשב זה כהירוס לגבי הנשואים כאן וגם נגד רוחנו אשר מורגל אנו כמה שנים רוח הישיבה הק', לעזוב את הישיבה ביום גדול וקדוש כזה,

ועוד טעם גדול יש בדבר אשר הוא כדאי וכדאי לעצמו, כי יש במשך נסיעת הספינה ההולכת מכאן בעיוהכ"פ שאלות וספיקות ביוהכ"פ מתי להתענות, ויוכל להיות שיצטרכו צ"ח להתענות ב' ימים. כי בודאי הגיע לאזני הדר"ג שאלת השבת שהיתה אצלנו בקאבע. ובימים האחרונים בהיותנו עוד בקאבע כל בני הישיבה, קבלנו בזה פסק הלכה למעשה מאת מרן אדמו"ר הר"י הגרא"י פינקל שליט"א ששלח לנו פסק בזה מאת הגאון החזון איש" כנראה בהסכם כל הגאונים

* פשר הזון * ~

צט. מבו' שלא ה' שם צד לאכול בחמישי, אלא שיצטרכו להתענות ב' ימים אם יהיו ביום הראשון לפני קו התאריך ובסוף היום יעברו את קו התאריך במעלה התשעים ומש"ה יצטרכו להתענות קרוב ליומיים, והספיקות שהזכיר אח"כ הוא בין חוף סין למעלה התשעים אבל לא ביפן שזה הוכרע אצלם

ק. מכאן מוכחש מכתב הרב מחרבין שכתב שרא"ל מתחנן אליו להודיע לו מתי יוה"כ, וכנראה מכתבי הרא"ל היו לבאר לו גדלותו של החזון"א וכמבואר בתחלת המכתב השני, והטה הדברים לכבודו.

אבל יש להתנהג ביום חמישי לפי המבואר בשו"ע או"ח סי' תרי"ח סעיף ז' ח'. ואין לתלות בדבריהם שחלקו על החזון"א להקל, אלא שלא הגיעו להכרעתו, וס"ל שיש להחמיר ולצום ביום רביעי, וממילא א"א לצום בחמישי משום פ"נ. וגם במכתב הרב הרצוג שנדפס בכ"מ, אינו כותב להקל נגד בעה"מ אלא רק שחלילה לשנות מהיום שהחזיקו בו.

צח. מכתב הגאון רבי לייב מאלין, מגדולי מיר, אל הרב אברהם קלמנוביץ בארה"ב - נדפס בספר זכרון יחי ראובן עמ' תקמ"ו ובספר הזריחה בפאתי קדם - הבאנו משם קטעים מהמכתב הנוגעים לעניינינו.

שיום השבת ביאפאן הוא ביום הראשון לפי הסכמתם, ונמצא לפי"ז שיקו המבדיל מקום התחלפות היום הוא בין שאנכי לקאבע, יוכל להיות שבמשך נסיעה זו יצטרכו להתענות ב' ימים. כן יש עוד ספיקות ופקפוקים בכלל לפי מכתבו של החזון איש ששלח לנו, שהוא מחשב לעיקר כי תחילת היום הוא מן קצה המזרח שהוא תחילת הישוב, ק"א ולדידי' יוכל להיות שבכל הים אוקינוס מתחלף כבר היום ואין חילוק בין צ' מעלות לפחות מצ' מעלות כאשר (כתוב) [כתבו] הבעל המאור והכוזרי. והנה אף שבני ישיבת ליובאוויץ וכן רבים אחרים נוסעים, הנה יחידים אפשר להם להתענות ב' ימים, והם בכלל יחידים, משא"כ ישיבתנו הק' שהם רבים ומעשיהם צריכים להיות סולת נקי' וכמו שאומרים בשם ר' ישראל ז"ל כי רבים צריכים להתנהג כמו רשכבה"ג, וברור שגדולים לא היו מכניסים עצמם בספיקות כאלו בשום אופן, כן בני ישיבת קאמעניץ האחדים אשר יש להם הויזות נשארו יחד אתנו מטעם זה.

ממכתב הגאון רבי אפרים גרבוז זצ"ל ק"י

מח"ס הר אפרים על התוספתא

בכלל שאלה זו נמסרה לגדולי הדור... ואיני חושב שבשאלה החשובה הזו יהי' דן כל איש אשר אפשר לומר שנמשך אחר איזה ספר.

בכלל כדאי עוד לבא במו"מ של הלכה עם גדולי הדור להעמיד ההלכה על תילה...

הגר"ש ברזם ק"י

לא כדורות ראשונים דורנו דור יתום. לפנים בישראל, כשעמדה שאלה חמורה על הפרק, פסק בית הדין הגדול ושלח הוראה לכל ישראל. וכל המורה לעשות שלא כהוראתם, גזרה עליו התורה מיתה, ובלבד שיהא חכם שהגיע להוראה, שנא' כי יפלא כו' מי שלא יפלא ממנו אלא דבר מופלא. ומשבטל בית הדין הגדול רבו מחלוקות בישראל. אם היו ב' חכמים או ב' בתי דין שנחלקו, א' מטמא וא' מטהר, ואינך יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר, אם שניהם שוים, ואם אחד גדול בחכמה ובמנין הולכים אחריו ואפילו בשל סופרים, ולדעת הכסף

פשר הזון

קא. עי' בהערות אאמו"ר אות ד'.
 לומר לו שאם הוא יכתוב ספר נגד החזו"א יכתוב הגרי"ז ספר נגדו, וכמענה למכתב זה כתב הרב גרבוז דברים אלו.
קב. לאחר שיצא קונטרס י"ח שעות כתב רימ"ט "מכתב חוזר" לרבני א"י (הגר"ד סולובייצ'יק מספר כי הגרי"ז שלח אותו אל הרימ"ט בעקבות מכתב זה
קג. באורחות רבינו ח"ג עמ' קמ"ג כ' כי מכתב זה הוכתב להגר"ש ברזם ע"י מרן החזו"א זללה"ה

משנה ברמב"ם שאפילו אחד גדול בחכמה ובמנין הדבר נידון כספק. ובשל תורה להחמיר, ובשל סופרים להקל. ומנין הכונה למנין תלמידים שנגררים אחריו. ואם רבים החולקים על היחיד, הלכה כמותם. וזהו דוקא כשמוכרע שרוב חכמי ישראל קיימי בחדא שיטתא, אבל כל זמן שלא חקרו אחרי זה, עכ"פ כשזה אפשר, אין להחליט כשאחדים הורו להיתר ואחד לאיסור שיש רוב לצד היתר לפנינו.

והנה בדורות הקודמים כאשר נתקיים הפסוק ראשית חכמה יראת ה', לא היה יכול להיות שבאיסור סקילה וכתר ידונו להקל, כששמעו שיש אפילו דעת יחיד האוסרת, כל זמן שלא נתבררו ברור עמוק ורחב דעות כל חכמי הדור. לעומת זה בדורנו, נמסר כח הוראה לרבים, לכל רב, אפילו קטן שבקטנים, שאינו יודע כללי הוראת איסור והיתר, וכששומע דעה שנראית בעיניו, אפילו בלי שידע על מה השאלה סובבת, ומה הם צדדי הספק, יורה כדעה זו, ובפרט כשמגיעה אליו שמועה שרבים הם החולקים, ודאי שכן יפסוק. ואם שמועה זו שמועת שוא, ימצא שמכשיל את הרבים, ויהיה לו ח"ו חלק באיסורים חמורים שנעשים על ידו. על כן חובה גדולה בזמן שידוע על ידיעה כזו שרווחת בקרב ישראל, לפרסם את אמיתת הדבר כדי למנוע מרבים שתהיה להם למכשול.

והנה קיד בגליון הפרדס של חודש אב כתבו, שבשאלת קו התאריך, פסק בית הדין המיוחד שישב לדון בשאלה זו, בית דין של גאוני ורבני ארץ ישראל בראשותו של הרב הראשי לא"י הרב הרצוג שליט"א, פסק שלא כדעת הגאון בעל חזון איש שליט"א שחוף סין הוא קו התאריך, ונמצא שדעתו דעת יחיד בענין זה לפי דברי הכותב. כן הזכיר שהאדמו"ר מגור זיע"א הורה בזה שלא לשנות מהמנהג הקודם שהיה נוהג ביפאן, לשמור שבת הנוהג בירושלים, ולא לשנות ליום א' של ירושלים.

דברים אלה בהחלט בטעות יסודם, וברור שהכותב שלא היה אז בארץ ישראל הוטעה ע"י דעות בעתונות. אבל האמת יורה דרכו. וכן ברגנו מפי עדים נאמנים, שהרב הרצוג לא דן בעצמו בשאלה זו, אלא מסרה להרב מ. טיקוצינסקי ולפרופ. פרנקל. והאסיפה שנתקבצה ע"י הרב הרצוג, לא היתה לה אופי של בית דין, היות ורובם ככולם של המשתתפים לא התמצאו בשאלה זו, והם לבד הודו בזה. גם האדמו"ר מגור זיע"א ק"ה לא הורה בעצמו בשאלה זו, אלא מסרה להרב מ. טוקוצינסקי ולהרב ד. שפירא בעמח"ס בני ציון. בירור חשוב זה מצוה להודיעו ברבים, לבל יכשל ח"ו אף מורה הוראה, ואף שומע לדבריהם, ע"י ידיעה לא נכונה, שנותנת מקום להכריע באיסור סקילה בלי שום יסוד.

• פשר הזון •

קד. מחאה זו נכתבה, אף שבזמן הדיון לא העיז אף אחד להורות לקולא נגד הרז"ה. לאחר מכן כשהנידון עבר מהת"ח אל כותבי העיתונים והקבצים, התחילו לכתוב שנפסק לקולא (יוצא שמותר לעשות מלאכות בש"ק להרז"ה). וזה מחייב מחאה גדולה.

קה. בשולי מכתב ר"י ליס הבאנו את תשובת אדמו"ר מגור המאמתת את הדברים שכתב הגרש"ב.

מכתב הגאון רבי יצחק וסרמן זצ"ל

נדפס ב"הפרדס" שנה כ"ח חוברת ז' ניסן תשי"ד, וז"ל:

בקובץ "תלפיות" פורסם מאמר מאת הרב ר' מנחם מ. כשר הדן בשאלת קביעת קו התאריך לפי ההלכה. איננו רוצים להזדקק כעת לעצם השאלה, אלא להאיר פרט עובדתי שהוזכר במאמרו, שעלול להטעות את הרבים. (וכמו שקרה להרב הירשפרונג במאמרו ב"הפרדס" חדש תמוז תשי"ג שבא לחזק דברי הרב הנ"ל). מדבריו יוצא כאילו היתה אסיפת כל חכמי ישראל בבית הועד, שדנה בשאלה זו. ועמדו למנין, וגמרו, שקו התאריך מקדים את ירושלים י"ב שעות.

הלואי והיינו זוכים שדברים עיקריים בהלכה יהיו נחתכים באסיפת חכמי ישראל, אמנם בעונותינו רחוקים אנו ממצב כזה. - ואלו הם צורת הדברים כהויתן. כשהגיעה השאלה לא"י בקש הרב הראשי מהרב טוקצ'ינסקי לחוות דעתו בזה, ונתעורר אחד הרבנים לאסוף אסיפה לדון בשאלה. אמנם חכמי ישראל האמיתיים הבינו, שאין מקום לברור הלכה בצורה כזאת, ולא השתתפו באסיפה כלל.

יגיד לנו בעל המאמר, מי מהחכמים השתתף? ההיה שם הגאון מבריסק שליט"א, הרב צ. פ. פראנק שליט"א, הרב דושינסקי זצ"ל, הרב בנגיס זצ"ל, ויבל"ח ראש ישיבת מיר שליט"א, הרב מינצברג שליט"א. ואף הגאון רבי א. ז. מלצר זצ"ל שמתחילה בא להשתתף באסיפה, כשהכיר צורת הדברים הסתלק. ויבל"ח גם הרב כ"ץ שליט"א מפתח תקוה לא השתתף בהצבעה. ולא היו באותו מעמד אלא אחדים מהרבנים, שבלא הכנה ועיון במקורות ההלכה הדרוש להחלטה כזאת, שמעו הצעת דברים מפי הרב טוקצ'ינסקי, פלפלו קצת כדרך התלמידים, ועמדו למנין. והנה נראה זה ק"י כמשחק הילדים או פחות מזה. והיה מובן וברור לכל שאין כאן מקום לדבר על אסיפת חכמי ישראל, ומשא ומתן אמיתי בהלכה, ועמידה למנין. לא מיניה ולא מקצתיה. וחובתנו לאמת היא לפרסם עובדא זו ברבים, שלא יבואו לכלל טעות.

• פשר הזון •

כנראה התנהלה כתיקנה, הגיאוגרפים והאסטרונומים הרצו על הרקע המדעי, הרבנים הרצו על הדעות בהלכה, והתנהלו דיונים והצבעה. לכן בספרי הקורות ובעיתונות מתוארת האסיפה מנקודת מבט של ע"ה כאסיפה רצינית.

ושם מב' שנמסרה רק לר"ד שפירא ורימ"ט לא הוזכר בה כלל.

קו. דברים אלו נכתבו בנקודת מבט של ת"ח שבירור של דברי תורה צריך להיות בעיון הראוי ובשימוש חכמים. אבל מבחינה פורמלית האסיפה

ממכתבי הגר"ד לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקה

"גם לולי גדלותו ורוממותו הנישאה של החזו"א עומק הבנתו מפליאת הלבבות אשר לחכמה גדולה יחשב אם זוכים להבינה, הנה כל מי שלמד הענין עם דברי החזו"א בזה הכל פשוט וברור ללא ספק כל שהוא ואין להאריך"

"המצב הידוע בעת האחרונה המדאיב לבבות, ואי"צ להאריך, והדורש תיקון להחזיר העטרה ליושנה ולהציל רבים רבים מעם השם מחילול שבת וביטולה",

"הנה לאחרונה נדפסו בענין זה דברים מלאים שטויות והבלים ושאר פטומי מילי בעלמא. והם גורמים להמונים אשר אינם רגילים להבחין בין טוב לרע ללכת אחריהם ומכשילים רבים לנהוג עפי"ד הנלוזים ולחלל שבת במלאכות דאורייתא ר"ל בהיותם שם והמכשלה רבה ואין גודר, והפירצה מתרחבת והולכת".

פסק הלכה - חוט שני ר"ה יוה"כק

לשאלת רבים הרינו מפרסמים את הוראת מרן החזו"א איש זצ"ל (והסכים לזה מרן הגרי"ז הלוי זצ"ל) כי מקומו של קו התאריך הוא תשעים מעלות (שש שעות) ממזרח לירושלים עיה"ק. ולפי זה חל יום השבת במדינת יפן ביום שהגוים תושבי המקום קוראים אותו יום ראשון. כך הורה רבינו הלכה למעשה. ופסק שאין צורך כלל להחמיר להמנע ממלאכה ביום שהגוים תושבי המקום קוראים אותו יום שביעי. וכדין יום השבת כך הוא דין יום הכיפורים ושאר מועדי ישראל.

רבנו החזו"א איש זצ"ל פירש את שיטתו ב"קונטרס שמונה עשרה שעות" (בו מבואר דעת הראשונים שגבול היום מתאריך מירושלים למערב שמונה עשרה שעות ומקדים שש שעות מירושלים למזרח) שהדפיס אותו בשנת תש"ג וחזר ונדפס בתוך ספר חזון איש על אורח חיים ומועד. וכך הורה למעשה לבני הישיבות שגלו ליפן בזמן המלחמה העולמית באלול תש"א.

ז' אלול תשס"ז
נסים קרליץ
חיים קניבסקי

• פשר חזון •

קז. יש להעיר על מה שהדפיסו שם את הקו פ"ז מעלות מירושלים, כי לפשטות דברי הראשונים ודאי שהוא צ' מעלות מירושלים. וגם מדברי החזו"א מבואר כן בכמה מקומות. ולפ"ז רוב איי הפיליפינים הם בתוך ישוב העליון.

כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' כ"ח שהיסוד של התחלת הישוב ו' שעות מזרחה לירושלים מוזכר במסורה בראשונים, ובעיקר ברז"ה פ"ק דר"ה ובכוזרי מאמר ב' י"ח י"ט וכ', ועליו הוא שבנה החזו"א, מן הדין הי' לעשות ספק גמור דאורייתא עכ"פ, כי כח התורה של הגאון הזה הי' גדול מאוד, ובח"ו סי' לד שהוא בתרא כתב בסו"ד, ושיטת החזון איש זי"ע לפנינו שאין לעבור עלי' ח"ו. ומשמע מדבריו דבשפ"א אין לעשות מלאכות (דאורייתא ודרבנן) ביום השבת, מצד הדין.

אמנם, מאידך כתב בח"ג הנח להם לישראל ואני משיב על דרך מנהגם שעושים יום ש"ק מוקדם לפנינו, והנוסע לשם מחמיר על עצמו ביום א' שלהם כחומרא בעלמא ובסי' ל"ד כתב "חלילה לזלזל בשבת שלהם", "שלא להכניס בלבול וזלזול בשבת" - "כי זלזול שבת לפנינו שהוא עיקר גדול מאד בחז"ל" ומשמע מדבריו שלמעשה מורה דלא כהחזו"א.

ונראה לי שכוזנת הדברים היא שלא נשאל אם לנהוג שבת לפני ירושלים או אחרי', וכמ"ש בח"ג "והנה באמת קשה לי הדבור בענין זה וכו'" ובח"ו "בעיא הכאובה בענין שבת" ואם היו "שואלים" אמיתיים בגוף הנידון, הי' מורה להם כהכוזרי והרז"ה וכפסק החזו"א, וכדמשמע בין השיטין לכל אורך המכתבים, אלא שלא נשאל רק אחרי שנוהגים שבת ביום אחר, אם לחשוש להניח בו תפילין, ואם לעשות הבדלה וכיו"ב רק יומיים אח"כ, וע"ז השיב שאם הוכרע אצלכם לנהוג את יום השבת לפני ירושלים, אל תניחו בו תפילין [וכמ"ש "ואם יש עליהם דין של מעלה בזה, הנה מי שיתבע דין התפילין יתבע גם דין השבת"] ואל תעשו את כל המצוות המבוארות בח"ו כיון שיביאו זלזול בשבת.

מכתב מהגר"ח קניבסקי שליט"א

א' פרסם שמדברי הרמב"ם בפ"ח מקיה"ח שכתב שאם לא יראה הירח בא"י בידוע שלא נראה בכל מדינות העולם שהן למזרח א"י ומכוונות כנגדה, מוכח דלא ס"ל כהרז"ה וכהכוזרי דנחשב עד י"ח שעות רק עד סוף המזרח.

ועניתי לו מדברי הרמב"ם אין שום ראי' קת. דלדוגמא נקטי' ולמשל בעלמא אילו היו גם [שם] מדינות ויכולין עדים לבוא משם ולהעיד שראו את הלבנה קט. הי' אפשר

• בשר הזון •

קח. כ"ה בלשון הרמב"ם פ"ח הט"ז "ודברים אלו שביארנו בערי מזרח ומערב אינם אלא להגיד כל משפטי הראיה להגדיל תורה ולהאדירה". קט. כלומר היו יכולים עדים לבוא מכל המקומות עד הסוף. מב' דעת הגר"ח שגם מעבר לקו התאריך יכולים עדים להעיד על ראיית הלבנה, אף שאצלם

לראות עד הסוף, אבל השתא שאין שם רק ימים מודה לשאר הראשונים שהגבול בקצה הישוב, ואין נ"מ אם הראשונים אמרו זה מקבלה או מסברא או מהכרח הסוגיא שאין שום ראי' מהרמב"ם ולא נכנס כלל להשאלה קי'. אם המציאות משתנה קי'. כי לא עסק כלל בהלכה זו.

חשב האפד קי' - הפרק העשירי

וביאור זה שכבר התבאר במה שקדם כי היום והלילה הוא שיעור תנועת גלגל היומי ולפי שאין בגלגל נקדה יותר ראויה שתלקח התחלה לתנועה מזולתה כי אין מקום בש"ס מעלות מהקף אורך הארץ יותר ראוי שילקח התחלה לתחלת הימים מזולתו, והמשל כי [אחת היא] לנו שנתחיל בקריאת יום השבת כשהתחיל השמש להעריב בקצה המזרח או בכפת הארץ או בקצה המערב או בטבור הארץ קי'. והיותר נאות אצל הטבע שתהיה התחלת הקריאה בקצה המזרח ששם התחלת הישוב. אמנם לפי שנתנה תורה האלהית לבני ישראל והם בארץ ישראל קי'. הנה ראוי שתהיה שם התחלת הקריאה לימי השבוע ושם קט'. התחיל יום השבת ראשונה, או בהר סיני הבלתי מתחלף לה חלוף מוחש באורך, וכן תמשך הקריאה עד סוף המערב קט'. ומשם עד קצה המזרח מתחת לארץ ומקצה המזרח עד לארץ ישראל ושם התחלת הקריאה ותכליתה לפי שהיא סוף למזרח הארץ וראשית למערב הארץ לפי שהיתה באמצע המיושב באורך לפי בעל המאמר הזה, ולא ירחק מאד מן האמת, ואפשר ג"כ שגבול ארץ ישראל מגיע עד המקום ההוא וכן נראה שתהיה סברת התלמוד כי תמיד יאמרו כי ארץ ישראל באמצע העולם וירצו בזה הקצה המזרחי ממנה ועם היות שהתחלת

· פשר הזון ·

קיא. י"ל שהרמב"ם דיבר (כשאר הקדמונים) על מזרח ומערב של הישוב ולא של הכדור, ולפ"ז לק"מ. **קיב.** בקובץ ישורון חלק ט' הדפיס הרב יהודה הערשקאוויטש חלק מן הספר, וכאן העתקנו קטע מהדברים כיון שתלוי בו ענין יסודי וכמו שיתבאר. **קיג.** האפודי בפרק השני (שקבלתי מהרב הרשקוביץ) כתב שהסכימו חכמי ישראל על שארץ ישראל היא באמצע זה האורך. **קיד.** כל' שיעקר קיום התורה הוא בא"י **קטו.** אולי צ"ל יתחיל, או שהוא חוזר על דבריו לעיל ליתן טעם למה יתחיל היום משם וכדברי הכוזרי. **קטז.** דהיינו שמסוף מערב הישוב העליון עד קצה מזרח ישוב העליון, סבוב החמה הוא מתחת לארץ.

הוא יום קודם. (וכך אמר לי מסברא הגאון ר"א גניחובסקי). ולפ"ז אין גבול לדבר ומכל מקום בעולם יוכלו לבוא. [בנידון זה של חילוק הימים משני עברי קו התאריך, אינני יודע ראיות לפרטי הדינים ואכתוב מה שי"ל בסברא ישרה. יש "יום מציאותי" לגבי אותו ואת בנו ולגבי מעת לעת של הפרת נדרים וכיו"ב ולגבי זה אין שום נ"מ בקו התאריך והכל תלוי בסיבוב החמה. יש "יום הלכתי" לגבי ימי מילה ז' נקיים וכיו"ב וגם לגבי זה אין שום נ"מ בקו התאריך והכל תלוי בשקיעת החמה. יש "יום תאריכי" לגבי בר מצוה וכיו"ב שזה תלוי בקו התאריך].

קי. אינו מובן כוונתו "אם המציאות משתנה", דמי דן כאן על שינוי במציאות, לא דנו אלא היכן תחלת המזרח, וצ"ע.

היום כפי משפטי התורה הוא בקצה המזרח שאם לא כן ימצאו בכפת הארץ תוך ארבע אמות שני ישראלים עושים מלאכה ביום השבת והאחד יהיה ענוש עליה סקילה והאחד יעשה בהיתר ויהיה זה ספק גדול בתורה, הנה עם כל זה התחלת הקריאה האמיתית ליום התורני הוא ארץ ישראל שהיא מקום התורה וכן אמר החכם רבי יהודה הלוי בכוזר ועם זה יובן מה שהעמיק בו בשבת צין ולזה אמר ויקרא השבת לצין אחר ארץ ישראל בי"ח שעות ואמר ג"כ שהתחלת הימים הוא מצין ק"י.

ביאור כללי מאת המלקט בענין מקום התחלפות הימים

א כדוריות העולם מכריחה לקבוע קו שבו מתחלפים הימים, וכשהחמה עומדת על הקו הזה, חצי החמה היא של יום שני וחצי של יום שלישי, וכמ"ש הכוזרי "ואין להמלט ממקום משתתף תהי' תחלת מזרחו אחרית מערבו, ואין זה רק בדין התורה אלא גם מצד הטבע" אמנם בשאלה היכן מקום התחלפות הימים יש הבדל בין הגישה המעשית לגישה של התורה, הגויים קבעו להם את הקו במיצר ברינג (בין סיביר לאלסקה) באוקיינוס השקט, משום שמבחינה פרקטית זה המקום הכי מתאים (סיביר ואלסקה אינם מקומות ישוב, ועוברי דרכים מועטים שם, שם גם גבול השליטה של רוס' וארה"ב וכיו"ב) אבל הגישה של התורה היא שארץ ישראל וירושלים שהם המקומות המקודשים ועיקר העולם, הם קובעים את התחלפות הימים, ולכן קו התחלפות הימים הוא בחוף היבשת של ארץ ישראל שהיא היבשת החשובה, ואילו איים העומדים בנפרד למזרח היבשת, אע"פ שהמרחק בינם ליבשת הוא רק כמה עשרות ק"מ, הם כבר לא נחשבים תחילת המזרח אלא סוף המערב, כמו שנבאר להלן, באופן אחר ניתן לבאר כי זו היבשת היחידה שקרא לה השי"ת "ארץ" ועליה כל סיפורי התורה, ושאר המקומות שנתגלו באלף הששי אינם אלא איי הים. ולמעשה זה נסיון גדול מאוד ליהודים שנמצאים שם, שכל מי שנמצא סביבם אומר היום יום ראשון, והם צריכים להתחזק ולומר היום שבת קודש, וצריך אמונה מאוד חזקה

• פשר הזון •

הראב"ח (נד' בישורון ט' הנ"ל) שהעביר מקום תחילת הימים לקצה המזרח, כוונתו למקום הקריאה האמיתי, כיון שהראב"ח הניח מקום המולדות בקצה המזרח, הבין האפודי שדעתו כי שם עיקר הימים, ועל כן תמה עליו מדברי הכוזרי והרז"ה, ובדברי האפודי יש לפרש גם ד' הראב"ד בהשגתו הראשונה דמה שאמר "כי הימים דבר ידוע מן המזרח מתחילין" היינו מבחינה הלכתית, "אבל לחשבון השבתות והמועדים בא"י" היינו מבחינה מהותית, ולפ"ז תתפרש לשון "שבתות" כפשוטו, ומתבארים דברי הראב"ד. (ועפ"ז יש לבאר גם סדר ז' ימי בראשית, ונימא דנתלו המאורות בקצה המערב, ואפשר די"ל כן אף אי נימא דנתלו המאורות במקום אחר).

ק"י. מבואר מדברי האפודי דאם כי יש קו שבו מתחלף התאריך, כ"ז הוא מבחינה הלכתית, וכלשונו שכן הוא כפי משפטי התורה, אבל זמן היום המהותי אינו מתחלף בכל מקום כפי מקומו הגיאוגרפי, וע"כ שהיום האמיתי תלוי במקום מסויים בלבד, וכלשונו כי התחלת הקריאה האמיתית ליום התורני הוא ארץ ישראל [ויש הכרח לזה מכל דברי חז"ל בגמ' ובמדרשים התולים סדרי ההנהגה העליונה, בימים ובשעות הארציים, וע"כ שיש מקום עיקרי שבו היום האמיתי, והשתנות הימים ממקום למקום היא רק מבחינה הלכתית וזה תלוי בזריחה ובשקיעה של כל מקום כפי מקומו, אבל לא בבחינה המהותית של הימים] וכך פי' דברי הכוזרי והרז"ה, ותמיהתו על

בשביל לעמוד בנסיון הזה ולא למצוא תירוצים איך להסתדר עם התאריך של הגויים, וכעת נתחיל לברר את המבואר בגמ' ובראשונים.

ב הסוגיא בר"ה כ' ב' דנולד אחר חצות וצריך שיהא לילה ויום מן החדש היא סוגיא בהלכות קידוש החדש, ויש מח' ראשונים בפ' הסוגיא, הרז"ה וסייעתו פירשו את הסוגיא ע"פ דין קו התאריך, וראשונים אחרים סברו שאין קשר בין הדינים, צריך לעמוד על הבחנה זו לאורך כל הסוגיא, שכל המחלוקת היא מחלוקת בהלכות קידוש החדש, והיא נוגעת לענין קו התאריך רק בכך שלפי החולקים על הרז"ה אין מקור בסוגיא זו למקום התחלפות הימים, אבל אף אחד לא נחלק עליו בגוף הדין היכן מקום התחלפות הימים.

ג היות והרבה ראשונים הסכימו שפי' הרז"ה הוא הפירוש המחוויר בסוגיא, נתחיל בדבריו ולהלן נביא את לשונות הראשונים והאחרונים שקילסוהו. הרז"ה בסוגיא בר"ה שם כתב בתחלת דבריו שהוא יקדים כמה הקדמות לפירוש הסוגיא, ואחת ההקדמות היא שתחלת הימים היא צ' מעלות מזרחה מירושלים, ואלו שרחוקים מירושלים צ' מעלות ומשהו אינם מקדימים שש שעות לירושלים אלא מאחרים י"ח שעות מירושלים, ועוד הקדים, שמקום המולדות הוא ירושלים. ועפ"ז פירש את הדין המבואר בגמ' שאם המולד בירושלים קודם חצות יש מקום בכדור הארץ שעדיין לא התחיל היום, ויש דין שבשביל לקדש את החודש צריך שיהי' לפחות מקום אחד בעולם שיהי' כל היום אחרי המולד, והיות ובסוף המערב מתאחר היום שמונה עשרה שעות אחרי ירושלים, אם הי' המולד בירושלים לפני חצות, אז בסוף המערב עדיין לא שקעה חמה של ערב ר"ח, לכן אפשר לקדש את החדש באותו יום. ופירוש זה בסוגיא מופיע כבר לפני הרז"ה, בכוזרי (מאמר שני פרק כ'), וגם שם פירש כך את הסוגיא בר"ה, ולדבריהם מבואר בגמ' שקו התאריך הוא י"ח שעות אחרי ירושלים. ומבואר בתחילת דברי הרז"ה שהוא מביא את הסוגיא להלכה, וע"כ שקבע להלכה גם את ענין קו התאריך, ולפ"ז ניו זילנד ויפן מאחרים לירושלים, ולא כמו שנהגו אומות העולם להקדימם לירושלים. רבותינו הראשונים והאחרונים שיבחו את פי' הרז"ה בסוגיא, הריטב"א כתב "יש להר"ז ז"ל בהלכה זו שיטה אחרת שהיא יותר מחוורת", הר"ן כתב "הרוצה לעמוד על עקרי שמועות אלו כפי מה שנתבאר בשרשי חכמת התכונה יעיין כפי מה שכתב בהן בספר המאור" אבודרהם בסדר העיבור שער הקביעות והדחיות ג"כ כתב כבעל המאור ובשו"ת מן השמים כתב בשאלה שהסכמנו כבעה"מ. גם רבותינו האחרונים, המהרש"א בסוגיא שם כתב לעי' בבעה"מ שפי' סוד העיבור באריכות, הפנ"י כתב שהאריך בעה"מ לפרש ענין זה על נכון, ובערוך לנר שם כתב שהבעה"מ ביאר כל הסוגיא ע"פ חכמת התכונה, ע"ש בדבריהם. בחזו"א בקו' י"ח שעות ס"ק י"ג כתב שפירוש הרז"ה נתקבל בפי הראשונים שבאו אחריו כמו הר"ן והריטב"א, ובס"ק ט"ז כתב דכשאנו עומדים על הפירושים לא מצינו פירוש שלא נשאר לנו בקושיא זולת פי' הרז"ה, ע"ש.

ד הראב"ד חולק על הכוזרי והרז"ה בפ' הסוגיא בדיני קידוש החודש, אבל בתחילת דבריו כתב בסגנון של הסכמה, (או כחולק על מה שהבין ברז"ה, וכחסכמה לפירושינו ברז"ה), שהדבר ידוע כי הימים מקצה המזרח מתחילים, וביאר שם שעיקר קביעות התאריך הוא בירושלים, והביאור בזה הוא כמו שכתבנו באות א' שענין כזה צריך להקבע ע"פ יושבי ארץ ישראל וכמו שהאריך הראב"ד שם להביא את דברי הכוזרי, ולכן נקבע מקום התחלפות הימים בתחילת היבשת

של ארץ ישראל, ומבואר בדברי הראב"ד כמה פעמים שקצה המזרח זה סין, וא"כ לענין קו התאריך גם הראב"ד סובר כשאר רבותינו הראשונים שיפן וניו זילנד מאחרות לירושלים. הגרי"ז והחזו"א כללו את הראב"ד ברשימת הראשונים שהתפרש בדבריהם שקו התאריך הוא בחוף שנחאי.

מצאנו עוד אחד מרבותינו שכתב שקו התאריך הוא שש שעות למזרח ירושלים, והוא התשב"ץ בשו"ת ח"א סי' ק"ה בסוף התשובה, (חלק זה הוא מאוחר לכל תשובותיו בעניני קידוש החודש כמו שכתבו בהערות שם), אף שבפ' הסוגיא לא הביא את פ' הרז"ה והכוזרי, ופ' אחרת את כל הדברים, בכ"ז כתב שם שבזמן שבא"י חצות יום שבת, ליושבי קצה המזרח (דהיינו סוף המערב) תחלת ליל שבת, והוא כמו שנתבאר דעת רבותינו, ובעצם הי' אפשר לסיים כאן את המאמר, כיון שהרז"ה שהוא מגדולי הראשונים קבע בזה הלכה ברורה ולדעתו הדבר מפורש בגמ'. וכבר הסכימו הר"ן והריטב"א שהם בתראי ועמודי ההוראה עם הרז"ה וגם הראב"ד והתשב"ץ שלא סברו שהדבר מבואר בסוגיא כתבו כדברי הרז"ה כדבר פשוט, אפשר לסמוך עליהם, וכך פסקו הרבנים, רבי אלכנסדר משה לפידות מראסיין, והגרש"ז ריגר זקן ההוראה בבריסק, (ורי"מ טיקוצ'ינסקי בספר בין השמשות), ובשנת תש"א כשהיו בני הישיבות ביפן פסקו כך למעשה גם לקולא לענין יוה"כ (שצריך לאכול בתשיעי מדאורייתא) הגרי"ז במכתבו שלא נשלח והחזו"א במברק שנשלח, וסיים שם שא"צ לחשוש לשום דבר.

ה באמת מבואר בעוד ספרי קדמונים שהתחלפות הימים היא בחוף סין, והם ספר העיבור לראב"ח (ובספר זה הובאו גם דעות רבי חסאן בן מרחסאן והר"י בר ברוך בפ' הסוגיא בר"ה), ובספר יסוד עולם, ואמנם אף כי לא הגיעה מתורתם לידינו בשאר חלקי התורה ואין אנו תלמידיהם אלא בנידון זה, מכל מקום ראוי להביאם כדי ללמוד שהוראת י"ח שעות מוסכמת אצל כל הראשונים הקדמונים והמאוחרים, (חשיבות יתירה נודעת לדבריהם כיון שבדברי הרז"ה יש מקום לדון על אוסטרלי' וסיביר הנמשכות למזרח היבשת, והחזו"א למד מדברי היסוד עולם ושאר הראשונים (ולכאו' גם הראב"ד מכללם) שקו התאריך מעצם מהותו הוא קו חוף של תחלת היבשת, כלומר, שלא חותך את היבשת בדיוק בתשעים מעלות, אלא כל היבשת הבולטת למזרח מקדימה לירושלים).

הדבר מבואר בספר העיבור מאמר ראשון פרק עשירי שהמאורות נתלו באמצע קשת חצי השמים אשר על הארץ, וכשיבוא השמש במקום הזה היא שוקעת מעל ראשי קצות המזרח והוא תחלת הלילה להם, ומצינו שהכתוב מנה את הימים מתחילת הלילה, ולמדנו שהענין הזה הוא על קצות המזרח וראוי הוא המקום הזה להתחיל ממנו וכו', (ועד כאן מדבר בענין תחילת הימים שזה שייך לכל דבריו בשער הנ"ל, ועל קידוש החדש מדבר בשער השני בפרק השביעי, והוא לא מפרש כהרז"ה, אלא שמקום המולד הוא בתחלת מזרח וכך מביא שם בשי"ת רבי חסאן בן מרחסאן, אבל כאן בהמשך דבריו הוא מבאר שהטעם לכך הוא משום שזה מקום תחלת הימים).

ו היסוד עולם ביאר אחרת דעת הרז"ה והכוזרי, שהם סוברים שמקום התחלפות הימים הוא באמצע סין או במערבה, ולדבריהם לא רק שביפן ובניו זילנד צריכים לשמור שבת ביום א' למנין אומות העולם אלא גם ביבשת אסי', אבל גם היסוד עולם לא נקט כך בבירור בדעתם

אלא כתב שהם מכחישים את עצמם בנקודה זו, וכתב שלא פירשו משפט רבע הכדור מסיין עד ירושלים ועוד לשונות כאלו, (ויסוד קושיותיו הוא משום שלא הכיר בישוב התחתון, ומש"ה כל "חלוקה" שהיא, היא בלתי הגיונית), וע"פ הקדמה זו נביא את דברי היסוד עולם במאמר שני פרק י"ז בענין התחלפות הימים, כתב שם דכשהחמה בטבור הים הוא אז תחלת ליל שבת (בקצה המערב) וזריחת החמה בקצה המזרח כלומר עת הבוקר לשם, ולדעת רבי חסאן והרב רבי יצחק בר ברוך והרב ר' אברהם ב"ר חייא ז"ל וכמה אחרים עוד זולתם הוא בוקר של יום השבת, שכל אלה הם מסכימים כאחד ואומרים שבקצה מזרח יתחיל כל יום ויום מימי השבוע להקרא בשמו תחלה ואחריו יקרא בפי בני שאר המקומות וכו', וקצת המדברים באלו הענינים כגון בעל הכוזרי כתבו שהבוקר הזה בקצה מזרח אינו אלא בוקר של יום שישי וכו' וכעין זה היא סברת בעל המאור ז"ל, והאריך להקשות על דבריהם שודאי סין מקדימה לירושלים ולא כמו שהבין בדבריהם שגם סין מאחרת לירושלים, והאריך לבאר שתחלת הימים בתחלת המזרח, ומבואר שזה דבר מוסכם שיפן וניו זילנד מאחרות לירושלים, ואין שום דבר מפורש בא' מהראשונים כדי להצדיק לעשות שם את השבת ביום אחר, וכמשנ"ת.

ז מן הראוי להביא כאן עוד שתי דעות שנאמרו בענין בזמן ששהו בני הישיבות ביפן, רי"מ טיקוצ'ינסקי הורה להם שלא ישנו מהתאריך המקובל שם (כהוראה, כי מצד הסוגיא גם הוא כתב בספרו "בין השמשות" שדעת רוב הראשונים שקו התאריך הוא צ' מעלות מירושלים). יסוד שיטתו הוא שיש הקדמה מוכרחת לענין קו התאריך, והיא שלא יתכן קו תאריך בלי מרכז, ועל כרחינו לקבוע נקודה למרכז וק"פ מעלות ממנה משני הכיוונים נהי' קו התחלפות הימים, ועפ"ז בכל מקום שכתוב בראשונים מזרח הכוונה למזרח של המרכז והמזרח הוא עד קו התאריך, ומשם ואילך זה מערב של המרכז, וכך הכניס בכל הראשונים שפירשו את הסוגיא בר"ה בלי קשר לקו התאריך, ודחה דברי הרז"ה מהלכה, כיון שהראשונים חולקים עליו. והדחי' הפשוטה לדבריו היא שאין רמז בראשונים למרכז הנ"ל, וגם מסברא אין צורך לומר כך, וא"כ כל הראשונים מתפרשים כפשוטם על מזרח הישוב שזה צ' מעלות לירושלים וכדעת הרז"ה. וכך כתב הרב ידידי' מנת בספרו זמני ההלכה למעשה שדברי רימ"ט לא נתקבלו כלל אצל כל החכמים באשר ברור הי' אז והיום שאין לדבריו מקור ואחיזה בהלכה כלל (ע"ש מה שהאריך בדבריו מי שכתב שאין קו תאריך כלל).

הצד השני שהועלה הוא ע"פ דברי הרמב"ם והיסוד עולם שכתבו שטבור הארץ הוא כ"ד מעלות מירושלים וא"כ יש לפרש בכל הראשונים שלא הזכירו להדיא את ירושלים, שמזרח הישוב הוא צ' מעלות מטבור הארץ. ראוי להדגיש שהנ"מ מזה היא רק ליפן שזה הי' הנידון אז, אבל ניו זילנד שהיא יותר במזרח, היא ודאי מאחרת לירושלים. והדחי' לדעה זו היא בהסכמת החכמים שטבור הארץ שהוזכר ברמב"ם אינו ענין מהותי בהגדרת ההלכה אלא נקודה הסכמית לחשבונות גרמי השמים, ואין שום נפק"מ במקום זה לענין חשבונות קידוש החודש, ואחר שכן כל הראשונים שבסוגיא מתפרשים כפשוטם על מזרח הישוב שזה צ' מעלות לירושלים וכדעת הרז"ה. (אמנם, בשיטה זו יש מקום להאריך, והחזו"א במכתבים הוסיף בזה דברים, וראה מש"כ בפש"ח סקי"ד).

ח נבאר עוד נקודה. הרז"ה פי' שקצה המזרח הוא צ' מעלות מירושלים שזה רבע כדור

הארץ, הרז"ה ושאר הקדמונים פי' כן על פי תמונת כדור הארץ שהיתה מקובלת בידם, לכן צריך לבאר האם פירושו תלוי בנקודות בהם נתברר לנו שהמפות הקדומות אינם מדוייקות. לפי הקדמונים הישוב הי' ק"פ מעלות ממזרח למערב בכל הרבע המיושב מצפון לדרום, ידוע כיום כי ברוחב ירושלים היבשה היא ק"ל מעלות ובקו המשוה הרבה פחות, לפי הקדמונים לא ידעו מהתרחבות סיביר למזרח מ"ה מעלות, ונראה קצת מספרי העיבור שגם אלו שחישבו טבור הארץ למזרח ירושלים חישבו כן משום שחשבו שהישוב מאריך למזרח ברוחב ירושלים ולא משום שחישבו את התרחבות היבשת בצפון, המעיין בספרי הקדמונים רואה שעמדו על הקושי הגדול שיש להם בקביעת מעלות האורך, ומש"ה מצאו אי דיוקים רבים בחשבונותיהם, אין סיבה לחשוב שהרז"ה סמך על מפות אוה"ע יותר ממה שהם עצמם סמכו עליהם, והדבר הי' ידוע שא"א לסמוך על מפות אלו כ"ש שלא לקבוע הלכה על פיהם, על כן מוטל עלינו לבחון מהם הנקודות היסודיות ברז"ה שעליהם סמך בפ' הגמ', ובאיזה חלקים השתמש במטבעות הלשון הגיאוגרפיות המקובלות אף שידע שאינם מדוייקות, וכיון שפי' הרז"ה בסוגיא הוא מבוסס מבחינת קיצי הראי' וכיסוי הלבנה וכמו שכתבו הר"ן והריטב"א לא נוכל לבטל את דבריו בטענות של חוסר הסתברות וכמו שיתבאר.

החזו"א כתב כמה פעמים שהמציאות מתאימה עם הרז"ה בכך שצ' מעלות מירושלים לא ממשיכה היבשה, ולכאו' אפי' לזה לא היינו צריכים אבל כיון שבזה באמת המציאות מתאימה אנו פטורים מלדון בזה, דברי הרז"ה מבוססים על כדוריות העולם ורציפות הזריחות והשקיעות ובוה ידוע כדבריו, טבור הארץ לדבריו הוא בירושלים אבל לא בנה זאת על מפות אלא על הכוזרי שחייב זאת מתוך השקפה על כבוד ירושלים וא"י, [לא נדע אם ידעו שרוחב הארץ הוא ק"ל מעלות וסברו להשלימו ע"י הים במערב, אף שלחשבון הרמב"ם ההשלמה מתחלקת לים במזרח ולים במערב, ויש סברא בדעתם שהים הוא נטפל והטפל צריך לבוא אחרי העיקר ולא לפניו, רק ג' מעלות נתנו לים שבמזרח לתפארת היבשה, או שחשבו שרוחב הארץ ק"פ מעלות ומשום כבוד ירושלים קבעו קצה המזרח באמצע ביבשת או שהי' להם חשבון אחר], אמנם זאת נדע שמקובל הי' אצלם שמקום המולדות בירושלים וא"כ כל הסוגיא איירי ברוחב ירושלים וא"כ מתאימה המציאות ברוחב ירושלים שאין קו רבע כדור הארץ חולק היבשה, עוד ידיעה שנצרך לנו לדון בה היא שבצפון מאריך הישוב למזרח הרבה יותר וכאן לא אכפת לן אם סבר הרז"ה שתחלת היום נקבע ע"פ שני עקרונות של קצה היבשת במזרח ורבע הכדור המקדים לירושלים כמו שסבר החזו"א בדעתו, או דלמא סבר הרז"ה שאין לנו נ"מ בקצה היבשת במזרח וקו התאריך עובר בדיוק צ' מעלות מירושלים, ואף שהיבשת מתחלקת, הרי כבר ידוע היום שאין מקום ברוחב כדור הארץ שקו התאריך כלו' קו אורך ישר לא יחלק איים באמצעם, ומה שטען היסוד עולם על הרז"ה שהוא שחוק והיתול שיהו שני שכנים שלא' חול ולא' שבת הוא משום שסבר שחצי הכדור שקוע במים וא"א לאניות לעבור שם אבל היום שידוע שכל הכדור מיושב ואניות עוברות ושבות בו ע"כ שקו התאריך עובר במקום מן המקומות וייתכן שעובר צ' מעלות מירושלים.

עכ"פ נתבאר שא"א מכח הערה זו לדחות את פי' הרז"ה שהוא פי' ברור בסוגיא כמבו' למעיינים וכמו שכתבו הראשונים והאחרונים, וגם פי' התשב"ץ שמבוסס על איחור י"ח שעות

אחרי ירושלים. אם נחליט שזו הערה לדעתם לצרף את קו הרבע לקו תחלת היבשת, יותר פשוט לומר שחולקים את היבשה, מאשר לדחות פ"י הכוזרי רז"ה ר"ן ריטב"א אבודרהם תשב"ץ, שהסכימו להם מהרש"א פנ"י ערל"ג שפ"א ועוד, אלא שמבחינת הלכה יותר פשוט לומר כמו שנקט החזו"א, דאף אם יש לנו ספק בדעת רז"ה ושאר הראשונים הנ"ל, כיון שלהראב"ד והר"י בר ברוך ועוד קדמונים לא הוזכר איחור י"ח שעות לירושלים יותר פשוט לומר בדעתם שקו התאריך תלוי רק בתחלת היבשת המזרחית, וא"כ אין הספק בפשט הרז"ה מוציא מידי פשט דבר שאר ראשונים.

נוסיף כאן שדברינו אמורים בדעת הראב"ד שתלה הכל בירושלים, אבל לדעת ראב"ח שמקום המולדות הוא בקו המשווה לא ידענא היכי נידון בי', כיון שבקו המשווה היבשה אינה מגיעה לצ' מעלות ובצפון היא הרבה יותר, מהיכ"ת לתפוס את הקו לפי רוחב ירושלים, ודוחק לומר דבאמת קו התאריך תלוי רק ביבשת, כיון שהראב"ח כתב שמקום תליית המאורות בטבור הארץ, כיון שזה מסתדר עם שקיעה"ח בקצה המזרח ולפ"ז עכצ"ל שקצה המזרח הוא קו ישר ע"פ שקיעה"ח, וא"כ יש לומר אחת מן השתים, או שגם לדבריו הקו הוא בקצה המזרח, ויהי' ספק על סיביר כמו בדעת הרז"ה, או שהוא מדבר על קצה המזרח ברוחב ירושלים וכונתו לקצה היבשת, והמקור לזה בדברי ראב"ח הוא במאמר ב' פ"ט שמזכיר שם בביאור מולד זקן שהכל מכוון כדי שתהי' ראי' בירושלים במולד ניסן, ע"ש.

ט צריך להוסיף ביאור בדברים. הגר"י מרצבך כתב שאף אם נסכים שיש לקבל במלואם את דעת בעה"מ ודעת הכוזרי ולפי דבריהם לפסוק הלכה אז צריכים להעיר שאין יסוד בדבריהם על הקו הישר שנמשך מהקוטב עד הקוטב שזה כבר תוצאת תמונתנו על פי המציאות המדעית ולכן אין יסוד ליישר הקו אלא יתכן שלכל דעה ודעה כאשר היא יש להמשיכו לפי סוף היישוב או התחלת האוקיינוס או אמצעו או לזריחת השמש וכדומה עכ"ד, וכונתו שכל הרעיון של קו ישר החותך את היבשות נובע מתוך רגילות ההסתכלות במפות מודרניות, אבל אם ניגש לענין מתוך השקפה של תורה מובן שהקו צריך להתאים לאופי כדור הארץ, יישוב, אוקיינוס, מאורות, וכיו"ב, אבל קוי האורך והרוחב אין להם שום שייכות מהותית עם אופי כדור הארץ, עכ"פ לאור הדברים מובן שהשילוב בין תחלת היבשת וקו זריחת השמש בקצה היבשת שברוחב ירושלים אינו שילוב של שני יסודות חלוקים כל כך, וגם מתבאר כאן שאין קושיא על החזו"א מהקטבים שבהם יש יבשה סביב כל הקוטב, כיון שבמקום שאין תחלת יבשה הן משום שמתרחב שם הים הן משום שמקיפה היבשה אזי הקובע הוא קו התשעים, אלא שבמקום שהיבשה מאריכה הקובע הוא תחילת היבשה.

י דעת הראב"ד והר"י בר ברוך והראב"ח וש"ר שהביא ביסוד עולם שתחלת היום בקצה המזרח ומבואר מתוך דבריהם שכונתם לרבע כדור הארץ למזרח, הראב"ד הזכיר שיושבי סין שוכנים בקצה המזרח, הר"י בר ברוך בקושיותיו מבואר שקצה המזרח הוא ק"פ מעלות מקצה המערב, ובראב"ח מבואר כמה פעמים באר היטב שהישוב הוא ק"פ מעלות ותחלת היום בקצה מזרח הישוב וכן ביסו"ע, אלא שבדבריהם אין לנו את ההכרח כבדברי הרז"ה שמבואר בדבריו שגם אם הי' ישוב תחתון הי' מאחר לירושלים, וא"כ שפיר י"ל שלא כתבו מה שכתבו אלא לפי המקובל, אבל סבירא להו לפרש קצה המזרח בהגדרה מהותית אחרת, הנעלמת מאתנו, ולפי

הידוע לנו כיום יהי' קו אחר לפי הגדרתם, בדרך זו ניסו ללכת כמה ת"ח בכמה נוסחאות, הגר"י מרצבך הוביל את הקו לאוקיינוס השקט. יש שהובילו את הקו לקצה רוסי' או לקוריאה, יש שקבעוהו ק"פ מעלות מירושלים, גם לא מופקע לומר שהוא ק"פ מעלות מטבור הארץ ר"ד מעלות מירושלים, או בקו נגד גריניץ רט"ו מעלות מערבה מירושלים, בבריסק חששו בתחילה שמא לשיטה זו הקו בקצה המערב של הקדמונים שהוא הקובע כיון שמשם מתחיל הילוך הכוכבים, ומש"ה החמיר הברכת שמואל זצ"ל לשמור שני ימים שבת ביבשת אמריקה, הצד השווה שבכולם הוא לחדש מחלוקת במהות הענינים בין הראשונים, כיון שלהרז"ה וסייעתו ברור שלא היתה הגדרה כזו שא"כ לא הי' יכול לפרש את הסוג' כדבריו, והתשב"ץ שהלך בדרך אחרת בפ' הסוגיא ג"כ הכריח י"ח שעות של איחור לירושלים כדי לפרש את הסוגיא, וע"כ שבמהות ההגדרה של קו התאריך הגדיר בפשטות כהרז"ה, וא"כ יותר מחוורת דרכו של החזו"א שפי' שהקו תלוי בתחילת היבשת שזה מתאים ברוחב ירושלים הן לפי הרז"ה הן אם נרצה לומר שהראשונים לא הלכו בדרכו.

וביתר ביאור נאמר כי היסוד שהימים מתחילים בקצה המזרח מבואר בכל הראשונים, אבל עדיין לא נתבאר לנו אם קצה היבשת הוא עיקר הענין ושש שעות היא נקודה טפלה או להיפך, ומתוך דברי הרז"ה והכוזרי למדנו את בנין הענין אצל חכמי ישראל שהעולם מתחלק לחצי כדור העליון וחצי כדור התחתון ויש ד' נקודות קצה מזרח וקצה מערב טבור הארץ וטבור הים, וכ"ז מבואר באריכות גם בספר העיבור לראב"ה, [ותמונה זו מתבארת גם מתוך דברי התשב"ץ שכתב את ספרו שנים רבות אחרי הרז"ה], וא"כ עומדת לפנינו השאלה האם הראב"ד שכתב על הרז"ה כי הימים דבר ידוע מן המזרח מתחילין והסכים עמו בכך שתחילת הימים בקצה המזרח, כוונתו להפוך את כל המסגרת המקובלת בדברי הקדמונים, ולתלות את יסוד מקום התחלפות הימים בקצה היבשת, ולומר שרק אחרי שנתברר לנו העיקר הזה נבחן היכן חצי כדור העליון והיכן צ' מעלות, ובשאלה זו דעת החזו"א כי אחרי שהר"י בר ברוך שהובא בראב"ד וקלס"י ובראב"ח ושאר קדמונים שהביא ביסוד עולם כולם כאחד מתנבאים בסגנון הרז"ה ונראה מתוך העיון בדבריהם כי יסודות ההגיון לקביעת מקום התחלפות הימים מוסכמים אצלם, ולא נחלקו אלא בפרטים, א"כ צ"ל דגם הראשונים שלא פי' הסוגיא כרז"ה לא נחלקו עליו בכך שירושלים טבור הארץ כלומר מרכז חצי כדור העליון וקצה המזרח הכונה קצה חצי כדור העליון וכולם כאחד מסכימים שיסוד קו התאריך הוא צ' מעלות מירושלים. ובאמת בדברי הראב"ח יש הוכחה לזה, כיון שהגיע לידנו פי' הראב"ח על עתיקא וחדתא בהמשך הגמ' שם והוא מבאר שסוג' הגמ' לא קאי אלא על חצי כדור העליון [דלא כהרז"ה שמפרש דקאי מקצה המזרח שש שעות מירושלים עד קצה המערב י"ח שעות מירושלים] דאין לדון וליתן חשיבות אלא לחצי כדור העליון, וראיית הלבנה בחצי כדור התחתון אין לחשבה אפי' למנין שעות הכיסוי והראי', וגם בראב"ד משמע בכמה מקומות שאין מתחשבים מבחינת הלכה אלא בחצי כדור העליון, א"כ כשנבוא לדון בפ' לשונו קצה המזרח לא נחטא לאמת כשנאמר שאם הראב"ד עצמו הי' מפרש לנו דבריו, ברור שהי' מפרש על תחלת חצי כדור העליון שש שעות מירושלים.

יא צריך לבאר עוד נקודה פשוטה מצד עצמה ויסודית במחקר. השיחות והרקע שסביב כל הלכה אינם נשארין אלא כמאה או כמאתיים שנה, ולאחמ"כ נשארים לדורות רק העולה

מהדברים וההלכות הפסוקות, וכל הבא לפקפק בדברי הראשונים מלפני כאלף שנה עליו להכיר במגבלה זו, אף אם נמצא ספרי עיבורים ומפות מישראל ומאוה"ע מזמן הראשונים וקודם זמנם, עדין אין זה אלא מקצת הידע הדרוש לנו כדי שיהי' ברור לנו כל מה שעמד בבסיס דבריהם של הראשונים, לכן הזכיר החזו"א כמה פעמים שבזוה"ק נזכר הישוב התחתון וכוונתו דא"כ קרוב הדבר שהראשונים האמינו במציאות ישוב התחתון וכתבו את דבריהם מתוך הנחה זו, בדברי הרז"ה הדבר יותר מוכרע כיון שמדבר אילו הי' ישוב בטבור הים וסומך על קצה המערב לענין חלות זמן ר"ה במקום זה, ומש"ה כתבו בפני יהושע וערוך לנר דמש"כ בעה"מ יש סעד לדבריו מספר הזוהר, ואף שיש לשונות ברז"ה שאינם מוכיחים כן, ודאי שהמכוון שבדברים מכריע יותר שבאמת ידע מישוב התחתון ע"פ הזוהר וכמ"ש האחרונים, ולא השתמש בלשונות שפת אוקיינוס וטבור הים אלא משום שאלו היו מטבעות הלשון הגיאוגרפיות המקובלות בזמנו, ואף שבדעת ראב"ח יותר קשה לומר כן מכמה מקומות בספרו כגון בפ"י כ"ד שעי מיכסי סיהרא שנראה מצד פי' הסוגיא שלא הכיר בישוב התחתון, גם בדבריו יש לדחוק שידע מישוב התחתון אלא שכיון שלא החשיבו רק לאיי הים ולנטפל למערב הישוב העליון ס"ל שא"א לקבוע מקום הראי' וכה"ג בישוב התחתון ואין להתחשב עם הישוב התחתון כלל, ומש"ה גם בתוכן דבריו ניתן להבין שאין ישוב מעבר לקצה המזרח. עכ"פ אם נלך בדרך הראשונים נוכל לסלול דרך ישרה בבירור הדברים, אבל אם נעמיק לחפור תחת יסוד דבריהם ולהמציא איך היו מפרשים הראשונים ע"פ שינויים בידיעות הגיאוגרפיות לא נעלה בידינו אלא ספיקות ומבוכות.

יא בעתון של המשכילים "הצפירה" בגליונות הראשונים 1,2,3 דיברו הרבה על קו התאריך הישראלי, ועורך הקובץ (חז"ס) כתב שקו התאריך הוא י"ב שעות מירושלים, ועפ"ז ביפן ובניו זילנד תהי' השבת שלהם ביום השביעי של הגויים (ונפק"מ בין קו זה לקו של הגויים היא רק לגבי אלסקה ואיי הוואי), וכבר התפרסם בעולם הזלזול של המשכילים בחכמי התורה ועמלי' שבכל הדורות, וא"צ לדוש בזה. דא עקא, שישנם כאלו שחושבים דאע"פ שהמשכילים לא החשיבו את חז"ל והראשונים, הם החשיבו את ההשכלה והחכמה, וא"כ יש להתחשב בדעתם לכה"פ מצד שהם הבינו בענינים אלו, ולכן צריך להביא כאן את דברי המומחים שהמשכילים לא הבינו מימינם ומשמאלם לא בתכונה ולא בשום מדע וחכמה, ראשית מדברי הנ"ל בעצמו בסוגיא של י"ח שעות הנ"ל, וכינה אותו מרן הגאון חזון איש באו"ח סי' קמ"א סק"ט "מתחכם אחד" וכתב עליו "וכל מה שהביא לנו רק עמל ואפס" ע"ש, ויש עוד דברים על שני חכמי התכונה הגדולים שבין המשכילים צ"י וחי"ב בספר אגן הסהר. כתב שם "הכותבים וסופרים העוסקים בדברי הימים אין להם שום ידיעה בענינים אלו, לא בצד ההלכה של קידוש החדש, ולא בעצם החכמה או החשבון כפי שהתפתחו בזמנינו, ומשום זה מאמרים ממין זה מבעיתים סופרים כאלה כהכותב (שהביא שם) וחבריו אבל האמת היא שכל בקיאותם של בורנשטיין ויפה בהלכה וחשבון העיבור היא מקופיא, ולא קלטו אלא שמועות קלוטות מעיקרו של סוד העיבור, ולא נכנסו לפנים אלא גבבו דברים של סבות חיצוניות והתאימו אותם למהלך רוחם, ובסיוע של דרשנות חפשית סינטטית לבושה באדרת של טרמינולוגי' מדעית כרונולוגית גילו פנים בתורה שלא כהלכה והקימו באויר בנין שלם של היסטורי' בנוי מהתפתחות העיבור ולאמיתו של דבר אין שום יסוד לדבריהם ומעולם לא עמדו על מקורי הדברים של סוד העיבור, ורוב

דבריהם מגדלים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמוכו ומעוטם הבל ודברי בורות, עכ"ל, והגאון רבי יונה מרצבך זצ"ל (אף שבענין קו התאריך היתה לו דעה משלו) כתב במכתב למח"ס הנ"ל (נד' בס' עלה יונה) "נהניתי במה שלחם כת"ר נגד יפה ובורנשטיין, שאף אני תמיד נלחם נגד הערכתם כמומחים וכו' ". אתה הראית לדעת שאין שום יסוד לנקוט בדרך ארץ כלפי ה"משכילים" והשכלתם, ולא צריך לייחס שום חשיבות לדעתם, לא מבחינת החכמה ולא מבחינת התורה, ונשארו עם ההלכה הפסוקה בגמ' ובראשונים שיפן וניו זילנד מאחרות לירושלים, וצריך לעמוד בעוז כלפי התאריך של אומות העולם ולומר אין חלקינו כחלקכם, חלקכם מהסכמת חכמיכם, וחלקנו מבוראינו שנתן לנו את השבת לזכרה ולשמרה. וברוך שבחר בחכמים ובמשנתם.

- מכתב -

ע"פ מה שדיברנו בע"פ שמוכח בכ"מ ביסו"ע שכדוה"א אינו משמש לנבראים אלא בחציו, וחציו התחתון שקוע באוקיינוס, מבואר שפיר כוונתו מאמר ד' ספ"ח בקושייתו על הרז"ה, כיון שהרז"ה מצריך נולד קודם חצות בירושלים ומבאר דנראה בסוף אותו יום בקצה מזרח, וזה מושלל אצל היסו"ע בתכלית השלילה לפרש שהראי' היא על סוף המערב בחצי הכדור התחתון הסמוך לקצה מזרח כדור העליון [כפי שאנו מפרשים] משום הקדמותיו הגיאוגרפיות שזהו מקום שקוע באוקיינוס, ועכ"פ אינו מקום חשבון וראי' כלל, עפ"ז הוכרח היסו"ע לפרש קצה המזרח על תחילת חצי כדור העליון, שהוא רחוק מטבור הארץ שש שעות בצמצום, ומש"ה הקשה אם נולד קודם חצות בירושלים, הלא עדיין לא הי' מולד בקצה המזרח [אלא עוד רגע, בשיעור שנולד קודם חצות] ואם הרז"ה אומר דכשנולד קודם חצות, נראה בקצה המזרח, יצא שהראי' קודמת למולד, והכל מבואר היטב.

עלה יונה

י"ג חשון תשי"ד

בענין שאלת קו התאריך, יש לי דעה בפני עצמה וראיה מה דעת חז"ל והראשונים בענין זה, ויוצא ממנה פתרון השאלה לענ"ד, ואע"פ שעפר אני תחת רגלי גדולי הדור - ובראשם תחת מרן הגאון החזון איש נ"י - תורה היא, ולהלכה ולא למעשה ניתנה לפלפל בה. ואקדים שתי הקדמות להסברת הענין:

א) שאלת התחלת חשבון הימים, איפה היא, ועד היכן מתקדם היום ועד היכן מתאחר - שאלת סוף המזרח והתחלת המערב, ולהפך, היא. ק"י כי כל מה שמתאחר בהתחלת היום מא"י נקרא ממערב לא"י וכל מה שמתקדם נקרא ממזרחו, ולמשל מה שמתאחר - לדעת בעל המאור - בשמונה עשר שעות ופחות מהן, מוכרחים אנו להגיד שכל זה - ואפילו אם כדעת החזו"א נ"י יפן בכלל - נקרא ממערבנו, שאין מזרח מתאחר, אלא כל מה שנקרא ממזרח לנו מתקדם. (ראיה מכריחה לדבר מדברי הרמב"ם, המדבר על התחלת הימים במזרח ובמערב, בהל' קדוה"ח: בסוף המאמר בהערה 1).

ב) כל הראשונים ק"ט שוים הם בדבר אחד: שהימים - כדברי הראב"ד (על דבריו מלבד זה ע"י בהערה 2 בסוף המאמר) - מן המזרח מתחילים, מן קצות המזרח, מסוף הישוב שבמזרח (כביטוייהם השונים שמקורותיהם נמצאים בספרים שנדפסו כבר ואך למותר לחזור עליהם), אלא ק"ט שנחלקו הם ומפרשיהם אם קצות המזרח נקרא המקום שרחוק ממנו שש שעות למזרח או אם סוף היבשה ותחלת הים, או סוף כל חצי כדור הארץ או אם למדוד שש השעות ממקום אחר ולא מא"י, וכן הלאה.

ועוד אקדים להכנת הבנת הדברים הבאים, קושיא נגד הדעות שסוברות שסוף היבשה וגבולה לים זהו הקו, או שהקו הנמדד מהקצה החיצוני ביותר למזרח היבשה הוא, א) האם יבשה וישוב אותו דבר הוא, ק"ט וכי אי הסמוך לחוף וממזרח לו לא נחשבו לאותו ישוב? שהרי מי בכלל הזכיר היבשה? את הישוב הזכירו. (ובעל המאור שהזכיר השוכנים על שפת הים מזה ומזה סימן שלדעתו היה סוף היבשה והישוב בין במזרח ובין במערב בסוף שש שעות ועכ"פ ק"ט לא יצא מידי הספק אם ידע שיש עוד ישוב להלאה משם). ב) ומה יהיה אם בידי שמים או בידי אדם יתחבר אי ליבשה, או להיפך ק"ט חלקת אדמה תיפרד ממנה, האם אז פתאום ישתנה יום השבת אצל הישוב על האי ועל אדמה זו, וייהפכו על ידי כך ממזרח למערב ולהיפך? ועכשיו אבוא

פ"ט פשר הזון

קכא. הכוזי הרז"ה הראב"ד ועוד הזכירו את סין וצ' מעלות כקצה הישוב, כלו' שידוע לנו מה כוונתם כשאמרו סוף הישוב, ולא דן הגר"י מרצבך אלא לחדש להרחיב את גבול הישוב אם נאמר שהדבר תלוי בישוב ולא ביבשת, אבל גבולי הישוב של הראשונים ברורים, ובה נפל דיוקו כיון שלא הי' ישוב מעבר ליבשת, שפיר י"ל דלא חשיבו לישוב אלא את השוכנים ביבשת, אגב, איי יפן "הסמוכים לחוף" רחוקים ממערב למזרח כמה מאות ק"מ מחוף סין לחוף יפן המחייבים לדון אותם כאיי הים.

קכב. צ"ע שהרי שתלה הדבר בהל' קיה"ח, וכיון שכך יצא הדבר מספק.

קכג. ע"י בזה להלן בהע' על התחלקות היבשות.

קיה. היא הקדמה פשוטה, וטרח לכותבה, לאפוקי מהטיוטה שלו שהדפיסו להלן.

קיט. יסוד דברי הגר"י מרצבך זצ"ל הוא ע"פ דברי הראשונים כגון הראב"ח והיסוד עולם שתלו את מקום התחלפות הימים בקצה המזרח ולא פירשו היכן קצה המזרח, וע"ז בנה להלן שקצה המזרח הוא באוקינוס הגדול, ובדברי החזו"א בקונטרס י"ח שעות יש דחיות לרוב דבריו, ונציין את הדברים על סדר מאמרו.

קכ. יש כאן שני גישות, א, החזו"א סבר לא לאפוקי פלוגתא ודקדק מלשונות הראשונים שהביאו את הר"י בר ברוך דמדוד כולהו זל"ז. ב, אי נימא דכל סגנון בראשונים מכוון לכוונה אחרת נזדקק להכריע ביניהם, ובזה ס"ל להחזו"א דעלינו להכריע כהרז"ה.

אל עיקר הדבר: ראיה מפורשת יש לנו, מה לדעת חז"ל ומה לדעת רש"י נקרא סוף מערב וממנה נוכל לדון על סוף מזרח, ועל הגבול שבין מה שנקרא מזרח ומתקדם לנו בחשבון הימים למה שנקרא מערב ומתאחר לנו.

גנסה מקודם להבין דעת ר' יהודה בגיטין (ח ע"א) אע"פ שאין ההלכה כמותו ואע"פ שהענין המדובר שם, קדושת א"י וגבולותיה, אין לו במישורין כל ענין לשאלת קו התאריך. ר' יהודה - שחכמים חולקים נגדו ק"ד רק מפני שלדעתם אין ריבוי מיותר, שהמלה "גבול" צריכה להם לנסים שלפנים לצד מזרח מן החוט המתוח מטורי אמנון עד נחל מצרים, ואילו היה ריבוי זה מופנה, גם הם היו מודים לר' יהודה - אומר כל שכנגד א"י הרי הוא כארץ ישראל - לצד מערב: "גבול ים" - וכל הנסין שבים שהם בין שני החוטין המתוחים מקפלוריא ועד ים אוקיינוס ומנחל מצרים ועד ים אוקיינוס הם ארץ ישראל. ומנין לו שעד ים אוקיינוס, הסביר רש"י פעמיים, "שהוא בסוף העולם במערב". כלומר, מכיון שהתורה לדעת ר' יהודה לא קבעה, כמו לחכמים, שהים עצמו כבר מהווה הגבול המערבי של א"י, הרי שריבתה כל מה שניתן לרבות לצד זה עד סוף כל מקום שתוכל לקרוא עליו שהוא ממערב א"י, והוא עד האוקיינוס ששם סוף העולם, בלשון חז"ל ורש"י, ק"ה ובהתאמה לכמה מאמרי חז"ל שהאוקיינוס מקיף את כל העולם כולו, והוא הים הגדול שכבר אין בו ישוב ואף איים אין בו.

ונצייר לנו: אילו היו איים ונסים לצד מערב הלאה והלאה (כלומר: למעשה, המסתכל במפה היום רואה שכבר ממדינת טוניס שבאפריקה והלאה נגמר הים שהוא מכוון כנגד א"י, אך לא זה, ולא שהים התיכון מסתיים בגיברלטר, משנים דעתו של ר' יהודה, באופן עקרוני, כאמור להלן, ואף לא דעת התוס' על שאלתו של ר' פטר שרק איים ולא יבשה נתרבו לר' יהודה משנה דעתו. ואין לומר שרק האיים שבים התיכון נתרבו ולא אילו היו כאלה הלאה בגיברלטר ובים האטלנטי, שהרי דבריו של רש"י מוכיחים ההיפך שרק בגלל ששם סוף העולם אמר ר' יהודה עד האוקיינוס ולא בגלל ששם אין הים התיכון), אילו היו - בהפסק של קטעי ים בין זה לזה - עוד אי ועוד אי ואילו היו מכוונים כנגד א"י, הרי היו כולם א"י לר"י כל זמן שישנם לצד

• פשר חזון •

הגיאוגרפית שעלי' מדבר רש"י צע"ג לפי המציאות הגיאוגרפית המקובלת כיום שאין שום חיבור לאוקיינוס ממערב לא"י וכמו שמבאר להלן, ומש"כ שאי"ז משנה את דעתו של רבי יהודה באופן עקרוני תמוה, ובשו"ע או"ח סי' רכ"ח ס"א בשם תשובת הרא"ש כתב שהים שעוברים בו לא"י ולמצרים נקרא אוקיינוס, והוא בדעת רבי יהודה ברכות נ"ד, ושפיר י"ל דזו כוונת הגמ' בגיטין אפי' לדעת החולקים על השו"ע שם, ומש"כ רש"י סוף העולם, יותר מסתבר לפרש סוף העולם שמצויין בו ישראל שהרי תלוי בבקיאין לשמה וכמ"ש בסו"ד התו' שם.

קכד. הדבר תמוה, יותר מסתבר לומר שרבי יהודה חולק על חכמים רק מפני שלדעתו יש ריבוי מיותר, וזאת משום דבשלמא בנידון קו התאריך על כרחינו לדון על כל מקום אם הוא מקדים או מאחר, אבל מקומות הנמצאים חוץ לתחומה של א"י מהיכ"ת להכלילם בא"י.

קכה. דברי הגר"י מרצבך מתאימים עם תפיסת היסוד עולם כי חצי הכדור אינו אלא אוקיינוס, אבל לפי המציאות הגיאוגרפית הידועה כיום אין טעם לפרש כך את הגמ' בגיטין, ובלא"ה המציאות

מערב, שכן לצד זה אין גבול בתורה או הכל נכלל לתוך הגבול. ועד היכן? עד המקום שהוא סוף מערב, עד האוקיינוס, עד המקום שנפסקו שם איים וישוב.

ואיך נדון על איזה אי אם הוא לצד מערב או אם אולי הוא כבר נחשב ממזרח לא"י, ושם יש גבול בתורה ולא נתרבו האיים כמובן. אלא צריך אתה לומר שכל זמן שרוחב הים הענקי והגדול ממנו והלאה למערבו והאי סמוך לאיים וליבשות שממזרח לו, עדיין האוקיינוס ממנו והלאה והוא למערבו של א"י, שאז האי עדיין בסוף הישוב לצד מערב. ואילו היה אי - בלא הפסק של יבשה - במקום ששם אמריקה, גם אי זה היה עוד נתקדש לר"י, קפי שהרי רחבי המים וההפסק הגדול פי כמה מהים האטלנטי במערב אמריקה הוא, ואמריקה סמוכה הרבה יותר לארצות הישוב שלנו יותר מלאסיה, ושם סוף ישוב שבמערב עליה, ולפי האוקיינוס שהוא סוף העולם.

וממילא יוצא לשאלתנו: מה הוא הנקרא סוף מזרח וקצות הישוב וסופו? לא היבשה של אסיה בלבד, אלא גם האיים הסמוכים לה, והאיים הסמוכים לאיים אלה, וכן הלאה והלאה, כל שרוחב הים עדיין מהם והלאה לצד מזרח, והם יותר סמוכים ליבשות ולאיים שממערב להם - עדיין לא הגענו לסוף הישוב ו"לסוף העולם" בלשון חז"ל ורש"י ולקצה המזרח. והאיים שבים השקט עצמו כל שרוב רחבי המים עד יבשת אמריקה והאיים של שם גדול מרחבי הים שממערבם, עדיין סוף הישוב המזרחי הם, ואם רוב רוחב המים ממערבם וקרובים הם לישובים שבמזרחם - מערב לאוקיינוס הם ולקצות המערב ייחשבו. שהרי האוקיינוס עצמו הוא הגבול שבין מזרח למערב, בין מה שמתקדם ומה שמתאחר לנו.

ונמצא לפי זה, שלדעת חז"ל האוקיינוס הוא שמהווה סוף הישוב, הן מצד זה הן מצד זה, והוא המפריד ולא קו דק התלוי במעלות האורך (שעוד יש להסתפק בו אם תלוי הוא באורכה של ירושלים, קפי או של מדבר סיני) אלא שנוכל לציין הקו, אשר האיים שממערבו ייחשבו קרובים לאסיה ונחשבים כהמשכה למזרח העולם ויתקדמו לנו בזמנם ואשר אלה שממזרחו ייחשבו למערב העולם והישוב ומתאחרים, וברור לפי זה שאלסקה סוף המערב וסיביריה סוף המזרח, ואפילו איים הסמוכים להם וקו זה הנזכר מתחיל איפוא באמצע רוחב ברינג' ונמשך - לא בקו ישר מכוון ומדויק מצפון לדרום - אלא הולך תמיד באמצע הים, ולמשל איי האליוטים שכולם זה לזה סמוכים ונראים הם ברור כהמשך הישוב שבאמריקה, כולם האוקיינוס ורוחבי המים ממערבם (והם סוף הישוב המערבי) וכפי הגדרתו לא יוכל לעבור קו זה ביבשה ובשום

• פשר הזון •

עשרות מונים מהמרחק בין סיביר לאלסקה. (ולפי"ז תהי' גם יבשת אמריקה תחלת המזרח). ויש לבאר דבריו לשיטתו שמודדים את הישוב ולא את היבשת ואין ישוב בסיביר.
קכז. כוונתו עפ"ד הכוזרי, הובא בפ"י סק"ט ע"ש.

קכו. הגר"י מרצבך תפס לו לגבול את האוקיינוס השקט, וצ"ע למה תפס כן, דאם נרצה לומר שהאוקיינוס הוא הגבול, דאף שהאוקיינוס השקט בעצמו יותר גדול עדיף טפי לתפוס את האוקיינוס האטלנטי, כיון שהמרחק בין ברזיל לאפריקה גדול

אי, שכל אי נחשב לצד זה או לצד זה כפי שנוכל להגיד עליו שהאוקיינוס - ורוחב המים - ממזרחו או ממערבו. ונמצא גם כן שלא ניתן הקו אלא להבדיל בין ישובים ואיים, אך אניות ההולכות בים אינן תלוות בו, שהן לא תקפוצנה בן רגע ממזרח למערב וממערב למזרח, אלא בתוך האוקיינוס עצמו הן, שאין עליו שם מזרח הישוב או מערב (ויש הבדל ביני ובין הדבר הדומה שכת"ר הגידו שאין קו לאניות [ואין מקום קו תאריך קבוע מן התורה, והיסוד הוא מונה ששה ממקום שיצא ושובת שביעי, במקום שאין ישוב, וזהו שבת דאורייתא. והאיים בעולם שהוחזקו שבתם למזרח או למערב כפי חשבונם. כדין ואין לשנות שבתם]. ואני אומר שכל מקום ומקום וכל אי ואי - מקום יש לו, אם הוא נחשב למזרחו של עולם או למערבו, אלא שלאניות מסופקני בלבד שמכיון שבעיקר שיטתי על פי חז"ל ועפ"י רש"י האוקיינוס קיי"י שהוא שטח רב מפריד בין המזרח ובין המערב, אלא שבמקום שיש שם אי, אפשר לדון בו מה הוא שנקרא כאן אוקיינוס, אם המים שמצד מערב או המים שמצד מזרחו, וממילא נולד קו וגבול, קיי"י אך האניות הנמצאות באוקיינוס עצמו, איך אפשר לומר עליהן שהן במערב או במזרח של עולם, וקרוב הדבר שהם ודאי ימנו כפי מה שמנו עד עכשיו עד שיגיעו למקום ישוב).

וברור לפי זה קל שלדעת חז"ל מוכרחים לומר שלא הים הקצר שבמערב יפן ובמערב אוסטרליה ובמערב ניו-זילנד הם הם האוקיינוס אלא השטח האין סופי כמעט של הים הענקי שממזרחם ולכן ברור לפי זה שלדברי חז"ל שהאוקיינוס מקיף את העולם האוקיינוס מקיפם ממזרחם והם במזרח העולם והם עצמם סוף הישוב במזרח ומתקדמים לנו בחשבון הימים. (ובפרט שכל המסתכל במפה יראה שמסתבר הדבר שהם המשך היבשה ומי יודע אם לא מקודם כגון קליא לפני המבול באמת היו מחוברים וקשורים ליבשת של אסיה והיוו בעצמם סוף היבשה והישוב גם יחד אלא שכיום נשארו כסוף הישוב ולא כסוף היבשה).

יוצא כפי דברי אלה שדעת חז"ל במדרשי אגדה על האוקיינוס ובדברי הלכה של ר' יהודה לשיטתו בגיטין בדעה אחת שהאוקיינוס סוף העולם, נמצא שכל אלה למזרח הישוב נמנים, ואם

· פשר חזון ·

וע"כ שהתורה קבעה את הדבר שקו התאריך הוא קו דק התלוי במעלות האורך.

קל. הגר"י מרצבך חוזר כו"כ פעמים במאמרו שהכל לדעת חז"ל, אבל באמת אין דבריו מבוססים על חז"ל אלא על הסברא, רק הראי' שהביא מלשון רש"י שכתב סוף העולם בנידון אחר שלנגדה עומדים דברי הרז"ה הברורים בנידון דידן.

קלא. הגר"י מרצבך בנה כאן על תיאורית התחלקות היבשות ורמז לזה כבר בתחילת דבריו שכתב אם חלקת אדמה תפרד מהיבשה האם פתאום ישתנה יום השבת שם, ועי' בחזו"א סק"ו, ותלה את ההתחלקות במבול, ויש להשיב שבין סין ליפן גם היום אין שום תזווה וגם לפי התיאורי' המקובלת יפן

קכח. כיון שכל האוקיינוס זרוע איים קטנים, הוא פירכא על כל האמור כאן, דמבו' בדברי הגר"י מרצבך שצריך לדון על כל אי אם הוא למזרח או למערב, וא"כ בקושי נשאר בים קו דק שאפשר לומר שהוא האוקיינוס הגדול שיהי' קו תאריך. (וגם הקו הזה אינו קו ישר, כיון שאין שום קו מקוטב לקוטב שאינו חוצה איים).

קכט. הנקודה שעמד עלי' כאן הגר"י מרצבך, שאין לנו הלכה לאוניות שבאוקיינוס, באמת שהיא פירכא על כל הגישה, כיון שהיסוד עולם שהלך בדרך זו, תפס כן משום שמבאר שאין ישוב תחתון כלל אלא דגי הים, אבל אם הישוב התחתון הוא מקום מעבר לבנ"א מדוע לא קבעה התורה קו תאריך באוקיינוס,

כמה וכמה ראשונים (ע' הקדמה ב' בתחלת המכתב) קבעו כבר שקצות המזרח והישוב, וסוף העולם שם, הם הם שמהם מתחילים חשבון הימים, ואם כל מה שנחשב למזרח מתקדם לנו (ע' הקדמה א' שם והוכחה בסוף המכתב), יוצא קו התאריך הקובע מקום לכל אי ואי כאשר ציינתי. (אלא שברור הדבר שהמאור בפירושו של מס' ר"ה לא היתה דעתו כך, אבל מכיון קלי שיתכן שגם הוא לא אמר את פירושו זה אלא בהנחתו סוף היבשה של שוכני מזרח אחרי שש שעות הם סוף הישוב גם כן - וכדברי החזו"א בביאורו שלא כיון המאור לשוכני המזרח ממזרח לשש שעות ממש אלא לנקודה שכלית שם - ולנו נתברר שיש עוד ישוב שם, ולכן הוצרך למושג של גרירה בסיביריה ואוסטרליא), ולולא דבריו הייתי אומר מה שאמרתי לולא דמסתפינא.

הערות נוספות

1 הרמב"ם מדבר בחבורו על התחלת הימים בזמנים שונים כפי מקומם בארץ בהל' קדוש החודש, הוא מרחיב דיבורו (בפ"ח הי"ג עד הט"ז) על השאלה אם אפשר או לא אפשר לראות את הירח במדינות שממזרח ושמערב א"י כשנראה או לא נראה הירח בא"י עצמה: למשל כשיראה הירח בא"י אפשר שיראה במדינות מזרחיות ואפשר שלא יראה, ואם יראה במדינה שהיא למזרח א"י - ובלבד שהיא מכוונת כנגדה - בידוע שיראה בא"י. ולהפך הדבר במדינה מערבית המכוונת כנגד א"י.

ופשוט הוא לכל מבין בשטח זה, שכוונת הרמב"ם וסיבת הדברים הללו היא מפני שהירח בתחילת החודש בשום מקום אין לראותו אלא סמוך ומיד אחרי שקיעת החמה ומפני שיעבור זמן מה בין תחילת הלילה במקום שבמזרח למקום שבמערב. כלומר שאם נראה הירח בליל מוצש"ק שהוא ליל שלשים בא"י, לא ידוע הדבר אם גם במדינות שממזרח א"י כבר נראה בליל מוצש"ק ליל שלשים זה, שהרי שם התחיל הלילה כבר זמן מה - מעט או הרבה כפי מרחקם - לפני א"י, ומי יודע אם לעת שלהם כבר הגדיל הירח עד כדי שאפשר לראותו. אבל ברור הדבר שבכל המדינות המערביות יראה הירח בליל מוצש"ק זה ליל שלשים שהם מתאחרים להתחיל הלילה ועד שהם יתחילו כבר הגדיל הירח יותר. ולהפך כשלא נראה הירח בא"י בליל

• פשר חזון •

נתינת התורה, ועמש"כ בפי' סק"ה שאפי' אם כ"ה אין בזה נ"מ על האיים שחוץ לצ' מעלות. (וא"א לברר באמת מה הי' עם יפן, כי כל המפות העתיקות הם תיאורטיות בלבד).

קלב. נתבאר בחזו"א סק"ח שלא ייתכן לומר כן כיון שזמן ר"ה קבוע ע"פ סוף היבשה, א"כ גם מקום התחלפות הימים קבוע, וא"כ דעת הרז"ה ברורה, וכל הנידון הוא אם אפשר לומר שהיו ראשונים שחלקו עליו, וגם אם חלקו עליו, הר"ן והריטב"א שהם בתראי ועמודי ההוראה הסכימו לדבריו, וא"כ הלכה כהרז"ה וכמ"ש בחזו"א ס"ק י' וס"ק ט"ז.

לא נפרדה מסין אלא נוצרה כאי, (גם התלי' במבול רחוקה כיון שהתורה שמאריכה כל כך בתיאור המבול לא אמרה אלא נבקעו כל מעיינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו ויכסו כל ההרים הגבוהים ואחז"ל שנמחו ג' טפחים של המחרישה. ואחז"ל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך שהציף את הכל והביאם לבבל שהיא עמוקה, ואם התחלקו במבול יבשות למרחק של מאות ואלפי ק"מ, לא הי' למבול להיכן להציף את הכל אלא לבבל). ואפי' אי נימא שכ"ה מה אכפת לן מה הי' לפני המבול, כיון שבזמן נתינת התורה הי' אי נפרד, מדוע לתלות הדבר בזמן היצירה ולא בזמן

מוצש"ק פשוט שבמזרח כל שכן שלא נראה ואפשר שבמערב יראה ואפשר שאף שם עוד לא יראה. וכן לפי זה פירוש דבריו כשנראה הירח במדינות שבמזרח שכל שכן שיראה בא"י.

ומזה קלג יוצא כדבר מוכרח ששאלת התחלת הימים תלויה בשאלה מה נקרא מזרח ומערב, שאם למשל יפן, לדעת החזון איש נ"י, או המאחרים שבע עשר שעות ומחצה לדעת בעל המאור, ימנו את ליל מוצש"ק ואת ליל שלשים הרבה זמן אחרי יושבי א"י אפשר שלהם כבר נראה הירח שהתרחק בינתיים מהשמש בליל זה אע"פ שלא נראה בא"י. והכרחי להגיד שלדעת הרמב"ם אילו היה סובר כמו המאור לא היה קורא אותם מזרח א"י אלא כל המתאחרים קרויים מערב א"י שרק אז דבריו נכונים.

ואף בלא ההוכחה שלהלן - בתוך דברי עצמם - שבמכתבי נראה - אך עדיין אין לזה ראייה - מכאן שהרמב"ם חולק על בעל המאור שלפשוטם של דברים יפן והשוכנים ממזרח סין ייקראו ממזרח לא"י ולפי דברי הרמב"ם האלה צריכים לומר שהם מתקדמים: אלא שעדיין יש לטעון כפי שכתבתי שלבעל המאור באמת אלה מפני שהם להלאה מקצות המזרח ייקראו ממערבנו שהרי הם מתאחרים בהתחלת הימים. אבל לפשט הדברים יש לומר שלא תלה הרמב"ם תניא בדלא תניא, את השם מזרח ומערב בדין של ההתקדמות וההתאחרות, אלא להיפך תלה בדבר הידוע, במה שנקרא מזרח ומערב.

2 מפני שראיתי פירושים דחוקים בדברי הראב"ד בספר "כתוב שם", אכתוב דברים אחדים על דבריו שם.

יש מי שאומר שלחלוק בא על בעל המאור שכן כתב הראב"ד בתחלת דבריו שדבר ידוע שהימים מן המזרח מתחילים, ואילו בעל המאור כתב שהימים מתחילים מהנקודה השלשית שהיא א"י עצמה. אך ודאי אין הדבר כך, (א) מפני שאף בעל המאור לא משנה את חשבון הימים מא"י דוקא, אלא כל מה שבתוך שש שעות ממזרח לה מקדימים לא"י ואם כן אף הוא מתחיל מן המזרח: (ב) שאילו זה היה עיקר חידושו של הראב"ד מה הוא שמזכיר כך בקצרה בלבד במשפט אחד בתחלת דבריו ואח"כ ממשיך ארוכות על דברים שלא בא בהם לחלוק. אלא פשיטא שאף הוא מודה בדין לבעל המאור אלא בו בזמן שבעל המאור כתב את הטעם לפירוש הגמרא שלו שמשום כך יש הבדל בין נולד לפני חצות או אחרי כן משום שאנשי קצות המזרח צריכים שיהיה להם יום ולילה מן החדש, בא הראב"ד וכותב נגד פירוש זה, שאין הדבר כך אלא פשיטא שהימים אמנם מתחילים מן המזרח אלא שקדושת המועדות לא בגלל אנשי צין אלא יום שראוי להיות המועד בו בא"י הוא נתקדש לכל העולם ואם לא לא, ולא כדעה הפוכה של בעל המאור.

• פשר הזון •

נקרא מזרח ומערב, אבל עכ"פ ביאר שפיר הגר"י מרצבך שזהו גופא מבאר החזו"א עד היכן המערב, וא"כ נקרא לראיית הירח שם מאחרת, ולגוף הנידון היכן קו התאריך אין מהרמב"ם שום ראי'. וראה עוד במכתב הגר"ח קניבסקי שנד' לעיל.

קלג. אחרי שהרמב"ם עוסק כאן בביאור דבר פשוט במהלך הירח שהוא צמוד לשמש בזמן המולד. וככל שהשמש הולכת למערב, ונפרד הירח מהשמש, עולים סיכויי הראי', והדבר תלוי במזרח ומערב מציאותי ולא הלכתי, וא"כ אין מזה שום דבר מוכרח ששאלת הימים תלוי' בשאלה מה

(וכ"כ בספרו של החזו"א נ"י. סק"י). ועל פי זה נכון הוא מה שכתבתי במכתב שלכלל הדעות ולא רק לראב"ד בלבד הימים מתחילים מן המזרח.

ומה שהזכיר הראב"ד שם שבתות ה' ושאלו נגדו, הרי שבת קבועה ועומדת ומה זה שהוא תולה הדבר באם ראוי היום לא"י, עד שפירשוהו שמדבר מיוה"כ או משאר ימים טובים (בו בזמן שבאותו המקום בכוזרי מזכיר אף הוא שבתות ה' ומועדי ה' וכוונתו על שבתות ממש!), נראה ברור שגם על שבתות ה' מוסב מה שהזכיר אחרי כן הראב"ד "קביעותם ביום ידוע" וכוונתו שאמנם הימים, כלומר מתי יום ששי בשבת ומתי שבת, מן המזרח מתחילים אך אם השבת הוא יום ו' בניסן או ז' בניסן והמועדים שקביעותם גם כן ביום ידוע כגון ט"ו בניסן פסח כל זה תלוי - לא מאנשי צין כדעת בעל המאור כדי שלהם ושם יהיה לילה ויום מן החדש - אלא ביושבי א"י שאם היום ראוי להיות ו' ניסן או ט"ו בו בא"י אז ראוי הוא להיות שבת זו או יום זה שיהיה כן בכל העולם כולו, ושאינו ראוי להם אינו ראוי לכל העולם כולו.

הערות לשאלת חשבון הימים במדינת יפן קלד

א.

כתב התשב"ץ (ח"ג תשובה רט"ו) (הסוגריים הם הוספות ממני לביאור דבריו). וז"ל: "ואקדים בזה הקדמה אומר כי המולדות הוקבעו על סוף המזרח וכשאנו אומרים מולד תשרי הוא ביום א' בתחילת שעה ראשונה מהלילה אין זו על א"י אלא מסוף המזרח". (זהו שלא כדברי הרמב"ם המפורשים ושלא כדברי שאר הראשונים). "וכבר זכר הגאון רבנו סעדיה ז"ל שהוא ראה לקות שמש בחשבון שעה שיהיה המולד יותר על אותה שעה ה' שעות בלא ספק שהלקות אינו אלא בשעת המולד". (כידוע באר הרמב"ם תופעה זו ע"י שהבדיל בין המולד האמיתי ובין המולד הבינוני: לקוי שמש הוא בזמן מולד אמיתי והמולד המחושב הוא הבינוני). "וסבת מרחק הלקות מעת המולד במקומו של רבנו סעדיה הוא מרחק מקומו ממקום המולד כי הוא היה בבגדאד והוא ראה מקצה המזרח ה' מעלות". (כך מודפס, אך המספר ה' הוא טעות סופר המוכח מההבדל של ה' שעות שאותו הבדל הוא כותב כמה פעמים). "וכשעברו מקצה המזרח בעת הלקות קליה עשר שעות עם התחלפות ההבטה, עדיין לא עברו בבגדאד אלא שתי שעות, וזהו סיבת ההתחלפות שראה הגאון ז"ל והוא מגלה לנו כי מקום המולד הוא בסוף המזרח ונתבארה הקדמה זו". עכ"ל. הרי דהתשב"ץ לומד בפירוש שהמקום בקצה המזרח (כנראה כוונתו על קצה הישוב) אשר

פְּשֵׁר הַזֶּזוּן

קלד. בעלה יונה נד' כהמשך למאמר הנ"ל הערות שנמצאו בין כתביו. אמנם הערות הנ"ל הם טיוטה, ומחלק מהדברים ודאי שחזר בו, וכמבו' במאמר דלעיל שהוא מסקנת דבריו. על כן השמטנו את הדברים שאין בהם חידוש.

קלה. ראה במגיד הרקיע ובהערות לתשב"ץ מרז"ק שעשר שעות ג"כ ע"כ שצריכים להגי'.

הוא נבדל בשמונה שעות מבגדאד עודנו מוקדם לשעות בגדאד וזהו כבר 120 מעלות מזרחה מבגדאד, ז"א בערך 130 מעלות מזרחה מא"י ולדעתו אפילו כל זמני המולדות נחשבים ממקום זה שהוא קצה המזרח.

ב.

כותב בעל החזו"א נ"י שדעת בעל המאור לא על שוכני קצה המזרח ממש אלא על הנקודה המבדלת בין קצה המזרח והאוקיינוס. ועל פי זה בעל החזו"א גם כן הוסיף דעתו שהבליטות של אסיה ואוסטרליה נחשבות לבעל המאור כהיבשות והישוב ממערבם. והגם שעפר אני תחת כפות רגלי החזו"א אינני מבין דעתו שהלא בעל המאור עצמו כותב אחרי כן את פירושו על הגמ' של כ"ד שעות מכסו סיהרא וכו' ומפרש בעל המאור "לדידן" של הגמ' על אותם שוכני קצה המזרח שמתאחרים לגבי א"י ב-18 שעות (שהלא בין בבל לא"י אין הבדל גדול כמו שהקשו כל המפרשים) והוסיף בעל המאור כדי לבאר את ה"לדידן" המוסב עליהם שבימי שבור מלכא שהיה מלך גדול בבבל הגיעה מלכות בבל לשם. א"כ לא מנקודה מדבר אלא משוכנים ממש (כמו שמדייק ג"כ לשונו שמבדיל בין השוכנים ובין טבור הים שהוא נקודה) אשר הגמ' קוראת אותם "לדידן".

ג.

-מכתב-

אפילו אם כת"ר מקבל במלואה את דעת בעל המאור ודעת הכוזרי ואך ורק לפי דבריהם ירצה לפסוק הלכה, אז צריכים להעיר שאין יסוד בדבריהם על הקו הישר שנמשך מהקוטב עד הקוטב. קלי שזה כבר תוצאת תמונתנו על פי המציאות המדעית.

ואף שאני רחוק רחוק מדעותיו של בעל תשובות "בני ציון" קלי המבסס דעתו על מה שהיה בזמן ששת ימי בראשית ועל תליית המאורות, דבר שנשגב ממנו וכדברי הרמב"ם במו"נ אין להשוות בכלל מה שנתהווה והיה בשעת הבריאה ובששה ימים הללו עם מה שהיה והוא אחרי כן. אך בנקודה זו צודק הוא - לפי שיטתו - שאינו מיישר את הקו קלי אלא מושכו לפי זריחת השמש באותו רגע שהיא כידוע מוקדמת כל שהולכים צפונה. ואין על קו הישר מצפון לדרום אלא שויון הרגע של חצות היום ושל חצות הלילה.

• פשר חזון •

קלו. כוונת רבינו שכל הרעיון של קו ישר החותך את היבשות, נובע מתוך רגילות ההסתכלות במפות מודרניות, אבל המעיין בענין מתוך שכל התורה מבין שהקו צריך להתאים לאופי כדור הארץ, ישוב, אוקיינוס, מאורות, וכיו"ב אבל קוי האורך והרוחב אין להם שום שייכות מהותית עם אופי כדור הארץ.

קלו. כוונת רבינו שכל הרעיון של קו ישר החותך את היבשות, נובע מתוך רגילות ההסתכלות במפות מודרניות, אבל המעיין בענין מתוך שכל התורה מבין שהקו צריך להתאים לאופי כדור הארץ, ישוב, אוקיינוס, מאורות, וכיו"ב אבל קוי האורך והרוחב אין להם שום שייכות מהותית עם אופי כדור הארץ. ועי' בפ' סק"ה שביארנו דברי החזו"א שנקט בלשונו שהקו הוא מהקוטב עד הקוטב.

קלו. סי' י"ד, וראה שם בקונטרס "אור שבעת הימים".
קלח. הבני ציון לא משך את הקו עם זריחת השמש דא"כ לא הי' מרויח הרבה, אלא שקבע את קו התאריך ע"פ צאה"כ 8 מעלות תחת לאופק וצאה"כ בצפון ובדרום מאחרת הרבה יותר וכך כלל כמעט את כל סיביר ואת ניו זילנד שבדרום בתוך קו התאריך, אבל זריחת ושקיעת השמש ביום השויון היא ברגע אחד לאורך כל הקו, וצ"ע.

ולכן אין יסוד ליישר הקו אלא יתכן שלכל דעה ודעה כאשר היא יש להמשיכו לפי סוף הישוב או התחלת האוקיינוס או אמצעו או לזריחת השמש וכדומה.

על הצעת הגר"י מרצבך זצ"ל בענין קו התאריך (מהרב ידידיה מנת)

(א) הקדמה והתנצלות:

במכתב שכתב הגר"י מרצבך זצ"ל ביום י"ג חשוון תשי"ד פונה לת"ח אחרים שיגידו לו דעתם על הצעתו המחודשת, ועל ראייה שחשב להביא מדברי ר' יהודה במס' גיטין ח. לסוגיין. בדבריו הוא טוען להוכיח שכשם שה"מערב" ע"פ חז"ל ממשיך מעבר לסוף היבשת גם באיים שבים הקרובים ליבשה, כך גם י"ל ב"מזרח" ולכן י"ל דיפן שייכת לאסיה לענין מנין התאריכים.

(עי' בספר עלה יונה בהקדמה למאמרו ע"י המו"ל שהקו שכתוב בבעה"מ הוא ממוצע של 90° מזרחית לא"י, ונמשך לאורך החוף המזרחי של סין, ע"ש. והדברים צריכים תיקון, דהקו הוא בדיוק ב-90° ולא ממוצע, ובמקומות שהוא בים כך הוא במדויק, אלא שבמקום שהוא בצפון מזרח אסיה חוצה בתוך היבשה, אזי יש לגרור את היבשה המזרחית יותר, ושם לקבוע את הקו בחוף המזרחי. אבל בסין ודרומה הקו אינו על החוף אלא בים ממשיך דרומה בדיוק באזור זה של 90° מזרחה מירושלים, ועפ"ז יש לדון באיים שמצויים שם, ואכמ"ל).

אמנם מתבאר בדברים שלא רק שדבריו שלא כחזו"א, אלא הוא בא בהצעה שלא כבעה"מ והר"ן והריטב"א ושאר, וגם מתברר בדברים שהקושיא שרוצה להקשות מבעה"מ עצמו ומהרמב"ם מיושבים ומבוארים בפשטות לפי המתבאר.

עסקנו כאן להלן ראשית בסוגיא בגיטין ונמצא שאין סתירה בין הסוגיא ורש"י בגיטין לבעה"מ והסוגיא דר"ה, ואח"כ בפרטים היוצאים מדבריו של הגר"י מרצבך זצ"ל.

לא נותר לנו אלא להתנצל על העזתנו לדון בדבריו, אבל כיון שהוא כתב בהקדמה למכתבו וז"ל: "יש דברים שיש לומר בהם לא איסתיעא מילתא, לא הספקתי לבררה כהוגן ולהביא ראיותיה. עשיתי הדבר יומיים לפני הסתלקותו של אותו הגאון וחד בדרא (א.ה. ר"ל החזו"א זצ"ל) שאת פיו הקדוש רציתי לשאול ולפני כס הוראתו לא הבאתי את דברי מן השמים עכבוני ולא זכיתי" ע"ש. אולי דוקא לכן מותר היה לנו כתלמיד שנעזרתי רבות בגר"י מרצבך זצ"ל ובהוראותיו לעניני הזמנים, אין לי ספק שהיה שמח ומאושר לראות איך הדברים מתבררים ומיושבים אל נכון ובדרך פשוטה וישרה, ואין צורך לבקש מחילה מהראשונים והאחרונים שלא הלכו בדרך זו, כי הכל ברור בין בסוגיא בר"ה ובין בגיטין, וכדברי הרמב"ם ובעה"מ והי"ע.

(ב) נחזי אנן בס"ד: רש"י בגיטין ח'. ד"ה "כי פליגי בים הגדול" כתב וז"ל: "פליגי תנאי איכא למ"ד שפת הים הוא גבול וים גופיה לאו א"י הוא, ואיכא למאן דאמר (היינו שיטת ר' יהודה) ים גופיה מארץ ישראל". כלומר, דיליף מהפס' (כדמפורש בגמ', וכדלהלן ברש"י) דהים עצמו עם כל מה שיהא בו נחשב מא"י, וברור שכל שמעבר לו, באוקיינוס אינו מא"י, ולא בגלל היותו

במזרח או במערב רחוק אלא מעצם זה שאינו שייך לגבול של א"י שהוא יבשת א"י, והים ותו לא. ולפי"ז פשיטא שאין ה"א שעוד איים בהמשך באוקינוס יהיו שייכים לפי ר"י לא"י, וצ"ג מה היתה ה"א בכוונתו של הגר"י מרצבך זצ"ל.

ג) ורש"י שם ד"ה "ר' יהודה אומר" כתב וז"ל: "כל הים שכנגד אויר של א"י ואפי' עד אוקינוס למערב, שהוא בסוף העולם, הרי הוא כא"י, שנאמר "ים הגדול וגבול" האי "וגבול" קרא יתירא הוא, למימר דאף רוחב הים בכלל התחום" עכ"ל. וש"מ דהילפותא היא הסיבה והמקור לדעת ר' יהודה, ולא כהבנת הגר"י מרצבך שכתב וז"ל: "ומנין לו שעד ים אוקינוס, הסביר רש"י פעמיים שהוא בסוף העולם במערב, וכאן מפורש ברש"י לא כן, אלא שהפס' הרחיב וריבה לא"י עוד איזור והוא הים, אבל אין לך בו אלא חידושו שרק הים ולא מקום אחר, וכיון שהאוקינוס הוא איזור חדש ואחר ברור ששם אין שום סיבה להיות כדיני א"י.

ולכן פשיטא שאיים שמעבר לים, דהיינו באוקינוס לא יהיו כא"י, והדברים מפורשים ברש"י בלי ספק, וגם כוונתו במש"כ על האוקינוס מתפרשת שהאוקינוס בעיקרו נמצא בסוף העולם למערב, (ולא כתב במערב כמו שצוטט בדברי הגר"י מרצבך) ופירושו שהכיוון העיקרי של מרכז האוקינוס הוא למערב, והוא (או האוקינוס במרכזו או במערב בסופו) נמצא בסוף העולם, ואין שום אפשרות ללמוד מכאן שאיים שבאוקינוס יהיו כא"י וכנ"ל אלא להיפך, וגם אין שום דיוק מכאן היכן הוא "סוף המערב" ואי אפשר להמשיך משם עוד דינים, ואדרבא, פשוט שכשנגמר הים ומתחיל האוקינוס שהוא נחשב כמגיע לסוף העולם, שם כבר אין א"י ובכלל אין כאן מקום שבמערב יש מקום לא"י, או מקום שבטל לא"י, אלא רק הים עצמו לר' יהודה, וא"א ללמוד מזה משהו למזרח, וק"ל.

ד) עוד שם ברש"י ד"ה "ועד ים אוקינוס" שהוא בסוף העולם למערב. "מן החוט ולפנים" כלומר בין שני החוטים הו הנסים א"י וה"ה למים, וניסין דנקטי משום דחורשין וזורעין בהם וחייבים במעשר ובשביעית" עכ"ל. ומבואר שוב שאין התיאור שהאוקינוס הוא אחר סוף המערב, ולכן א"א ללמוד מכאן היכן "סוף המערב" של הישוב או העולם, רק שהאוקינוס נמצא בסוף העולם ולכיוון מערב. ומפורש ברש"י דבשטח הזה שהוא חלק מא"י אין נ"מ בין איים לים עצמו, וא"כ אין שום ה"א שבשטח שאחריו יהא באוקינוס דין שהאיים שייכים לא"י מכח היותם ב"מערב", כי אין ה"מערב" קובע אלא מקום מסוים שכלול בפס' על "גבול ים", ותו לא, וכמובן משם ואילך לא האיים ולא הים יהו א"י, והדברים פשוטים בלי שום ספק לענ"ד.

ה) וראה בשאלתו של ר' פטר לר"ת (בתוס' גיטין ה. ד"ה "ר' יהודה" ובתוס' הרא"ש שם) על מקומו שבמערב א"י ותני' לו ר"ת כמה תני' (עי' ת"ר). ועוד (והוא תני' אחרון בת"ר, ובתוס') דמה שאמר ר"י כל שכנגד א"י הוא רק בים ולא ביבשה שעד האוקינוס וכן כתבו דמבואר ברש"י, ע"ש. ונראה שבקושיא סבר ר"פ דכל שעד אוקינוס היינו לא רק הים אלא גם היבשה, ואולי בק"ו, דהיבשה קשורה ומחוברת לא"י וא"כ כל חלקים שבה שיהא בתוך שני הקוים שלר' יהודה תוחמים רק את הצפון והדרום, הרי כל שלא באוקינוס יהו בטלים לא"י וקמ"ל שע"פ הפס' למדנו שרק בהים ולא היבשה וק"ל.

וא"כ לא נותר שום ה"א שהאיים שאח"כ באוקינוס יהו כא"י, ויש לתמוה הרבה איך ה"א

בדבריו של הגר"י מרצבך זצ"ל שאיים שבאוקינוס יהיו א"י יותר מהיבשה עצמה שבצרפת, ולכאן ברור בתי' זה שלא כדבריו, והרי תי' זה כתבו תוס' ות"ר שהוא ע"פ דברי רש"י כמש"כ התוס' שזהו מה שפירש הקונטרס, וא"כ נמצאנו למדים שבדברי רש"י שה"עלה יונה" מסתמך עליו, למדו התוס' דאין שום מקום חוץ מהים עצמו ואיים שבו שיהא כא"י, ואין שום ה"א שאיים שבאוקינוס יימשכו גם אחרי א"י ודו"ק.

(ו) יל"ע במש"כ הגר"י מרצבך בהגדרת יסוד הגמ' שר"י קובע שאיים בים עד האוקינוס הם כא"י וז"ל (במאמר, סד"ה ר' יהודה) "שהאוקינוס מקיף את כל העולם כולו, והוא הים הגדול שכבר אין בו ישוב, ואף איים אין בו". הנה איך יודעים לקבוע ההגדרה היסודית ששם אין איים ולכן כת' הגמ' דהכל רק עד האוקינוס, ואח"כ לתפוס החבל בשני קצותיו ולילך בתר ידיעותינו שיש שם איים ולתת להם דין נגד הגמ', כיון שהגמ' לא ידעה עליהם, והלא ברור שהגמ' קבעה דרך עד האוקינוס וא"כ עדיף לומר אם יימצאו איים אח"כ, שהגמ' פסקה שהם לא כא"י, והגמ' שפיר ידעה שייטכנו איים גם שם ואעפ"כ קבעה דרך עד האוקינוס ולא יותר. וכי לזה יקרא שמצאנו ראייה מפורשת, אתמהה.

(ז) והנה, לפי ההגדרות שהגדיר הגר"י מרצבך זצ"ל במאמר, קובעים קו שהאיים שבמזרחו קרובים יותר לישוב של המערב, דהיינו שהם שייכים למנין של א"י ואחריו, והאיים במערבו קרובים יותר לישוב של המזרח דהיינו לאסיה, ושייכים למנין שמקדים לא"י בחשבון הימים, וטוען שיפן בתוכם, ואין איים בים שזמנם שונה מהישוב שהם שייכים וקרובים אליו. וצ"ב מה יהא באי שנמצא שם באמצע, כך שצדו האחד קרוב יותר לישוב שבמזרח, וצדו השני קרוב יותר לישוב שבמערב. וכי אזלי' בתר רובו של האי, ואולי כיון שמתחילה היממה בצדו המערבי כבר נגרר כל האי, ומנ"ל שהרוב גורר יותר מהצד שמקדים; ואת"ל שהרוב גובר יצא שהצד שקרוב ליבשת הישוב של א"י ומקדים לה יאחר כ"ד שעות מהראוי לו בגלל שיש לידו ישוב אחר, וכי מנין לנו כל זה, והרי המאמר בא להראות שע"פ דרך זו הכל ברור, בלי ספיקות ופשוט, וצע"ג.

והרי באמת יבשת אמריקה היא כזו, והמאמר לא מבאר נקודה זו. דהרי ע"פ חשבון מזרח אמריקה, קרוב יותר לאירופה ולא"י מאשר לאסיה ולא"י מצד שני, אבל אלסקה קרובה ביותר לאסיה, וממילא לא"י מצד הישוב שבמזרח, מאשר לאירופה ולא"י מהצד המערבי של ירושלים, ואיך נקבע במאמר וז"ל: "ברור לפי זה (!?) שאלסקה סוף המערב..." וצל"ע טובא. ולכן פוסק שם ש"הקו הנזכר מתחיל באמצע רוחב בריינג' - " וצע"ג.

(ח) יל"ע טובא דלכאן לא נר' שהטילו עלינו חז"ל לחבר שו"ע חדש משלנו לכל המקומות אחרי שיש קו תאריך, דלפי דבריו צריך לברר הרבה פרטים חדשים שלא נדע הלכותיהם ודיניהם. וגם במאמר עצמו מתחבט ומסתפק בחלק מהם, ונפרטם מעט.

(ט) האם נקבע בישוב המערבי לפי המציאות שהוא בסוף אירופה, דהיינו "גיברלטר" והיא בקו רוחב 5° (בסוף הים התיכון) ו-10° בסוף היבשת של אירופה, או דאזיל לפי הידיעות של חז"ל שנר' שהישוב הוא מקביל למזרח ומערב מירושלים וא"כ כשם שיש כ-90° מזרחה ישוב והוא אסיה, יהא כך למערב. ואת החשבון של האיים מי קרוב לספרד, ומי קרוב לסין, נוכל

לעשות רק אם נכריע בנ"ל, ודו"ק. (דיש קרובים לסין יותר, אבל אם מתחשבים בישוב כאילו נמשך למערב כמו למזרח, אזי הם יהיו קרובים ליבשה תיאורטית זו, יותר מאשר לאסיה, ודו"ק).

ב) בקו שלפי חכ' בגיטין ח'. מטורי אמנון עד נחל מצרים כל הנמצא בפנים בין אם יש שם אי ובין בים עצמו, ובאניה הכל שייך לא"י וכדיניה. והשתא לפנים משני הקוים בים הגדול גם איים וגם אניות בים שייכים לא"י ומה יהא באוקינוס ששם המצאנו, בלי שכתוב בגמ' שהאיים שייכים עדיין למערב א"י לפי קירבתם, ומה יהא באניות?

כתב שם במאמר: "אניות ההולכות בים אינם תלויות בו (בקו) שהן לא תקפוצנה בין רגע ממזרח למערב, וממערב למזרח, אלא בתוך האוקינוס עצמו הן..." אח"כ כת' "אלא שלאניות מסופקני בלבד... איך אפשר לומר עליהן שהן במערבו או במזרחו של עולם, וקרוב הדבר שהם ודאי ימנו כפי מה שמנו עד עכשיו, עד שיגיעו למקום ישוב". אבל הוא מודה, שבים הגדול עד האוקינוס הרי הוא כא"י במוחלט, בין לאיים ובין לאניות וכמפורש ברש"י, וא"כ אניה שתגיע מן המזרח כל' מסיק, או מאיי יפן וכיו"ב, ותלך בדרכה לא"י מזרחה, הרי לדבריו כל הדרך היא מונה כמקום שיצאה משם ואף שעוברת ע"י יבשת אמריקה ועוד איים כיון ש"אינה קופצת" לא תשנה את מנינה בעודה בים ולא תגיע ליבשה, אבל כשתנס דרך מיצר גיברלטר לים הגדול, תבטל לא"י ותהיה בין שני הקוים של ר' יהודה וברור שתקפוץ בתאריך ותשנה הנהגתה, הרי זה הפלא ופלא, ולא "הרוויח" שאניות יהיו שקטות ובטוחות משנוי תאריכים, ודו"ק טובא.

וצא וחשוב לדעתו! כשיצאה אניה מיפן ושם התחילה כעת השבת, בשקיעה של 00:6 בערב, ותסע למזרח, ותעבור בצפון, או דרום אמריקה או בתעלת פנמה, וזאת כעבור 7 ימי הפלגה, וכשביפן מקום יציאתה יתחילו את יום השבת הבאה, ב-6:00 בערב, ובאמריקה עדיין נמצאים באמצע ליל ששי, והוא חצות לילה, יהא אצלה חצות ליל שבת אע"פ שאין שום מקום כזה בעולם בשום ישוב, דהזמן המאוחר ביותר הוא באיים שעזבה מאחוריה ע"י יפן ושם הוא תחילת ליל שבת, הרי שאניה יותר מאוחר כי מסעה למזרח ועברה את הקו למקום ששם באיים הוא תחילת ליל ששי, אבל אצלה לדעתו יימשך החשבון הקודם ונהיה אצלה מאוחר טפי, וא"כ יהא לה במקומה כנ"ל חצות ליל שבת. וכשתתקדם עוד 7 ימי הפלגה ותגיע לחופי אפריקה או אנגליה, כשביפן מקום יציאתה שוב יהא תחילת ליל שבת ב-6:00 בערב. הרי שבמערב אפריקה ואנגליה הוא כעת בוקר של יום ששי כל' 6:00 בבוקר (כשתים עשרה שעות לפני שבת) ואצלה באניה יהא בוקר שבת ב-6:00 בבוקר לפי חשבונה, אף שאין מקום כזה בעולם, וגם לא ביפן, וההפרש בינה לאנגליה יהא יממה שלימה.

אם תהלך האניה מדרום לאפריקה לכיוון מזרח ותתאחר השעה אצלה בהתאם, ותמשיך לפי חשבון שלה וכעבור עוד שבועיים תגיע לחופי יפן וסין בים, כאשר שם יהא תחילת ליל שבת, ובאניה יהא תחילת ליל מוצ"ש, אף שהמנין שלה התחיל משם!?

וכנ"ל אם יצוייר באירון, שדינו מסתמא כאניה, כשאינו על יבשה, הרי כשמסתובב בב"א מיפן ליפן, כאשר שם לא זו הזמן אלא כשעה, ושעתים, הרי באירון אזיל כיבשה שתחתיו ונתאחר הזמן ביממה שלימה כאן שלדעתו אין קו לאירון, וכשיסתובב פעמיים יתאחר הזמן ביומיים וביפן נשאר עדיין ליל שבת וליושבי האירון יהא ליל יום ב', עד שירדו מהאירון

לקרקע, ונראה שהגר"י מרצבך זצ"ל לא התכוון לזה. וא"ת שמ"מ בקו של סוף הים וחיבורו לאוקינוס, כל העובר אותו, גם מדרום לאפריקה או בצפון ליד סקנדינביה, מ"מ מתבטל לחשבון אחר, הרי נמצא ש"קופץ" הזמן ליושבי האניה והרי במאמר סוברים שאין "קפיצות" ליושבי האניות, והדברים צריכים עיון רב.

ט על אוסטרליה וניו זילנד כת' שמסתבר שהם המושך היבשה, ורק כהיום נתקו והם אינם סוף הישוב אבל לא סוף היבשה. ומי יודע אם לא מקודם כגון לפני המבול היו באמת מחוברים ליבשת של אסיה והוּו בעצמם סוף היבשה והישוב גם יחד. עכ"ד. וצלע"ג דהקו נקבע ב"מתן תורה" ולא במעשה בראשית, וכמו שאם במבול היה נוטה ציר כדור הארץ לפי המלבי"ם ונשתנו סדרי הימים בחורף ובקיץ וע"פ זה ניתנה תורה והלכותיה, וכי איך כאן מתחשבים בדבר שהיה לדעתו בבריאה, ומה זה קובע.

י האיים שבים התיכון נטפלים לא"י וגם האניות בים התיכון מהלכות כחשבון א"י, כל' שעה ושעתיים לפני שעות א"י, האיים שבאוקינוס שבין אירופה לאמריקה עדיין בטלים לא"י לדעתו, וכן יבשת אמריקה כל' עד 6 ו-12 שעות מוקדם לא"י [והאניות המהלכות באוקינוס יש מהן שבאו מא"י ואירופה שנוהגות כנ"ל באיים, אבל יש אניות שבאות מאסיה מזרחה ואם לא עגנו בארה"ב אלא המשיכו בדרכן לאירופה הן מאוחרות לא"י, ויעברו ליד הנ"ל ונמצא שבאניה זו היא למשל חצות יום ג' ובאניה השניה היא חצות יום ב'; ובאיים שבמערב ארה"ב באוקינוס השקט יש מהם שבטלים לאסיה, והם מאוחרים לא"י], אבל האניות שבאו מאמריקה למערב ועוברים שם הם מוקדמים לא"י עד שיעגנו בא"י. וצ"ע באנשים שעלו מהאי לאניה, שיהגו כהאי, והאנשים שבאניה שלא ירדו רק עצרו וממשיכים בדרכם צ"ב בדינם. וכשאותן נפגשות בים ובאוקינוס ואנשים עוברים מזל"ז צע"ג מה דינם. ואירון שטס ונחת ע"ג אניה (כנהוג היום) צע"ג בדין אנשיו אם ממשיכים כאירון או כאניה שהגיעו אליה, ודו"ק טובא.

וכל זה מצריך לעי', כי אם כותב להקשות איך יתכן שיהיו שני בתים סמוכים זל"ז והגבול ביניהם ולא יהיה להם שבת ופסח ויוה"כ אחד, הרי לדבריו של המאמר האיים שיעשו שבת כא"י כשיעלו על אניה למערב פתאום היא להם יום ששי (כי באניה היה יום ששי) וזה אף שהם מתקרבים לא"י, ושתי אניות שיפגשו כל א' תעשה שבת אחרת כשבאו ממקו"א, ואניה שעגנה ותמשיך, תהא לה שבת אחרת מחבירתה שהמשיכה בדרכה בלי לעגון, ועוד כהנה וכהנה.

יא וצע"ג כי לדברי הגר"י מרצבך זצ"ל נמצא שאין מקום בעולם ששם היא הזמן נמשך י"ח שעות אחרי א"י רק י"ב שעות וא"כ פליג על הבעה"מ, הר"ן והריטב"א ושאר שאזלי כשיטתם בביאור הגמ', ולא רק שחולקים על החזו"א, וזה צע"ג. דהנה, בתחילת דבריו מתנצל רק כלפי החזו"א, ונמצא שחולק על הראשונים. ומה נעשה שכתב הגר"י מרצבך זצ"ל וז"ל: "אלא שברור הדבר שהמאור בפירושו של מס' ר"ה לא היתה דעתו כך, אבל מכיון שיתכן שגם הוא לא אמר את פירושו זה אלא בהנחתו שסוף היבשה של יושבי המזרח אחרי שש שעות הם סוף הישוב גם כן, ולנו נתברר שיש עוד ישוב שם..."

ולא נתבררה טענתו לכאו', דאדרבא, אם הבעה"מ היה רואה שיש איים עוד במזרח כיפן וחברותיה, היה אומר שהאיים הללו לא בטלים לאסיה אלא אכן ממשיכים את חשבון המערב

עד שם כפי שיצא לו בביאור הסוגיא, והיה אומר שיודע שיש איים שם וכמו שרמז בדבריו, שלו יהא שם אי ימשיך את חשבון המערב, ולא בטל למזרח, ואין שום נ"מ בין איים לאוניות, ויש קו מסוים מאוד בסוף היבשת והוא כ-90° מזרחה מירושלים, ורק ביבשה עצמה היה אומר כסברת "גרירה" שבחזו"א כדי שלא נתמה איך יהיו שני בתים זה ליד זה שלא באותו תאריך, ואין שום סיבה שיחזור בו מפירוש שהיה נקוט אצל הראשונים, ועי"ז גם מצאו פירוש בסוגיא דר"ה, והדברים מאירים וברורים, ולא זכינו להבין מה טוען ה"עלה יונה" טענה שהיה טוב לו יותר לחשוב כאילו בעה"מ יש לו סיבה לחזור בו כאשר נמצא איים ויושבי ארץ מזרחה מסינ, ודו"ק טובא.

יב ונמצא שמש"כ הגר"י מרצבך זצ"ל בהערות שם אות ב' שהגמ' בר"ה קבלה פירושים אחרים ג"כ, וכאשר מפרט שם. לא כ"כ מבואר לנו, כי הרי נתבאר שאין שום נ"מ שהגמ' סובלת עוד פי', כאשר אין בעה"מ לומד דבריו מהגמ', ואין מדוייק לומר שהגמ' היא יסודו של בעה"מ, אלא שלנו נתגלה ע"י פירושו שהיתה לו מסורת ברורה היכן קו התאריך, וכך סברו שא"ר כמוהו והסכימו, ולכן פירשו בגמ' כפירושם, וא"כ מה נ"מ שאפשר לפרש בגמ' עוד פי', ודו"ק וק"ל.

יג הרמב"ם הל' קדוה"ח פי"ח (הי"ג-ט"ז) כתב לגלות על הזמן המוקדם ביותר שאפשר יהיה לראות את חידוש הלבנה בכל מדינות העולם. וביאר שאם נראה הירח החדש בירושלים ביום מסוים (כל' רגע אחרי השקיעה של אותו היום שזה הזמן היחיד שאפשר לראותו כשאין אור השמש מפריע לראותו, שאינו גדול עדיין וגם קרוב מאוד לשמש סמוך אחרי המולד) וודאי יראה במערב של א"י, ויתכן שלא נראה עדיין במזרחה, ואם נראה במערב יתכן שנראה בירושלים, ואילו כשנראה במזרח וודאי שנראה בירושלים, והדברים פשוטים.

והנה, לפי בעה"מ והר"ן והריטב"א ושאר שהלכו בדרכם, ומסורת וקבלה אלו שהיו בידו הראשונים הרי כשמדברים על ישוב ומדינות מיושבות במזרח, מתכוונים ליבשת אסיה ולא יותר, כי אין במזרחה אלא איים באוקינוס ותו לא, ולכן נחשב המזרח רק עד סין, וקצה היבשת. ואין שום נ"מ אם יתגלה שיש איים קטנים או גדולים באוקינוס, דכך נמסר לנו דעד סוף היבשת מקרי הישוב במזרח. וכן יתכן שלמערב נמסר על ישוב עד מקום מסוים, בין אם היא כולל את יבשת אמריקה ובין אם לאו, ועכ"פ אין שום נ"מ, כי במערב ברור שהשעות והימים מתאחרים אחרי ירושלים, בין אם יהיו שם ביבשה או איים ואניות ביב, וכפי שנקבעה דרך הסוגיא בר"ה דף כ'. שהגבול הוא 90° למזרח, ו-270° למערב.

ומהשתא - ברור שהרמב"ם קאי על הקרוי בהלכה ובש"ס מזרח ומערב, ובפרט שהרמב"ם וודאי מדבר רק על מציאות קיימת שההלכה מדברת ועוסקת בה. וכיון שאין מדינות וישוב במזרח אלא עד 900, ממילא כשכותב הרמב"ם שמדינות שבמזרח יתכן שלא יראו הירח החדש אף אם יראוהו בא"י (כי בא"י מתחיל היום אחרי יושבי היבשת הזו), מתכוון רק למדינות הקיימות לדעתו ולדעת חז"ל במזרח, ועליהם דברנו בש"ס, ואין ה"א שדיבר על מדינות שנמצאות 1700 מזרחה מירושלים כי שם יש אוקינוס ותו לא. (ובמערב כנ"ל אין לנו נ"מ עד היכן יש ישוב במציאות, וכיון שהרמב"ם מיירי רק בענין מציאותי בלי נ"מ להלכה, הכל פשוט וברור).

ומהשתא, לא נתברר מה היתה כוונת הגר"י מרצבך זצ"ל במאמרו, שדברי הרמב"ם דלא

כבעה"מ. וכנר' למד שבסתימת הרמב"ם על מדינות במזרח קאי על כולם מ- 180° מזרחה מירושלים, כאילו גם יפן קרויה בפי הרמב"ם מדינה שבמזרח ולכן טעם ששם לפי תאריכי הימים לשיטת בעה"מ ודאי שיראו הירח החדש בתאריך שראוהו בירושלים כי התאריכים ביפן מתאחרים, אבל לפי כל הנ"ל אין זו כוונת הרמב"ם כנראה, וכמתבקש, כי לא מיירי על איים ואניות שאינם קרויים "מדינות שבמזרח" שהמזרח המיושב מסתיים בסוף היבשת, והכל שריר וקיים.

יד הגר"י מרצבך זצ"ל מוצא ראייה לדעתו בבעה"מ שלא כפי' החזו"א בבעה"מ. כי החזו"א פי' בבעה"מ שהישוב שעליו דברו נגמר ומסתיים בסוף שש שעות מזרחה מירושלים, וא"כ המקומות שבעה"מ דן עליהם ששם מתאחר החשבון עד ח"י שעות למערב נמצאים בצד השני של סוף הישוב הנ"ל והוא באיזור יפן עד חוף סין. וכתב הגר"י מרצבך זצ"ל וז"ל: "והגם שעפר אני תחת כפות רגלי החזו"א אינני מבין דעתו שהלא בעה"מ עצמו כתב אחרי כן את פי' על הגמ' של כ"ד שעות מכסו סיהרא, ומפרש בעה"מ "לדידן" של הגמ' על אותם שוכני קצה המזרח שמתאחרים לגבי א"י 18 שעות, והוסיף בעה"מ כדי לבאר את ה"לדידן" המוסב עליהם שבימי שבור מלכא שהיה מלך גדול בבבל הגיעה מלכות בבל לשם א"כ לא מנקודה מדבר אלא משוכנים ממש כמו שמדייק בלשונו שמבדיל בין השוכנים לבין טבור הים שהוא נקודה, אשר הגמ' קוראת אותם "לדידן". עכ"ל.

והדברים אכן צע"ג, כי לדבריו מפורש לכאן בבעה"מ שלא כביאורו של החזו"א. אבל עי' היטב: הנה לשיטתו של הגר"י מרצבך (ד"ה יוצא) שלבעה"מ אין במציאות ישוב מזרחית ל- 90° ולכן דן על איים משם ואילך ועל אניות, ורק לנו נתברר שיש שם ישוב, כלשונו, וכאן מכריח לפי מה שלמד להבין שיש לדידן מקום ישוב למלך בבל שם, וזו תיובתא על פירושו, ולכאן זו תיובתא על פירושו של בעה"מ עצמו מיניה וביה, וכיצד הדבר יתכן?! ועוד, הרי לשיטתו הוא סובר שאפי' איים המנותקים מהיבשה ייחשבו כחלק מהישוב המזרחי שלנו, וק"ו אם יש המשך של יבשה ומסתמא מבאר שכך היה לשבור מלכא, ואיך יתכן שנחשב זה לבעה"מ שם כמערב ולא כמזרח?

וע"כ מוכרח ופשוט, שכוונתו של בעה"מ ששבור מלכא שלט עד שם, ביבשה ובחוף המיושב (של סין ומזרח אסיה) ועד בכלל, כלומר גם בשטח האוקינוס שמתחיל שם, היה שלטונו קיים, והאיים שם גם היו שלו, וממילא בפליפינים וביפן, כולם היו של שבור מלכא, אף שדינם כמערב ולא כמזרח שלנו, שלט שם שבור מלכא, ואם היה שם אי שהיה מתחיל משם וגם היה שייך לשבור מלכא, היה הזמן הנוהג שבו ח"י שעות אחרי א"י, והכל ש"ד וק"ל ובלי שום קושי וסתירה כלל, ודו"ק.

טו בדברינו שבפי' בעה"מ נתבארה עוד תמיהה שהגר"י מרצבך זצ"ל העלה (אות ג') כיון שיש לבעה"מ גבול ב- 90° מזרחה מא"י, הרי אם זה באמצע יבשה א"א שלשני בתים סמוכים היא תאריך אחר. ואם לחזו"א שיש גרירה וכל היבשה נחשבת כחלק מאסיה, ונ"מ לסיביר למשל, וכן הוא באוסטרליה, איך יתכן שיש לבעה"מ מקום ששם הזמן 18 שעות מאוחר מא"י כל' שמגיע עד היבשת שהיא 6 שעות מוקדמת מירושלים, ואם המקומות היבשתיים הללו הם נוגעים זב"ז

הרי הכל יבשת אחת, וכי הוא מדבר באיים שמתחילים שם בדיוק ונמשכים מזרחה, והרי לידם יש את "שוכני קצה המזרח" של אסיה, וכיצד יתכן הדבר, ודו"ק.

ונראה שהדברים לא קשים, וכשם שכשמדבר על טבור הים, מצייר הבעה"מ נקודה שאם תהיה למשל באי בדיוק בחצי שמול ירושלים (1800 מירושלים) אע"פ שאין ידוע ואין נ"מ אם יש בדיוק אי כזה בפועל. כך כאן, ברור שהדיון הוא למשל במקום שהיבשת נגמרת קצת יותר "קרוב" לירושלים כל' בפחות משש שעות מזרחה, ויש שם ים וכמו שבאמת נוצר מדרום לסין, שיטה ימי נרחב בתוך השטח שעדיין נחשב בתוך 6 שעות של ירושלים ממזרח לה, (כיון שבצפון היבשה מגיעה עד שם, ויותר) א"כ אם בים זה יצויר, ואכן יש כאלה איים בפיליפינים. שיש אי שמתחיל בנקודה זו של 90° מזרחה, והוא 270° מערבה מירושלים, וממשיך למזרח, זה יהא אי שעליו דיבר בעה"מ ושם יהא זמן של 18 שעות אחרי הזמן שבירושלים, וק"ל ולק"מ, ולא אדע במה התקשו בדבריו שהם פשוטים כנ"ל, ודו"ק.

ממכתב הגרמ"מ שפרן שליט"א

גם הראשונים הסוברים שהקו הוא 90 מעלות מירושלים אין הכרח מה יסברו ביפן אלא שהחזו"א הוא שהכריע שלראשונים אלו יפן שייך למערב. דהרי החזו"א סובר שבסיביר אף שמגיע עד 165 מעלות מירושלים [כ60 מעלות יותר מזרח מיפן] נחשב למזרח ירושלים ולא למערב ומשום דהוה סוף היבשת לצד מזרח ומשום דלא מסתבר לחלק את היבשת חלק למזרח וחלק למערב וכן אוסטרליה אף שאינה כלל מהיבשת המזרחית אלא משום דמתחיל קצת בתוך 90 מעלות אף שרוב רובה לאורך ולרוחב הוא חוץ 90 מעלות ומגיע עד 120 מעלות הכל נגרר אחרי ההתחלה הקטנה שבתוך 90 מעלות. וכל זה דלא כאלו שמותחים קו ישר במעלה 90 ואפי' אם הוא באמצע בית יהי' חדר זה שבת וחדר זה יום א'. וה"ה די"ל דיפן שהוא קרוב ליבשת המזרח ומובלע בתוך המדינות שבצדדים בצפון ודרום הבולטות אלפי קילומטרים יותר לרוח מזרח ובכל עניניהם הם שייכים למזרח ירושלים קלט ממילא הוויין איי יפן כחלק מהמזרח ובטלים לגבה. וכמו שמסתבר לומר באיים הפיליפיניים שהם קבוצת איים קרובים זה לזה וחלקם על קו 90 וחלקם בצד זה של 90 מעלות וחלקם בצד זה דקשה לומר שכל אחד נחשב לעצמו

פשר הזון

קלט. הנה כתב שיש מקום לומר שקו התאריך צ' מעלות הוא רק לגבי הים אבל איי הים נגררים אחרי יבשת א", אבל למשנ"ת בפי' ס"ק ה' שהחזו"א לא חידש ענין של גרירה טפלות קירבה ומובלעות שזה מאוד מחודש, וגם מש"כ החזו"א את סברת היסוד עולם שלא יהיו שני שכנים שלאחד שבת ולאחד לא, כתב כן רק לסעד בעלמא [והיסו"ע כתב כן משום שחשב שחצי כדור התחתון טובל באוקיינוס וא"א לאוניות לעבור שם] אלא שדקדק מלשון הראשונים שקו התאריך הוא תחלת

משום המים המפרידים ביניהם אלא כולם נחשבים כגוף אחד. כמו כן מסתבר שיפן בטלה ע"י קרבתה ומובלעותה וכל עניניה ליבשת המזרח. [ואין לדקדק מלשון בעל המאור "שפת אוקינוס" במזרח או "שפת אוקינוס" במערב שהרי לא נכנס לדון בדינם של איי הים אלא בעיקרי הדברים.]

הגר"מ שטרנבוך

מספריו מועדים וזמנים תשובות והנהגות

בעיקר הדין ראוי לעורר שבזמן האחרון מצוי שנוסעים ליפאן למסחר או לנופש ונוהגין בשאלת השבת כמנהג המקום ולא ביום ראשון, ומדמין שהחזו"א זצ"ל הוא יחידאה ולחומרא.

והאמת שגם הגאון דבריסק זצ"ל דעתו קמ. להחמיר כרז"ה וכוזרי ששבת במקומות אלו ביום ראשון, ומה עוד שבני הגאון רבי איסר יהודה מאלין זצ"ל (מורה הוראה בבריסק) מעידים שלפני שיצאו לדרך שמעו מפורש מפי אביהם שאם יגיעו לאיי יפאן עליהם לשמור שבת ביום ראשון, ומסתמך על הוראה שקיבל באופן אישי מהגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, וכן שמעתי מפי בנו של מרן הגריז"ס זצ"ל ה"ה הגאון רבי יוסף דוב זצ"ל שקיבל מהגאון רבי שמחה זליג זצ"ל שחייבין להחמיר ששבת יום ראשון והסתמך גם כן על דברי המלבים זצ"ל. גם סיפר שאביו הגריז"ס זצ"ל עבר בעיון מזמן על שאלה זאת, ובזמן שהגאון רבי ברוך בער זצ"ל היה באמריקא וחשש אולי דברי הרז"ה נוגע לאמריקא, ושלח טלגרמה למרן הגאון מבריסק זצ"ל שיוורה לו מה לעשות. (ובינתיים מספק החמיר בע"ש שבת ויום ראשון!) ולאחר עיון בסוגיא עם הגאון רבי שמחה זליג זצ"ל, השיב מיד שבאמריקא אין שאלה כלל, אבל מעיקר הדין גמר אז בדעתו שצריכים להחמיר כרז"ה, והגאון רבי איסר זלמן זצ"ל העלה בשעתו להחמיר בדאורייתא על יוה"כ שחלשים יאכלו בשיעורים, והחזו"א זצ"ל התנגד ואמר שמצוה לאכול בתשיעי ואינו מסכים להחמיר, עכ"פ אין לזלזל ח"ו באסור שבת בזה.

· פשר הזון ·

לירושלים [בלשון הכותב נאמר כי עד שאתה גורר את האיים אחרי רוסיה ואוסטרלי' תגררם אחרי הים שלידם].

קמ. לשון זו להחמיר היא כלפי מה שמחה על כך שלא שומרים שם שבת ביום ראשון למינם, אבל דעת כל אלו שהזכיר היא שעיקר השבת היא ביום ראשון וכמ"ש להלן שלענין קידוש והבדלה וכו' עיקר השבת ביום ראשון.

יבשת שזה א' הדברים הקרובים ביותר מבחינת המושג של קו תאריך כמש"נ בדברי הגר"י מרצבך כמש"כ בפ' ס"ק ה' ולפ"ז אין מקום לגרירה באיי הים. עוד יש להעיר שהרי מוכח מהרז"ה וסייעתו שקו התאריך מאחר י"ח שעות לירושלים, ונראה שהרב שפרן התכוון ליישב זאת בכך שרק האיים נגררים אחרי רוסיה ואוסטרלי' אבל הים באמת מאחר לירושלים. וע"ז כותב החזו"א במכתב שאחרי שהים מאחר לירושלים ודאי שהאיים מאחרים

ולמעשה בזמן השבת בחלק עולם העליון יפאן וכדו' העיקר הוא כדעת רבינו החזו"א ששבת הוא ביום הראשון שם, שזו דעת הרז"ה ועוד מגדולי הקדמונים, ולכן מתפלל תפלות שבת קידוש והבדלה ביום ששם הוא יום ראשון. מיהו לענין איסור דאו' חייבין להחמיר, ולכן צריך ליזהר מכל מלאכות דאו' ביום השביעי שם. ואם אפשר לו שלא יעשה אפי' מלאכה דרבנן ראוי להחמיר כן, ויהא יום שבייתה גמורה ורק מתפלל של חול.

אמנם בעיקר יום השבת ומועדים קמא. באוסטרליא וניו-זילנד, יש לי ספיקות והרהורי דברים, ואם כי אין להעלות על הדעת, לקבוע הלכות בסברות לבד, הלא המנהג שם לשמור שבת ביום השביעי שם, ודבר זה צ"ע טובא וכמו שנבאר, ובדברינו אולי נמצא בע"ה סמך להמנהג, ולכן אעתיק פה הדברים אף שלמעין נראה שאינם מוכרחים כדי צורך.

והנה דעת הרז"ה בר"ה (כ:) שאם בארץ ישראל המולד אחרי חצות השבת כבר התחיל קמב. בקצה סין, שהיום מתחיל שש שעות קודם ארץ ישראל, ואם המולד לפני חצות, אז גם בסין שהיום מתחיל אינו עוד לילה ולכן יכולים לקדש ע"ש, ולדידה ע"כ היום מתחיל תמיד לשבת מסין, דהיינו שש שעות מארץ ישראל והלאה, והראשונים שיבחו סברתו, וא"כ לפי התורה התאריך לשנות היום הוא בסוף היבשה בסין, ודלא כחשבון אומות העולם שקבעו מיד אחרי ניו-זילנד. ולפי זה הורה רבינו החזון איש זצ"ל הלכה למעשה שביפן השבת ביום א' וכן בניו-זילנד, ורק באוסטרליא אף שרובו יותר משש שעות מארץ ישראל, כיון שמקצתו תוך שש שעות אין חולקין יבשה ועל כן מקדימין אף שיותר משש שעות באוסטרלי' כולה אף במקומות שיותר משש שעות.

ושורש סברתו קמב. שאין חולקין יבשה (בשם הספר יסוד עולם) ולכן באוסטרליא אף ביותר משש שעות מארץ ישראל מקדימין צ"ע טובא, שאם דין תורה שתלוי בשש שעות למה לא נחלק לומר שעד כאן שבת ומאז והלאה חול, וכן מצינו לענין זמן לילה שיש מקום שמתחלק, ושם אין לילה כלל, והיאך על סמך סברא כזאת נימא שכולם מקדימין. וביותר צ"ע טובא שאם באמת יש סברא כזאת שאין חולקין יבשה, נימא אדרבה שבאוסטרליא כיון שרובו חוץ לשש שעות נימא בכלו שמאחרין ליום א', ולמה נימא שמקדימין דוקא, קמב. וכן בסוגיא שתלוי בשש שעות משמע שלא מקדימין כלל בשם מקום וכ"ז צ"ע טובא.

(ושמעתי ג"כ על מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל בדרכו לארץ ישראל, עורר לגולים דרך סיביר,

• פשר חזון •

קמא. שמעתי כמה פעמים מהגאון בעל המוע"ז שליט"א ששיקראו כאבו הוא על המנהג שבאוסטרלי' ששם יש ממש קהילה גדולה של שומרי תורה, שלפי הרז"ה הם מחללים שבת, ומה שיישב החזו"א שקו התאריך הוא בחוף אוסטרלי' אינו מספיק.

קמב. הנוסח אינו מדויק, דקו התאריך הוא בחוף סין וצ"ל שהשבת מתחיל אחרי חוף סין ששם היום מאחר שמונה עשרה שעות לירושלים.

קמד. קושיא זו קשה גם על סברתו דלהלן, וצ"ע.

שיש שאלה בזמן ששבת כשיגיע יותר משש שעות מארץ ישראל, והיינו אפילו ביבשה, וכנראה לא סמך להקל על הסברא שאין חולקין יבשה, וכן שמעתי על הגאון רבי אהרן קוטלער זצ"ל שחשש כהנ"ל).

והנה אמינא בזה סברא חדתא, ואין בידי לקבוע בה מסמרים, קמיה. אף שיש לדברינו סמך מלשון הרז"ה והיינו שמסברא מחלקין כדור הארץ באופן שארץ ישראל מרכז העולם, והיום מתחיל י"ב שעות קודם, ונגמר י"ב שעות לאחר כך, רק לרז"ה וראשונים קבלה שאינו תלוי בכל כדור הארץ, קמיה. רק במקומות יישוב שרוב העולם נמצאים שם, שפיר ארץ ישראל במרכז שם, ולכן שש שעות מזרחה מהארץ היום התחיל, וכל זה בחלק עליון דעולם שמול ארץ ישראל, אבל קמיה. בחלק התחתון שאינו מול היישוב כלל, לא קבלנו היאך לקבוע התחלת היום, וע"כ אנו צריכים לקבוע נקודה שם, מקום שהיום מתחיל וגומר, ואפשר דשם דבלאו הכי אין עיקר היישוב יש לומר שתלינן כפי י"ב שעות דארץ ישראל, לומר דיהיה מרכז הכדור ולא כהיישוב, דלמטה אין עיקרה ליישוב וכמ"ש, וא"כ ביפאן פיליפינס פורמוזה וכו' ראוי לאחר, אבל באוסטרליה וניו זילנד בחלק התחתון, ושפיר מקדימין, וכן בחלק העולם העליון כשאין הפסק כמו בסיביר אפשר דמקדימין וכמנהג היום שתלוי ברוב.

וואף שהשמש מאיר בכדור הארץ בבת אחת למעלה ולמטה בשוה, והיאך נימא שלמעלה תלוי בשש שעות וביותר מאחרין ולמטה תלוי בי"ב שעות (ל"ק כ"כ שגם לחזו"א זצ"ל השמש שוקע בשוהביפאן ואוסטרליא, וכאן מקדימין ושם מאחרין), נראה שעיקר הקושיא ל"ק כלל,

• פשר הזון •

קמה. אולי כונתו למש"כ הרז"ה וראב"ח שמחלקים את הכדור לארבע נקודות.

קמו. כוונתו רק בחלק הדרומי שהוא תחתון לפמשאחז"ל שא"י וירושלים גבוהה מכל הארצות. ויש לתמוה על כל דבריו שהרי בפשיטות ניתנה הלמ"מ על כל המקומות, וא"כ כשקבעו הראשונים שהתחלפות הימים היא בתחלת היישוב, קבלו שזהו קו מן הקוטב עד הקוטב, ואם נאמר שלא נאמרה הלמ"מ על כל המקומות בעולם וכדמשמע מלשון המוע"ז, אף שזה דבר תמוה מצד עצמו כאילו יש דברים שלא נקבעו בתורה, ג"כ כשאנו באים לקבוע נקודה להתחלפות הימים, אין הכוונה שאנחנו ממציאים מעצמנו מקום חדש ויכולים להמציא מה שאנחנו רוצים, אלא שאנחנו באים לעמוד על דעת התורה איך צריך לקבוע כאן, וא"כ צ"ע מדוע ללכת אחרי סברא חיצונה של י"ב י"ב שאין לזה מקור, ולא לומר שגם שם נקבע את הקו בצ' מעלות שלזה יש לנו מקור בראשונים וזה סברא שנמסרה למשה מסיני, וצ"ע.

קמו. צ"ע טובא בסברת המוע"ז, שהרי כוונת הרז"ה ושאר הראשונים שאמרו שקו התאריך אינו מתחיל י"ב שעות מירושלים אלא בתחלת עיקר היישוב שהוא שש שעות מירושלים, המכוון בזה הוא שכל חצי כדור התחתון הוא נטפל אל החצי העליון ואין לו חשיבות עצמית כדי להתחשב בו לחלק את כל הכדור לשני חלקים, ולכן כל חצי כדור התחתון מאחר לירושלים, וא"כ כ"ש וכ"ש שחצי הכדור הדרומי שאין לו כלל מעלת היישוב לא מצד היישוב העליון ולא מצד היישוב התחתון, ודאי שכולו נגרר אחר ירושלים, ואדרבה אם נחלק בין חצי כדור המיושב לחלק הדרומי, ה' מקום לומר שבחלק הדרומי לא יקדים כלל לירושלים כיון שאין לו חשיבות יישוב כלל, וכל החלק הדרומי יאחר לירושלים עד כ"ד שעות, אע"כ שקו התאריך הוא קו ישר כפי זריחת השמש בקו אחד על פני כל הכדור,

שלמטה באיים שאינם מול עיקר היישוב לא קבלנו מהו הזמן, רק בע"כ צריכים למצוא נקודה להתחיל, וכשאין קבלה עדיף לחלק כדור הארץ כולו ממש ולא בהיישוב. והלכה זאת לא נתבררה בהוכחות, וכפופים אנו לקבלת הראשונים, ונראה שאין להוסיף על מה שקבלנו, וכדאי למצוא סמך ע"פ הלכה למה שנהגו, ואולי יש בדברינו סמך ליישב בעזוהשי"ת המנהג באוסטרליא וניו זילנד שלא מחללים שם שבת ומועדים גם לפי הרז"ה, שהראשונים שיבחו סברתו וכמבואר בחזו"א, ולכן אף שאין לסברא זאת כדי יסוד להכריע וכמבואר להמעייין, העתקנו הדברים שיש בזה אולי כדי ליישב וכמש"נ.

ודין אוסטרליה אף שמקדימין יותר משש שעות מארץ ישראל, הורה רבינו החזו"א זצ"ל שמקדימין השבת וכמנהגם, ולא צריכים לשנות, ואם כי קשה לקבוע הלכה שאין חולקין יבשה מסברא בעלמא, והראיה שיש מקומות שאין יום או לילה כמה חדשים, ובאותה יבשה יש מקומות שיש יום ולילה, וחולקין ביבשה סביב, מ"מ כבר הורה זקן ונהגו ישראל שמה כן, ואם אינם נביאים בני נביאים הם, ונדחו דברי הגאון מטשורקוב זצ"ל ורבי יוסף דינקלעס זצ"ל (בקו' "סוד נקודה דלתתא" בסוף ירושלמי חלה עם הר"ש סירליו) דס"ל דגם באוסטרליה שבת ביום ראשון, ועיין מועדים וזמנים ח"ו (סימן י"ד) עוד סברא שבחלק התחתון של העולם באיים תלינן שנגרר אחר ארץ ישראל לפי י"ב שעות לפניו ולאחריי, שהיא לענין זה המרכז של העולם במדויק (ולא לפי הקו של מ-6 שעות לפניו עד 81 לאחריי), ורק בחלק העליון שעיקר היישוב שמה, תלינן בסוף היישוב שמה שבשש שעות, שכך קבלנו, ויש לומר שהקבלה למעלה דוקא וע"ש היטב וצ"ע עוד.

ומיהו הזהרתי הנוסע לאוסטרליה הבו דלא להוסיף עלה, וביבשה דוקא אין חולקין, אבל אם ביום ראשון (שחול אצלם) נוסע בספינה או אירון בים סביב, יש לחשוש לקדושת שבת, רק אנו נכנסים בזה לשאלה אם שייך קדושת שבת לפחות מיום שלם כשחולף במקום שהוא שבת, ובלאו הכי בים סביב יש להסתפק אם כמו בגבולות ארץ ישראל עושים קו ישיר מלמעלה למטה, (כדאיתא בגיטין ח' א') [דהיינו הנקודה שבקצה הגבול למעלה מותחים קו עד הנקודה התחתונה, וכל מה שקו היבשה מתעגל לפניו מן הקו, אותו מקום בים הוי ארץ ישראל, ה"ה לגבי גבולות ארצות חו"ל, ונפ"מ לענין זמן שבת], או דבשאר מקומות תלוי עד מקום שרואה מהיבשה, וצריך לדון ולברר הדין הלכה למעשה בס"ד ואכ"מ.

אבל ח"ו לסמוך על סברא דידן להקל לענין איסור, וע"כ חייב ליזהר ביום הראשון בכל איסורי שבת בין דאו' ובין דרבנן (ומש"כ בח"ד סי' ס"ו שצריך ליזהר ביום הראשון באיסורי דאו', נשמט שמה שחייב ליזהר בין בדאו' ובין דרבנן), שכיון שעיקר הדין הוא כקדמונים שהיום מתחיל שש שעות למזרח ירושלים, לא מפני שאנו מדמין מסברא דאינהו מיירי בחלק העולם העליון, נסמוך להקל, ורק שביום השביעי שם מתפלל תפלות שבת קידוש והבדלה, וביום ראשון מתפלל של חול. ויניח תפילין גם ביום השבת שם בצנעא על תנאי בלי ברכה, וכשמבדיל על הכוס יאמר "אם הוא ליל שבת, זכור את יום השבת לקדשו".

מיהו אף דלע"ד נראה דכיון שהמנהג בניו זילנד לשמור שבת יום השביעי שם, לכן ראוי לנהוג שבת לענין תפלה ביום השביעי שם, ויזהר מאיסורי מלאכה בשני הימים וכמ"ש, מ"מ כיון

שאינן שם יישוב ת"ח במנהג קבוע ע"כ הרוצה לסמוך על רבינו החזו"א שסובר שגם בחלק העולם התחתון זמן שבת הוא ביום ראשון ורוצה לנהוג כן לשבות שם ביום ראשון בלבד בין לענין תפלה ובין לענין איסור מלאכה דאו', יכול לסמוך עליו.

וכן עובדה היא שבאוסטרליה נהגו כולם לשבות בשבת, ולא ביום ראשון, שסומכין לגמרי על החזו"א זצ"ל, דס"ל דכיון שמעט מהיבשה הוא פחות משש שעות, נגררת כל היבשה לשבות בזמנה, אף שסברתו תמוה טובא דמנ"ל דאין מחלקין יבשה, נימא איפכא דהמיעוט נגרר אחר הרוב וכיון שרוב אוסטרליה ובפרט מקומות הישוב היהודים הם רחוק יותר משש שעות, ראוי לשבות בכל היבשה ביום ראשון, ומ"מ סומכין לגמרי על החזו"א.

בעיקר זמן השבת באוסטרליה, לפי החזו"א זצ"ל הטעם שאין חולקין יבשה, ולכאורה תמוה דאי אמרינן שאין חולקין יבשה, א"כ כיון שאוסטרליה הוא אי בפני עצמו, ורוב רובו אחרי שש שעות, אמאי לא נימא איפכא דאין חולקין ובכולו מאחרין ליום ראשון כהרוב, ונלע"ד הביאור דאף שאם לפי המעלות בכל מקום זה יוצא שבת ביום ראשון, זהו זמן השבת ואי אפשר לשנותו, ואפילו ישמרו את יום השבת לא מועיל שעוקרין בכך הזמן, אבל במקום שהיבשה חלוקה, שמקצתה ביום א' ומקצתה בשבת, ואנן אמרינן שמסברא התורה לא חילקה רק נתנה זמן אחד לכולו, הנה לא קבעה התורה כיצד לחלק, וע"כ בזה עדיף לן כרוב העולם כולל ארץ ישראל וקובעים מדין תורה השבת כפי יום השבת וברוב העולם. ומאחר שנתפשט כן ומקובל בכל העולם שזמן שבת לפי מנין הימים באוסטרליה הוא כן, לכן זהו הזמן שם לשביתת שבת, וזהו לא מפני המנהג ח"ו אלא דעדיף לן שכולו כרוב העולם כשמיעוטו באמת כן, וצריכים זמן שוה וא"ש.

הערות אאמו"ר הרב הגאון רבי מרדכי רוטנברג שליט"א

א. סק"ו פשר חזון ד"ה והספר שואל. "יתכן שהחשבון של התורה הוא בזוית אחרת". נ"ב. ידועות לנו דרכי החשבון שלהם, ואם אנו נחשב בשיטות שלהם נגיע לאותה תוצאה ואם הם היו להם את הכלים שיש לנו היו מגיעים לתוצאות שלנו.

ב. בחזו"א סק"ד. "והי' החכם התוכן נותן כבוד לארצו לקבוע בה ההתחלה" בטלמיס היה באלכסנדריה ואין היא המרכז. אבל קצה המערב הוא באיים הקנריים מול חופי אפריקה כפי שראיתי מאמר הר"ז קורן בנספח לכפו"פ ומשם עד קצה המזרח הוא כ-180 מעלות ולא ידעו מחוף ים בשנחאי.

ג. פשר חזון שם ד"ה וצריך להבין. "כי באמת הראשונים ידעו שא"א לסמוך להלכה על השערות גיאוגרפיות".

וכיון שא"א לסמוך על השערות איך ידעו לסמוך שקצה המזרח הוא 90 מעלות מירושלים אם לא מכח סוגית הגמ'. מה גם שע"פ ידיעתם היתה יבשה רצופה עד קצה המזרח גם בקו ירושלים (היינו יותר מצ' מעלות) כפי הנראה מהמפה ע"פ בטלמיס. (א"ה. ואף שיש מפות נוספות מאותה תקופה בהם נראה שהיבשת מסתיימת צ' מעלות מירושלים, כונת אאמו"ר כי המפה שהיתה מקובלת כמפה מוסמכת היא המפה של בטלמיס, ואם נאמר שהראשונים התחשבו במפות ודאי שלא התעלמו ממנה).

ד. במאמר שבסוה"ס. "גם הראב"ד סובר כשאר רבותינו הראשונים".

אכן דעת הראב"ד שהתחלפות הימים הוא בקצה היבשת של ארץ ישראל וכיון שהעיקר הוא א"י, א"כ כל מה שאינו ביבשת של ארץ ישראל ואינו במערב ארץ ישראל הרי הוא מתאחר לא"י, ולפ"ז כל אינדונסיה, צילון ואפי' מדגסקר שהוא 10-15 מעלות מזרח לא"י יתאחר לא"י, שאין לדבריו מקום לקו של 90 מעלות ממזרח לארץ.

גליונות הגר"ד לנדו שליט"א

ראש ישיבת סלבודקה

וא"כ לפי"ז גם האיים הקטנים שבמפרץ הפרסי גם המה יתאחר בהם היום לא"י ולכל יבשת אסי' [ולכ' לא איכפת שאיים אלה מוקפים מג' צדדים ביבשה, וגם הרבה, כמדו' (אין לפני מפה), מוקף בצד הרביעי, כל זה לא איכפת לן בי', ומיהו איים באגם גדול המוקף יבשה מכל צדדיו, וכים הכספי, לכ' נראה שהוא בכלל היבשה המקיפתו. ונפ"מ גם לקושטא להלכה, ויתכן שדנים בזה אך לא שמעתו].

והנה אם איני טועה כבר בזמן חז"ל הפליגו מבבל להודו דרך ים זה ולא משתמיט שיזהירו חז"ל לנחותי ימא שאם תעגון ספינתם באחד מאיים אלו ישתנה יומם, והיו ראוי' לכ' לקבוע בתלמודנו או לפחות למסרו מדור לדור, ושיבוא זכרו כדברי הגאונים ענין נכבד כזה. והרי יתכן גם שיתישבו שם יהודים במשך הזמן, ואולי עוד טפי דאכן כבר היו אז יהודים שם, דאז ודאי קשה טפי, דנפ"מ גדולה למעשה. וכמדומה ראיתי באיזה מקום שיהודים התיישבו באיי בחריין.

והנה מבלתי היותי עסוק בענינים אלו עתה קשה עלי אפילו לעורר ספקות, אבל כמדו' וכמסתכל בענין מן הצד הדבר פשוט דלראב"ד נמי הכל נקבע ע"פ קצה המזרח שכנגד א"י וכל שלפנים מקו האורך הנקבע עפי"ז מקדים לא"י. ואע"פ שאין מקור לדברים אלו, אליבא דהראב"ד, מ"מ הנ"ל יוכיח על זאת. וגם כמדו' ואף זאת כמסתכל מן הצד, שכך ראוי ע"פ יושר הסברא לפו"ר, ולא ככתוב בהערה, דהכל יקבע ע"פ א"י.

הערות אאמו"ר על גליון הגר"ד

מש"כ הרב שליט"א לא אישתמיט שיזהירו חז"ל לנחותי ימא שאם תעגון ספינתם באחד מאיים אלו ישתנה יומם, א"צ שתעגון שהרי ברגע שהפליגה ספינתם כבר נותקו מהיבשה וכבר יש להם לשנות יומם.

ואעפ"כ מה שכתב שלא איכפ"ל אם הים מוקף מג' צדדים. י"ל שאין הענין תלוי אם הים מוקף מג' צדדים או מארבע אלא תלוי אם זה ים אוקיינוס כגון האוקיינוס ההודי איננו מכלל היבשה ואינו נמשך למזרח כא"י אלא ישתנה יומו ונחשב למערב א"י, וזה ביאור דין המפרץ הפרסי ודין ים סוף.

ומה שכתב שהקובע הוא קצה המזרח שכנגד ארץ ישראל הוא מלתא דתליא בסברא, ובסברא בלא הוכחות מהש"ס קשה להכריע בזה, ואפשר לומר דוקא שהקובע הוא קצה המזרח של הישוב שנמשך יותר לצד מזרח או קצה היבשה שנמשך עוד יותר לצד המזרח שהוא מצד ברינג שהוא כעשר שעות ממזרח לא"י או שמא דוקא כמו שאמרנו שקו א"י הוא הקובע ורק היבשה שממזרחה נגרת אחר ארץ ישראל אבל כל האוקיינוס שממזרח לארץ ישראל נגררים אחר המערב.

ה. שם. "לא נדע אם ידעו שרוחב הארץ ק"ל מעלות וכו".

ידיעה זו חשובה היא. כי בראות המפות שע"פ פטלומיאס הים בקו ירושלים היה רחוק יותר וכך היה מקובל, וא"כ מהיכן ניקח לעשות קו שם, אף שכווננו לאמת, זו לא היתה מידיעתם ואם קבעו מתוך סוגית הגמ' זו טענת היומם שהם אמרו דבריהם מתוך הכרח הגמ'.

אכן כולם אמרו שהוא קצה המזרח ולא טבור הים אבל יש לדון היכן הוא ואין מקור ובסיס להכרח שהוא דוקא ב90 מעלות מירושלים.

ו. שם. "ובספר יסוד עולם"

היסוד עולם, כמו שכתב שתחילת הימים מקצה המזרח כן כתב שסוף הימים בקצה הישוב במערב ובשקיעת השמש בקצה המערב נגמר מנין אותו יום מן העולם. ע"כ צ"ל שכוונתו שבים אין מנין ימים ויתכן שכל אחד מהצד שהוא בא מונה עד שיגיע ליבשה שבצד השני וכל זמן שהוא בים הוא מונה כמקום שבא משם ואין קו תאריך.

ויראה שזו גם דעת ספר העיבור שטען כטענת היסוד עולם על בעל המאור והזכיר שהים הוא מקום לא עבר אדם שם (אכן אינו מוכרח בדבריו). אמנם א"א לצרף שיטה זו נגד בעה"מ כיון שדרך זו מבוססת על זה שאין ישוב תחתון ואנן חזינן שיש אמריקה ועוד וע"כ אנו צריכים למצוא קו תאריך.

ז. שם. "שא"א מכח הערה זו לדחות את פי' הרז"ה".

למרות מה שכתבתי לעיל שהרז"ה בנה דבריו מכח סוגית הגמ' קשה לדחות פי' הראשונים בסוגיא. רק יתכן שכל מי שלא יפרש כן יתכן לומר קו תאריך אחר שיש הרבה לדון היכן הוא לפי הידיעות שלנו בצורת הארץ.

כמה הערות מהרב משה הסגל שליט"א

בעהמח"ס מגיד הרקיע

א. פש"ח סק"א ד"ה נוהגת "דברי אבודרהם שג"כ פי' הסוגיא כרז"ה"

אין בזה ראייה שסובר כהרז"ה בפ"י הסוגיא. דאפשר כהראב"ח, כיון שאין ידועה דעתו היכן מקום המולדות וכמה זמן צריך מהמולד עד הראי'.

ועוד מדלא נקט כלל ענין לילה ויום מן החדש לגבי המולד במקום אחד ביישוב, אלא רק ענין הראייה, כלומר נקט רק את הפירוש לשמועה השני' שבה הלשון בידוע שנראה. משמע דכהראב"ח ס"ל במקום המולד ובראי' בקצה המערב. וצ"ע. ועכ"פ, אחר שהחזו"א הוכיח דדעת הראב"ח כהרז"ה בענין קו התאריך, אין נפק"מ כפי מי משניהם סובר האבודרהם. אכן קצת קשה, הרי האבודרהם כמדומני מבית מדרשו של הרא"ש, וכן היסו"ע תלמיד הרא"ש, והרי היסו"ע ביאר עפ"י ראייה בארץ ישראל. ואולי נקט האבודרהם טעם פשוט כהראב"ח, כדי לא להאריך, וצ"ע. (א"ה מדברים אלו מוכח שבאמת אין היסו"ע תלמיד הרא"ש אלא שכתב פי' הסוג' כפי שסבר מלבד).

ב. שם פש"ח "ואין שום משמעות אמיתית שיהי' לילה ויום מן החדש". אבל באמת, ע"י הלכה זו מתגלה לנו קו התאריך, דבלי לילה ויום וכו' לא הינו יודעים היכן הוא.

ג. פש"ח סוף סק"א ד"ה המחפשים לו שטח "א"כ יש שטח של חלק שלם" אין אני מסכים, כיון שאין לנו פחות מחלק, לכן מדברים בחלקים שלמים, אבל אילו היו מדברים גם ברגעים, כמו בתקופת רב אדא, היו דוחים רק אחרי תתרע"ט חלקים וע"ה רגעים (ע"ו רגעים יש בחלק). ומ"מ דוחים רק בהשלמת י"ח שעות כלומר שנוסף כל החלק התתר"פ, וכל עוד לא נשלם, חשבינן שעוד לא הגיע הזמן, ומ"מ מונים רק את החלקים השלמים, ולא את החלקי חלק התתר"פ שעוד נשאר. וזהו כוונת החזו"א קו שכלי שהוא גבול בלבד, מופשט ממידות, כמו כל גבול, כגון בביהמ"ק בין העזרה, לחוץ לעזרה. (א"ה, הערה זו העיר לי גם הגאון רבי ישראל בעלסקי שליט"א)

ד. פשר חזון סק"ד שאלה ד' "ויש להעיר עוד על היומם" ויש להעיר, דאם גריניץ' היה בארה"ב, האם היו הגויים קובעים 180 מעלות משם, ודאי שלא. ואולי קבעו את גריניץ' כדי ש-180 מעלות יהיו באמצע הים. ומ"מ מי שיצא מארה"ב למערב ואחר יצא למזרח, הרי לגביהם קו התאריך לא ב-180 מעלות ממקום יציאתם, א"כ אין כאן השקפה הגיונית דווקא 180 אלא הסכמה לפי הנוחיות, א"כ לגבי תורת ה' הקדושה, אין לנו אלא דרכי הלימוד והמסורות ולא סברות בעלמא.

ה. פשר חזון סק"ה ד"ה מקוטב צפוני לקוטב דרומי. גב. ראה תפארת ישראל על ברכות סוף פרק א', בועז, שנשאר בצ"ע לענין ק"ש במקומות שלא שוקעת השמש, ולפני כמה שנים השיב לי הגר"ח ק שליט"א מה לעשות בדיעבד, ומ"מ כתב שאין ראוי לגור שם, ונראה לי שהתורה דיברה על הרוכ ולא על מקומות אלו, כמו שלא דיברה על מעופפי חלליות, שמפקיעים עצמם מכמה מצוות, ולכן לא צריך לדון על מקומות כאלו כנפק"מ להכרעת ההלכה העולמית. (א"ה. ראה מש"כ בגליון מכתב החזו"א הראשון).

ו. חזו"א סק"ו "והים שטף מעט מן היבשת" ראה מסכת שקלים ירושלמי שבבבלי י"ז. לענין שטפונות על היבשה.

ז. חזו"א סק"י (בראב"ד) "הרי ברור מללו שביסוד הדבר דבזמן דבירושלים ו' שעות עד הלילה בצין מתחילה הלילה". לא הבנתי מה חידש החזו"א, הרי זה מציאות, רק הנדון הוא מעבר לקצה המזרח, האם הוא תחילת הלילה של התאריך בירושלים או של יום הבא, שבעוד ו' שעות גם בירושלים יהא יום זה.

ח. פשר חזון סק"א ד"ה והראב"ד שם פי', הביא לשון הראב"ד "הדבר ידוע שצריך שיעור ביום כדי לראות הלבנה ולבא לבי"ד ולהעיד". היכן ידוע, ומהיכי תיתי שאפילו יחסר חלק אחד לא יספיק שעה פחות חלק לחקירת העדים וכו'. (א"ה, נראה שהראב"ד קיבל כן מהר"י ב"ב). ועוד קשה על פי' הראב"ד מאי נפק"מ בנולד קודם חצות אם הנפק"מ רק לקידוש של מחר, מה איכפת לי אם יראו אחר

השקיעה ויעידו למחרת, וגם במולד אחר חצות אפשר לראות בתחילת הלילה של היום הבא, ויעידו למחרת ויקדשוהו אז.

ט. חזו"א סקי"א "דקדם שהלכה הלכנה תשע מעלות מן השמש א"א לראותה"

נקט מעלות כמו שמפורש ברמב"ם, אעפ"י שהראב"ד נקט שעות, וצריך לגשר בין הדברים, ועשיתי חשבון שאפשר להגיע לט' מעלות בכט"ז שעות כשבא בקצרה, אבל לא פחות מ-15.7 שעות, לפי חשבונות הרמב"ם. ראה מגיד הרקיע עמ' 186. ובימינו הגיעו לקצת יותר מ-14 שעות, בעדויות מן הגויים, ולא מתקבל אצלנו בב"ד.

י. חזו"א סקי"ד "ולקצה המזרח לא הי' לילה ליום ד"."

לכאן צ"ע, הרי שימש אור בראשית מתחילת יום ראשון גם ללא המאורות, והיה עושה ערב ובקר, וא"כ אפשר שהאור הראשון שמש ג' וחצי ימים עד תלית החמה, ביחס לקצה המזרח. כלומר שעשאו הקב"ה לאור הראשון כאילו הוא חמה, ותליתתה בתחילה מעל ירושלים. ומעתה צ"ע, מה הכריח את היסו"ע לפרש תלית החמה בטבור הים ולא בטבור הארץ כהראב"ח.

א"ה. י"ל דעל האור הראשון לא שייך תלי' מעל ירושלים ומבואר ברמב"ן עה"ת שלא הי' בקר במקומות משתנים וערב במקומות שכנגדם רק אחרי תליית המאורות.

יא. פשר חזון סקי"ד ד"ה ואמנם לפי היסו"ע "בין מקום מולד בהר"ד נקבעו על חשבון ירושלים".

וזה הי' נכון אם נקבל שבאמת אורך החודש קצר יותר. ובמקום 793 חלקים, הוא רק 792.8 חלקים.

יב. פשר חזון סקי"ד ד"ה ואמנם לפי היסו"ע "שבחידושי הר"ן והריטב"א אין ראי' שמקום טבור הארץ הוא בירושלים"

לא הבנתי, הרי בפ'י כותב הרז"ה שמקום המולדות הוא ירושלים ועל זה בנוי י"ח השעות ומולד חצות.

א"ה. כוונתי דאע"ג שודאי לפי הרז"ה טבור הארץ הוא בירושלים אבל מה שכתבו ריטב"א ור"ן שפי' הרז"ה מחוור טפי מפ'י רש"י ותו' הוא מצד שרשי חכמת התכונה וכו', וגם אם נמציא פי' חדש ונאמר שטבור הארץ כ"ד מעלות מירושלים ועפ"ז נניח את כל ההנחות של הרז"ה א"ש להריטב"א והר"ן, א"כ לא נחתו בדבריהם להכריע מקום טבור הארץ (אלא, דבאמת להרז"ה תלוי בפירושו גם הא דמקום המולדות בירושלים ולא מסתבר שזה עמד בספק אצל הראשונים, וא"כ כשהסכימו הראשונים שטבור הארץ הוא במקום המולדות, הכריעו בזה את מקום קו התאריך)

יג. חזו"א סקט"ז "כשאנו עומדים על הפירושים לא מצינו פירוש שלא נשאר לנו בקושיא זולתי פי' הרז"ה"

אכן קשה על פי' הרז"ה, דמובא בהמשך פירושו לשמועה השלישית, ונקט לבאר ע"י שני מולדות ושני מקומות, ובגמ' איתא למאי נפק"מ לאכחושי סהדי, ובאמת אין בפ'י שום שייכות לחקירת העדים, וגם לא פי' את קטע זה שבגמ', ואולי לא גרס אותו. אבל הראב"ד שייך זאת לחקירת העדים וקבלתם. (א"ה. כוונת החזו"א בעיקר לשני השמועות הראשונות, כיון שבפ'י השמועה השלישית אפשר לקבל דברי הראב"ח או הראב"ד, ואי"ז נוגע לנידון קו התאריך באופן ישיר, ומש"כ על חסרון הפ'י ברז"ה בלאכחושי סהדי

בשמועה השלישית, נ"ל דמה שפי' הרז"ה דלאכחושי סהדי הכוונה לכיסוי של כ"ד שעות, מתפרש לאכחושי בשמועה השלישית כמו בשמועה השני' ומש"ה א"צ לכפול הדברים).

יד. חזו"א סקט"ז ד"ה ואדרבה "ולא מצינו בגמ' דלפעמים לא היו עושין ב' ימים" אבל כן פירש"י במשנה ר"ה י"ח.

טו. פשר חזון סקט"ז ד"ה ע"פ דעת הרמב"ם "ועי' בס' מגה"ר שהכביר קושיות ע"ד החזו"א"

כל כוונתי לומר שאין זו הוכחה, והי' צריך לומר "מסתבר". ועוד שהרי הראנו שאם אורך החודש תשצ"ג בדיוק, ע"כ מקום המולדות לא בירושלים.

טז. ח"ב - פש"ח סק"א ד"ה לא יתכן בנקודה אחת "לא נשארו משעות הכיסוי אלא י"ב שעות"

יש להעיר דבאמת יש יותר זמן, שהרי הירח הולך ממערב למזרח, ביחס השמש 12 מעלות ביום, וא"כ בחצי יום 6 מעלות, וכל מעלה 4 דקות, א"כ הירח מעל האופן י"ב שעות וכ"ד דקות, וכן מתחת לאופק.

יז. בדעת התשב"ץ

[התשב"ץ הוא ראשון כדמשמע בסי' תרפ"ט בה"ל ד"ה חרש וכהב"י שם שהביא תשובת הרשב"ץ]

הערות הרב יהושע דב דרוק

פשר חזון סק"ו ד"ה דגם א"י. "זה אופן שלישי ליישב את הקושיא" לענ"ד אין זה אופן שלישי ליישב אלא טעם שני להכרח לקבוע מקום קבוע בקירוב [או לפי זמן הבריאה או לפי מתן תורה] שבתחילה כתב שהסיבה שהוצרכה ההלכה לקבוע זאת מפני השתנות החוף ועתה כתב טעם שני שלפעמים משתנה המקום, וע"כ הוצרכנו לקבוע ההלכה יח"ש או מטעם קירוב או מטעם שבזמן הקובע כן היה.

עוד הערות מהרב משה הסגל

א. חזו"א סק"א "שנאמרה הלכה בסוד העיבור" נ"ב. הלכה למשה מסיני, כדכתב החזו"א לקמן אות ב. אך קשה מדבריו בסוף הקונטרס במכתב השני ד"ה הראשונים ז"ל עשו פשרה, מאי שייכא דבר זה להל"מ. ועוד, אם הוא הל"מ מדוע אינו ידוע ומוכר לכל הראשונים, וכן לתוס' שהקשה על רש"י ונשאר ללא ישוב לצריך לילה ויום מן החדש. א"ה, לשון זו אי' ג"כ במכתב החזו"א להגראז"מ שהן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני, ומה שיש לפקפק בזה האם הכונה להלמ"מ כמו גוד ולבוד ודופן עקומה או שהוא על דרך כל מה שתלמיד ותיק כו' נאמר למשה מסיני, דהיינו שסוד העיבור הוא הלמ"מ וקו התאריך מתבאר מתוך הסוגיא שהוא ההלכה שנמסרה למשה בסיני, וראה בלשון החזו"א במכתב לרימ"ט "וכפי שהגיעה אלינו מפי הראשונים ז"ל שעמדו בסוד ה' ליראיו".

ב. סקי"ד בפש"ח ד"ה ואמנם לפי היסוד עולם "שאינן היסוד" עולק רק על ענין המולד ולא על ענין השבת" צ"ע, הרי מיקם היסוד"ע את החמה כך שתזרח לראשונה

בקצה המזרח, י"ב שעות ממקום המולדות וזהו טבור הארץ ועפ"י זה קבע שתחילת הימים בקצה המזרח.

ג. שם, "להר"י בר ברוך ולהראב"ח קצה המזרח בסין" נ"ב אך אינו מחוייב שסין היא שנחאי ולא קוריאה.

ד. שם. "הראב"ח הניח מלפרש מקום טבור הארץ לדין כיון שאין בזה נ"מ לפירושו" נ"ב אכן אם חזינן שסובר הראב"ח שיש הפרש י"ב שעות בין קצה המזרח לקצה המערב, דבזמן שהמולד בקצה המזרח, רואים הלכנה בקצה מערב, ע"כ דבעינן ישוב בקצה מערב ובקצה המזרחי דזהו הישוב כולו, ואם לא כן נפל פירושו.

ה. חזו"א סקט"ז ד"ה ואדרבה "קשה שאין מולד אמצעי קובע" נ"ב לכאו' קשה דהרי הרז"ה מפרש על מולד אמצעי, אלא כוונת החזו"א, דאם נפרש הסוגיא שעוסקת בזמן הסנהדרין בראיה באותו יום בא"י, ובחקירת העדים, דלא כהרז"ה, [וכדברי החזו"א נגד המתחכם, בסי' קמ"א סק"ט, וכמבואר בהדיא ברז"ה, דאירינן בסוגיא רק לזמנינו, ורק הקושיא של הגמ' למאי נפק"מ איירי לזמן הסנהדרין]. א"כ, לא נמצא פי' מחוור ומתיישב ללא קושיות.

ו. חזו"א שם ד"ה הביא "ואין סברא דחז"ל חשבוהו בקצה המזרח" נ"ב מ"מ נלמד מהראב"ח דבין המולד האמיתי לראי' יש י"ח שעות ולא כ"ד כהרז"ה, ועל כן לא יכול לפרש כהרז"ה ואולי משו"ה יצא לו את מקום המולדות בקצה המזרח כי אחרת אין לו פירוש בסוגיא. ועוד יש ללמוד דמסכים על רעיון פי' הסוגיא כמו הרז"ה, דמולד במקום אחד בעולם וראי' במקום אחר, ולא דווקא ב"ם.

ז. חזו"א סוף סקט"ז "וגם פי' תו' השאירו בקושיא" נ"ב צ"ע, אמאי לא הזכירו התוס' את האפשרות ליישב כשיטת הרז"ה, והרי הרז"ה גר בלונל כדברי שם הגדולים, וחי בזמן הרמב"ם, ובשו"ת מן השמים, שהוא מבעלי התוס', ידע משיטת הרז"ה, ולכן שאל להכריע בין השיטות רש"י והרז"ה. וא"כ יש מקום לומר שהתוס' נדו לגמרי מפי' הרז"ה ולא עלה כלל בדעתם ליישב כמותו. א"ה. תוס' בכל הש"ס לא הזכירו את חכמי נרבונא הראב"ד הרז"ה וחכמי לונל כלל, ושו"ת מן השמים מזכיר הרבה את הראב"ד הרז"ה וחכמי ההר כן שאין לדייק מדבריו שהרז"ה הי' ידוע לתו' דר"ה. ועוד שהתוס' בר"ה יסודם מהר"ש משאנץ שהי' קודם הרז"ה ותקופת שו"ת מן השמים היא דתתקס"ג שהיא לאחר הרז"ה.

ח. במכתב י"ב סק"ד. "על יסודו זה לא הסכים הרמב"ם שכ' בפ' י"ד בה' קיה"ח נ"ב. אולי הכוונה בריש פרק ו'.

ט. במכתב י"ג ד"ה ואמנם "נגד דעת הר"מ שקבע מקום הראי' בירושלם" נ"ב שכן ג"כ דעת היסו"ע.

י. שם. "ואז יוצא המולד האמצעי בירושלם" נ"ב ומאן לימא לן שלא עשו כך באמת, והרי הרמב"ם לא כתב איך עשו, שהרי חשבון הראיה עשה לפי מעלות ולא לפי המולד האמצעי.

יא. במאמר אות ח' "ובצפון היא הרבה יותר" נ"ב. הצפון הרחוק לא נפק"מ להלכה, כי הישוב לפי הראב"ח הוא מט"ז מעלות דרומה לקו המשוה, עד ס"ו לצפונה.

הערות מהרב דויד יצחקי

א. פשר חזון סוף סק"א "שאפשר לדבר על השוכנים בו" נ"ב. אבל לפ"ז יהיו שני שכנים אצל אחד שבת והשני ע"ש או מו"ש, וזה החזו"א (והיסו"ע) ממאנים לקבל, ואם נקבל מציאות כזאת אז יכלו לחתוך את היבשת בקו 90 בקו ישר, ולא לעשות קו החוף המלאכותי מבחינת תנועת השמש. (א"ה, אג"ה) לא התכווין להזיז את קו התאריך, אלא להזיז את קו הגבול של לילה ויום מן החדש, דהיינו שקו התאריך הוא צ' מעלות מירושלים בחוף הים וקו הגבול של קידוש החדש הוא עוד חלק אחד למזרח (ע"כ חלקים במעלה) וממילא ראיית הלבנה אינה נידון שכלי בקו אלא בשטח שאפשר למשש בידיים. אמנם שטח זה הוא בים ואין בו שוכנים).

ב. חזו"א סק"ב "מפני שכל דבריו הם על מזרח הישוב". נ"ב. יש כאן עוד קושיא שכיון שכל דברי היסוד עולם על רבעי העולם, א"כ טבור הים שהוא קצה המזרח הוא בעצם 24 מעלות אחרי 180° - שהרי לדעת יסוד עולם ירושלים היא כ"ד מעלות מערבה למרכז הישוב שכולו 180° לדעתו (ולדעת שאר הראשונים).

ג. פשר חזון סק"ו ד"ה דגם א"י "דא"י היתה רחבה ד' מאות פרסה". נ"ב. הוא כ 1700 ק"מ לפי החזו"א ואינו מסתדר כלל עם שנחאי. (א"ה, התכוונתי שנחסר קצת במזרח וכל השאר נחסר במערב).

ד. פשר חזון סק"ו ד"ה דגם א"י "במקום פיליפינים כתוב שם פינלנד". נ"ב. רחוק מאד שתהיה בעיה בפינלנד שהחלק מצפון לחוג הארקטי כמעט אין בו ישוב, ומסתמא אם מישוהו יסע לשם יסע לחלק הדרומי [כגון הבירה הלסינקי שהוא כ 60° צפונה ויש שקיעה כל ימות השנה - ואע"פ שכחדשיים וחצי בקיץ אין לילה דר"ת זמן מוצ"ש רגיל יש חוץ מבאמצע הקיץ ממש, ואפי' בוילנא אין לילה דר"ת באמצע הקיץ] ובפשטות כל זמן שיש שקיעה, אע"פ שאין לילה ממש אין בעיה בענין קביעות יום השבת, ולמוצ"ש ממתין עד אחר חצות. [וכך נוהג ר"מ פוזן בעל אור מאיר כשהוא מגיע לגייטסהעד באמצע הקיץ, והוא מקפיד על לילה דר"ת].

לעילוי נשמת

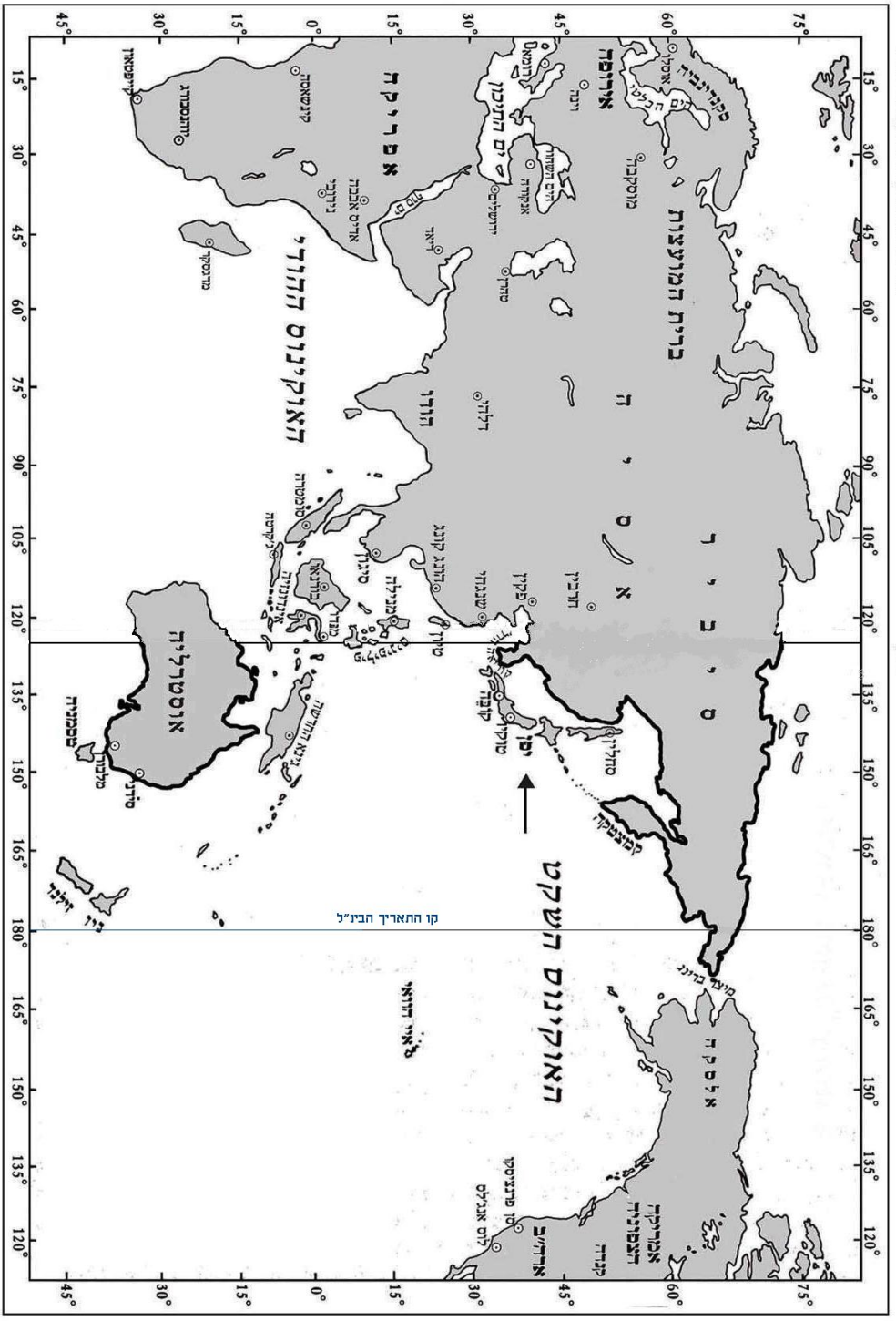
הרה"ג ר' יצחק ב"ר שמואל ולדמן זצ"ל

הונצח ע"י המשפחה

השטחים אשר מוריק ממוזער ורק ליבנט משוער

צפון

מערב

דרום